

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mert ÇAKIR

KARAKALPAK REALİSTİK MASALLARI (İNCELEME-METİN)

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mert ÇAKIR

KARAKALPAK REALİSTİK MASALLARI (İNCELEME-METİN)

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mert Çakır'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz UYSAL (İmza)

Tez Başlığı: Karakalpak Realistik Masalları (İnceleme-Metin)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 17/07/2020

Mezuniyet Tarihi : 06/08/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Karakalpak Realistik Masalları (İnceleme-Metin)”adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Mert Çakır

İmza

Adı SOYADI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mert ÇAKIR
Öğrenci Numarası	20175242003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz Yeşildal
Tez Başlığı	Karakalpak Realistik Masalları (İnceleme-Metin)
Turnitin Ödev Numarası	1362802738

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 256 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 27/07/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 4

alıntılar dahil % 4'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

27/07/2020

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz Yeşildal

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	i
ÖNSÖZ.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM KARAKALPAKLAR

1.1.Karakalpakistan ve Karakalpak Türkleri.....	1
1.1.1.Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti.....	1
1.1.2. Karakalpak Tarihi.....	2
1.1.3. Karakalpak Adı.....	4
1.1.4. Karakalpak Dil ve Edebiyatı.....	5

İKİNCİ BÖLÜM MASAL

2.1.Masal Kavramı.....	9
2.1.2.Masalların Genel Özellikleri.....	10
2.1.2.1.Şekil Özellikleri.....	10
2.1.2.2.İçerik Özellikleri.....	10
2.1.2. Tip Nedir.....	11
2.1.3. Motif Nedir.....	12
2.1.4. Karakalpak Realistik Masallarının Genel Özellikleri.....	13
2.1.4.1.Şekil ve İçerik Özellikleri.....	14
2.1.5. Formel Nedir.....	15
2.1.5.1.Başlangıç formelleri.....	16
2.1.5.2. Geçiş formelleri.....	16
2.1.5.3 Bitiş formelleri.....	17
2.1.6. Karakalpak Realistik Masallarının Motif Yapısı.....	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİNLER

3.1 Türkiye Türkçesine Aktarılmış Metinler.....	28
3.1.1. Dürüst Tüccar.....	28
3.1.2 Şayhı Abbaz.....	35
3.1.3. İyilik Kılсан Kendine Kötülük Kılсан Kendine.....	44
3.1.4.Adil Padişah.....	45
3.1.5.Bekimbet Bakıl.....	47
3.1.6.Selimcan.....	49
3.1.7. Fakirin Kızı.....	54

3.1.8.Ak Gönüllü Yiğit.....	55
3.1.9. İnatçı Çocuk.....	56
3.1.10. Gündelikçi.....	59
3.1.11.Yetim Kız.....	60
3.1.12.Kara Atlı Çocuk.....	63
3.1.13. Hekim- Ulıkpan.....	67
3.1.14. Akıllı Kadın.....	68
3.1.15. Hatip Çocuk.....	72
3.1.16.Kırk Ağız Yalan Söyleyen Çoban.....	76
3.1.17.Kendine Bakan Üç Yiğit.....	77
3.1.18.Han Ulu Mu, Kur'an Ulu Mu?.....	78
3.1.19.Akılsız Çocuk.....	79
3.1.20.Saf Yaşlı Adam.....	81
3.1.21.Zenginlerden Hakkını Alan Çocuk.....	82
3.1.22.Kadınlar Padişahlığı Hakkında Masal.....	85
3.1.23.Adamın Ömrü.....	91
3.1.24.Yalnız Koyunlu Çoban Hem Tüccar.....	93
3.1.25.İki Dost.....	95
3.1.26.Ak Gönüllünün Atı Azmaz Donu Tozmaz.....	98
3.1.27.Akıllı Utanmaz Altın Eksilmez.....	99
3.1.28.Akıllı Çocuk.....	101
3.1.29.Bilgili Çoban.....	104
3.1.30.Aldar Kösenin Hilesi.....	108
3.1.31.Ziyba İle Ziynep.....	110
3.1.32.Sağırlar.....	118
3.1.33.Rüstem.....	120
3.1.34.Tavsiye.....	122
3.1.35.Akıllı Yaşlı Adam.....	123
3.1.36.Nasihât Satıp Alan Çocuk.....	124
3.1.37.Kırk Kel.....	127
3.1.38.Yerinde Cevap.....	129
3.1.39.Hile İle Ölümden Kurtulan Yaşlı Adam.....	130
3.1.40.Yedi Serseri ve Aç İşçi.....	131
3.1.41.Kırk Ağız Yalan Söyleyen Kel Çocuk.....	132
3.2.Çeviri Metin.....	133
SONUÇ.....	239
KAYNAKÇA.....	240
ÖZGEÇMİŞ.....	243

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

Metinde kullanılan transkripsiyon işaretleri şunlardır:

ķ:Gırtlāġa yakın telaffuz edilen /k/ sesidir.

ġ:Gırtlāġa yakın telaffuz edilen /g/ sesidir.

ñ:Nazallaşmayı gösterir.

KISALTMALAR

age.	:Adı geçen eser
bs.	:Baskı
C.	:Cilt
Dr.	:Doktor
Hzl.	:Hazırlayan
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfadan sayfaya
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:Ve benzeri
vd.	:Ve diğlerleri
Yay	:Yayınları

ÖZET

Masallar milletlerin geçmişlerinde çok önemli bir yer tutar. Sözlü anlatım unsuru olması sebebiyle uzun yıllar boyunca nesilden nesile aktararak varlığını korumayı başarmıştır. Bu halkbilim unsurları ile Ana Vatan’a olan bağımız kopmadan devam etmiştir.

Bu çalışmamızda halk bilimi içerisinde yer alan masallar üzerinde durulmuş, Karakalpak edebiyatındaki realist masallar Kiril alfabesinden transkripsiyonlu olarak Latin alfabesine, Karakalpak Türkçesi ile yazıya geçirilen metinler Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Karakalpak realist masalların bu vesileyle Türkiye’de ilk kez yayınlaması büyük bir önem arz etmektedir.

Çalışmamız Giriş, Metinler ve Sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Karakalpaklar ile ilgili bilgi verilmiş, genel masal kavramı, realist masalların genel özellikleri ve masalların motif yapısı incelenmiştir.

“Metinler” bölümünde Kiril harfli “*Karakalpak Halk Ertekleri*” isimli eserdeki 41 realist Karakalpak masalı transkripsiyonlu olarak Latin harflerine, Karakalpak Türkçesinden de Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çeviride anlatıcının üslubu korunmuş orijinal masal anlatımına sadık kalınmıştır.

Çalışmamızın Sonuç bölümünde ise çalışmanın tamamını kapsayacak bir genel değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Karakalpak masalları, Karakalpak folkloru, realist masallar

SUMMARY

REALİSTİC TALES OF KARAKALPAK EXAMINATION-TEXT

Tales have a very important place in the past of the nations. Due to being an element of verbal expression, it has managed to maintain its existence by transferring it from generation to generation for many years. Our bond with these folklore elements continued without breaking.

In this study we have focused on in folklore and fairy tales located, realist tale of the Karakalpak literature in the Latin alphabet from Cyrillic as transcribed, with the text passed to the Karakalpak Turkish texts were transferred to Turkey Turkish.

The Karakalpak realist tale is of great importance to publish this occasion for the first time in Turkey.

Our study consists of Introduction, Texts and Conclusion section. In the introduction part, information about Karakalpaklar has been given, the concept of general fairy tale, general features of realist fairy tales and motif structure of fairy tales are examined.

The 41 realist Karakalpak tales in the work called “*Karakalpak Halk Ertekleri*” transcribed from Cyrillic letters in the” texts ” section were transcribed into Latin letters and from Karakalpak Turkish to Turkey Turkish. In the translation, the style of the narrator was preserved and true to the original tale telling.

In the conclusion part of our study, a general evaluation was made to cover the whole study.

Keywords: Karakalpak realistic tales, Karakalpak folklore, tales

ÖNSÖZ

Bu çalışma üç yıllık bir araştırmanın sonucunda çok kıymetli bilim insanlarının değerli destekleriyle bu halini alabilmiştir. En başında Türkiye’de Karakalpak folkloru üstüne yapılmış çalışmanın az sayıda olduğunu göremem benim de bu alanda ne yapabilirim düşüncesine sevk etti. Bu güne kadar daha önce hiç çevrilmemiş olan Karakalpak realistik masalarını Kiril harfinden Latin harflerine oradan da Türkiye Türkçesine aktarmanın sevincini duyuyorum .Böylelikle dil varlığımıza ufak da olsa bir katkı yaptığımı düşünmekteyim. Çalışmamızın amacı bu masallar çerçevesinde Karakalpak kültürünü içerisinde barındırdığı sosyo-kültürel bağlamda ortaya çıkarmak ve geleceğe miras bırakmaktır. Bu çalışmada kıymetli zamanını bana ayıran ve manevi desteklerini esirgemeyen M. Serdar Kaygısız’a şükranlarımı sunuyorum. Bu eserin bulunmasında emeği olan ve aynı zamanda öğrencisi olmaktan gurur duyduğum bana bilimsel bakış açısını kazandıran bu güne kadar desteklerini esirgemeyen kendisinden çok şeyler öğrendiğim hocaların hocası Prof. Dr. Zekeriya Karadavut hocama saygılarımı sunuyorum. Bana her zaman çalışma azmi veren ve yol gösteren kendisinden her daim yeni bilgiler öğrendiğim ve öğrenmek için çaba göstereceğim tez danışmanım kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz Yeşildal hocama saygılarımı sunuyorum. Son olarak beni bu günlere getiren ve bana her zaman eğitim aşkını aşılayan her nerede olursam olayım benim yanımda olduklarını bildiğim cefakâr anne ve babama sonsuz şükran duyuyor ve teşekkür ediyorum.

Mert ÇAKIR

Haziran-2020/Antalya

BİRİNCİ BÖLÜM

KARAKALPAKLAR

1.1.Karakalpakistan ve Karakalpak Türkleri

1.1.1.Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti

Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti, Özbekistan'a bağlı Özerk bir cumhuriyettir. Aral Gölü'nün güneyinde yer alan Karakalpak Özerk Cumhuriyeti, batıda ve kuzeyde Kazakistanla komşudur. Güneyde Türkmenistan, doğuda Özbekistan ile komşudur.

Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti 41°00 ve 44°10 paralel, 56°20' ve 65°15' meridyenleri arasında yer almaktadır. Karakalpakistan, Aral Gölü'nün güney kıyısında yer almakta olup, on iki siyasi bölgeye ayrılır. Karakalpakistan, sert ve karasal iklime sahiptir. Yıllık sıcaklık ortalaması 10° ile 13° arasındadır. Yıllık yağış hacmi ise 75 ile 100 m³ arasındadır ve genelde ilkbahar ve kış aylarında yağış alır. Karakalpakistan'daki Sirderya Nehri'nin güney-batı tarafından ayrılan büyük kolu Janaderya Nehri bulunmaktadır. Karakalpakistan'ın en büyük nehri ise Amuderya Nehri'dir. Bu nehir, cumhuriyetin güney kısmı ve merkezinde bulunan ovaları besler. Karakalpakistan'da başta Karateren Gölü olmak üzere irili ufaklı göller de bulunmaktadır. Karakalpakistan'ın güney ve batısında bulunan Kızılkum Çölü'nde 1000 m. yüksekliğinde Sultan Üvez, Bukan-Tay gibi küçük dağlar yer alır. Karakalpakistan'ın güney-doğu bölgesinde yarı çöl halinde bulunan Üstyurt adında bir plato vardır. Bölgede karasal iklime ait bitkiler yetişir. Bu bitkiler yanında çöl ve yarı çöl ortamına uygun bitkiler de yetişmektedir. Kongirat bölgesinde "toğay" adı verilen sazlıklar ve bataklıklardan oluşan küçük ormanlar bulunmaktadır.¹

165.642 km²'lik bir alana sahip olan Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu 1995 sayımına göre 1.290.000'dir. Bunun 468.000'ini (% 33) Karakalpaklar (Tudzit) teşkil eder. Ayrıca % 30'u Özbekler, % 27'si Kazaklar, % 5'i Ruslar, % 3'ü Türkmenler, % 1'i Tatarlar'dan

¹Fedakâr, P.D. (2008).*Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı,s.9'danakt.N. A. Baskakov. "Kara-kalpaks kaya ASSR" (Karakalpak Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti).*Bolsaya Sovetskaya Entsiklopediya*. C. 31, Hzl. O. Yu. Smidt, Moskova: Rosudarstvenniy İnstitut, 1937, ss. 437-438.

oluşur. Karakalpakistan'ın başşehri Nukus'un nüfusu 190.000'dir. Diğer önemli şehirleri Ürgenç (136.000), Hoziyli (61.000), Hîve (41.000) ve Çimbay'dır (26.000).²

Karakalpakistan ekonomisinin temeli tekstil ve gıda ürünlerinden oluşmaktadır. Bunların ardından pamuk üretimi, hayvancılık ve balıkçılık gelmektedir. Karakalpak sanayisini pamuk işleme tesisleri oluşturmaktadır. Ayrıca pamuk yağı üretim tesisleri de bulunmaktadır. Aral Gölü'nün güney kıyısındaki Moynak Bölgesinde balık işleme tesisleri vardır. Aral Gölü'nde başta sazan olmak üzere, barbus (bıyıklı balık), kılıç balığı gibi balıklar avlanmaktadır. Karakalpak sanayisinde süt ve yağ üretimi yapan kuruluşlar ve bunları işleyen fabrikalar da vardır. Gıda üretim tesisleri Nökis ve diğer büyük şehirlerde bulunmaktadır. Hocaeli şehrinde küçük tonajlı gemi tamir atölyeleri bulunmaktadır.³

Karakalpakların dil geçmişlerinden bahsedecek olursak, Kıpçak grubu içerisinde yer alan Karakalpak Türkçesi, Kazak Türkçesine çok yakındır. Bu nedenle, bazı araştırmacılar tarafından Kazak Türkçesinin bir diyalekti olarak da kabul edilmektedir. Karakalpak Türkçesi, Sovyetler Birliği döneminde yazı dili haline getirilmiştir. 1924-1932 yılları arasında Arap alfabesi, 1928 yılında Latin alfabesi (birinci alfabe), 1932-1938 yılları arasında Latin alfabesi (ikinci alfabe), 1940-1957 yıllarında Kiril alfabesi (birinci alfabe), 1957 yılında Kiril alfabesi (ikinci alfabe) kullanılmıştır. 1993 yılında Özbeklerle birlikte Latin alfabesine geçilmiştir.⁴

1.1.2. Karakalpak Tarihi

Karakalpak Türkleri asılları itibariyle X-XII yüzyıllarda yaşayan Peçeneklerin ahfadındandırlar. Tarihi kaynaklarda "Siyah Külahlılar" veya sadece "Külahlılar" adıyla geçmektedirler. XII-XIII. yüzyıllarda Kıpçaklar'la beraber Moğallar'a tabi olmuşlardır (Caferoğlu, 1972:24) Rivayete göre Kuman- Kıpçak adlı Türk boyunun akın ve yağmalarından bıkan Kiev Rus knezleri Karakalpaklar'la bir anlaşma yapmışlardır. Ruslar'a yaptıkları yardımın karşılığı olarak da Ukrayna topraklarında Dinyepr nehri civarı onlara verilmiştir. Bu bilgilere rağmen XVI. Yüzyıldan önce Karakalpak isminin bu şekliyle kullanıldığı henüz kesin olarak tesbit edilememiştir. Sadece Aral gölünün güneyinden gelen Oğuz-Peçenek karışımı bir boy tarihi kaynaklarda Çerniye Klobutsi ismiyle kaydedilmektedir. Dolayısıyla ilk dönemleri hakkında çok az şey bilinen Karakalpaklar, yüzyıllarca Türk göçüne sahne olan Aral gölü- Ural

² Taşağıl, A. (2001). "Karakalpaklar." TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. C.24.

³ Güzel, C.H. (Ed). (2002). Türkler. (1.bs.). Yeni Türkiye Yayınları, C.1, Ankara.

dağları arasında yayılarak yaşamışlardır. XI. yüzyıldan sonra Kuman- Kıpçak akınları neticesinde daha da çoğalmışlar ve Selçuklular'ın hakimiyeti altına girmişlerdir. XIII. yüzyılda Büyük Moğol Hanlığı'na tabi olan Karakalpaklar. Altın Orda Devleti tarih sahnesinde yerini aldığı anda onların hakimiyetine girdiler; bu devlet yıkılınca ortaya çıkan Nogay Hanlığı bünyesinde kaldılar.⁴

XVI. yüzyılda bağımsızlıklarına kavuşunca bu defa doğrudan doğruya kendi adlarıyla tarihi kayıtlarda geçmeye başladılar. Bu devirde Aral gölünün doğusuna Siriderya (Seyhun) vadisine yerleştiler. Buhara Emirliği'ne tabi olarak yaşarlarken Kazaklar'ın baskısıyla kuzeye göç ettiler. XVI-XVII. yüzyıllar arasında Aral gölünün güneyini yurt tuttular. Bu bölge Hive Özbek Hanlığı'nın kontrolü altındaydı. Bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen birlik oluşturamadılar. Her kabile kendi reisi tarafından yönetiliyordu. Onların bu dağınık vaziyeti ve etraflarındaki komşularının daha güçlü olması tam bağımsız yaşamalarını engelledi. Yaklaşık 1722'de Karakalpak Hanı Ebü'l-Muzaffer Saadet İneyet Muhammed Sahadır ile Çar Petro arasında bir antlaşma yapıldı. 1743 yılında Kazaklar Karakalpaklar'ın topraklarını ele geçirdi. Karakalpaklar siyasi varlıklarını tamamen kaybederek farklı yerlere dağıldılar. Bir grup Taşkent'in batısına doğru gelirken diğer grup Aral gölü taraflarına göç etti. Ugradıkları bu istila karşısında Rus Çarı Deli Petro'dan yardım isteyen Karakalpaklar herhangi bir cevap alamadılar. Karakalpaklar ikiye ayrılmalardan sonra XVIII. yüzyıl kaynaklarında Yukarı ve Aşağı Karakalpaklar diye anıldılar. XVIII. yüzyılda Taşkent tarafına göçenleri Buhara hakimiyeti, Aral gölü tarafına gidenleri ise Kazaklar'ın etkisi altına girdiler. Kazaklar'ın Rus nüfuz alanına girmesi Karakalpaklar'ı da etkiledi. Diğer taraftan 1754'te Seyhun'un orta bölgelerinde yaşayan 6000 kadar Karakalpak ailesi Buhara Emirliği'nin himayesine girerek Zerefşan vadisine yerleşti. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Aşağı Karakalpaklar bulundukları yerden ayrılarak bugün yaşadıkları Amuderya (Ceyhun) nehri deltasına gelip yerleştiler. Bunlar 1811'de Hive Hanlığı idaresine girdiler. Fakat burada başkaldırarak 1827'de Kongrat şehrinin kontrolünü ele geçirdiler. Reisleri han unvanını aldı ve Kazak nehri kıyısında kendine bir kale inşa ettirdi. Ruslar 1873'te Hive Hanlığı'nı işgal edince Karakalpaklar da onlara bağlandı. 1916'da Orta Asya müslümanlarının başlattığı isyan sırasında Ruslar'dan korkan Karakalpaklar Amuderya deltasına sığındılar. 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Amuderya'nın sağ yakasında oturan Karakalpaklar 1918'de ilan edilen Özerk Türkistan Cumhuriyeti'ne dahil edildiler. Sol yakasında oturanlar 1920 yılına kadar Hive

⁴ Ahmet Taşağıl. age.. s. 427.

Hanlığı'na bağlı kaldılar. Karakalpak toprakları 1920'de Ruslar'ın hakimiyeti altına girdi. 1924'te Sovyetler Birliği'ne dahil edildikten sonra milli sınırların belirlenmesi neticesinde 11 Mayıs 1925'te Rusya Federasyonu'nda teşkil edilen Kazakistan Özerk Cumhuriyeti için Ceyhun'un her iki kenarında Karakalpak özerk vilayeti oluşturuldu. 20 Mart 1932'de Karakalpak özerk vilayeti Kazakistan'dan ayrılarak Rusya federasyonuna bağlı Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'ne dönüştürüldü. Karakalpak toprakları 1936'da Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne devredildi. O zamandan günümüze kadar bu cumhuriyetin içinde özerk konumunu muhafaza etmektedir. 1989'dan itibaren Karakalpak milliyetçileri Özbek hükümetine Özerk Karakalpak Cumhuriyeti kurmak istediklerini bildirdiler. 1990'da Karakalpak yönetimi özerk cumhuriyet ilan etti. Özbekistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazandıktan sonra Özbek milliyetçileri Karakalpaklar'ın başlattığı hareketi bastırmaya çalışmakla beraber halen Karakalpaklar muhtar vaziyetlerini sürdürmektedirler.⁵

1.1.3. Karakalpak Adı

Birçok tarihçi ve dil bilimci Rusça bir terim olan "klobuk" ile Türkçe bir terim olan "kalpak" arasında bir bağ olduğuna inanmamışlardır. Alimlere göre "Karakalpak" ve "Çornıye Klobuki" Türkçe "kalpak" ve Rusça "klobuk, kalpak" kelime anlamlarını açıklayacak olursak Rusça Sözlüğüne göre kalpak şapka demektir.⁶ Başlık şeklinde, kürkten yapılmış şapkaya "klobuk" deniliyordu. Samur kürkün kokusu her türlü haşeratı rahatsız ettiği için, klobukun kürk kısmı mutlaka samurdan yapılıyordu. Elbiselerin kürkten yapılmış yakası, böcekleri "kovma" vazifesi görmekteydi. Bu da Türk millî kıyafetinin bir parçasıydı.⁷

Kolpak kelimesinin kalpak kelimesi ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Modern Rus Dili Sözlüğüne göre kolpak'ın anlamı şöyledir:1) Silindir veya oval şeklinde, her şeye yarayan baş giysisi, soytarı şapkası, aptal şapkası, aşçı kalpağı, uyku kalpağı.2)Örtü, kalpakşeklinde değişik kumaşlardan yapılı şapka.3)Basit anlamında, aptal(konuşma dilinde aptal bir kişiye hitap ederken: Ah, seni kolpak! Seni herkes kandırır vb.)⁸Şeklinde anlamlara geldiğini söyleyebiliriz. Bununla beraber "kapa" kelimesinin anlamına bakacak olursak Kaşgarlı Mahmut'a göre kapa

⁵ Ahmet Taşağıl. age.. s. 427

⁶ Baskakov,A.N,vd.(1998). Büyük Türkçe-Rusça Sözlük.(1.bs.).Multilingual Yabancı Dil Yayınları,İstanbul.

⁷ Adjı,M.(2019).Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti).Doğu Kitabevi,İstanbul,s.199.

⁸ Yılmaz,S.(2006).“XVI.ve XX. Yüzyıllarda Karakalpak Türkleri Tarihi” Türk Tarih Kurumu, s.17-18, Ankara,s.2'denakt.Slovar Sovremennogo Russkogo Yazıka (Modern Rus Dili Sözlüğü), Cilt V,Moskva-Leningrad, 1956, s. 1039.

kelimesi ulu, ulu olan her şey ve kaldırılmış şeklinde kullanılmaktadır.⁹ Karakalpak adında yer alan “kalpak” kelimesi “Çoğunlukla yazları giyilen baş giyimi” anlamına gelmektedir.¹⁰ Kalpak kelimesi ile ses benzerliğine sahip olan “Kulpak” kelimesi “Kız ve erkek çocukların başında bırakılan bir tutam saç.” anlamına gelmektedir.¹¹

Sonuç olarak genel kanıya göre günümüzdeki Karakalpakların bu isimle adlandırılmalarıyla ilgili iki önemli ihtimal ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Karakalpakların başlarına taktıkları kara kalpaklardan dolayı, ikincisi ise başlarında bıraktıkları bir tutam kulpaklarından yani bir tutam saçlarından dolayı bu ismi aldıkları şeklindedir. Bize göre Karakalpakların bu ismi almalarının en büyük nedeni, başlarına taktıkları kara kalpaklardır. Karakalpaklar, Altın Orda Devleti bünyesinde Nogaylar, Başkırtlar vb. Türk kavimleriyle yaşarlarken bu devletin Timur tarafından yıkılmasıyla yurtlarından olmuşlardır. Altın Orda Devleti’nde yaşayan Türk kavimlerinin çoğu bu dönemde başlarına kara kalpak takmaktadır. Fakat Altın Orda Devleti’nin yıkılmasıyla yeni kurulan Nogay Hanlığı içerisinde Nogaylarla birlikte yaşayan Karakalpaklar, bu ordadan ayrılarak kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Bağımsız hareket eden bu Türk topluluğu diğer Türk kabileleri tarafından Karakalpaklılar olarak adlandırılmıştır. Bu isimle adlandırılmalarında Kazakların ve Özbeklerin de büyük rolü olmuştur. Çünkü XV. yüzyılda Altın Orda Devleti’nin yıkılmasıyla bağımsız yaşamaya başlayan bir kısım Türk kabileleri iç kargaşalar sebebiyle Sırderya ve Amuderya bölgelerine göç etmiştir. Bu bölgelerde yaşayan Kazaklar ve Özbekler de Altın Orda Devleti’nden kopan bu Türk kabilelerini başlarında bulunan kara kalpaklarından dolayı Karakalpaklar olarak adlandırmışlardır. Bu isim zamanla diğer bütün kavimlerce benimsenmiş, bu Türk kavminin genel adı olmuştur¹²

1.1.4. Karakalpak Dil ve Edebiyatı

Karakalpak edebiyatı, yaklaşık olarak XIX. yy'a gelinceye kadar sözlü edebi ürünler vermiştir. Diğer Türk topluluklarında da gördüğümüz destanlar, masallar, halk hikâyeleri, bilmece, ata sözleri vb. folklorik ürünler, Karakalpak Türklerinin edebiyatında da zengin bir şekilde yerini almıştır. Bu folklorik ürünlerin yazıya geçirilmesi ve basılıp yayımlanması da

⁹ Kâşgarlı Mahmud.(1986)Dîvânü Lûgat’it Türk,(çev. B. Atalay), c. 3, TDK yay.,İstanbul, s.215-217.

¹⁰Kalenderov,M.(hızl.). (1988). “Karakalpak Tiliniñ Tüsindirme Sözlüğü” (Karakalpak Dilinin İzahlı Sözlüğü)., Karakalpakistan Baspası,Nokis,C.3, s.110.

¹¹Mamut Kalenderov,age.,C. 2,s.49.

¹²Yılmaz,S.(2006). XVI.ve XX. Yüzyıllarda Karakalpak Türkleri Tarihi.Türk Tarih Kurumu,Ankara,S.17-18.

içinde bulunduğumuz yüzyılda gerçekleşmiştir. Zaten ozan veya bahşılar, eskiden beri destan, halk hikâyesi veya şiirleri, "anlatma" yoluyla halka ulaştıran söz ustalarıdır. Yani bu ürünler, yazılı olarak değil, sözlü olarak günümüze kadar gelmiştir. (Ancak, hâlâ derlenmesi ve yayımlanması gereken pek çok halk edebiyatı mahsulünün var olduğu da şüphesizdir.) Karakalpak edebiyatının bilinen en eski yırıcları, XIV. yy.'da yaşamış olan Soppaslı Sıpıra, XV. yy'da yaşamış olan Asan Kayğı ve Jiyrenşe, XVI. asırda Dospanbet, XVI asırda Müyten, XVIII. asırda Jiyen'dir. Bu devirlerde yaşamış olan bahşılar da vardır. Fakat onların eserleri, yazılı hale getirilmediği için günümüze kadar ulaşmamıştır.¹³

Geçmişin anılarına dayanan kahramanlık destanların, epik yapıtlar vardır, Altınordu döneminde doğmuş Koblan, Ersani, Er Koşay, Alpamıs ve Kırk Kız gibi epik ürünler bugün de sevilerek okunur. Kırk Kız destanı, oldukça uzun, manzum bir destandır. Destanda Gülayım adlı kız, kırk kız arkadaşı ile bir kalede oturur. Kalmuk saldırılarına karşı hazırlanır. Kalmuklar saldırır. Gülayım'ın babası olur. Gülayım ile yol arkadaşları aç kalırlar. Bu arada Gülayım bir delikanlıya aşık olur. Birlikte Nadir Sah'a karşı savaşır.¹⁴

1.1.4.1.Tiyatro

XX. yy'da Karakalpaklar arasında drama, tiyatro dalı revaç bulur. Dolayısıyla, modern tiyatronun Karakalpaklar arasında ortaya çıkışı, henüz yenidir. Zayıt Züripov ve Äbdirahman Ötepov'ların önderliğinde ilk piyesler sahneye konur. Bu çerçevede dramaturglar ve aktörler yetişir. Otuzuncu yılların sonunda Moskova'da "Karakalpak Teatr Truppası "nın açılışı, yeni kabiliyetleri ortaya çıkarır. Bu devir, tiyatro rejisörü Töreş Allanzarov'u yetiştirir. Devrin bilinen tiyatro aktör ve aktrisleri arasında Yoldaş Mamutov, Reyimbay Seytov, Gülhan Şıyrazıyeva, Sulıw Allamuratova, Jaksımbay Bekmuratov, Ayijan Abdaliev, Abilhak Jüginisov, Ziynel Piyazov, Zäwre Sayıpova, Jaksımurat Babanov'lar sayılabilir.¹⁵

1.1.4.2. 18.ve19.yy Karakalpak Edebiyatı

XVIII. yüzyıl Karakalpak şairleri içerisinde ün salmış olan şair - “jrau”lardan biri Jien Tagay-Ulı idi. Şöhretli destancı idi. “Poskan el” = “Parcalanmış el” adlı destanında şair, ağır ve

¹³ Uyğur C.V.(1999).“Karakalpak Edebiyatı”.Kollektif.Türk Dünyası El Kitabı,Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,İstanbul,C.5,s. 399-421.

¹⁴ Bozkurt,F.(2005). Türklerin Dili. Kapı yay.,İstanbul,s.642.

¹⁵ Uyğur,age., s.401.

merhametsiz. akmlara uğrayan milletin, ümitsiz: ve insanlığa küskün acılarla, yeni vatan aramakta olduğunu ve bu hengamede, baba ve annesinin yurttan yurda-dolaşmaya; takati kalmadan yetim bıraktıkları onüç yaşındaki zavallı Munaim adlı bir kızın, macerasını terennüm etmektedir.“ Ata Jurtı Turkistan” adlı destan da, Karakalpak halkının goc ve muhaceret denilen zalim kaderiyle birleştirilmiş ve Jien Tagay-Ulı sayesinde Türkistan illerine yayılmıştır.¹⁶

19. asır Karakalpak edebiyatı, Özbek edebiyatında Mukimi, Furkat, Kazak edebiyatında Abay, Altın Sarın, Türkmen edebiyatında Mahtumkulu ve Kemine'nin adlarının herkese malum olduğu asırda, Künhoca, Aciniyaz, Berdak, Öteş gibi pek çok ünlü ismin ortaya çıktığı bir asır olarak bilinir. Bu şairlerin vücuda getirdiği 19. asır Karakalpak edebiyatı, ilim adamlarının araştırmalarına göre XIV-XVIII asırlarda tam oturmamış, gelişmemiş olan Karakalpak yazılı edebiyatının en güzel edebi geleneklerinden ve tecrübelerinden faydalanarak vücuda getirilmiş, sosyal muhtevalı, geniş temalı, yeni nazım türlerinin zenginliği ile dikkati çeken bir asır olmuştur. Böylece, bu devir, Karakalpak halkının milli, ekonomik, psikolojik özelliklerinin bir araya toplandığı hayatını eksiksiz tasvir etmesi ve daha başka özellikleri ile tebarüz ettirmesiyle tanınan bir edebiyat devri oldu. Onun için bu devri, araştırmacılar, Karakalpak yazılı edebiyatının teşekkül edip yerleştiği ve Künhoca, Ajiniyaz (Haciniyaz) ve Berdak'ın, yeni devir Karakalpak edebiyatının temellerini attığı bir devir olarak tesbit ederler.¹⁷

19.yy da bilinen şariler, Künhoca İbrayım Ulı, Ajiniyaz(Haciniyaz), Berdak Ğarğabay Ulı,Şair Öteş,Şair Gülmurat,Şair Sarıbay olarak sıralanabilir.

1.1.4.3.20.yy Karakalpak Edebiyatı

XIX. asrın sonu ve XX. asrın başları, Karakalpakların medeni ve kültürel tarihinde farklı bir dönemi içine alır. Bu devrin en önemli hadisesi, Rusların Orta Asya ve Türkistan'a hakim olma isteklerinden kaynaklanan savaş ve mücadelelerin ortaya çıkmasıdır. 1870 yılından başlayarak Karakalpaklar da yüz yıldan fazla sürecek bir Rus hakimiyetine gireceklerdir. Savaş ve mücadeleler neticesinde zaten çok zayıf olan ekonominin çöküşü, buna rağmen yönetimin koyduğu ağır vergiler, halkı bezdirmiş, birçok insan ayaklanmış, bu ayaklanmalar sonucunda nice insan kırgına maruz kalmış yahut göç etmiştir. Sosyal huzursuzluklar, manevi ve ahlâki çöküşü, bilgisizliği, tahsil zorluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu sosyal fetret içinde elbette ki

¹⁶ Caferoğlu,A.(1988). Türk Kavimleri. Enderun Kitabevi,İstanbul,s.25.

¹⁷ Uyğur,age., s.401.

Künhoca, Hacıniyaz, Berdak, Oteş gibi güçlü edebiyatçılarının çıkması beklenemezdi. Buna rağmen kendi kabiliyetleriyle ortaya çıkan bazı şairlere az da olsa rastlamaktayız. Yalnız bunlar, yukarıda da ifade edildiği gibi geçim endişesi ve sosyal karışıklıklar sebebiyle ya hiç tahsil görmemiş veya bilimden çok az istifade edebilmişlerdir. Bu devir şairlerinin şiirlerinde geniş bir dünyayı ve çevreyi görmekten ziyade, kendi yaşadığı bölgeyi veya köyü bulabilmekteyiz. Yani bu devrin edebiyatı, sadece Karakalpak avıllarının hal ve ahvalini ifade etmekle sınırlı kalmıştır. Bu devirde göze çarpan en önemli şairler, Omar Süyirbek Ult, Kulmurat, Sidık Tokpan Ulı, Annakul ve Jañabay'dır. Bu şairlerden başka, elbette ki sözlü edebiyat mahsulleri olan ve diğer Türkler arasında da bilinen pek çok halk edebiyatı mahsulleri, halk arasında söylenmektedir. Bunlar, Şark'a mahsus hikâyeler, Garip Aşık, Köroğlu gibi destanî hikâyeler ve destanlardır.¹⁸

Sonuç olarak Karakalpak Edebiyatı halen üzerinde araştırılma yapılması gereken bir saha olup mevcut bilgiler ışığında yukarıda bahsettiğimiz bir tarihe sahiptir.

¹⁸ Uyğur, age., s.404.

İKİNCİ BÖLÜM

MASAL

2.1.Masal Kavramı

Masal Türk toplumu içerisinde oldukça benimsenmiş ve geçmişten günümüze değin üstünde durulmuş bir türdür. Türkiye’de masal adı verilen anlatılara, diğer Türk topluluklarında “nağıl”, “ertegi”, “ertek”, “ekiyet”, “çörçök”, “şörçek”, “çöçek”, “nımah” ve “tool” gibi adlar verilmektedir.¹⁹

Türkiye’de masal terimine karşılık olarak İngilizcede “tale” , Rusçada “rasskaz” , Fransızcada “conte” terimleri kullanılmaktadır. Günümüze kadar masal hakkında birçok açıklama ve tanımla mevcuttur. Türkiye’de yapılan masal tanımlamaları şu şekildedir:

Saim Sakaoğlu masalı;”Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden,hayal mahsülü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” Şeklinde tanımlamaktadır.²⁰

Pertev Naili Boratav masalı; “ Masal nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamimiyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” şeklinde tanımlamaktadır.²¹

Bilge Seyidoğlu masalı şu şekilde tanımlamaktadır: “Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, ‘bir varmış, bir yokmuş’ gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda, ‘yedi, içti, muratlarına erdiler’ yahut ‘onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana’ gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekan kavramlarıyla kayıtlı olmayan, bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir.”²²

Umay Günay ise masalı, “Masallar en yaygın kabule göre masal mantığı denilen belli bir düzen içinde anlatılan hayat hikâyeleridir. Bu hayat hikâyeleri umumiyetle yaşadığımız dünyadan

¹⁹ Aça,Mehmet,vd.(2011).“Anonim Halk Edebiyatı”.Ö.Oğuz(Ed.)*Masal.* ,Grafiker yay.,Ankara,146.

²⁰ Sakaoğlu,S.(1999).Masal Araştırmaları.Akçağ Yayınları,Ankara,s.2.

²¹ Boratav, P.N.(1982). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.Gerçek Yay.,İstanbul,s.75.

²² Seyidoğlu,B.(1986). “Masal.” Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.Dergah Yay.,İstanbul,C.6, s.149-153.

farklı bir dünyayı dile getirir ve imkansızı gerçekleştirerek, kahramanları neticede mutlu kılar, dinleyenlere ümit verir” diyerek tanımlar.²³

Bu tanımlara göre masal bir hayal ürünü olup sözlü anlatmalarla beraber günümüze kadar gelmiş bir halk edebiyatı türüdür. Masallar anlatmalara bağlı olmakla beraber olağanüstülükler, çeşitli öğütler ve nasihatler içerdiği görülmektedir.

2.1.2.Masalların Genel Özellikleri

2.1.2.1. Şekil Özellikleri

Masallar genellikle nesir halinde yazılmalarına karşın çok az da olsa manzum kısımları bulunur. Manzum kısımlar mâni, ninni gibi türlerin masalların içine yerleştirilmesiyle oluşmaktadır. Şekil olarak halk hikâyesi ve destana göre kısa efsane ve fıkraya göre daha uzun metinleridir. Bundan ötürü kısalmış ve manzum kısımları kaybolmuş bazı halk hikâyelerinin masal gibi anlatıldığı da görülür. Aynı şekilde şekil olarak masaldan kısa olan efsane ve fikra metinleri masalların içerisinde yer alabilir. Halk edebiyatı ürünlerinden atasözleri, deyimler, alkışlar, kargışlar, mâniler, ninniler, tekerlemeler vb. türleri masalların içerisinde bulabiliriz. Halk kültürünün anonim ürünü olduğundan dili açık, sade ve konuşma diline yakındır. Masalların aslî unsuru olan ve formel adı verilen kalıplaşmış sözler masalın başından sonuna kadar önemli bir yer teşkil eder. Başlangıçta, geçişte, ve bitişte bu formel unsurları mutlaka görülmektedir.²⁴

2.1.2.2.İçerik Özellikleri

Masallar içerik özellikleri olarak oldukça fazla konudan beslenmektedirler. Bunları sayacak olursak; Masallar, olağanüstü kahramanlar, yerler ve hadiselerle doludur.Masalların,hemen hemen hepsinde,iyiler mükafatlandırılır,kötüler ise cezalandırılır.Her masalın eğiticiliği,ders verme özelliği vardır.Bu husus,özellikle hayvan masallarında göze çarpar.Masal,dinleyicilerini,iyilik yapmaya teşvik eder. Zira, her masalda iyilik yapanlar, fazlasıyla mükafatlandırılmışlardır. Masallarda sosyal hayattan izler de bulunur.Her masalda az çok,anlatıcının kültüründen,yaşayışından,hayat tarzından izler bulmak mümkündür.Özellikle, masal kahramanlarının doğumunda,gençliğinde ve evlenmesinde,bölgenin örf ve adetlerinden sık sık istifade edilir. Masallarda genelde kahramanların dua ve bedduaları gerçekleşir.Masal

²³ Günay, Umay.(1992). “Elazığ Masallarının Muhtevası.” Fırat Üniversitesi, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri.24-27 Ekim 1985,Elazığ,s.109.

²⁴ Göde,A.H.(2010). Yalvaç Masalları.Fakülte Kitabevi,Isparta,s.24.

kahramanları zekalarını kullanarak zor durumdan kurtulurlar.Kahramanların olağanüstü yardımcıları vardır. Kahramanlar olağanüstü bir şekilde tedavi edilmektedirler.²⁵

2.1.2. Tip Nedir

Çeşitli sözlüklerde “type” kelimesi ile ilgili farklı tanımlar görmekteyiz.Ancak masallar için kullanılan tip tanımı bunlardan farklıdır.Sitith Thompson tip ile ilgili şunları söylemektedir; Herhangi bir hikaye, nasıl olursa olsun karmaşık veya ne kadar basit, bağımsız olarak anlatılan bir anlatı türü olarak kabul edilir.Grimm koleksiyonundaki daha uzun hikayeler hayvan döngüsü gibi tek bir anlatı türünden oluşabilirler içindeki tip ve motif aynıdır. Bir masal türünün formüle edilebilmesinin tek yolu bu, bu türün varyantlarını incelemektir. Bu süreç biraz döngüseldir çünkü varyantın ne olduğunu söylemek için bir bu tür hakkında bir fikre sahip olmak gerekir. Pratikte bu, araştırmacının birçok kişiyi bulduğu anlamına gelir o kadar çok çarpıcı benzerlik içeren masallar onları tek bir kategoriye yerleştirir.²⁶

Buna durumda her masal tek başına bir olabilmektedir.Farklı bölge ve ülkelerde de anlatılan çeşitleri olabilmekle beraber anlatıcının üslubuna göre birkaç msal da birleştirilerek tip olarak anlatılabilmektedir.Masallardaki tip ve motiflerin aynı olabileceği ihtimali üzerinde durulması gerekmektedir.

Sitith Thompson *The Types of the Folktale* adlı kitabında masalları beş ana başlık altında sınıflandırmaktadır.Bunlar;

- a)Hayvan Masalları:1-299
- b)Olağan Halk Masalları:300-1999
- c) Fıkra ve Anektod:1200-1999
- ç)Formül Masalları:2000-2399
- d)Sınıflandırılmamış Masallar:2400-2499

Şeklindedir ayrıca her başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır.²⁷

²⁵ Şimşek,E.(2001). Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması. Kültür Bakanlığı yay. ,s.4-6,Ankara.

²⁶ Thompson,S.(1972). “Type”.Funk and Wagnalls Standart Dictionary of Folklore Mythology and Legend.Funk and Wagnalls Publishing Company,New York,s.1137.

²⁷ Thompson,S.(1946).The Folktale.The Dreyden Press,New York.s.481-487.

2.1.3. Motif Nedir

Büyük Türkçe Sözlükte motif tanımı, “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri; bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öge ve bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birimi”²⁸ şeklindedir.

Nişanyan etimolojik sözlüğünde motif kelimesinin aslının Orta Latince’de(5-5.yy) “*motivum*” olarak geçtiğini bunun da “bir eylemin veya davranışın nedeni, itki” anlamına geldiğini aktarmaktadır. Klasik Latince’de “*motivus*” “harekete geçiren”²⁹ manalarına gelmektedir.

Motifler üzerine oldukça geniş çalışması olan Stith Thompson, motifi şöyle tarif etmektedir: “Masalın gelenekte ısrarcı güce sahip en küçük unsurudur. Bu gücün yanı sıra, alışılmamış ve göze çarpıcı oluşuyla da dikkati çeker. Motiflerin çoğu üç grupta toplanabilir.

1-Masalların aktörleri: Tanrılar, alışılmamış hayvanlar, harikulade yaratıklar, cadılar, devler, periler, insanlar, küçük masum çocuklar, zalim üvey anneler vs.

2-Hareketlerin arasındaki bazı konular: Sihirli objeler, alışılmamış adetler, acaip inanışlar gibi...

3-Bir tek olaydan ibaret olan ve motiflerin büyük bir çoğunluğunu içine alan motif grubu.”³⁰

Thompson’un yaptığı bu motif tanımındadikkati çeken unsur, ele alınan öğenin motif olabilmesi için olağanüstü ve alışılmamış nitelikte olması gerekmektedir. Bu tanıma göre olağanüstü ve alışılmamış nitelikte olmayan öğeleri motif olarak ele almamamız gerekmektedir.

Arthur Chrestensen ise motifi, “canlılıklarıyla kendini kabul ettiren, tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve iptidai fikir silsilelerinden yeni terkiplere girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlar”³¹ olarak tanımlamaktadır.

Becson ve Ganz’a göre motif; Edebiyatta veya folklorda tekrar eden bir tema, karakter veya sözel desen.Bir mezara küfür eden ve daha sonra gömülü olan adamın hayaleti tarafından lanetlenen sürükleyici, daha sonra Don Juan efsanesinin bir parçası haline gelen yaygın bir folklor motifidir. Bir motif, bir dizi farklı eserden geçen bir tema olabilir. Sanatın geçimsizliğinin

²⁸ Akalın,Şükrü Haluk, vd.(2010) “*Büyük Türkçe Sözlük*”, (11.bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara.

²⁹ <https://www.nisanyansozluk.com/?k=motif> (erişim tarihi: 19.07.2020)

³⁰ Şimşek,E.(2001). Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,2(1):156’danakt. Stith Thompson, The Folklate, New York, 1946, s.415-416.

³¹ Sakaoğlu,S.(1999).Masal Araştırmaları, Ankara, Akçağ Yayınları,s.99’danakt. Arthur Christensen, Motif et theme,Helsinki 1925, 5(FFC 59).

motifi, Shakespeare, Keats, Yeats ve diğer birçok yazarda görülür. Tek bir çalışmada tekrar eden bir öğeye motif denir. Örneğin Joyce'un Ulysses'inde ortaya çıkan ve tekrar eden birçok motif arasında Plumtree's Potted Meat (Erik Ağacının Konserve Eti), the man in the brown mackintosh (kahverengi yağmurluklu adam) ve the one-legged sailor (tek bacaklı gemici) bulunur³²şeklindedir.Buradan anlaşılacağı üzere motifin insan aklının anlamlandıramadığı birtakım doğaüstülüklerle olan ilişkileri görülmekle beraber sanatla olan ilişkisi ise göz ardı edilmemelidir.

Freedman motif için; Motif bir sembol değildir fakat sembolik olabilir. Sembolik olduğunda bu niteliği kümülatif bir biçimde, ya eylemle (gerek eylemin tümü gerekse basitçe bir ya da daha fazla olayla) bir veya daha fazla karakterle, çalışmanın bilişsel veya duygusal içeriğiyle ya da bu olasılıkların herhangi bir kombinasyonu ile olan ilişkisiyle elde eder. Bununla birlikte ister sembolik isterse düz anlamlı olsun motif amacına, çalışmanın bu özelliklerinin bir ya da daha fazlasına hizmet ederek ulaşır ve bu yüzden üç temel kategorinin bir ya da daha fazlası altında sınıflandırılır: bilişsel, duygusal (hissi) ve yapısal. Bir motif çalışmanın bu üç boyutunun sadece birine katkıda bulunabilir.³³demektedir.

Tüm bu görüşlere bakacak olursak motif hakkında çeşitli yorumların olduğunu gözlemleyebiliriz genel olarak motif masalların bizlere aktardığı ufak arkaik bilgi kırıntılarını daha net anlamlandırmamızı ve düş dünyamızda yorumlandırmamızı sağlamaktadır.

2.1.4. Karakalpak Realistik Masallarının Genel Özellikleri

Karakalpakistan masalı bir araç olarak kullanılmışlardır. Animistik ve totemistik dönemden itibaren ilken insanın tabiatı, yaratılışı ve buna bağlı hayallerinde şekillendirici olgu ve olayları anlatmak için masalı kullanmışlardır. Bilinildiği üzere geçmiş dönemlerden günümüze değin masallarda birtakım değişiklikler doğal olarak yaşanmıştır. Bunlar dinsel faktörler, coğrafya değişikliği, dil değişikli veya başka bir yabancı dile maruz kalma ile anlatım tekniğinde farklılıklar göze çarpmaktadır.

Dolayısı ile masal anlatıcı ve dinleyicilerinin çeşitli durumları açıklayabilmek için farklı türde masallar oluşturulmuştur. Bunlar: Hayvan masalları,peri masalları, realist masallar olarak ele alınmaktadır.

³² Beckson,K.ve Ganz,A.(1960). A Reader's Guide to Literary Terms.The Noonday Press,New York,s.129.

³³ Freedman,W.(2009). “Edebi Motif: Bir Tanım ve Değerlendirme”.(Çev. F. Özşener).Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yedi Dergisi,S.2,s.62.

2.1.4.1.Şekil ve İçerik Özellikleri

Masallar halk hikâyeleri ve destanlara göre kısalık arz etmektedir. Karakalpak masalları hacim olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Oldukça uzun altı-yedi sayfa masallar olmakla beraber bir yahut daha az sayfada masallar bulunmaktadır.

Karakalpak realist masalları nesir şeklindedir. Anlatıcının özelliğine göre birkaç masalda nazım ve nesir karışık olarak görülmektedir.

Anlatıcının üslubu bazen farklılık göstermekle beraber az da olsa yabancı kelimelere yer verilmiştir. Bununla beraber din içerikli konuşmalar ve söylemler de bulunmaktadır. Ancak bunlar genellikle alt metni olamayan selamla cümlelerinden ibarettir.

Realist masallar formel yapı bakımından zengin bir içeriğe sahip değildir. Genellikle kısa giriş cümleleri kullanılmakla beraber bazı masallarda okuyucuya ilgi çekici gelen yapılara sahip formeller bulunmaktadır.

Masallarda genelde anlatılmak istenilen uzun ve dolambaçlı bir yolla değişik okuyucunun anlayacağı kısa olay örgüleriyle anlatılmaktadır. Kahramanın başından geçen olaylar yalın verilmekle beraber hacmi uzun olan masallarda olay örgüsü diğerlerine göre karmaşıklık arz etmektedir.

Karakalpak masal türleri birbirleri arasında farklılık göstermektedir. Realist masallar diğer iki türe karşı daha günlük hayattan izler taşır anlatılan olağanüstülükler genelde ana konudan uzak yardımcı unsur olarak masala eklenmişlerdir. Alışılan masal temalarından uzak olan realist masal kahramanları günlük karşımıza çıkan çoban, tüccar, çiftçi, yetim kız vb. gibidir. Bu kahramanların karşısında kötü unsur olarak aldatıcı tipler, üvey ana, hain baba veya padişah, açığöz kadın gibi tiplerdir.

Bu masalların özelliği padişahla çobanı, prens ile yetim kızı, zengin ile fakiri bir araya getiren ve sosyal açıklığı yeren masallardır. Sonunda acı çeken veya ezilenler mutlu sona kavuşmaktadırlar. Bu masallarda bazen kadın ana kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen oğul sevgisinde anne bazen iyi bir eş olarak masalda yer edinirler. Bunların verdikleri mücadele ve ahlak okuyucuya öğüt verecek şekilde aktarılır.

Karakalpak masallarında kahramanlar olumlu veya olumsuz olsun genel özellikleriyle okuyucuya aktarılır. Onlar hakkında genel bir psikolojik ve sosyolojik tanım yapılmaz sadece bağlı oldukları iş grubuyla veya fiziksel özellikleriyle isimlendirilirler.

2.1.5. Formel Nedir

Saim Sakaoğlu formellerin özelliklerini şöyle sıralamaktadır: Formeller, masalın metnine, ondan ayrılmayacak kadar sıkı bir şekilde bağlıdır. Masal içinde yerleri değiştirilemez, şekil itibarıyla kalıplaşmış olarak bilinirse de anlatıcılara göre az çok değişiklik gösterebilirler. Bilhassa usta olmayan anlatıcılar tarafından, dikkat edilmedikleri için, bahsedilen değişikliğe uğrayabilirler. Formeller, usta anlatıcılar için vazgeçilmez birer ustalık gösterisi teşkil ederler. Bu tip anlatıcılar, bunları lüzum gördüğü yerlerde kullanarak kendilerini dinleyenlere usta birer anlatıcı olarak kabul ettirirler. Formeller bazen de, hatırlanmayan yerlerde zaman kazanmak için kullanılarak anlatıcıyı zor durumdan kurtarırlar. Formellerin muayyen vazifeleri vardır; bundan dolayı geliş güzel bir ekilde kullanılamazlar. Yersiz olarak kullanılan formeller ters tesir gösterebilirler. Anlatıcılar böyle olumlara düşmeye gayret ederler. Bir formelin, anlatılan her masalda kullanılması şart değildir. Fakat bazılarının mutlaka kullanılması gerekir. İçlerinde, kullanılması anlatıcıların arzusuna bağlı olanları da vardır. Usta anlatıcılar ise matematik hesaplama, hepsini yerli yerinde kullanırlar.³⁴

Boratav ise formellerin görevlerini şöyle tanımlamaktadır: Belli bir görevi vardır masal tekerlemelerinin: başta söylenenler, uyurma edasıyla masalın gerçek değil de, eğlendirmek ve ibret dersi vermek uydurulmuş şeyler olduğunu, olayların, uydurma da olsa, çok eskiden geçmiş kabul edilmesi gerektiğini belirtmek isterler; "evvel zaman içinde, varmış bir yokmuş..." diye başlayanlar bunlara örnektir. Masalın sonunda söylenenlerin en kısaları, masalın ortak bir niteliğini belirtmek isterler: batün maceraların herkesin gönlünden geçtiğince mutlu bir sonuca erdiğini anlatmak, ve herkese aynı mutluluğu dilemek... "Onlar ermiş muradına..." Örneğinde olduğu gibi. Bazı da, baştaki tekerlemeler gibi, anlatılan şeylerin uydurma olduğuna tekrar dikkati çekmek isteyen: "Ben de yanlarından geliyorum...", "Gökten üç elma düşmüş..." tipindekiler ile masala son verilir. Masalın ortasında ise görevleri, anlatmada hızlanmanın gerekliliğini belirtmek, uzun zaman aralıklarını ve uzak mesafeleri kapamaktır. "Masallarda zaman çabuk geçermiş...", "Sözü uzatmayalım...", "Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi..." v.b tekerlemelerde bu düşünce gizlidir; bazılarının da şakaya dönüşen anlatım masalın gerçek - dışı

³⁴ Sakaoğlu, S. (1974). "Formel Kavramı ve Türk Masallarından Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller". I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirgeleri, Ankara. s. 148-154.

niteliğini belirtme kaygısını belirtir: "Bir de arkasına bakmış ki: bir arpa boyu yol gitmiş..."³⁵ örneğinde olduğu gibi."

Buradan da anladığımıza göre formeller masalların vazgeçilmez unsurlarıdır. Yürütmüş oldukları görevleri masalları daha çok anlaşılır ve eğlenceli kılmakla beraber olay örgüsü bağlamakta ciddi bir görev üstlendikleri anlaşılmaktadır. Aşağıda ise Karakalpak Gerçekçi Masallarının formel yapısı ele alınmıştır.

2.1.5.1. Başlangıç formelleri

Masalın asıl anlatılmak istenilen kısmına giriş yapmadan önce anlatıcının dinleyicileri masala hazırladığı sözlere başlangıç (giriş) formelleri denilmektedir. Karakalpak realist masallarında giriş formelleri şu şekildedir: Çok eski zamanda(1); Çok eski zamanda din Müslüman zamanında, bildircinin ayağını anlı-şanlı bir basıp yavaş yavaş dolaştığı vakitlerde.(2);Geçmiş bir zamanda.(11);Geçmişim geçmiş, masal kulağı delik, biri doğru olsa, biri yalan, yakın geçmişte bir yaşlı kadın, yaşlı adam yaşardı.(14);Geçmiş zamanın bir vakitlerinde.(17);Bu olay geçmiş zamanlarda olup geçti.Bu olay eski geçmiş zamanlarda yerin,göğün,adamları hem üreyip-adetlerin mevcut olmayıp,o başkaca vaktinde olandır.(22);Eski kötüye-kötü günlerde sinanıp geçen kahramanlar zamanında.(33);Çok-çok, eskiden el ömrü kısıyken.(35)

Başlangıç formelleri okuyuyucuyu masala hazırlamaktadır. Genel olarak sanatlı söyleyişten uzak basmakalıp formeller olduğu görülmekle beraber az da olsa sanatı ve okuyucuda merak uyandıran formellerle de karşılaşmaktayız.

2.1.5.2. Geçiş formelleri

Bu formeller masallarda olay geçişlerinde kullanılır. Zaman kavramını kısaltıcı yahut uzatıcı işlere sahiptirler. Karakalpak realist masallarında uzun,kısa ve basit şekillerde kullanıldığı örnekleri bulunmaktadır.

Bunlar bir vakitler.(1)

Günlerden bir gün.(2)

Bir günler(6)

Hizmet kılıp süre versin(6)

³⁵ Boratav,age., s.77.

O yerde yaşlı adam ile gün geçirip dursun.(2)

Günlerden gün, aylardan ay geçip kız on dört yaşına geldi.(7)

Günlerden bir gün o köyde büyük bir düğün oldu.(11)

Şimdiki sözü padişahın kızından işitin.(12)

Beyler bir birkaç saat yol gitti.(15);Aradan birkaç gün geçtikten sonra.(21)

Sonra kadınlar padişahlığının altın devri bitti,onun yerine mevcut devirde madencilik zamanı kötü ve başka bir çetin yol olan, devir başlamıştı.(22)

Sonra ikisi gün görüp süre verdi.(25)

Günlerden bir gün Eşan yemek pişirdi.(25)

Çok vakitten sonra.(25)

Bir gün ne var,ne yok diye bakıp çıksa.(26)

Bu yerde kalsın, şimdi söz tüccarın eşinin.(28)

Genellikle masalarda şimdiki sözü şundan dinleyin şekilde anlatıcılar arasında geçişlere rastlanılmaktadır. Aynı zamanda uzun bir zamandan bahsedilirken de bu formellere yer verilmiştir.

2.1.5.3 Bitiş formelleri

Masalın son bulduğunu belirten formellerdir. Realist masalarda genelde olumlu bir şekilde bitiş vardır mutsuz sona rastlanmaz. Bitiş formelleri çeşitlilik arz etmektedir genellikle murat maksadına erişti sözü kullanılmaktadır.

Söyleyip bir kızın sebebiyle iki yabancı ağabey kardeş olup çok iyi geçinip birbirine gelip gidip hısımlar olup yaşadı.(1)

Şayhi Abbaz atasından sonra alıp sağ-selamet eşlerine kavuştu. Atasının yerine padişah olup kırk gün eğlence verdi. Halkına adaletle yönetip muradına erdi.(2)

Selimcan sonra eşinin akıllılığı ile murat-maksadına erişti.(6)

Yiğit ile güveyi hayata geçip çocuklu- çoluklu olup murat-maksadına erişti.(7)

Bundan sonra yiğit kızı alıp, elmayı yardı bölüşüp yiyip köyüne alıp gitti.(8)

Burada kız padişah giysisi giyip ülkede yetim kız adil padişah olup halkıyla ebediyete kadar yaşadı.(11)

Padişah aman-sağ kaldığına düğün-temaşa verip Hekim-Ulıkpana sesli saygı gösterdi.(13)

Doğan asker başı olduğu vakitte hiçbir zaman savaş-kavga olmadı.(24)

Karakalpak realist masallarında her masalın kendine ait özgünlüğü bulunmaktadır. Ancak bazı masallarda birkaç masalın birleştirildiği yahut kahraman bakımından masallar birbirine benzerlik göstermektedir.13. ve 36. Masallar buna bir örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda anlatıcıya bağlı olmak üzere nadiren de olsa bazı masallar zengin söyleyiş bakımından atasözleriyle bitirilebilir: Birisine mezar kazarsan kendin düşersin dedi.(3)

2.1.6. Karakalpak Realistik Masallarının Motif Yapısı

Stith Thompson'un *Motif Index of Literature* adlı eserindeki verilen motif şeması ve numarası Karakalpak realistik masallarındaki yansıması aşağıdaki gibidir. Motiflerin sonunda parantez içinde masal numarası verilmiştir.

A.MİTOLOJİK MOTİFLER

B.HAYVANLAR

C.YASAK

D.SİHİR

E.ÖLÜM

F.HARİKULÂDELİKLER

G.DEVLER

H.İMTİHANLAR

J.AKILLILAR VE APTALLAR

K.ALDATMALAR

L.KADERİN TERS DÖNMESİ

M.GELECEĞİN TAYİNİ

N.ŞANS VE KADER

P.CEMİYET

Q.MÜKAFKATLAR VE CEZALAR

R.ESİRLER VE KAÇAKLAR

S.ANORMAL ZULÜMLER

T.EVLİLİK

U.HAYATIN TABİATI

V.DİN

W.KARAKTER ÖZELLİKLERİ

X. MİZAH

Z. CEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Karakalpak realistik masallarında mitolojik, cemiyet ve din maddelerine rastlanılmamıştır. Din içerikli motifler yerine birkaç yerde selamlaşma görülmektedir bunlar da motif olarak ele alınmamıştır.

B.Hayvanlar

B211.İnsan gibi konuşan hayvanlar

Bu motifte Hayvanların insani özellik gösterme unsurusunu ele aldık. Konuşma unsuru doğal olarak bir olağanüstülük sergilemektedir. Çeşitli hayvanların farklı amaçlar doğrultusunda konuştukları gözlemlenmiştir. Vahşi hayvanların konuşması çoğunlukla yardımcı olma yahut dolaylı olarak masal içerisinde yardımcı role bürünme olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

B211.3.2.1 Konuşan kaplan

Kaplanı görüp çocuk seslenip,sonra çekindi,kaplan:

-Benim tabanıma diken batıp gelen garibim,beni ondan kurtarırsan,senin ile dost olup,ne dileğini yaparım-dedi.(19)

B211.2.4 Konuşan kurt

Kurt da koyun yiyemediğinden kızgın olup, bir gün çobanının önüne gelip söyledi:

-Sen bana bir koyun ver, daha sonra geri dönüp senin sürüne gelmeyeyim,-dedi.(24)

B211.3 Konuşan kuş

Şayhı Abbaz yatarken büyük ağacın başında konup oturan anka kuşları yanına gelip söyleşmeye başladı. Onlar birbiriyle (Hazır vakitte dünyanın yüzünde nasıl hediyeler olur) diye sordu. Sonra birisi durup:

-Dünyanın üstünde ne olduğunun haberim yok. Ama Şah Abbas padişah, oğlunun iki gözü oyup alıp, gelinlerine aşık olduğunu denildiğini işittim -dedi.(2)

B211.3.2.1 Konuşan tavuk

Kızın mısır koyup yürüyen tavukların içinde bir beyaz tavuk ile kıvıllı tavuk gelip (Ağlama, abla, bizler ayırıp veririz) dedi.(11)

B211.1.7. Konuşan köpek

Yaratıcı ile adam,eşek üçü konuşurken onun üstüne köpek gelip:

Ey yaratıcı,beni neden yarattın? Ben ne derdine yararım-dedi.(23)

B211.2.10. Konuşan maymun

Bunların üstüne maymun gelip, o da yaratıcıdan kendin ne sebep yarattığını, ne derde düştüğünü sordu.(23)

B300.Yardımcı Unsur Olarak Hayvan

İlkel insanların hayvanları taklit ederek onların dünyasına girme çabalarının sebepleri arasında hayvanların güçlerinden faydalanma istekleri vardır. İnsanlar, hayvanların dünyasına girerek hayvanlarla aynı soydan geldiklerine dair inançlarını da pekiştirmektedir. Aynı soydan gelen varlıkların birbirlerine yardımcı olmaları da gayet doğaldır. Bu yardımcılık bazen yol göstericilik, bazen türeyiş, bazen hükmedilerek kullanma, bazen de halk hekimliği unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶

Bu noktadan hareketle Karakalpak realistik masallarında şu şekillerde kendini göstermektedir:

B335.7. Yardımcı sığır

O vakitte gök sığır (Kuzum: sen ağlama, ben elindeki pamuğu yerim, ondan sonra arka yönüme çıkıp ipliği toplayıp alıver) dedi.(11)

Gök sığır kıza (Sen ağlama ipliği bana ver, ben bezi edip çıkartayım). (11)

(Sen ağlama, beni ertesi gün kesildikten sonra etimi yeme. Daha sonra kemiklerimi tarlaya çıkarıp bırak dedi. Sen bir ağacın dibine götürüp gömmelisin. Kemiklerim senin giyecek elbiselerin olur) dedi.(11)

B469.5.1. Yardımcı tavuk

Kız bir kap mısırı döküp gönderdi. Tavuğun birisi beyaz mısırı, birisi kızıl mısırı ayırıp bir zamanda topladı.(11)

B431.3. Yardımcı kaplan

Söyledi de kaplanın bir tüyünü alıp tüttürdü, kaplan tayin oldu.(12)

-Kendimden bir haber alınmazsa o atı, zırh-silahımı ormana götürüp arkasından gözetleyip süre ver! -dedi. Kaplan- makul dedi.(12)Çocuk köyün sınırından çıkıp, bayağı kaplanın alevini tüttürdü, kaplan çocuğun atını, zırh-silahını alıp yetişip geldi. (12)

-Bana zırh- silah, bir at, bir kuş, bir tazı tayin kılınız! -dedi. Kaplan hepsini tayin etti.O yerde bayağı kaplanın verip gelen bir kısım tüyü aklına düşüp birini tüttürdü, kaplan (Ne işin var) diye tayin oldu. (12)

³⁶ Yeşildal, Ü.Y.(2015) Mitten Destana Destandan Türküye Anadolu Sahası Türk Folklorunda Geyik. Kömen yay.,Konya.

B411.2. Yardımcı şahin

-Şahin Rüstem'i üç güne kadar dışarıya çıkarmayıp,kendisinin tüyünden kesip alıp,onun yarısındaki oku gagasıyla çıkarıp aldı da,yerine bastı.Söyleyip üç günde Rüstem'in yarası iyileşip durumu sağ oldu.(33)

B536.1.Yardımcı kuş körlüğü iyileştiriyor

Bu motifte bağlı bulunulan masalda anka kuşu üstünde durulmuştur.Karakalpakistan bu kuşa "suymırık" adını vermişlerdir.Kısaca bilgi verecek olursak: Ön Asya efsanelerinde geçen ve Arapların anka,İranlılarınsimürg veya sireng adını taktıkları kuş,İslamlıktan sonraki Türk edebiyatına girerek bu adların yanı başında ve onların birleştirilmesiyle"Zümrüdüanka" diye yeni bir isim kazanır.Efsanelerde anlatıldığına göre bu kuşun tüyünü ele geçirebilen kişi en büyük sırra ve ölümsüzlüğe ulaşmış.³⁷

Bu motifimizde ise kahraman anka kuşunun konuşmalarına kulak vererek onlardan haber almı ve tüylerinin iyileştirici özelliğinden faydalanarak hastalığından kurtulmuştur.

Şayhı Abbas on çantasındaki on gözüne, o çantasındaki o gözünün yerine gidip gözünü üç kere anka kuşunun tüyü ile sıvazladı. Gözü birden açıldı ve iki gözü açılıp kendiliğinden pislikleri düştü.(22)

B505. Hayvanlardan sihirli obje elde edilir

Kaplan uykudan uyansa yanına bir adamın oturduğunu görüp. Onun iyilik ettiğini bildi. O şöyle dedi:

-Siz bana iyilik ettiniz, ben sizin iyiliğinizi unutamam, siz benim yelemden bir kısım kılımı kesip alınız çaresiz kaldığında onun birini tüketiniz, ben tayin olurum, benim elimden gelen iyiliğim o-dedi de kaplan gözden kayboldu. (12)

C.Yasak

Bu bölümde alt başlık olarak sadece işi muayyen bir zamanda yerine getirme motifini ele aldık.Bu motif Orta Asya'da ve günümüzde hala Türkiye'de kullanılmaya devam etmektedir.

C755. İş muayyen bir zamanda yerine getirme

Yiğit kızı alıp ülkesine geldi. Kırk gün düğün otuz gün oyun verip kızı aldı.(1)Şimdi bu şartlar var kırk günden az o yerden ülkene gelmeyesin kırk günden sonra yerini alasin, ona dedi.(6)

³⁷Ersoylu,Halil.(2015). Türk Kültüründe Kuşlar.Ötüken yay.,İstanbul,s.71.

-Eğer kırk güne kadar benim evime gelsen, ya da eşimin yanından geçip gidersen sana yer de, kadın da yok.(6)

-Attan altın almak için kırk güne kadar pilav verirsen su yerine meyvenin suyunu içirirsen, altına çalı döşek koyarsın bunla sonra kırk güne kadar günün gözü görmeyecek karanlık odaya saklayasın.(21)Kırk güne kadar.(21)Onun hakkında otuz yedi gün, otuz yedi gece oturup düşündü.(22)

F.Olağanüstülükler

Karakalpık realist masalları her ne kadar günümüzdeki yaşanılabilir olayları ele alsın da masal muhteviyatı içerisinde dinleyiciyi kendine çekme ve çeşitli imkansız görülen şeyleri kahramanlar üstünden dinleyicilere aktarmak suretiyle konunun daha iyi karşı tarafa aktarılma amacı güdülmüştür.

F752. Dağın hazinesi

Kaz dağına varayım. Kaz dağına varıp altın alıp geri döneyim.(35)

F575.1.Olağanüstü güzel kadın

Yaşlı adam yiğide kızını gösterse ay dese ağzı gün dese gözü var bir peri gibi bir kızı gördü.(8)

F771.Olağanüstü kale

O kale mevcut kalelerden farklıydı,o kaleye uğraş gelmeyecek acayip kaleydi. O yerin üstünde değil, yerden çok yukarıda otuz yedi bin metre yukarıda yamacın üstünde yerleştirilmiş denilirdi. O kaleye hiç kimse gidemez. Bu kaleye hiç kim kendi gücü ile girip alamadı, hiç bir Türkmen,en büyük atın üstünde durup da en uzun mızrağı hem en uzun ipleri ile de o an çıkıp alamaz denilirdi.(22)

F825.Olağanüstü yüzük

Olaydan sonra gelen adama o çocuk benim yanımda bir yüzük var,o yüzük ile karnımı sıvazla dedi.Söyleyip yaptırdığı adama karnını sıvazlatıp,çocuk iyileşti.(26)

F950.Olağanüstü iyileşme

-Şahin Rüstem'i üç güne kadar dışarıya çıkarmayıp,kendisinin tüyünden kesip alıp,onun yarısındaki oku gagasıyla çıkarıp aldı da,yerine bastı.Söyleyip üç günde Rüstem'in yarısı iyileşip durumu sağ oldu.(33)

G.Devler

Devler sadece "Rüstem" masalında geçmektedir. Bu masalda ise bilinebileceği üzere Masalın konusu Firdevsi'nin Şehnamesinden esinlenildiği anlaşılmaktadır. Bu yüzünden adı geçen

masalda devler konusu işlenmiştir. Karakalpak realist masallarının geri kalanlarında bu motife rastlanılmamaktadır.

G512.Devin öldürülmesi

O nasıl güçlü devler ile savaşa düşse de bir yönden hilesi kalmadı Rüstem'den sonra hile ile öldüren devin gövdesinden ayrılan çift başı denize doğru atıldı.(33)

J.Akıllılar ve Aptallar

Bu motif başlığı altında masalda işlenen öğüt verme ve çeşitli olaylardan ders çıkarılma konusu işlenildiğinden sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

J154.Ölmek üzere olan babanın nasihati

A oğlum, şimdi ben yaşlanıp ölecek halime geldim. Ben sana hazır üç nasihat vereyim.

Sonra padişah çocuğuna nasihatlerini söyledi:

-Eğer oğlum bir yurda vardığında yola doğru akşam olsa,batan yeri uzak olsa,yel boyunda yatacak doğru gelse yerde yatma,dön de yat.Doğru işlemek yerine kötülük etme.Sabahı altta bırakma burada o nasihatlerimi hiçbir vakit aklından çıkarma,oğlum,-dedi.(28)

J151. Yaşlı insanlardan öğrenilen akıl

Öfken bugün gelse, yarına koy,-dedi yaşlı adam.(36)

İki adam yoldaş olsan yanındaki adamın adını bil,-dedi.(36)

İşte ışığım söylesem,eşikte oturup köşedeki adama bıçak verme,-dedi(36)

İnsan kendi akıyla akıllı,kişi akıyla dört nala gider,güzele-güzel kötü her kimin gönlüne aldığı güzel,-dedi.(36)

J155. Kadından öğrenilen akıl

Böylece yiğit eşinin akıllılığı ile zengin olup murat-maksadına erişti.(14)

K. Aldatmalar

Bu motif konusu da sıklıkla masallarda kendine yer bulmaktadır. Konunun asıl amacı günlük karşılaştığımız durumlar hakkında olup herhangi bir olağanüstülüğe rastlanılmamaktadır.

K140. Değersiz nesnelerin satışı

Zenginler yiğidi sözüne inanıp,birleşip,o yiğide yüz bin altın ödedi,atı alıp evlerine gitti.Yiğit bundan sonra evlendi,zengin oldu.Zenginler çocuğun söylediklerini yapıp,atı sakladı.Şimdi altın tezekler çıkar diye varıp baksa atın öldüğünü gördüler.Zenginler yüz bin altın verip,dutarı satın aldılar.Söyleyip evlerine gelip,dutarı sımayıp görmek olup,eşlerini öldürdüler.Sonra dutarı alıp,geze-geze çaldılar.Geri bir eşleri tekrar dirilmedi.(21)

L.Kaderin Ters Dönmesi

Bu motif konusu da sıklıkla masallarda kendine yer bulmaktadır. Bu motifi genel olarak masal temaları olarak görmekteyiz. Bu motif üzerinden haklı ve haksızı çıkarma aynı zamanda dürüst ve adil olanın sonunda büyük bir ödüle kavuşabileceği hususu işlenmektedir.

L165. Fakir çocuk kral (vezir) olur

Böylece edip çocuk zenginden öcünü aldı hem padişahın en inancılı veziri olup, maksat- muradına erişti. (9)

L111.4. Öksüz Kahraman

Burada kız padişah giysisi giyip ülkede yetim kız adil padişah olup halkıyla ebediyete kadar yaşadı. (11)

Padişah kendisinin küçük kızını kayın babasını bilip, otuz gün oyun kırk gün düğün verip şan-saltanatı kızına uzattı.(12)

Burada yetim yiğit merhametsiz zenginlerden hakkını aklıyla alıp,kendi murat-maksadına erişti.(21)

M. Geleceğin Tayini

Bu motif genellikle günümüzde karşılaşılabilecek konulardan seçilmekle beraber yeri geldiğinde çeşitli olağanüstülüklerle de değinildiği görülmektedir.

M.201. Söz ve anlaşmanın yapılması

Padişah anlaşma yaptıktan sonra kızı çöle götürüp attı.(1)Rüstem doksan yerinden yaralanıp,bu zamanda anlaşmaya geldi.(33)Ondan sonra Rüstem'i yaralayıp anlaşmaya gitti.(33)

M244. İnsan ile hayvan arasındaki antlaşma.

Benim tabanıma diken batıp gelen garibim,beni ondan kurtarırsan,senin ile dost olup,ne dileğini yaparım-dedi.(19)

N.Şans ve Talih

Bu motif genellikle günümüzde karşılaşılabilecek konulardan seçilmekle beraber yeri geldiğinde çeşitli olağanüstülüklerle de değinildiği görülmektedir.

N451.Hayvanların konuşmasına kulak misafiri olarak öğrenilen sır

Şayhı Abbaz yatarken büyük ağacın başında konup oturan anka kuşları yanına gelip söyleşmeye başladı. Onlar birbiriyle (Hazır vakitte dünyanın yüzünde nasıl hediyeler olur) diye sordu. Sonra birisi durup:Dünyanın üstünde ne olduğunun haberim yok. Ama Şah Abbas padişah, oğlunun iki gözü oyup alıp, gelinlerine aşık olduğunu denildiğini işittim -dedi.(2)

N519. Hazine mağarada bulunur

Han kaz dağına varana kadar bir mağarayı gördü. Han(Bu mağaranın içinde altın var,onu getirip verin)diye adamlarını tek tek gönderdi.(35)

N825.2. Yardımcı Yaşlı adam

Yaşlı adam tarafından öğüt verilme.(36)Yaşlı adam tarafından yol tarif edilmesi.(2)

N825.3. Yardımcı Yaşlı Kadın

Yaşlı kadın sayesinde su bulunması.(29)

Q.Ödüller ve Cezalar

Bu motif günümüzde karşılaşılabilecek konulardan seçilmekle beraber olağansütülöklere yer verilmemiştir

Q19.Ödüllendirilmiş kişiler

Padişahın çocuğunu iyileştirerek vezir olma.(9)Yiğit akıllığı sayesinde halka yiyecek sağlaması.(10)

Q111.Zenginlikle ödüllendirilme

Böylece yiğit eşinin akıllılığı ile zengin olup murat-maksadına erişti.(14)

Q211.Ölümle cezalandırma

Cahil soylunun yaptığı cahillik,işleri arkasında,ölüm cezasına çarptırıldı.(31)

R. Esirler ve Kaçaklar

Bu motif genellikle günümüzde karşılaşılabilecek konulardan seçilmekle beraber yeri geldiğinde çeşitli olağansütülöklere de değinildiği görölmektedir.

R 41.3. Zindana hapsetme

Kahraman vezir tarafından zindana hapsedilir.(31)

R152.Kocasını kurtaran kadın

Kadın kocasını zindandan hile ile kurtarır(31)

S. Anromal Zulümler

S31.Zalim üvey anne

Üvey anne kıza yapılması zor işler buyurarak ölümle tehdit eder.(11)

S11.4. Baba çocuğunu öldürmeyi planlar

Babası oğlunun gelinlerini almak için çocuğunu öldürmeye çalışır.(2)

S142. Kahraman suya atılır ve terk edilir

Kahraman arkadaşları tarafından suya atılıp terk edilir.(37)

T. Cinsiyet

Bu motif genellikle günümüzde karşılaşılabilecek konulardan seçilmekle beraber yeri geldiğinde çeşitli olağanüstülüklerle de değinildiği görülmektedir.

T145.0.1 Birden fazla hanımla evlilik

Kahraman üç kadın ile evlenir.(2)

T131.11.Elma atarak evlenme

Padişahın kızları kocalarını elma atarak seçer.(12)

T130.1. Dünür olma

Kahraman sonunda dünür olur.(1)Kahraman dünür olur(2)

Z.Çeşitli Motif Grupları

Bu grupta çeşitli motiflere yer verilmiştir.Atasözleri çeşitli sayılar masallarda kullnıldığı tespit edilmiştir.

Z64.Atasözleri

Birisine mezar kazarsan kendin düşersin.(3)Öfkeni yarına kaldır.(36)

Z71.1.Formülistik sayı:3

Üç kalender gelir.(1)

Üç aylık yol var.(2)

Üç gün savaştılar.(2)

Üç gün misafir oldu.(2)

Eskiden bir han vardı. O halkın akıllı adamı görevli olup, üç soru sorucusu vardı.(7)

Z 71.12. Formülistik sayı:40

Padişahın oğlu kırk yiğidiyle av avlamaya gider.(1)

Kahraman kırk soyguncuyla karşılaşır(1)

Padişah kırk gün toy verir.(2)

Kırk günden beri savaşmak.(2)

Kırk kız.(2)

Kırk günden az olmamak şartıyla denilen yere gitmemek.(3)

Kırk ağız yalan söylemek.(16)

Kırk soyguncu(27)

Meyve sayısı olarak kırk ifadesi.(27)

Kırk araba odun ve kırk gündelikçi.(28)

Ölçü birimi olarak kırk.(33)

Tüm bu motif unsurları Karakalpak realistik masallarının muhtevasını bizlere sunmaktadır. Masallar içerisindeki motifler aktarmak istediği altyapıyı dinleyiciye sezdirmeden sunulmasını sağlamak için konulmuştur. Ayrıca Karakalpakların hayat ve düşünce tarzlarını fikir dünyamızda belirli bir bütünlüğe getirmektedir.Böylelikle tüm bu motif unsurları bağlı bulundukları masalları zenginleştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1 Türkiye Türkçesine Aktarılmış Metinler

3.1.1. Dürüst Tüccar

Çok eski bir zamanda kendisine dürüst denilen bir tüccar vardı. Dürüst Tüccar günlerden bir gün başka padişahlığa varıp tekrar ticaret yapmak için develerle değerli eşyalarını yükleyip yola çıkıp gitti.

Dürüst gün-gece demeden gidip kaleye gidip getirilen eşyalarını sattı. Gerekli eşyaları alıp, develeri yüklemeyi bitirip kaleden uzak yere varıp konakladı. Dürüst Tüccar kendi kendine bir şey düşünüp (Atıma binip kaleye yürüyüp tekrardan böyle burada yatmam yaraşmaz) deyip kaleye gitti. Kalede gezerken kemerli iki kat odanın penceresini açıp altın yatağının üstünde oturan bembeyaz yufka dudaklı, uzun boylu altın kuşaklı kaz boyunlu badem gözlü böyle bir kızı, görüp aklını kaybedip titreyip durdu da kaldı. Aradan çok vakit geçti. Bu vakitte o kız pencere önünde duran dürüst tüccarı görüp:

-Ey iyi yiğit çok durdunuz ya bu nasıl ?-dedi.

-Siz kimin kızı oluyorsunuz-dedi dürüst tüccar. Kız çekinmeden:

-Padişahın kızı olurum, diye cevap verdi.

-Ayıp etmeyin, kardeşim ikiniz mi yoksa biriniz mi? Bunun üzerine kız durup söyledi:

-Nasıl iş, şuan bir kişiyim - dedi

-Araya adam koyup seni istetsem nasıl olur acaba -dedi dürüst tüccar

-O kendi işiniz -dedi kız

Bu sözleri işitip, dürüst tüccar ülkesine geri dönüp o kalede ıkalıp durdu. Aradan birkaç ay geçtikten sonra dürüst o padişahın baş veziri ile tanışıp padişahın kızına aşık olduğunu söyledi hem o kıza söylettirip için yardım istedi. (Böyle gönlün olacak olsa padişaha söyleyin) diye vezir veda etti.

Vezir çarşamba gün tüccarın aleyhinde padişahla konuştu. Sonunda padişah:

-Padişah olan adam kara fukaranın kızını söylettirse çocuğuna gerek dedi sonunda o tüccarı bu maksadı nedir öğrenmek gerek dedi. Onun ilacı böyle oldu:Yüz baş deve, yüz baş yılkı, yüz baş keçi, yine yüz altın tenge versin dedi, bunu duyam kendi kendine kaçtı dedi.

Vezir padişahın sorduğu başlık parası malın dürüst tüccara söyleyip vardı. Dürüst Tüccar birkaç gün mühlet alıp herkesin malını gümüş tengesini paylaştırıp, arada yürüyen vezire verip gönderdi. Padişah ilaçsızdan kızını verdi. Dürüst o elde gidip kızlı oldu. Kız altı yaşa geldiğinde eşi geri dönecek oldu. Bundan sonra dürüst tüccar kolunda kalan altı yaşındaki kız ne zaman on dört yaşına gelirse ona kadın almayı şart koştu.

Aydan ay geçti yıldan yıl geçti kız on dört yaşına geldi. O yılda dürüst tüccar kendisinin sancağına varıp geri dönmeyi umut etti. Söyleyip kendisi on dört yaşındaki kızını padişah atasının eliyle kaldırıp gittiğinde hem akraba sorunca padişah atasının önüne vardı. Sonra padişah bu kızını kadirin bilip, terbiyeletecek adam yok, sen kızını büyük hazır et ulu pire verip kendisi geldiğinde emir olup saklar - diye cevap verdi.

Burada padişahın bu akılı alıp, ona tüccar büyük hazret ulu pire gelip, gelen işini söyledi. Sonra büyük ulu pir (O medresenin yanına kıza çay koyun kendin geldiğinde götürüp gerekenleri hazırlayıp ver, söyle de gidiver) dedi.

Dürüst tüccar hemen hazırlayıp gitti de ikisini birini kızına kaldırdı ikincisini ulu pire verdi. Dürüst tüccar Mısır şehrine yönelip gitti. Günlerden gün geçti aylardan ay geçti işte aradan değerli bir yıl geçti. Yiyecek-içecek azaldı. Kız kaleye varıp yiyecek-içecek alıp gelecek oldu. Bir perşembe gün peşinde kaleden yiyecek-içecek alıp gezerken kıza ulu pirin gözü düştü.

Büyük hazret ulu pir eline su koyup duran kuyusundan bu gezerken kızın babası kim diye sordu. Sufi dürüst tüccarın kızı babasını söyledi. Ulu pir içinden hım- hım dedi de, kızı ele düşürmenin derdini düşündü. O aradan bir vakit geçince eve bir şey düşünüp yardımcı sufisine:

-Hey Tokımbet, senin hal durumun nasıl? Sizin eve varınca bizim elti çok istekli oldu dedi ulu pir.

-Dürüstçe kılın, efendim vara dursun, dedi Taksımbet sufi.

-Onda erken vardı- Diye ulu pir bıyığıyla gülüp su. Ulu pir evine gelip:

-Elti sizi Taksımbet sufi konağa çağırdı nasıl görürsün? dedi.

-Sufi evine çağırılmış olsa, dürüstçe gideyim - dedi yerinde hiç kimse yok elti. Elti konağa gitti. Ulu pir Bekımbet denilen sufisini çağırıp :

-Sen pilav işte pilav pişerken iki tabağa koyun kendin işte birini bana ver, -diye iş buyurdu. Sufi bir tabak pilavı gelip verdi. Ulu pir pilavı alıp kız yattığı odaya gelip eşiğin açıp içeri girdi. Kız ulu piri görüp dikilip yerinde durup işaretle selam verip el bağlayıp önünde durdu.

-Kızım bir yıldan geri senden haber almaz benimki ayıp oldu. Pilav astırtıp alıp geldim gel pire oturacağız – dedi. Ulu pir ve yaramaz kız ulu pir ile oturup pilav yedi. Fatıha okuduktan sonra kız ulu pirin eline su koydu. O vakitler ulu pir haram niyetine başlayıp kızı eliyle sarmalayıp dokunup vücudunda elini gezdirdi. Hiç kimse etrafta yok kız, ulu pirin bozuk niyetin sezip elindeki tepsisini ulu pirin anlına gerilip bir vurdu da oradan çıkıp kaçıp gitti. Ulu pir başı yarılıp o yerde yatıp kaldı. İlerideki konuşmayı büyük hazret ulu pirden işitin. Ulu pir yaralı olan o başını sarıp padişaha geldi. Padişah ulu pirin gelen işini sordu.

-Yaşlı adamın dürüst tüccar sizin kızınızdan kalan kızı bana verdiğinizden beri bir yıl oldu. O bir yıl benim yetmiş yıllık yaşıma denk geldi. Medreseye bir yiğit gelse bir yiğit çıkıp kızgın oldu.

O yiğitlere gelme dedi sonra kıldığı böyle -diye ulu pir yaralı başını gösterdi. Padişah istin karşısına çıkan yalan söze inanıp kızı öldürmeye buyruk verdi.

Padişahın çok vezirinin içinden bir veziri çıkıp padişaha şöyle dedi.

-Efendim arzım var- dedi.

-Ne arzın var? Söyle?-dedi.

-Bu kızını nasıl cezası var, günahı boynuna gerek, olmazsa öldürmeye olmadı -dedi . O vakitte ikinci bir vezir durup:

-Bu kızını adam varmadan bir çöle götürüp bırakmak gerek, daha sonra o kendi ölür ya da kaplan kurt yiyip gider- dedi. Bu padişaha makul gelip kızı çöle götürüp bıraktı. Kız çölde kalıp yiyecek yemek içecek su bulamayıp bir ağacın dibinde yattı.

İleriki konuşmayı başka bir padişahlıktan işitin. Bir padişahın oğlu yanına kırk yiğit av avlamaya gitse önlerinden bir geyik kaçtı. Padişahın oğlu elindeki kuşu gönderdi. Kuş geyiğe bakmadı da kendi yönüne uçup gidiverdi. Padişahın oğlu yanındaki adamları ile bir kuşun izinden kovup gidiverdi. Kırk yiğidi atı durdurup yolda kaldı da padişahın oğlu yalnız kovup gidiverdi. Günlerden bir gün padişahın oğlu kuşunun bir ağacın başına kanıp oturduğunu üstünden çıktı. Eline düdüğünü alıp çağırrsa kuş etrafta izi yok güneşin battığı yöne doğru yönüne kanatlanıp gitti. Bu tarafta ne vardı diye başka bir ağacın dibinde kızarıp yatan bir şeye baktı.

Çocuk korka-korka yanına geldiğinde ölmek için bırakılan kızı gördü. Çocuk atından inip bu konuk ne yediyse diye kızın ağzına kılıcını dokundursa kızın canı var babasını birledi. Daha sonra erin başında takılı duran başlığı alıp kızını başını dizine koyup ağzına bal döktü. Kız biraz

yyip yutmaya başladı. Böylece kızın durumu düzelip aman-esenlikle geldi. Kız kendisinin başından geçenleri hem dürüst tüccarın kızı kunduz babasını söyledi.

Kız baş ucunda oturan yiğidin yardımseverliğini bilip kendisine olan aşkını sezip bildirip:

-Siz kız aldınız mı? Eğer eğlenecek olsanız dağdan aldım demezseniz ben size baş keserdim -dedi. Padişahın oğlu kızını aşkına inanıp olup kendisinin aşkını söyledi hem ömürlük yoldaşına veda etti.

Yiğit kızı alıp ülkesine geldi. Kırk gün düğün otuz gün oyun verip kızı aldı. Aradan birkaç ay birkaç yıllar geçip iki oğlu oldu. Ama o vakitte kadar babasından haber olmadığından kaygılanıp otururken üstüne padişahın oğlu geldi. Yiğit neden böyle oturduğunu sordu.

Kunduz babasından sakınıp oturduğunu söyledi. Hem ülkesine varıp geri dönmeye izin sordu. Bundan sonra yiğit Kunduzun yanına kırk yiğit verip, birini baş edip evine varıp gelmesi için gönderdi. Kunduz bir yerlere gelip konakladı. Çocukları uyuklatıp olup rüzgarlı görse kırk yiğidin başı Kunduza zorluk çıkardı.Düşündü de yerinde durup Kunduzun yanına geldi.O Kunduza zorluk çıkardı.Kunduz bağırayım dese adamlar uyanıp gider diye bundan kurtulma yolu izledi. (Sen orada duradur, ben çocuklarımı görüp geleyim)diye kaçıp gidecek olup dedi göndermedi. (Ben kendim yerleşip gelemem) diye çocukların başını kılıç ile vurup atı. Kunduz ne yapacağını bilemedi balalarından ayrılmasa kendisinin de öleceğine gözü yetti. O nede olsa aklından kurtulacağını düşündü.

-Sen çocuklarını ilacın bulamam diye öldürüp bıraktın. Çocuklarım ölüp attığında bu iş düzelmez ben çocuklarımı ak yıkayıp temiz kefen gömüp geleyim siz odada durun- diye Kunduz ağlayıp-sıkılıp gidip çocukları gömüp bulup kaçmaya hazırlandı. Kunduz adamlara sezdirmeden üstüne erkek giysisi giyip kara yorga atına binip yola düşüp babasının evine doğru gidiverdi.

Gündüzde adamlar durup baksa Kunduz hem onun çocukları yok babasını görüp şaşkın kaldı. Onlar (O adam kötü peri) diye akıllı olanı durumu padişaha söylemek için elçi olup sonra gitti. Kırk adam birkaç gün yol gidip ülkesine geldi. Onlar padişahın oğluna (Kunduzdan ayrılıp kaldık o adam kötü peri) diye haber etti. Bu haberi işittikten sonra padişahın oğlu sesli üzgün oldu. Sonunda hasta olup bunun hastalığına çare bulunmadı. Padişah o ülkeden iftiracılar, andız otu koymayıp bal getirtti hiç derdine deva olmadı. O ülkede bir adam padişaha gelip (Senin çocuğunda çare değil hem hiçbir şey de yok, senin gelinin peri değil insan dedi o için çocuğun o eşini bulup almadıkça derdine deva olacak çare yok) dedi. Bu haberi işitince padişah oğlunu çağırıp alıp, yanına inançlı bir yiğit verdi de hem eşini bulup almaya yoldaş etti. Yiğit divane

giysisi giyip yanına bayağı Kunduzun yanına başçı edip. Gönderilen yiğidi de alıp (huy-hak) diye eşini izleyip yola revan oldu.

İşte bayağı kara at ile kendi yurduna gezerken Kunduz kara gecenin içinde orman arasında çıkan aydınlığa gelse kırk soyguncunun eviydi. Hırsızlar Kunduzu görüp bir zenginin çocuğu olduğunu anlayıp geldiğine bak diye. Dağ gibi duran zavallının elbiselerini çekip, kendisini attan düşürüp eve girmeye işaret bildirdi. Kunduz hırsızların eliyle ölüp kurtulmaya ya da hesap bulup kurtulmaya gözü yetti. Hırsızlar gelen adamı ne yaparız diye düşünürken dışarı çıkıp gitti o vakitte Kunduz asılı duran kazana zehir atı da hıp-hızlı atıverdi . Hırsızlar içeri girip yemek yiyelim diye birisi kazandaki yiyeceği tabaklara bölüştürüp önlerine koydu da yemek yemeye girişti. Hırsızlar Kunduzu yemeğe çağırdı.

-Yok, ben yemek yemeyeceğim susadım oturuyorum-diye sonra çekinip oturdu. Hırsızlar yemeklerini yiyip (Uykumuz geldi) diye yatmaya başladı, onlar durmadan uykuya gitti.

Kunduz hırsızlardan aman kurtulup kara atına binip alıp yola revan oldu. Yolda gezerse koyun bakıp giden çobana rastladı hem ona Dürüst Tüccarın yerini sordu. Çoban o yerin çobanı olduğunu söyledi.

-Öyleyse üstünü-başını bana at gerisi seninki olsun bana üstündeki elbiselerini ver dedi. Ben senin yerine çoban olup, Dürüst Tüccarın evine varayım. Bu sırrı hiç kimseye söyleme - diye Kunduz çobanın giysisi giyip onun Dürüst Tüccarın evine vardı. O vakitleri Dürüst Tüccar eşiğin önünde duruyordu Kunduz onun önüne varıp tanrı selamını verdi. Babası selamını alıp:

-Oğlum nereden gezersin -diye yol olsun sordu.

-Ata ben Çin vilayetinden gezen adamım (Suçsuzluğuma habersizliğim denk) diyen, Dürüst Tüccar yiyecek-içecek ile hayır diyip ile sizin elinizde talep işlemekle gezerim - dedi. Burada o günden başlayıp kendini sezdirmeden babasının evinde gezdi. Burada günlerden bir gün Dürüst Tüccarın evine (huy-hak) diye üç kalender geldi. Dürüst Tüccar kalenderleri eve girdirip yerleştirdi de elindeki padişahsın hem bayağı büyük hazret ulu piri çağırıp konaklatıp koyun kesip asacak oldu. Bunlar uzak oturduktan sonra bir-birine söz bulup oturun diye muradını söylemeye hiç kimse söze başlamadı o vakitte esiğe yakın ot yakıp oturan çoban çocuk (İzin etsinler ben söyleyeyim) dedi. Köşede oturan ulu pir (Senden nasıl söz çıkacak dedi) diye dalga geçti. O vakitte padişah (Çok yaşayan bilmedi, gören bildi ya da işitince bildi) diyip cevap ver, oğlum diye Kunduza izin etti.

-Çin vilayetlerinde bir yetim çocuğum-diye başladı sözü Kunduz - o çocuk günlerden gün aylardan ay, yıllardan yıl geçip er olup ticaret işine ayırdı. Bundan sonra köyündeki yetim çocuklardan adam toplayıp başka yöne ticaret işleyip geri dönmek için sefer düzenleyip - denilen vakitte dürüst tüccar:

-Sözü derdime derman cevap ver ışığım -diye bir kımıldayıp koydu.

-Getirilen eşyalarını satıp kendilerine gerekleri eşyaları alıp ülkesine göçtü. Kalenin sınırında konaklayıp Tüccar kaleyi bir gezip geleyim diye atına binip kaleyi aralayıp gezerken pencerenin önünde oturan padişahın kızını görüp ona aşık oldu. Tüccar kızı gördükten sonra ülkesine geri dönüp o şehirde dükkan açıp önünde oturan padişaha göre kendin benzeyen padişahın kızını söylettirip- dediği vakitte padişah:

-Cevap ver ışığım sözünün gidesi çok -diye bu da yerinden kımıldatıp koydu.

Padişah tüccara kızını vermemek için bakıp fukaraya kız vermemek diye söylemeye kolaysız görüp söyleyip veren adama : (100 baş deve 100 baş at 100 baş kara mal, 100 baş koyun, 100 baş keçi hem 100 altın versin) diye gönderdi. Tüccar onları bulup verecek olup veda etti. Böylece söylenilen başlık parası malın bulup verip kızı aldı - diye verdiğinde Dürüst Tüccar:

-Derdime derman oldu cevap ver, ışığım diye çocuğa çekinerek gelip oturdu.

-Burada o padişah kızını aldıktan sonra bir yıldan son bir kızı oldu.Kız altı yaşına geldiğinde anası ölüp,yetim kalıptı Tüccar o kızım on dört yaşa geldiğinde evlenmeli diye şart etti. Kız on dört yaşına çıkan vakitte Tüccar kendin doğan yeri doğru kalesine varıp geri dönmeye bunda padişah atama benzeyen atasından akrabaları sordu. On dört yaşındaki kızı babasına alıp kalması için rica etti - dediği vakitte ;

-Cevap ver, oğlum derde deva olan söz dedi padişah ile Dürüst Tüccar içtenlikle dinleyip.

-Işığım, bu kızı bizim eve kaldırıp büyütüp ak koy onun kadirin bilecek adam yok. Siz şimdi büyük hazret ulu pire verip git dedi. Daha sonra Tüccar bir yıllık azığı ile ulu pirin medresesi yanında oda koyup sonra kaldırdı da ulu pire bir anahtarını kızına bir anahtarını verip doğru şehrine gitti -dediği vakitte köşede oturan ulu pir :

- Koysana çocuk, aklından da nasıl olup da -dedi.

-Cevap ver ışığım, cevap ver derdime der olacak durum var - dedi Dürüst Tüccar.

-Günlerden gün aylardan ay geçip gideli bir yıl oldu. kızın bir gün gerekenleri almak için pazarda içecek yiyecek alıp gezerken büyük hazret ulu piri görüp yanındaki bir sufiden kimin kızı olduğunu sordu. Sufi (Bayağı size kaldırıp gelen tüccarın kızı) diye cevap verdi.O vakitten

başlayıp ulu pir kötülük düşünüp kızın yattığı yerine bir tabak pilav astırıp getirip bir yedi. Pilavdı yedikten sonra kız ulu pirin eli su koyarken babam ulu pir kızın bileğinden sıkıca tutup alıp yüzüne elini koydu. O vakitte kız onun haram niyetin bilip elindeki sürahi ile başına bir vurdu da kaçıp gitti. Ulu pir o yerde başı yarılıp yığılıp kaldı. Kız kaçarak padişah atasının evine vardı - dedi çocuk padişaha göre. O vakitte ulu pir:

- Koyana bedbaht ondan da yalan olmaz dedi. Oturan padişah :

-Söyleyiver ışıgım derdime derman söyle-diye yakınlarına oturdu.

-Aradan çok vakit geçtikten sonra büyük hazret ulu pir yerinden durup başını sarıp padişaha vardı: O olan işin ben-yerin böyle söylediğiniz: (Sizin kızınızdan kalan kızı tüccarın bana kaldırıp gittikten bir yıldan aslan olan dedi. Bir yılın içinde medreseye bir yiğit girse bir bir çıkıp üstümüz büyük patika oldu. O yiğitlerde ikinci kere gelme denilenimde yaptığı iş bu) diye başını gösterdi dedi. Bundan sonra padişah kızı öldürmeye kılıp darağacına asılmasını buyurdu. Bir vezir kıza iyilik bulup kızı dar ağacına astırmayıp çöle götürüp atalım dedi. Padişah anlaşma yaptıktan sonra kızı çöle götürüp attı.

Kız ıssız tarlada içeriye su yerde yemek bulamayıp bir yerlere varıp bir ağacın gölgesine ıssızlaşan yerde yattı. O vakitlerde başka bir padişahın oğlu kuş koyup gitse o öleyim diye yatan kızını üstünden çıktı. Yiğit kızı görüp ağzına bal damıtıp durumun düzeldi. Kız dile gelip -biri ile tanıştıktan sonra bir-birini kesip kaldı. Yiğit alacak oldu da kız gitmeyecek oldu. Yiğit evine götürüp kırk gün düğün otuz gün oyun yaptırıp hak nikahını kıydırdı. Aradan iki-üç yıl geçtikten sonra iki çocuğu oldu. Günlerden gün padişahın oğlunun eşi babası sakınıp kocasının evine varıp geri dönmeye izin sordu - denilen vakitte kalender sıfatındaki kocası:

-Cevap ver çiftim sözü derdime deva olan diye yaklaşıp oturdu.

-Burada yiğit eşini kenarına kırk yiğit koşup birini baş edip babasının evine gitti. Kız yolda gezinip bir yerde konup yattığında o an alıp gezerken kırk yiğidi başı zorluk etti vardı. O vakitte padişahın gelini bunun kötü olduğunu bilip bunla aman kurtulmanın yolunu izledi.(Sen o yerde duradur ben çocuklarımı yerleştirip geleyim)diye kaçıp gideceğini düşünen o adam (Yok sen zahmet etme, çocuklarını yerlerini kendim yapıp gelirim)diyip çocuklarını öldürdü. Sadece o vakitte önünde oturan kalenderlerin birisi:

-Söylesene çocuk sadece aklında da olur mu? diye söylendi. Sonra ikinci kalender :

-Söyle küçük kardeşim doğru sözü -diye sözü koşup koydu.

-Kadın (Çocuklarımı ak yıkayıp sarıp kefenleyip geleyim) diye ağlayıp gidip çocukları o yere yerleştirdi de bağlı duran kara ata binip gitti. Kırk yiğit sabah durup başka gelin de çocukları da yok babasını görüp dündeki vakalardan haberi de yok adamlar (Bu adam kötü peri) diye gerisin geri dönüp gitti. Burada gelin yolda gezinip kırk soyguncuyla karşılaşp onlara zehir verip öldürüp ondan da aman kurtuldu. Bir halka yakın yerde koyun bakıp yürüyen çobanla karşılaştı. Söyleşip baksa sizde tüccar atama benzeyen tüccarın çobanı.Gelin çobana kendi giysisini verip kendi çobanın giysisini giyip bana tüccar adamdan tüccarın evine varıp, işini yapıp durdu. O vakitler tüccarın evine bayağı kızı diriltip alınan padişahın oğlu eşini derdinden kalender giysisi giyip yanına bayağı gelinin çocukları öldüren adamı da alıp o tüccar atama benzeyen tüccarın evine geldi. O tüccarın evinde bayağı büyük hazret ulu pir buna padişa atama benzeyen padişah da gelip baş koyan, o otursa da o adamları başından geçenleri söyleyip veren sadece o kızını kendi -diye Kunduz sözü kim babasını tanıttı. O vakitte Dürüst Tüccar kendisinin kızı babasını bilip padişah büyük hazret ulu pir kızı tanıyıp kendini kaybedip kaldı. Kalender suretinde yürüyen padişah oğlu kendisinin eşinin babasını görüp ağlayıp gönderdi.

Bunlar bir vakitler kendini topladıktan sonra bir -biri ile tanıştı. Bundan sonra padişah büyük hazret ulu pirdi padişah oğlu yanına gelen merhametsiz yoldaşın tuttu. Padişah yarın halkın toplayıp toplanan halka Dürüst Tüccarın kızının bu ahvale düşmesine kimin ayıplı olduğunu sordu. Toplanan halk (Birinin büyük hazret ulu pir merhametsiz adam ayıplı yol olsun büyük hazret ulu pir hem merhametsiz kara kalpli adam) diye halk hükmünü koyuverdi. Halkın dileği boyunca büyük hazret ulu piri hem çocuğu öldüren merhametsiz adamı at kuyruğuna bağlayıp köpek ölümü edip öldürdü.

Kalender suretindeki yiğit eşi - Kunduza katıldı. Dürüst Tüccar büyük düğün verip düğüne dünürünü çağırdı. Düğün dağıldıktan sonra kızını tekrardan uzattı. Söyleyip bir kızın sebebiyle iki yabancı ağabey kardeş olup çok iyi geçinip birbirine gelip gidip hısım olup yaşadı.

3.1.2 Şayhı Abbaz

Çok eski zamanda din Müslüman zamanında, bildircinin ayağını anlı-şanlı bir basıp yavaş yavaş dolaştığı vakitlerde Şah Abbas denilen padişah geçti. Şah Abbas padişahın kırk eşi vardı.Kırk kadının en ufak çocuk olan onun adını Şayhı Abbaz diye koydu. Şayhı Abbaz er olup kemaline geldiğinde atası kalabalık önünde saray verip Şayhı Abbaz kırk yiğidi ile sonra mola verdi.

Günlerden bir gün çocuk kendi kendiyile düşünüp (Atamın devletine kızıp yer beğenip dışarıya çıkıp vakti hoşluk edeyim)diye yanına kırk yiğidi alıp kuşu götürüp dışarıya çıktı. Şayhı Abbaz kuş koyup sürse önünden ceylan kaçtı. Şayhı Abbaz kuşu gönderdi. Maral kuşa aldırma da kaçıp bir dağın eteğine koşup gelip köyün sınırında dikili duran çiftte girip gitti. Ceylanın yanına giren Şayhı Abbaz girdiğinde bir güzel kızın oturduğunu görüp aklı gidip yıkılmış kaldı. Şayhı Abbaz bir zaman sonra gözü açıp başka başı sevip oturan güzel kızını ayakucunda oturan annesini gördü.

-Sizler nereden gelen adamlarsınız? Dedi Şayhı Abbaz.

-Biz kaktıktan hanı adilsiz olup, biz Şah Abbas denilen adil padişahın yanına göçüp gelen halkız- dedi. Yiğit o yerde kıza aşık oldu. Şayhı Abbaz saraya gitti. Şayhı Abbaz babasına varıp bir gurup halkın koşup geldiğini hem sonra bir kıza aşık olduğunu söyledi.

-Bizim yurda gelenleri el olsa senin dileğini onaylarız. O bizim önümüze gelir oğlum - dedi. Söylediğinde koşup gelen zengin (Şah Abbas'a varıp koşup geldiğini bildireyim yakalanan kızla konuşup hasmını sorayım. Maldan zekatımı padişahlığa ödeyeceğim borcu, vergimi vereyim) diye Şah Abbas hanın önüne geldi. Zengin padişahın önüne gelip, gelen işini söyledi padişaha bayağı Şayhı Abbaz'ın söyleyen sözü makul gelen zengine (Kapısını yel açıp yel kapatsın) diye köşeye engel vurdurup hazineden tonlarca saçıp hediye gönderdi.

Padişah zengine bizim tanrı o deve bir gören adam olan son utanıp bir veziri çağırıp tanrılığı ona verdi. Vezir zengine padişahın tanrı olduğunu söyledi. Bu zengine çok makul düştü. Zengin çok inip varınca padişaha yedi güne ve de yapıp padişaha dünür olduğuna mutlulanıp darmadağın evine geldi. Zengin evine geldiğinde sonra gergin hediye işitince pent yaşlı adama beyan etti. Yaşlı adam bu sözü işitince sonra taş- sopa çıkarıp:

-Hey dün padişahın büyüyen çocuğuna kızımı verince götürüp kalmaktın padişahına vereceğim yok artık. Deveni topla yükünü tart! diye zenginin gelen ücreti gönderip bıraktı.

Zengin hiç ilaç almadan koşup gitti. Ama kız köşede oturan yerdeki kara taş üstüne yazı yazıp taşla gitti. Hatta şöyle diye : (Bizi götürüp kalmaktın hanına verecek onun üç aylık yolu var. Ben varana kadar kırk gün toy ver ben, en yetmezse sonra yetsin.)Veda edeli yedi gün geçinceye kadar padişah çok takılıp yedi yüz askerin getirip, Şayhı Abbaz kırk yiğidi ile atasözüyle zenginin evine gelse evi deve yeri de yok . Şayhı Abbaz zengin kızı görüp yıkılan yerindeki tara taşın var olduğunu bildi hiç olmazsa bana yazı yazıp bırakıp gidecek denilen o kara

taşı götürüp başka yazılan yazıyı gördü. Okuyup başka kızıl suya yazan yazı var, Şayhı Abbaz denilen atı dört ay on gün belgeleyen vakti var.

O yerde çocuk üzgün olup giden göçten sonra kuyuya atasından yol sordu. Şayhı Abbaz çocuğuna akraba etmedi. Çocuk atasının sözünü dinlemeyip gidecek oldu. Şayhı Abbaz çocuğunun tehlikeli olduğunu bilip (Yalnız kendin gidersen yanına beş yüz asker alıp git)dedi. Şayhı Abbaz yanına bir de adam ver silah-zırh asıp, giden göçü izleyip kovalamakla gidiverdi. Birkaç gün yol gidip bağ-çardak aklına gelmeden bir çiftliğe ulaştı. Şayhı Abbaz bu zorlukta nasıl adam durdu diye bir-bir aralayan en köşedeki düşman varsa zengini kendisinin aşık olan kızı on eşe güzel bir kızını kendisinin şaşırp kendince şarkı söyleyip öleyim dediğini gördü. Şayhı Abbaz yanına varıp kızı çözdü hem şarkı söylemesinin sebebi sordu.

-Gönder beni öleyim! Dedi kız.

-Yok göndermem ölümünün sebebini söyle? Ben sana yardım etmem! dedi Şayhı Abbaz.

-Ölümümün sebebi söylesem benim beş ağabey var dedi. Beşi de cesur dedi. Sonun içinde en büyük ağabeyim dördüyle beraber dedi. Ağabeylerim kalmak padişahı ile kırk günden beri vuruşur dedi, bu gün o vuruşta büyük ağabeyim öldü. Şimdi kalan dört ağabeyim otun karşısında görmedim sonra son kalmak beni alıp gitti. Daha sonra sevmeyen adama beni bağışlasa şarkı söyleyip öleyim dememin sebebi o dedi- dedi kız

-Böyle olsa o yeri savaştığı yeri söyle dört ağabeyine yardım verip seni özgürlüğe çıkarayım - dedi Şayhı Abbaz. Kız yeri savaştıkları yeri söyledi. Şayhı Abbaz kızını ağabeylerini izleyip gitti. İzleyip vardığında savaşır oturan kızını ağabeylerini gördü. Şayhı Abbaz varıp tanrı selamı verdi. Selamı aldı.

-Sizlere yardıma geldim - dedi Şayhı Abbaz.

-Gelininize dürüstçe makul buyurun beş kişiydik, birimiz ölüp dört kişi olduk şimdi senin ile beş kişi olduk- dedi.

O zaman savaşa koşup sağlamlaştırıp kötüye-kötü çıktı. Kalmaktın padişahı tuğ götürüp koşup sağlamlaştırıp gelip kötüye-kötü pehlivanlarını çıkardı. Bu beşi de koşup sağlamlaştırıp aldı. Kalmaktın kahramanı ile kötüye-kötü savaşa çıktı Şayhı Abbaz kızını dört abisinden cevap sordu. Onlar alıkoydu. Şayhı Abbaz her türlü savaş hünerlerini kullanıp kalmaktın yedi pehlivanını öldürdü. Kalmaklar savaştan yenilip gitti. Bunlar da düşmanın geri dönene kadar beşi kasılıp kendilerinin haremine gitti.

Yolda gezerken kızın ağabeyleri Şayhı Abbaz'ı bulup ikisi fısıltıya ara verdi. Şayhı Abbaz bunların fısıltısına şüphe edip:

-Sizler neden fısıldayıp gezersiniz? Savaş gerek olsa savaş meydanına çıkın! - dedi. O vakitte kızını ağabeyleri:

-Yok küçük kardeşim olay kötü, bizler beş yiğit idik. Beşimizin ortasında bir kardeşimiz var dedi. O kardeşimizi almak için bunun kalmaktın padişahı savaş açıp o savaşta büyük ağabeyimiz öldü. Siz gelip bizleri kalmaktan kurtardınız size bağış etsek nasıl olur diye, söyleyip gezdiğimizizin manası o dedi. Siz bunu nasıl görürsünüz? -diye çocuğa soru sordu.

-Makul olur, ama benim ikinci evliliğim olsun-dedi. Şayhı Abbaz gezerken ağtını bir-bir beyan etti.O gün Şayhı Abbaz misafiri alıp karısı ile beraber bir odaya gitti. Şayhı Abbaz yattığında kız ile ikisinin arasına kılıç koyup yattı. Çocuk yedi gün yatıp tavır aldı. Şayhı Abbaz sekizinci gün gidecek olup kızını ağabeylerinden cevap sordu. kızını ağabeyleri:

-Senin kendine göre bir yoldaş iyi olur senin ile bir de bizler hem varırsak nasıl olur? Diye sordu.

-Yok bir kendim gidemem-dedi.Şayhı Abbaz bu yerden hoş Allahyar söyleyip gidip gitti. Birkaç gün yol gidip dağlarda salınan bir odaya gözü düştü. Bu odaya kayırdı. Odaya girip baksa hiç adam yok. Odayı aralayıp açsa nereden çıktığı belirsiz atı silahı-zırhı var bir kötü suratlı birisi gelip, Şayhı Abbaz'a mızraklı savaşa çevreledi o yerde ikisi savaşa girişip gitti. İkisi birbirini yenemeyip yorulmadan üç gün savaştılar. Dördüncü gün Şayhı Abbaz kötü suratlıya baskın gelip öldüreyim derken, o baş giysisini alıp Şayhı Abbaz'ın önünde başını eğdi. Şayhı Abbaz önüne baksa kötü suratlı diye bulunan bir güzel kız babasını gördü. O yerde kız bedenini yiğide bağış etti dünyaya çıkıp kemale geldiğinde (Kendime güçle gelen yiğidin bedeni bağış edemem) diyen kızını şartı var dedi. Kız kendi şartına yetip, Şayhı Abbaz karşılık verdi.

-Siz üçüncü evliliğim olunuz- dedi Şayhı Abbaz kıza. Yiğit o gün kızını evine misafir olup bunda da araya kılıç koyup yattı. Şayhı Abbaz o yerde üç gün misafir olup dördüncü gün kızdan izin sordu.

-Siz beni de alıp gidin, yokluk yerinde gerek olmam -dedi kız. Şayhı Abbaz kızın gücüne inanıp kızı alıp gidip gitti. Bunlar birkaç gün yol gidip bayağı aşık olan kızını evine koşup kalmaktın ülkesine vardı.

Kalmaktın şehir girip bir evi kiralayıp o yerde mekan-yer etti. Şayhı Abbaz:

-Sizin elde ne diye, ne haber var? -dedi ev sahibine.

-Bizler ülkeden diye sorarsanız, bizler padişahımız bugün otuz sekiz gün oldu. Evlenip toy veriyor. Geline nikah kıyıp elmasına bugün iki gün kaldı-dedi.

-Sizin ülkenin düğününde ne kadar adam vardı? -dedi Şayhı Abbaz.

-Padişahın toyuna baksı-ozan olsan sazıcı-sözcü olsan eğlence verecek olsan verirsin - dedi. Şayhı Abbaz kalmaktın düğününün sırrını bilip alıp padişahın düğününe gitti. Şayhı Abbaz kendi sazıcı kendi sözcü idi. Padişahın oturduğu yere varıp duran baksı-ozanlar var babasını göreyim yetişse bir-iki ağız koşuk söyleyeyim diye padişahın oturduğu yere varsa padişahın baksısı dem alıp oturduğunu gördü. İçeriye girip padişaha tanrı selamı verdi. Şayhı Abbaz padişaha:

-Gaybtan gelen baksı idik, bize dutar verseniz bir iki ağız koşuk söyleyip versek nasıl olur dedi? diye izin sordu. Padişah baksının dutarın alıp verip koşuk söylemeye izin verdi. Şayhı Abbaz türlü namelerle koşuk söyledi. Çocuğun söylediği koşuğu ile sazı padişahın kulağına söyledi.

Kızını üç dost kızı var dedi. Kız her gün kalede ne söz ne söz var sırttan gelen tanınmayan adam var mı diye günde bir kızını gönderip duradursun dedi. Üç kızın içinde tatlı dilli bir kız en yakın dostu dedi. O gün o kız kalenin her yerini arayıp dışarıdan gelen adam karşısına almayıp gezip nede olsa padişahın, üstünden haber alıp gideyim diye varsa, yabancı baksının sesini işitin. Sonra koşukçunun sazıcı koşuğun dinleyip başka bir yerinde Şayhı Abbaz denilen sözü işitin. Kız o yerden gerisin geri dönüp gören-bilenlerin, Şayhı Abbaz'ın geldiğinin söyleyip kızıdan sevgisini sordu. Bundan sonra kız Şayhı Abbaz'ın geldiğini tahmin edip bildi. Kız bir ricacı çağırıp alıp (Padişahımız baksıyı kendi dinleyip verir mi gaybdan gelen baksıyı bize bir aksam versin. Daha sonra padişahlığına engel koydurup gün batana kadar bir adamı da etrafa çıkarmasın lamba yaktırmasın) diye ricacı padişaha gitti. Padişah kızını bu dileğini kabul etti. Padişah kaleye engel kurdurup etrafa bir adam çıkmadı, gecede lamba yakmayıp, kırk kızı ile bir akşam vakti hoşluk etmesi için baksını verip gitti. Kız kayıptan gelen baksını aldırıp gece ile koşuk söylettirdi. Yanındaki kırk kıza şarap içirip mest edip, o akşam kız Şayhı Abbaz ile kaçıp ileriye gitti.

Bunlar o kaçıştan bir yerlere varıp büyük ağacın dibinde yattı. Şayhı Abbaz uykuya gitti de bayağı pehlivan kız arkamızdan kavgacı gelir diye uyumayıp nöbetçi durdu. Bir vakitleri düşman gelir yönüne başka yok sancak götürüp gezen çok askeri gördü. Kız düşmanı kovup gezerken bilip nede olsa o düşman ile kendim savaşıyım diye Şayhı Abbazı uyandırmadı. Kız gezerken düşmanın önüne karşı çıkıp, o yerde kalmakların askerinin kırılana kadar savaştı. Kız

düşmanı gönderdikten sonra gelip Şayhı Abbaz'a söyleyip, düşmanı kırılmasına savaştığını söyleyip ölülerini gösterdi. Şayhı-Abbas o yerden gidip birkaç gün yol gidip. Bayağı üçüncü eşini evine geldi. O gün o yerde misafir oldu. Pehlivan kız Şayhı Abbazı çağırıp alıp:

-Şayhı Abbaz sen birinci eşin ile bahçede yürüyüp gelin, ben senin ikinci eşine oyun göstereyim-dedi. Şayhı Abbaz birinci eşi ile bahçeye çıkıp gitti. Cesur kız Şayhı Abbaz'ın ikinci eşini sınav görüp sırayla yanına varıp eliyle düzenleyip eğer ipini tutayım diye ileri-geri düzenleyeyim dedi, kız hiç ayıplamadı. O vakitte cesur kız bunu Şayhı Abbaz'a kattı kalbinden geçeni bilip üstündeki elbiselerini seçip bırakıp kendisinin Şayhı Abbaz'ın üçüncü eşinin babasına söyledi.

Şayhı Abbaz ikinci eşini ağabeylerinden izin alıp ülkesine gitti. Şayhı Abbaz atasının koyup verdiği kalesine gelip yattı. Bir gün Şah Abbas'a çocuğunuz geldi bir kız kötü üç kız getirildi denilen haber yetiştı. Şah Abbas bu haberi işitince (Oğlum üç kızı kendine geldi mi ya da bize geldi mi onu bilip gelin) diye bir celladın oğlu Şayhı Abbaz'a gitti. Şayhı Abbaz bu haberi işitince son (Üç kızı hem kendime geldim, atama verecek kızım yok) diye gelen adamı gönderip gitti.

Şah Abbas getirilen kızlardan birini verilmemesine sesli öfkeli gelip oğlunu öldürüp gelinlerini kendi almaya gitti. Çocuğunun yardım gelmesine de gelini olanına da toy vermedi.Şah Abbas çocuğunun öldürecek olup (Şayhı Abbaz gelinlerim benim konağa geldin) deyip iki kere çağırdı.Şayhı Abbaz varmadı.Bundan sonra kadınları Şayhı Abbaz'a:

-Atan iki kere çağırdı varmadın üçüncü defa çağırıp otur, bizler varmayın ak koyalım kendin varıp tekrar koyun. Birağ atan seni öldürüp için çağırıp otur. Atanın çağırmaya vardığında, bana yavru köpeği ile kediye kaldırmayasın. Atanın evine yaklaştığında yavru köpeği önüne koyup yavru köpeği sekerse sende sek ayağını basarsa sende ayağını basıp eve girmelisin. İşte eğer yemek yiyecek olsan, söyleşip kediye yesin. Kedi yediği yerden yersin yemezse sen de yeme-dedi. Sonra Şayhı Abbaz atasının çağırmaya gitti. Şayhı Abbaz atasının odasına girdiğinde yavru köpeğin önüne saldı ,yavru köpeği eşikten atlayıp gitti.Yavru köpeğin atladiğı yerinden o da atlayıp atasının odasına girdi Şah Abbas eşiğin önüne büyük hendek kazıp mızrakları kazıp,üstünü gizleyeyim benim düşmanıma koyayım dedi. Şayhı Abbaz o hendeğe düşüp mızrağa takılıp ölse, gelinlerimi kendim alırım diyip kıvrak zekayla işledi. Şah Abbas bunla oğlunun aman geçtiğini görüp,aşçılarına yemeğe zehir koymalarını buyruk etti.Aşçılar yemeğe zehir koyup zehir koyulan tabağı Şayhı Abbaz'ın önüne getirip koydu. Şayhı Abbaz kendi yemeden

önündeki yemekten alıp kedisine verdi ,kedi yemedi.Bundan sonra tabağı döndürüp gönderip zehir konulan tabağı atasının önüne götürdü.Atası da yemedi Şayhı Abbaz yemeği yedikten sonra,geri döndürmeye izin sordu.

Şah Abbas bunda da oğlunu öldürmedi. Padişah oğlunu öldürmenin başka yolunu bulup:

-Oğlum,halk Şah Abbas padişahın oğlu Şayhı Abbaz güçlü derlerdi.Ben senin güçlü olduğunu kendi gözüm benim görmem geldi.Hazır senin iki baş parmağını birleştirip bağlayalım.Onu üzsen senin pehlivan olanın hem varlık dünya-mülkünü, tacı-tahtımın koruyucusu sen olarsın-dedi Şayhı Abbaz atam bana kötülük eder desem mi diye düşünceye gidip:

-Bağlarsan bağla koyun, ata,-dedi. Şah Abbas oğlunun kolunu ipek iplik ile taş kılıp bağlayıp atı.

Şayhı Abbaz üstüne çekip bağlayıp üstüne almadı. Padişah o vakitte cellatları çağırdı. Cellatlar geldi.

-Şayhı Abbaz'ın iki gözü oyup alıp da çöle götürüp atın! diye emir verdi. Cellatlar çocuğun iki gözü oyup da o gözü o paketine, o gözü on paketine koyup, Şayhı Abbaz'ı elsiz susuz araziye götürüp bıraktı.

Şayhı Abbaz çölde bir büyük ağacın dibinde varıp yere yatıverdi. Bir vakitleri o Şayhı Abbaz yaterken büyük ağacın başında konup oturan anka kuşunun yanına yine bir gelip söyleşe başladı. Onlar bir biriyle (Hazır vakitte dünyanın yüzünde nasıl hediyeler olur) diye sordu. Sonra birisi durup:

-Dünyanın üstünde ne olduğunun haberim yok. Ama Şah Abbas padişah, oğlunun iki gözü oyup alıp, gelinlerine aşık vardı denildiğini işittim -dedi.

-O olsa oğlunu kayalıklara götürüp atı, sen ne bilirisin mi ? dedi birisi.

-Oraya götürüp attığından haberim yok. Ama oğlu o büyük ağacın önünde olsa, yeri yoklayıp yürüyüp bizlerin perimizi bulup alsa söyleyip gözlerin kendi yerlerine koyup diye ile bir iki kere sürse gözü açılır dedi. -dedi ikincisi. Şayhı Abbaz iki kuşun konuştuğu sözü işitip mutlulanıp gitti. Yeri yoklayıp gidip, anka kuşunun tüyünü koparıp alıp (Yaptırmadan çocuk gözümü paketime koyup göndereyim) diye paketine elini koyup gönder dedi, gözü cansız ete kaldı. Şayhı Abbaz on çantasındaki on gözüne, o çantasındaki o gözünün yerine gidip gözünü üç kere anka kuşunun tüyü ile sıvazladı. Gözü birden açıldı. Ama iki gözü açılıp kendiliğinden pislikleri düştü.

Şayhı Abbaz gözü açıldıktan sonra başının estiği yönüne itti. Kalan ormanın içine gezerse önünden çıkıp duran dumanı gördü. Nede olsa o eve varayım diye girip varsa oturan yaşlı eşi gördü. Şayhı Abbaz yaşlı adama selam verdi. Yaşlı adam selamı aldı.

-Ne yapıp yürüyorsun,oğlum? -dedi yaşlı adam.

-Ben bir yolunu kaybedip yürüyen çocuğum. Çocuksuza çocuk, kızsıza kız olurum -dedi çocuk.

-Böyle olsa benim oğlum da yok kızım da yok. Bana çocuk o koyun oğlum -dedi. Burada Şayhı Abbaz yaşlı adama çocuk oldu.

Yaşlı adamın yaptığı işi Şayhı Abbaz şehre eşek ile ot taşıyıp gün geçirdi. Şayhı Abbaz bir gün :

-Ata sen yorulup çıkarsan bugün odunu ben toplayıp geleyim? diye sordu.

-Koyun oğlum yaşlı adam atanın öyle odunu gücü var diye Şayhı Abbaz'ı oduna göndermedi. Şayhı Abbaz yaşlı adamdan baltasını alıp çıkıp, bir meydanın içinde balya kılıp odunu bağlayıp bıraktı. Yaşlı adam Şayhı Abbazı bulamayıp ormanı aralayıp sürse bir ayda taşıp olan odunu almadan suladığını görüp, o yerde yaşlı adam ile gün geçirip dursun şimdiki sözü Şayhı Abbaz'ın geride kalan eşlerinden işitin.

Şah Abbas oğlunun iki gözü oyup alıp araziye götürüp attıktan sonra (Gelinlerim bana bedenlerini bağış etsin) diye cellatlarını gönderdi. Şayhı Abbaz'ın eşleri (Biz bedenimizi bağış etmeyiz savaş gerek olsa savaşa çıksın) diye gönderilen cellatlarını geri gönderdi. Bu haberi işittikten sonra Şah Abbas padişahın sesli kederi geldi. (Gelinlerin birisi cesur diye işittim, bunları savaşım alamazsam kendiliğinden karşılık vermez) diye on sekiz bin askerinin harekete geçirip gelinleri ile savaşa çıktı.

Şayhı Abbaz'ın eşleri da savaşa hazırlanıyor dedi. Cesur kız üstüne acayip giysilerini giyip savaş meydanına çıktı. Şah Abbas padişah savaştan yenildikten sonra kaleye varıp tekrardan asker gönderdi. Padişah asker toplayıp toplansa da buna savaş onun yüreğini adam tamamladı. O vakitte aklına bayağı ormandaki oturan yaşlı adam düştü. Bu yaşlı adam Şah Abbas padişahın eski asker başı dedi. Padişah yaşlandın diye askerlikten çıkarıp gönderilen dedi. Yaşlı adamın yaşlanınca padişahın askerlik hizmetinde olup, çocuk kaynağı evladınız oldu onun, burada padişah o yaşlı eşi çağırıp gel diye iki celladı gitti. Cellatlar yaşlı eşi padişaha çağırıp geldi. O vakitte Şayhı Abbaz yaşlı adama:

-Ata sizi padişah neden çağırıyor?-diye sordu.

-Ey oğlum bizi çağırmasının sebebi padişah gelinleri ile savaşıp on sekiz bin askerinden ayrıldı denildi işittim, tekrardan asker çağırdı. Sonra savaş onun kalbine adam bulamayıp bizi çağırın çıkar demem. Olmazsa padişah beni ne istesin -dedi.

-Ata eğer padişah sana savaş yolu öğret diyecek olsa ben yaşlandım benden on eşe güçlü oğlum var, o çocuğu göndereyim. Ama oğluma Şayhı Abbaz'ın silah-zırh, atını verirsen senin düşmanını o oğlum alıp verir, diye sorarsın dedi.

-Acaba olur mu, oğlum-dedi de yaşlı adam padişahın önüne vardı. Padişah yaşlı adama:

-Seni çağırmaktaki sebebim, sen eski hizmetinde işle yeniden alınan askerlerime savaş aklını öğretsen, -dedi.

-Yaşlı adamın kendim olsam yaşlandım at üstünde oturma zamanım gelmedi, ömrüm kısaldı.Şimdi beni isyancı niye yapacaksın. Benim bir oğlum var, kendi ile on eşe güçlü. Senin düşmanını bir, o oğlum gönderip verir. Ama o zaman Şayhı Abbaz'ı atı ile silah-zırh versen savaşa alır da, o zaman başka at katlanmaz -dedi. Bu nasılsa padişaha da makul düştü.

-Öyle olsa o çocuğu gönder Şayhı Abbaz'ın atı ile silah-zırh vereyim. Düşmanımı alıp verirse tahtını vereyim -dedi de yaşlı adama izin verdi.Yaşlı adam evine gelip Şayhı Abbazı atası Şah Abbas padişaha gitti. Çocuk padişaha gelip:

-Efendim yaşlı adamın dün yaşlı adamın oğlu bizim oğlumuz-dedi. Padişah çocuğu giyindirip, altına kendisinin atı ile silah-zırh verip savaşa gitti. Ama Şah Abbas kendi oğlunu tanımadı.

Şayhı Abbaz kendisinin eşleri ile savaşa çıktı. Sabahtan geceye kadar savaşp birbirlerini yenemediler. Eşi savaşırken Şayhı Abbaz babasını tanısa da, gözünün ucuna geldiğinde tanımayıp kaldı. Arkasında bunlar dem alırken kendi düşmanlarına söyledi. Şayhı Abbaz babasına varıp arz etti.

-Ben atama varıp ziyaret edip geri dönsem savaşı kazanırım -diye Şah Abbas atasından izin aldı. Şayhı Abbaz yaşlı adam atasına varayım diye akşam olduğunda eşleri yattığı sarayın kapısını vurdu.Gün ile savaştan yorgun gelen cesur eşi uyuklarken iki kadın nöbetçi dur dedi.

-Kimsin dedi.

-Şayhı Abbazım -dedi.

-Yok, Şayhı Abbaz olamazsın o ölüp kaldı.Sen Şayhı Abbaz olamazsın -dedi. Eşleri sesini Şayhı Abbazabenzetip kapını açsa yüzü-tam benzeyen ile gözü benzemedi. Şayhı Abbaz o yerde

kendini tanıtıp içeriye girdi. Gece ile eşleri ile bir olup gören bilenlere söyleyip, durumlarını sordu. Şayhı Abbaz eşine:

-Ertesi gün savaş meydanına geldiğinde peşin vakitte seni at üstünden çıkıp mızrak ile basıp durup padişahı çağırayım. Padişah attan inip seni öldürmeye geldiğinde ben mızrağı götürüp göndereyim. Sen yerinden uçup dur da padişahın kellesini kılıç ile kesip kopar ben kendi atamı kendim öldürmeyeyim -dedi. Bu o eşlerine makul düştü.

Şayhı Abbaz sabahtan önce ile atasının şehrine geldi. Askerlerini toplayıp alıp, o gün eşi ile teke tek savaşa çıktı. Peşin vakti olduğunda Şayhı Abbaz eşini attan düşürüp mızrak ile basıp durdu da :

-Koş düşmanındır! -diye atasına çağırdı. On sekiz bin adamından ayrılan öfkeli padişah, atından atlayıp inip gözünü açıp düşmanına kılıcını çekip yetip geldi.O vakitte Şayhı Abbaz mızrağı götürüp gönderip dedi, cesur kadın mızrağın önünden zıplayıp çıkıp padişahın kellesini kesip bıraktı.

Şayhı Abbaz atasından sonra alıp sağ-selamet eşlerine kavuştu. Atasının yerine padişah olup kırk gün eğlence verdi. Halkına adaletle yönetip muradına erdi.

3.1.3. İyilik Kılan Kendine Kötülük Kılan Kendine

Bir kadın bir danışılan adama varıp:

-Birisi birine iyilik kılsa ne olur? -diye sordu.

Sonra danışılan adam:

-İyilik kılsan kendine-diye cevap verdi. Ondan sonra yine:

-Bir adama bir adam kötülük yapsa ne yapar? Diye sordu. O zaman da yerinden edip (Kötülük kılsan hem kendine) diye cevap verdi. Kadın düşünüp bu kişi koyun (İyilik kılsan kendine, kötülük kılsan kendine) dedi. Ben birisine kötülük yapıp göreyim kendime o kötülüğüm nasıl gelir? denilen düşünce peyda oldu.

Akşama yakın şimdi eşini evine (Hüy-Hak) diye bir derviş geldi. Kadın da bir ekmeği zehire basıp tutup koydu.

-Bereket sadece, oğlum -diye kendi yönüne gitti. O gidişi ile divane yabancı sınıra çıkıp gitti. Berduş bir şekilde gezerken kervana rast geldi. Kervan yiyecek stoğunu tüketip çok aç geziyordu. Baş koyup divaneyi tartaklayıp divanelik edip bulduğu ekmekleri zorla aldı. O yerde

kervanlar divanenin ekmeğini bölüştüler. Zehir sürülen ekmeği kervanbaşı ile onun çocuğu yedi. Kervanbaşı ile oğlu ekmeği yiyip doğruca öldüler.

Bu ölenler zehir sürülen ekmeği divaneye ceren kadının oğlu hem zengindi. Padişaha o durum hakkında haber yetişip tüccar terlemeye başladı. Tüccarlar yolda gezerken yemek yedikten sonra önünden çıkan divanenin ekmeği alıp hem o ekmeği yedikten sonra kervanbaşı ile oğlunun öldüğünü söyledi. Padişah divaneyi bulup alıp ekmeği nereden aldığını sordu. Divaneye zehir salınan ekmeği aldığı evin bulup söyledi. Padişah kadına neden zehir sürülü ekmeği verdiğini sordu. Kadın kendisinin de ne maksatla yaptığını söyledi. Söylenip danışılan adamın cevabı (İyilik yapsam kendine kötülük yapsan kendine) denilen sözü dürüstlkle gitti. (Birisine mezar kazarsan kendin düşersin) dedi.

3.1.4.Adil Padişah

Çok eski zamanda bir padişah vardı.Bir gün padişah arz sorduğunda bir yiğit gelmişti. Padişah yiğidi görüp:

-Ne arzın var ? diye sordu

-Talepkarım ata -diye cevap verdi yiğit.Sonra padişah :

-Evet oğlum biz padişah, işte sen olsan talepkarsan, bizlere günlükçü koyman mümkün değil, talepkar olsa yurttan zengin çok, oraya varıp memur edin- dedi Bala sonra:

-Yok efendim, ben yoldaştan fakirden doğan fakirim. Bu yere gelmenin sebebi var yarın birine benim hakkımı vermese ya da zorluk kılsa ya bir iftiradan asılsa, benim sakınacak adamım yok.O için size belgili olmak için geliyorum- dedi. Padişah düşünüp, bu bir akıllı yiğit diye:

-Oğlum benim evimde bir iki gün konak mola dur-dedi.Çocuk padişahın evinde birkaç gün olduktan sonra. Bir gün padişah çocuğun çağırıp alıp:

-Oğlum, senin adını kim? dedi.

-Adım Adil -dedi çocuk. Padişah:

-Adın da iyi oğlum.Yine bir-iki gün öyle mola ver- diye konuk haneye gönderdi.Bir gün padişah eşine :

-Bana yiğidi sözü doğru atı da iyi eden, evde olsa verse geri döndü. Evde kız var, geri bir birine aldı kızımızı o çocuğa versek nasıl olur? dedi. Bu söz hepsine makul düştü. Söyleyip çocuk padişahın kızıyla evlendirdi.

-Adil padişahın bir oğlu olduktan sonra arz dinleyen padişah adile de arz edip arzını bitirip geri dönecek oldu. Bu haberleri işittikten sonra padişah bir gün adili çağırıp alıp kendisinin yere basan, en yakın veziri olanı çağırttı.

Adil padişahın güvey olası olup durup hemen alması gelmedi. Hem anlaşma vermedi. Ondan son padişah adilin kendi önüne el bölüp verip, kendi önüne bölüp han kılıp gitti.

Bir gün padişah yıllık hesabında halktan getirilen vergilerin hesabına baksa dürüstçe azalıp kaldığını gördü sebebi halk adil padişahın adilliğini işitip sonra koşup gitti.

Bir gün padişahın adilliğini kendi gözü ile sınav görecektir olup, herhangi bir adam sıfatında giyinip olup yola revan oldu. Gidip varınca önünden birçok kervanlara rastladı. Padişah kervanbaşından:

-Nerede gidersiniz? -diye sordu. Onlar :

-Adil padişahın yurduna gideriz diye cevap verdi.

-Onda beni de alıp ketin? dedi padişah. Kervanbaşı:

-Adil padişahın ülkesine alıp varsam, ne verirsin? -dedi.

-Bende sizlere verecek hiçbir şey yok- diye cevap verdi padişah

-Onda alıp gideriz, biz birini ağa diye bindirsek birini kardeş diye bindirsek, çocuk-çoluğumuza nasıl bakarız-dedi kervanbaşı.

Padişah :(Gök etimden kesip vermesem başka verecek eşyam yok) denilende kervan koruyucusu o an razı oldu. Söyleyip iki kadak eti kesip almaya o an anlaşma aldı. Ama padişah : (Benim etimi alacak olsan adil padişahın önünde işte) dedi.

Kervanbaşı adilin ülkesine getirip şimdi adilin evi diye gösterip bayağı kesilen eti talep etti. Padişah : (Sen beni padişahın önüne bırak gereğini o yerde işte)diye ne kadar bağırsa da fayda etmedi. Kervanbaşı bıçağı kınından çıkarıp padişaha saldırdı. Can tatlı diyip, padişah kaleden ayrıldı. Kaçıp gidip bir ufak korkuyla zıpladı başka önünde bir yaşlı adamın yattığını gördü. Padişah zıpladığında gölgede uyuklayıp yatan yaşlı adamın yürek avazıyla basıp yaşlı adam o yerde sestten dondu. Ölen yaşlı adamın üç oğlu vardı(Üç yiğidi babası biz gezip yürüyen divane tepip öldürdü denilen iftiracının yalan sözüne kanmayız) diye bunlar da padişahı tutup adil hana vardı. Han söyleşip kervanbaşının arızını dinledi. Adil han padişahı :

-Senin iki kadak etimi veremem dediğin doğru mu? diye sordu. O (doğru) de cevap verdi. Sonra son kervanbaşına (Sen o şeyi koyadur adamın etinden et kesip alıp denilen kıyın şey) diye dostça yaklaştı. Kervanbaşı hiç kesip vermedi. (Onda ertesi gün arz vaktine gel) diye izin verdi.

Babası ölen üç yiğit hana arz etti. Adil han padişahı öldürenin doğru mu diye sordu. Kervanbaşından kaçıp giderken bir duvardan zıpladığımda bir adamı öldürdüm.

(Sizler koyadurun yaşlı adamın eceli çıkar, geri bir geri dönüp dirilmedi)dedi. Bunlar beş mutabakat, vermeden son bunlara da yarın gelmeye izin etti. Yarın kervanbaşı arza gelip, iki kadak taş koyup : (Şimdi kes. Bırak sana bunu şart koyamam. Bir kesmede iki kadak et kes, artık kessen de öldüremem küçük kessen de öldüremem) Kervanbaşı düşünüp durup bu bir zor, iş diye padişahı cevap alıp yoluna gitti.

Dedi babası ölen üç yiğit geldi. Adil bunlara (Babanızın din eceli çıkar babanızın cenazeye koysanız olmaz!) diye dostça yaklaştı. Bunlar dudağından çıktı. Sonra han :

-Ben o yaşlı adamın senin babanın yattığı yerinde yaşlı adamı koyun. O kişi zıplayıp duvardan biriniz zıplasanız yüreğinin ağzına inip öldürseniz öldürdüğünüz eğer de öldüremezseniz kendiniz ölümdar olursunuz -dedi.

Çocuklar oylaşıp gelip: (Bunu öldüremezseniz günahı kestik) diye evlerine geri döndü. Bunlara gönlü dolan kalender olup gelen padişah atası kendini tanıttı:

-Benden senin adiliğin geçmedi. Varlık vurdu sen sor, oğlum -diye Adile izin etti. Adil iki padişahlığı bir koşup akıllı ile fakirken padişah oldu. Adil padişah, padişah atanıp murat-maksadına erişti.

3.1.5.Bekimbet Bakıl

Çok eski zamanda Bekimbet denilen bir kişi vardı. O adamın Bakıl denilen lakabı vardı. Sonradan da adamlar onu Bekimbet Bakıl diye söyledi. Bekimbet Bakılın evinde üç oğlu ile bir yaşlı adam beşi bir dururdu. Bir gün yaşlı adam sesli inleyip olup hasta olup aradan on gün geçince öldü. Bekimbet bakıl tek üç oğlu ile kaldı. Yaşlı adamdan ayrılan bakıl şimdi beni üç oğlum arttırdığım - ah diye evindeki var dünyasının gücünü çocuklarına verdi. Çocuklarına söyleyip:

(Ben şimdi evimdeki var dünyamı sizlere olup verdim şimdi ben dünyanı mazi edip kısıp harcamam şimdi dünyanı sizler kendiniz alın kendiniz harcayın, ben sizler duranda çok olmadan)dedi.

Çocukları babasının varlık dünyasını kendi kollarına aldıktan sonra babasına bakmadı. Dünyanın gücü ile gün gece düğün- bayram izledi.

Var dünyasının gücü üç çocuğuna verip dünyadan ayrılan Bekimbet Bakıl, oğlu bakmayan sonra dalıp gidip tarlada kaldı. İleri- geri çocuklarım hangisi av beni bakar av, diye düşündü, ama hiç bakmadı. Çocuklarının bakamazlığına gözü yeten Bekimbet Bakıl çocuklarına bir kötülük düşündü. Söyleyip en büyük oğlunu bir gün çağırıp bunları dedi:

-Ona bir sözüm var, eğer kalan iki çocuğuma söylemezsen- dedi, Bekimbet Bakıl.

-Söylemem -dedi oğlu.

-Onda benim o oturan dōşeğimin önünde, bir kese altın var. Ben ölünce onu sen işte, şimdi kimseye söyleme -dedi Bekimbet Bakıl çocuğuna. büyük oğlu babam ölse bir kese altın aldı babamdan diye babası hiç kimseye söylemeyip bana verdi.

Daha sonra Bekimbet Bakıl ortanca çocuğuna söyledi.

-Bana benim dōşeğimin önünde bir kese altın var eğer ben ölürsem onu işte, ama onun hakkında kimseye bir şey söyleme - dedi. Buna ortanca oğlu da razı oldu. O da babası ölse bir kese altını aldı babam bana verdi diye hiç kimseye söylemedi.

Bir gün Bekimbet Bakıl en ufak oğlunu çağırıp alıp ağa da şimdi iki çocuğuna söylediği gibi edip söyledi. O ufak oğlu da razı olup babam ölse bile bir kese altın babamdan alacağım diye o da adama söyleyip bana verdi. Söyleyip bakmaya gelen çocukları altını söylediğinizi sor babasına hayırsız olup, bana verdi.

Aradan biraz vakitler geçtikten sonra Bekimbet Bakıl da dünyadan gitti. Babası beyaz yıkayıp temizleyip kefenleyip üç oğlu iyilikle gömdüler. Evliyadan ona ufak oğlu kimseyle mezara evine yarın gitti. İki abisi gelse ufak kardeşinin evde atasının oturan yeri kazıp oturduğunu gördü. İki abisi ondan (Ne yapıyorsun) diye sorduğunda ufak kardeşi söyledi:

(Bana babam o oturan yerde bir kese altın var, ben öldükten sonra onu sen alırsın diye dedi) dedi. Büyük abisi durup (Bana da böylece demişti dedi) dedi. Ortanca abisi (Bana da bir kese altın var onu alırsın) diye dedi.

Daha sonra kuyruğumuzu gelip altını bölüşüp almak için bir kazdı. Bir vakitleri adam boylu yerden bir öküzün boynuzu çıktı, o öküzün boynuzunun içinden hepsine yazılan yazı çıkarıp aldı. Alıp okuyup görse babası şöyle edip yazıldı dedi:

Bekimbet Bakıl

Babasının çok olur çocukta yönü

Çocuklarım beni kalkındırdı koyun diye

Var dünyamı

Üç çocuğa eşit bölüp
 Kendi dalda bakılmayıp kalan
 Bekimbet Bakılın rüyasında
 O öküzün boynuzu!

Diye yazıldı dedi. O vakitte Bekimbet Bakılın üç oğlu (bak) babamıza bakmayan biz av, o danalık ile bizleri kendine kayırıp alınandı, söyleyip ölsem bakma gidenleri yadına düşün diye akıllılık veren işleyen altınını kendi kötü altından şey kaldırandı) diye eski işlerine pişman olup dursa o köyün çok adamları bunların üstüne geldi. Gelen adamlar öküzün boynuzuna dikip adam boylu yere gömüp yazıp koydular gelen yabancı hem gördü hem okudu.

Bunu işitince Bekimbet Bakılın çocukları dürüstçe pişman oldu. Şimdi ne yapacağız diye durup düşündü. Sonra en ufağı durup söyledi : (Bizler üçümüz de adamlara geleceğimizi söyleyip şimdi ne yapacağız diye düşündük) diye onun sözü hepsine makul düştü. Kuyruğumuzu da adamlara varıp onlardan akıl sordu. Adamları bu çocuklara merhamete gelip dostluk hem fena olmayan tavsiyelerini söyledi:

- Varlık vakitlerde da ata-ananı hürmetli olana iyi hizmetler etmek gerek sonra yine patrona hizmet etsinler, çocukların ata- anaya merhametli sonra işaret oldu.

Ata-anadan yerli çocuklar ağız birlikli olup yaşamak gerek sonra onların arasında: Hürmet- saygı dostluk hem mutluluk oldu.

Patronun o merhametli hem fena olmayan tavsiyelerinden sonra Bekimbet Bakılın çocukları birbiriyle dost hem hürmet-saygılık olup yaşadı. Ata- ananın balalarının hepsi de böylece iyi yaşadı.

3.1.6.Selimcan

Çok eski zamanda Süleyman denilen zenginin Selimcan diye oğlu oldu. Selimcan zengin oğlunu çağırıp alıp böyle nasihat söyledi.

-Kadın alacak olsan, üç şeyi aklında tutmalısın birinciden zenginden ayrılan eşi alma, ikinciden iki söyleyen kızı alma üçüncüden evinde oturup kadın olanı alma- dedi. Selimcan kız seçenek için süre verdi. Bir gün bir kızı istemek için babasına söylemeye geldi. Süleyman zengin çabuk inip, çok uzamadan gelinini uzatıp getirdi. Süleyman zengin yaşlıydı ölecek yaşına geldiğinde gelinini çağırıp varlık dünya-mülkünün duran hasmının anahtarını verip, o mülke sen koruyuculuk edesin, yoklukta yiyecek edersen diye çocuğundan kaçırıp gömüp koyan altının

duran yerini de söyledi. Günlerden gün geçip Süleyman zengin dünyadan göçtü. Burada Selimcan atasından kalan dünya mülkünü satıp yiyip yatıverdi.

Bir günler satacak bir şey kalmayınca yemek için mısır ekti. Selimcan'ın eşi kız vaktinde yürüyen bir zenginin oğlu var dedi. Kadın Selimcan'ı ona yüz altın borç sorunca göndereyim kendi gören yiğit beni eşine alıp verse. Verip gönderir denilen kadında düşünce peyda oldu.

-Selimcan atamdan kalan dünya- mülkünü de satıp yedik olduk. Şimdi bir yolu var, iyilikte yardımsever denilen bir zenginin oğlu var, kendi de iyidir dedi. Son sonra yüz altın sorup gel. Verse verdi, vermese seninle gitti - dedi. Selimcan ilacsızdan o zenginin çocuğuna vardı.

-Dostum ben,Süleyman denilen kendinden zenginin oğlu idim.Atam ölüp kaldıktan sonra varlık dünyamızı da yedik olduk. Bana vaktinde yüz altın verip dursanız nasıl olurdu? dedi. Geçmişte kendisinin tanış kızını alinan yiğit babasını bilecek zenginin oğlu:

-Hey arkadaş yüz altın denilen ne, gerek olsa ondan da çok alınız. Borç olsa yatıverirsin - dedi. Selimcan yüz altını alıp gelip eşi ile ikisi yiyecek kılıp yatıverdi. Bir günler alınan yüz altını da tükenip kaldı. Selimcanın eşi yiğidi zenginin çocuğuna gönderip yine yüz altın aldırdı. Kadın Selimcana şöyle dedi.

-Biz olsak zenginin çocuğundan iki yüz altın aldık. O ne zaman dedin veriversin ondan tekrar onu o akçesi olduğunda eve çağırıp tanışıp kal ikinci kere yine almana iyi olur. Sen eve çağırdığında varlık gayretimiz var da ama şaraptan azalmış dersin. Daha sonra o yeri iyileştirip kendi alıp -dedi. Selimcan zenginin oğlunu evine konağa çağırmaya gitti.

-Dostum ben seni bugün eve konağa çağırıp geldim senin ile ot başında oturup tanışayım diye geldim. Ama varlık gayretimiz olan ile şaraptan yaptım- dedi.

-Vay- vay arkadaş, sen o ışığını hiç kısıma onu kendim alıp gelirim- diye Selimhan'ı evine gönderip gitti. Evine gelip eşine zenginin oğlunun konağa gittiğini söyledi. Akşam olduğunda zenginin oğlu da gelip yetişt.

Selimcan arazide hizmet kılıp süre versin, sözü Selimcanın eşini düzenbazlığını işitin. Kadın zenginin oğlunun boynundan kucaklayıp :

-Ben senle nasıl birleşecek yolu bulamayıp sürdürdüm. Selimcanın olsa buna yürümesi sizden de borçlu oldu. Dünya-mülkünden bu da ayrıldı. Şimdi bir yolu var: Senden olan yüz altını da yiyemeyiz. Daha sonra Selimcana söylemeyin, tekrar-tekrar borç sorunca olmaz yerleri satalım demeyin. Yerden pahası elli altına kesersin sen bin altına kadar fiyatını söyleyip alırsın. Onu da yiyip bitirdik. Daha sonra, bu olmaz, beni sat der. Beni de fiyatını söyleyip bin altına

alırsın, o kalanı sonra söylemeyin. O için sen hepten geri şarap, içip yürüyen Selimcana daha çok verip, şarap yaparsan, daha sonra her ikisini de söyleriz -diye kadın çıkıp gitti. Selimcan bunların söyleyen pişmanlığını işitip, eşinin bozuk hayalini ver babasını bildi. Nede olsa bugün onları sinayayım diye, Selimcan gömleğinin içinden maldan keskin olanı bağlayıp alıp, konak ile bir yemek için oturdu. Zengin oğlu ile Selimcan şarap içine girdi. Zengin oğlu Selimcana çok koyup verip oturdu. Bir vakitleri Selimcan eşi-düşün bilmeden adamların oturan yerinde kendin-kendi atı. Zengin oğlu ile eşi Selimcan'ı hazırlayıp bırakıp zevki-sefa gidip söze girdi.

-Burada, odadan bir ayrılıp, benden yine ayrılıp, başının estiği yöne gitti. İkinci yönden bizlerin göreceğ paydamız atam öldüğünde on bin altın kalan yerden gidip verip -, duran yerini söyleyip gitti, burada sonu da alamayız -dedi. Selimcan bunu da işitin. Bir vakitler kadın zengin oğlunu oyalayıp altın duran odaya girdi.

Selimcan da bunların peşimden yanında girdi. Onlar geri döndüğünde Selimcan onlardan önce gidip yatıp kaldı. Burada, Selimcan altının nerede durduğunu da gördü.

Zengin oğlu gündüzde hoş selam söyleyip geri dönüp geldi. Selimcan hiç kimse bilmeden aldığı zengin çocuğundan alan yüz altınını yiyip yatıverdi. Bir günler alınan yüz altını da yedi oldu. Şimdi olsa bu yüz altını da yedik olduk. Zengin oğlu yine tümü ile vermez onunla düşmandı. Elli altına gelse satsan geri döndü-dedi eşi. Selimcan düşünüp :

-Satsak satalım işte çekinip dürüstçe makul - dedi. Selimcan odasının satılacak eski - gidenlerle haberleşip tacirlere çokça verdi. Böylece bayağı zengin çocuğuna:

-Sen olsan yerden aldın, yer senin oldu. Şimdi bu şartlar var kırk günden az o yerden ülkeneye gelmeyesin kırk günden sonra yerini alasin, ona dedi.

-O yönden kısa bir yol dedi de oturuverin -dedi zengin oğlu. Bir günler Selimcan eşi ile anlaşarak eşini de satacak oldu böylece bunu da zengin oğlu bin altına aldı. Selimcan zengin oğlu ile şart yazışıp:

-Eğer kırk güne kadar benim evime gelsen, ya da eşimin yanından geçip gidersen sana yer de, kadın da yok. Kırk gün geçtikten sonra yer ile kadın senin olur diye hakime varıp şartlarını onaylattı.

Selimcan düşündü, ben o yerden da ayrıldım eşten de ayrıldım, şimdi atamdan kalan on bin altını nasıl alıp gider diye düşünüp oturduğunda atasının bir dostu var dedi, o eşine düşledi. Nede olsa o adama varayım, hal- yerimi söyleyeyim diye Selimcan atasının dostuna varıp başından ertesi gün badirelerin hepsini bir-bir söyledi (Atan ölse de atanı gören ölmesin) denilen

nerede var dedi, ben Süleyman zengin ile iyi yar-dost idim, bunun oğlunu büyütüp koymayın, gel kızımı verip bir oğlum edip alayım) denilen düşünceye geldi. Zengin yaşlı adamı çağırıp alıp:

-Bana gelen çocuk Süleyman denilen zenginin oğlu dedi atası benim en, yakın yar- dost idim bunun atası öldükten sonra eşi buzağı yola düşüp hocalığını bozdu o çocuğa kızımızdı verip, bir oğlumuz kılıp alsak nasıl görürsün dedi. Yaşlı adam makul gördü. Zengin kızını Selimcana verip, düğün-temaşasını bozup, bir oğlu edip aldı. Bir gün Selimcan kayın babasına varıp :

-Ata bana doksan deve ile üç güçlü yiğit versen ben bir yere varıp gideyim? dedi. Ama atası ne kadar sorarsa da, Selimcan nedenini söylemedi. Atası dileğini kabul edip deve ile üç yiğidi tayin etti. Selimcan doksan deveni yedeğine alıp, üç yiğidi yanına getirip bayağı kendisinin yerine vardı. Selimcan bir günün içinde eşini kaçırıp koyan atasından kalan dünya- mülkünü on bin altını 90 deveye yükletip -, kayın atasının evine götürüp bıraktı.

-Burada bayağı zenginin oğlu kuru yer ile eşine koruyuculuk edip kalıversin şimdiki sözü Selimcandan işitin. Selimcan atasına varıp:

-Benim kurru yabancıya vermem yaramaz bana kırk deveye yok koyup versen ticaret işleyip yollardım? dedi. Atası Selimcan'ı kırk deve ile ticaret işlemeye göndermecı oldu.

-Oğlum, sen erken yola çıkıp gidersen, sonra birkaç gün yürüdükten sonra yol ayrılır. Sen o yolun on kenarındaki ya da sol kenarındaki yol ile gidersen oradaki ortanca yola gitme. Eğer varmasıyla iyi işle uğraşmayasın-diyerek Selimcan'ı yola çıkarıp gönderdi.

Selimcan o günler birkaç gün yol yürüyüp bayağı atasının söylediği üçe ayrılan yola vardı.Yiğit o yerde durup düşündü atam doğru yola gitme diye dedi, bunda nasıl kötülük iş var, nede olsa göreyim diye doğru yol ile gidiverdi. Selimcanın kervanı birkaç günler yol gittikten sonra büyük bir şehre ulaşan kervan saraya geldi. Gece yemekleri yiyecek olan vakitte o yabancı padişahıtan iki haberci gelip:

-Misafirler hoş geldiniz. Bizler yabancı padişahın tertibi boyunca gelen kervanlar bizler ile oyun oynarlar. Eğer oynamazsa kendi ölür mülkü talan olur. Oyunumuzun amacı budur: O yerde yaşlı adam var, o yaşlı adamın bir kedisi var, yaşlı adam o kedisine gece ile tan atana kadar lamba kımıldatmadan koydu. Kedi lambayı kımıldatmadan kımıldayıp çıkarsa sizler varlığını develerinizi dünya-mülkünüzü vereceksiniz eğer kedi lambayı yere düşürürse sen yaşlı adamın elindeki varlık dünya- mülkünü alacaksın. Burada bizler oyunumuzun türü budur -dedi. Selimcanın atasının söylediği söz oydu dedi. Selimcan tan atınca kedi lambaya kımıldayıp durunca dedi oynasam oynar koyayım diye düşündü. Kedinin eline lambayı kımıldatıp tan atınca

hiç uyuklamadan kediye bakıp oturdu. Kedi lambayı düşürmeden alıp çıktı. Selimcan oyundan yenilip, varlık dünya mülkünden ayrı kaldı.

Selimcan varlık ve mallarından ayrılıp kaldıktan sonra başka yere varınca yüzü sabırsız kafasının estiği yönde gidiverdi. Selimcanın yoldaşları ülkesine giderlerken yiyecek-içecek alıp bir-bir devesine binip ülkelerine gitti. Burada Selimcan o gidip gidip, bir padişahlığa vardı.

Selimcan eşi bu haberi işitip, birkaç günlerden geri çıkacağını öğretip atasından güveyini bulup gelmeye yol sordu. Atası yol etti. Kız birkaç gün yol gidip bayağı yaşlı adamın kervansarayına varıp düştü.

O yabancı padişahın adeti boyunca iki haberci gelip kıza yaşlı adamın kedi oyununu söyledi. Kız oynarız dedi. Sonra ile yaşlı adam lambayı kedinin eline verip kedisine göre atıp. Kız kediye bir yaşlı adama bir göre oturdu. Bir vakitleri tan saz verip gezdiğimde yaşlı adamı uyku basıp kalkıp gitti. O vakitler kız koynundaki fareyi cebinden çıkarıp gönderdi. Fare kedinin önünden şimşek gibi çakıp gitti. Kedi görse de hareket etmedi. Yaşlı adam yemeğe kalkıp gittiğinde fareyi yemeğe gönderdi onda da hareket etmedi üçüncü kez gönderdiğinde kedi lambayı bırakıp gitti. Yaşlı adam başka kedinin lambayı yere attığını gördü.

Burada yaşlı adam oyundan yenilip, varlığının dünya-mülkünden ayrılıp kaldı. Kız Selimcanın yenildiği eşyaları yenip alıp kervansaraydan gitti. Bir kaç şehirlere varıp Selimcan'ı hiçbir yerde bulamadı. Bir şehre varıp kervansarayda yatsa bayağı güveyi üstü-başı çiftini kervansarayda yattığı adamlara hizmet-işler olduğunu gördü. Selimcan eşini tanımaydı. Kız Selimcan'ı çağırıp:

-Yiğit bu yerde ne talepkarsın? dedi.

-Ben o sarayda yattığı adamlara pazardan yemek getirip veren söyleyip günletip yürüyen adamım -dedi.

-Böyle olsa bize de yemek getirip ver, her eline bir altın veririm, işte iyi hizmet işlersen ondan da çok veririm-dedi. Yiğit düşünüp durup:

-Hey. Gününe bir altın verse iyi çalışırsam ondan da çok verirse burada kimseye hizmet kılmadan diye, gününü kızın hizmetine verdi. Selimcan az günün içinde biraz akçe kazanı. Bir gün kız düşündü. Bizim ülkeye yürüyelim mi, diye söylesem bu yerde kendimi tanıtsam ile uyanıp varmaz dedi. Kız yiğidi çağırıp alıp:

-Yiğit bizlerin çok eşyamız var dedi, o eşyalarımızı bizim ülkeye götürürsen nasıl olur dedi? Yiğit makul gördü. Kız develerine yüklerini yükleyip, Selimcan'ı bir hizmetkarı edip ülkesine geri dönmeye yola çıktı.

Bir kaç yol yürüdükten sonra kız ülkesine yakınlaştı.

-İşte sizler gidiverin ben sizlerle gidip oturamam diye elini işaret edip kız gidip kaldı. Evine varıp üstündeki elbiselerini seçip kız olup oturuverdi. Selimcan çok uzamadan kızını işaret ettiği şehir varıp yüklerini indirdi. Selimcan başka bayağı yiğit yok eşini üstünden çıktı. O yerde neşeli-keyifli olup koştu. Selimcan başından ertesi gün ahvalleri söyledi.

-Benim eşyalar kimin eşyası? dedi eşi.

-Bu bir zenginin emaneti dedi, kendim gelip alıp gidemem diye benden ileriye çıkıp gitti, hiç kim deyip sürmesin- dedi. Kız Selimcana bu da başından geçenleri söyleyip, o yiğidi kendi babasına söyledi. Kız ne gördüğünü kimseye karşılaştığını hepsine söyleyip verdi. Selimcan eşini önüne sesli üzülüp gideceği için yaşlı adamı sordu. Selimcan sonra eşinin akıllılığı ile murat-maksadına erişti.

3.1.7. Fakirin Kızı

Eskiden bir han vardı. O halkın akıllı adamı görevli olup, üç soru sorucusu vardı. Bu soru şuydu: Dünyada ne sesli, ne hızlı, ne tatlı? Ama bu soruda halkın cevap verecek adam bulunmadı. Günlerden bir gün bir fakirin kızı işitip (Hana beni bırak) diye babasından rica etti. Yedi yaşındaki fakirin kızı hanın önüne gelip sorusuna cevap verecek yer sordu. Han cevabını söyleyip kızı yolcu etti.

-Hanımız siz (Dünyada ne sesli) dediniz, benim bu yaşlı adamın günde kesilmiş odunu taşıdım. Eve gelen vakitte omzundaki bir odunları indirse, ikinci odunları indirmedim. Ona karşılaştırıldığında dünyada yoksulluk çok fazla demeyin. O ikinci sorusunda (Dünyada ne hızlı) dersiniz. Yaşlı adam gecede yemeğe doyup alıp ertesi gün üç-dört bağ odun getirip bırakır dedi. O söylediği olmaz, bir bağ atın zorla getirdi onunla karşılaştırıldığında dünyada dil hızlı çıkar demeyin. Üçüncü sorunuzda (Dünyada ne tatlı) deyiniz. Beni gecede karım ile yaşlı adamın ortasına alıp yattı. İşte gündüzde uyanıp baksam sınırdan yattığımı göremem. Ona karşılaştırıldığında. Dünyada bir- biri süren aşıklık tadına demeyin -diye kız cevap verdi. Han kızını akıllı bilip kendine eş almak istedi. Söyleyip kıza ev-işi ile yedi yıl yiyecek yiyecek-içecek verip geriye gönderdi.

Günlerden gün, aylardan ay geçip kız on dört yaşına geldi. Han kıza haberci gönderdi. Haberciler kıza varıp (Sizi padişaha söylettirip geldik başlık parası malına ne versin) dedi. Sonra kız:

-On beş orak yirmi beş kazma elli karga alıp serçe versin. İşte evindeki yalnız kuzusunu verse versin vermese kendi bilsin. Hanına onu söyleyip var-dedi. Bunu haberciler hana söyleyip vardı. Han buna hayran olup Meteke o denilen adamı çağırıp alıp döndürüp.

-Sen ondan yolunu kaybeden ahmaksın-dedi Meteke.

-Sebebi söylemeyin -diye Meteke söze başladı-on beş orak denileni- yiğit on besinde orakları keskin oldu yirmi beş kazma denileni-yiğit yirmi besinde getirdi kesinleşti, elinde adamın kargalar beyaz halı oldu alıp da olsa sizden akılsız hanın serçeleri beyaz hali oldu. Evindeki yalnız kuzusunu verse versin vermese kendi bilsin denilen-evindeki yalnız çocuğuna alsın almasa sözünü koysun-denileni dedi.

Han bunu işitip pişman oldu hem çocuğunu alıp vermeye anlaştı. Söyleyip akıllı bilmiş kız kendisinin akıllı ile ak bedenin akılsız yaşlanan yaşlı adam handan kurtarıp kendisinin tenini yaş yiğide de kurtardı. Yiğit ile güveyi hayata geçip çocuklu- çoluklu olup murat-maksadına erişti.

3.1.8.Ak Gönüllü Yiğit

Bir gün bir yiğit akarsuyun yakasına varıp yüzünü-kolunu yıkayıp yelleyip otursa suda çıkıp batan bir elmaya gözü düştü. Yiğit elmayı alıp elmanın iriliğin hoşuna gidip iyisine akli kanıp yemeye başladı. Yiğit elmanın yarısını yediği vakitte yiğidi aklına bir düşünce geldi. (Ben bu elmayı hiç kimseye sormadan cebime attım. Bu yaptığım nasıl? Mümkün bu elmanın bir yerlerde sahibi var çıkar. Öyle de olsa sahibini razı edip yiyeyim) diye yiğit elmanın kalanını eline alıp akarsuyun yakasına geliverdi.

Bir yerlere vardığında akarsuyun boyunda büyüyüp duran bahçeyi gördü. O bahçede bir tip elma akarsuya çok yakın büyüyüp duruyordu. (Bu elma yine de o bahçeden çıkar)diye düşündü yiğit. Bahçeye girip varsa, elma sallayıp yürüyen bir yaşlı adam gördü. Yiğit yaşlı adam ile görüşüp halini-durumunu sorduktan sonra kendisinin ne için bu yere geldiğini söyledi. Yaşlı adam yiğidin sözünü işitip:

-Oğlum gündüzde elma sallayıp koyduğumda bir elma suya inip gitti dedi, o elma çıkar. Türü de bizim bahçenin elmasına benziyor. Oğlum senin bu ak gönlüne razıyım şimdi benim bahçede geldiğinde yürü, geldiğinde ye! dedi. Daha sonra yaşlı adam:

-Oğlum benim iki ayağı iki kolu iki gözü iki kulağı, dili yok –ona benzer bir kızım var dedi size onu layık gördüm-dedi. Yiğit buna karşılık verdi. Söyleyip yaşlı adam yiğide kızını gösterse ay dese ağzı gün dese gözü var bir peri gibi bir kızı gördü. O vakitte yiğit:

-Hey sizin bunlar nasıl? Siz bana iki ayağı iki kolu iki gözü kulağı dili yok, diye dediniz İşte bu kızınız kötü alamaz, ay dese ağzı gün dese gözü var peri gibi. Ben bu kızınızı alamam. Bana söylediğiniz kızınızı getirip veriniz -dedi.

-Barekallah oğlum, size benim iki ayağı yok denilenim -bilinmeyen köşelere çıkmadı, iki kolu yok denilenim-namahremi koluyla almadı. İşte iki gözü yok iki kulağı yok denilenim namahremi yüzü görmeden bil hasıl sözü işitmedi dedi. İşte dili yok dememin - hiç kimseye sesli söylemez, sesli nasıl sormaz dedi yaşlı adam. Bundan sonra yiğit kıza katılıp yaşlı adam büyük düğün verip ikisinin hak nikahını kıydırdı. Bundan sonra yiğit kızı alıp, elmayı yardı bölüşüp yiyip köyüne alıp gitti.

3.1.9. İnatçı Çocuk

Çok eski zamanda birbirleriyle akraba üç yiğit vardı onlar dürüst ve fakirlerdi. Günlerden bir gün bunlar düşünüp talep etmeye gittiler. büyük abisi talep etmeye başka bir köye gidip bir zenginin evine vardı. Zengin durup:

-Sen ne yapıp yürüyen yiğitsin? dedi.

-Talep izleyip yürüyen adamım -dedi yiğit

-Talep izlesen bende talep var, ama bir şartım var onu kabul edersen iş veriririm-dedi Zengin.

-Söyle nasıl şart?

Her kim öfkelenirse öldürülecek olsun, şartım o -dedi Zengin. Yiğit düşünüp durup:

-Şartını kabul aldım, yapın dedi yiğit. Zengin ertesi gün yiğidin önüne iki yüz mal koydu da, her gün devenin gözünden kepçeye ile bir avuç su verip durdu. Yiğit birkaç günden sonra açlıktan mala ere almayacak ahvale rastladı. Geçmiş günler de kötü oldu. Zengin bayağı şartı boyunca o vakitten faydalanıp yiğidi (Mala kafi gelene kadar almadın) diye azarladı. Yiğit:

-Gününe verenin değdiği gözünden ekmek, ben nasıl mala yeterim-diye öfkeleni. Zengin yiğidi öfkeleniği için öldürüp bıraktı. Günlerden bir gün ölen yiğidin ortanca kardeşi abisinden haber alamayıp sonra (Ağabeyimi izleyip hep talep yapayım) diye gezinip bayağı abisinin öldüren zengine tabi oldu. Bu da zengin malına bakıp gidip açlıktan öfkeleniği için zengin elinden ölüp gitti. İki abisinden haber alamadıktan sonra ağabeylerini izleyen en küçük kardeşleri yola çıktı.

Çocuk ağabeylerini öldüren zengin köyüne gelip köyün sınırında bir evin yanında duran bir büyük adama karşılaşıp gezerken işinin yönünü söyledi:

-Ata benim iki ağabey talep izleyip gidip, hiç nasıl haber alınmadı. Bu yere böyle adam geldiğini bilir misiniz? dedi. Sonra yaşı büyük adam şöyle dedi.

-Işığım sana bir sır söyledi. Şimdi duran evinde bir Zengin var kim talep izleyip gelse sonra evine vardı. Ama kim öfkelenirse öldürölme şartı var. Yakında iki yiğit gelip o zengin hizmetini işledi. Zengin öfkelenirip, ikisini de öldürdü. Meğer olsa o iki adam senin ağabeylerin olur. Ama sana benim verdiğim nasihatın beni söyledi diye sürme diye yiğidi zengin evini gösterip gönderdi. Burada çocuk zengin evine geldi.

-He çocuk ne kılıp yürürsün? dedi Zengin

-Talep izleyip sürersen bende iş var, ama benim bir şartım var, yerleşirsen işlersin dedi.

-Söyle şartını? Yerleşirim dedi yiğit.

-Kimde - kim öfkelenirse öldürölcek burada benim şartım dedi zengin. Yiğit düşünüp durmadan:

-Zengin yiğidi önüne iki yüz baş mal koydu da eline devenin gözünden kepçe ile bir avuç su verip mala gönderdi. Bir ısıruk ekmek uzak güne ne olsan yiğit malları harman yerine sürüp gönderdi de bir öküzü kesip yedi. Gece koşuğun söyleyip maldı acıdan geri dönüp gitti. Zengin malları kontrol etse bir öküzü yok olduğı ortaya çıktı.

-Öküz nerede? dedi zengin çocuktan.

-Verilen devenin gözünden yalnız kepçe o ne olsun bana. Aş yaptım ondan öküzü yüzüp yedim. He zengin ağa öfkelenin mi ? dedi çocuk.

-Yok ışığım öfkeleniğim yok-dedi Zengin içinden yanıp.

Burada o adeti boyunca çocuk iki yüz malın hepsini yüzüp yedi. Zengin varlık malından ayrıldığında öfkeli kızdığından fakirleşiyor üstüne zengin bir aptal oğlu gelip aptallık etti. Bey

o vakitler (O çocuğu yere çekip vurur mu dedi) diye söyleyip ağzının sesini kesti.O vakitte Zengin durup :

-Bu neden yapıyorsun! -dedi öfkelendiğini bildirmeden.

-Kendin koy çekip vurur mu diye dedi. Zengin ağa öfkelenin mi? dedi. Yiğit bilmemiş gibi yapıp,

-Yok nesine öfkeleneyim, öfkelenmem yok- dedi Zengin.

Zengin oğlunu gömmek için eve alıp gönderip çocuğa:

-Sen evden kazma ile bel alıp gel- dedi. Çocuk kazmayı bırakıp beli alıp vardı.

-Kazma nerede? dedi Zengin.

-Yaşlı adam vermedi kaldı-dedi çocuk.

-Hey sen gidip o yaşlı adamın anlına vur yaşlı adamdan var kazmayı alıp gel, dikenli tel çakacağız -dedi. Yiğit koşup zenginin evine vardı da, kazma ile yaşlı adamın anlına bir vurup sesini kesti.

Söyleyip kazmayı getirip verdi. Zengin oğlunu gömdükten sonra evine gelse yaşlı adamın ölüp kaldığını gördü. O vakitte yiğit:

-Zengin ağa öfkelenin mi? dedi.

-Hey saf mısın kendin buna da alınacak mıyım öfkelenmem yok- dedi zengin.

Kendi kıldığında pişman olup, zengin anasını yerleştirdikten sonra zenginin gurur duyduğu bir atı vardı o ata çok güvenirdi. Zengin atım hep hızlı olanı çıkar diye, çocuğu çağırıp:

Bana atı kızdırıp terletip getirip yerine bağla-diye atının yularıyla beraber çocuğun eline verdi. Çocuk ata atlayıprüzgara savıp getirip yerine bağladı. At çok uzamadan can verdi.

-Bu ne yaptığın? dedi Zengin öfkelenmediğini peşin bildirip.

-Zengin ağa öfkelenin mi? dedi çocuk.

-Hayır öfkem yok dedi Zengin. Gece çocuk uyuklayıp yatıp kaldı. Zengin eşine:

-Bizler şimdi hiçbir şeyimizi koymadan bu beladan kaçıp kurtulalım olmazsa ikimizi de öldürecek bu sözsüz. Sen hazır bağırsak pişirip çuvala koyup hazırlayıp koyun bir yere saklayıp kaçarız -dedi. Zenginin eşi bağırsak pişirip çuvala da koyup hepsini hazırlayıp koydu.

-İşte dedi ne yaparız? dedi zenginin eşi.

-Biraz uyuyup daha sonra gideriz diye onlar uyuklayıp kaldı. Zengin ile eşi uykuya gitti av denilen vakitte çocuk yerine gelini getirip koydu da çobanı savıp kendi bağırsak koyulan çuvala girip, yatıp aldı. Zengin tan atarken durup eşine:

-Sür bana bak uyuklayıp duracağına gidip kayalık -diye bağırsak koyulan arabayı gök kırsığa bağlayıp yola revan oldu. Çok yürüyüşten sonra bir ağacın gölgesine varıp:

-Kadın şimdi beladan kurtulduk bağırsak alıp yiyelim kısraktan çuvalı düşürüp işte-dedi Zengin. Zenginin eşi çuvalı kısraktan düşürüp bağırsak alayım diye açtığına içinden bayağı çocuk çıktı. Zengin çuvalın içinden çıkan çocuğu görüp:

-Hey sen de geziyor musun? dedi.

-Ava yalnız kendim sizlerden ayrı kalmam gelmedi. He Zengin ağa gezmeme öfkelenin mi? dedi çocuk.

-Yok geldiğine öfkelenmedim -dedi Zengin. Bunlar o gelen bir gidiverdi. Bir köye yaklaştığında çocuk çok adamların toplanan yaptıklarını gördü.

-Zengin ağa ben o adamlara varıp ne için toplanan yaptıklarını bilip geleyim -dedi.

-Benle gel-diye zengin izin etti de (Benle gelmesin) diye içinden lanet etti.

Yiğit toplanan çokça varsa o yabancı padişahın oğlu yaralanıp ölüp önünde yattığını gördü. O adamlar ona gelen adamlar.O vakitte çocuk padişaha şöyle dedi:

-Senin çocuğunun emin ben söylemeyin eğer onu işlerseniz iyileşip olup gitti dedi. Padişah yigitten nasıl en babasını sordu.

-Şimdi gidip batan gök kırsığı zenginden alıp gelin. Kırsığın üstündekini kesip kızgın-bağırıp çocuğa yedirin çocuğunuz hazır dursun deyip gitti. Padişah iki haberci gönderip zengini yakalatıp getirip kırsığın üstündekini çocuğuna kesip verdi. Böylece edip çocuk zenginden öcünü aldı hem padişahın en inançlı veziri olup, maksat- muradına erişti.

3.1.10. Gündelikçi

Çok eski zamanda bir padişah vardı. Günlerden bir gün padişah padişahlık giysisini bırakıp üstüne yabancı adamın giysisini giyip halkın gerçeklerini görmeye çıktı. Padişah çok yerleri aralayıp gezerse bir zenginin gübresini kaldırıp atan gündelikçinin önüne çıktı.

-Hey arkadaş, bir günde kaç tengeye çalışırsın dedi. Padişah kendisinin kim olduğunu sezdirmeden.

-Bir tenge alıp çalışırım dedi işçi.

-Bir tenge çok onu ne yaparsın?

-Ey arkadaş tenge dört ipek oldu? Onu kendin bilirsin. Bir ipeği borca vereceğim, bir ipeği krediye vereceğim, bir ipeği eşim ile yiyecek alacağız, işte bir ipeği suya atacağım, sonra ile dört ipeği yere bıraktı. Bir tenge çok olur mu? dedi.

Burada, padişah düşünüp (Bir tengeyi borca verdi, krediye verdi, eşi ile yiyecek aldı yine suya bıraktı hakikatte bu alınan hakkı çok kötüdür). Ertesi gün çağırıp alayım, bunun manasını sorayım eğer söylemezse dar ağacına asıp öldüreyim) diye padişah sarayına gitti. Padişah yarın bir adam gönderip işçiyi önüne aldırıldı. İşçi tertibi saklayıp padişahın önüne geldi.

-Gene işçi dün söylediğiniz sözünün manasını söyle kendin dört ipek o da yetmedi dersin. Birini krediye birini borca, birini yiyecek alacağım dersin, işte birini suya atacağım dersin. Yetmezse ne için suya atarsın? dedi Padişah.

-Kulluk efendim, bir ipeği borcuma vereceğim dememin sebebi benim evimde ata-anam var, onlara borcum çok, bir ipeği onlar için toplarım. Bir ipeği borca vereceğim dememin sebebi benim çocuklarım, kızlarım var, onlar gelecek gün geldiğinde bana bakarlar. Sonra bir ipeği onlar için topluyorum. Bir ipeği eşim ile yiyecek alacağım. Bir ipeğe düz alıp, suya atarım, hiç körelmedi. Sizin padişahlık devrinizde düz küle kıymetli, bir ipeğim suya gelenle beraber -dedi işçi.

Padişah işçinin bu sözü işitip o vakitlerden başlayıp halk ile hesap edip, ne gerekleri olsa, kendi vaktinde getirip vereceği vardı. Halk akıllı yiğidin adil sözünü anlayıp biraz hayalden gerçeğe yetiştii.

3.1.11.Yetim Kız

Geçmiş bir zamanda bir yerli işçi vardı. Onun bir eşi bir kızı hem mal denilen bir gök sığırdı. Günlerden bir gün işçinin eşi ölüp kızı yetim kaldı. Bir gün işçinin eşi öldükten sonra izinde bir kızı olan kadın aldı. O kadın yetim kıza acımasız zulüm edip otursa başında dursa ayağına vurup gün vermedi de, kendi kızına sonra yerli-yerinde iyi oldu. Sonunda üvey ana yetim kıza gök sığırdı yedeğine verip baktırdı koydu. Onun ile koymayıp gece geldiğinde battığında sığırdan nasıl çıkmadı diye vurdu su içerken sığırın boynuzu döndürüp gitti diye yine vurdu. İşte işlerin başından asla ayrılmadı.

Bir gün yetim kızını üvey anası (Gidene yumruk) diyip, gök sığırdı varıp gidip, iplik edip eğirip gelesin diye eline bir yumak pamuk verdi. Yetim kız gök sığırdı çıkarıp, bir yumak pamuğu eline alıp, tarlada sarsılıp ağlayıp gidiverdi. O vakitte gök sığır (Kuzum: sen ağlama, ben elindeki

pamuğu yerim, ondan sonra arka yönüme çıkıp ipliği toplayıp aliver) dedi. Yetim kızın göz yaşı kabul olup pamuğu gök sığıra verdi de art yönden ipliği toplayıp alıverdi. Akşam oldu. Kız gök sığırın çıkardığını toplayıp eve gelip ipliği üvey anasına verdi.

Yetim kız ipliği üvey anasına verip iyilik bulamadı. (Sen bu ipliği nereden aldın) diye yere vurdu. Sonra o ipliği kızını eline verip durup : (Sen o ipliği bez edip alıp gelesin) diye bir tokat vurdu. Kız ağlamasını saklayıp sığırın yanına çıkıp gitti.

Gök sığır kıza (Sen ağlama ipliği bana ver, ben bezi edip çıkartayım) deyip ipliği parça-parça yutup gitti. Kız sığırın arkasına çıkıp bezini toplayıp almaya başladı. Yetim kız gece bezini üvey anasına getirip verdi. (Sen bu bezi nereden aldın ?) diye kıza tekrar vurdu.

Burada, söyleyip büyüdüğünde yetim kız on beş yaşa üvey anasının izine düşüp gelen kız da on beş yaşa geldi. Bir gün yetim kızını üvey anası (O gök sığırda bir bela var çıkar, bunu yok edeyim) diye yalandan sancılanıp, kocasına:

-Sen sığırı kesip vermezsen benim iyi olacak yüzüm yok -dedi. Bundan sonra kız gök sığırdan ayrıldığında üzgün olup ağlaması sürdüğünde, gök sığır kıza (Sen ağlama, beni ertesi gün kesildikten sonra etimi yeme. Daha sonra kemiklerimi tarlaya çıkarıp bırak dedi. Sen bir ağacın dibine götürüp gömmelisin. Kemiklerim senin giyecek elbiselerin olur) dedi. Ertesi gün gök sığırı kesip etini astı. Kız etten yemedi. Toplanıp yedikten olduktan sonra kız sığırın kemiklerini toplayıp-derleyip, bir ağacın dibine götürüp gömüp bıraktı.

Burada kız gök sığırdan da ayrıldı:

-Senin şimdi bakacak sığırın yok, bunları ayır dedi üvey anası. kızıl mısır ile beyaz mısırı karıştırıp bir kap mısır getirip verdi. Kız bunu nasıl ayırayım bilmiyorum ağlayıp- sarsılıp oturdu, kızın mısır koyup yürüyen tavukların içinde bir beyaz tavuk ile kızıl tavuk gelip (Ağlama, abla, bizler ayırıp veririz) dedi.

Kız bir kap mısırı döküp gönderdi. Tavuğun birisi beyaz mısırı, birisi kızıl mısırı ayırıp bir zamanda topladı oldu. Kız akşam olduğunda bir kap mısırı ayırıp üvey anasına getirip verdi.

Günlerden bir gün o köyde büyük bir düğün oldu. Yetim kızını üvey anası kendisinin kızına iyi giysiler giyindirip düğüne alıp gidecek oldu da, yetim kıza:

-Bu tavuk kuluçkaya yatır, onların altına on beş yumurta bırak, ben gelene kadar tavuk edip çıkartıp koyun, olmazsa seni öldürürüm -diye kuluçka tavuğunu gösterdi de, kendi kızını alıp düğüne gitti. Bir gün içinde tavuk çıkması imkansız olduğu için ağlamaya başladı. Kız ne yapacağını bilmeden oturup ağlarken üstüne, bayağı gök sığıra bakarken durup durup buğday

birası içip duran bir tanış yaşlı adam vardı, o yaşlı adam geldi. Yaşlı adam oturup ağlayan kızın hal durumunu sordu. Kız üvey anasının emredip gelen işini söyledi.

-kızım bunun için hiç acı çekme bunun ilacın kendim işlerim -diye tavuğu kaldırıp alıp altına on beş yumurtayı koydu. Daha sonra evine varıp yeni çıkaran on beş tavuğu tavuğun altına getirip koydu da, yumurtaları kırılıp tavuğun kenarına bıraktı. Tavuk civcivleri yanına tarlaya çıkıp gidiverdi.

Burada, kız söylenilen işi yaptıktan sonra düğüne varıp gideyim dese, üstünde yeni giysisi yok üzgün olup oturduğunda, bayağı gök sığırın derisi aklına düştü. Kız koşup varıp, sığırın derisini açıp başka her türlü değerli giysilerin durduğunu gördü Kız değerli giysileri giyip düğüne geldi.

Düğün güç sahibi adamlar yürüyen kızı görüp, düşünceye müsaade edip köşeden yer verdi. Bu evde bayağı üvey anası ile kızı otururken, onlar kapı eşiğinden çıkıp gitti. Biraz oturduktan sonra kızını üvey anası kızı ile ikisi kapı eşiğinden çıkıp gittiğinde sinirli bir halde düğün evine çıkıp, evine gitti. Ama yetim kızını çok oturma şansı var mı, üvey anası gelen sonra paldır küldür bu da gitti. Söyleyip paldır küldür gittiğinde bir ayağının altın nakışı ayakkabısı inip kaldı. Kız aceleyle üvey annesinden önce gelip üstündeki giysileri çıkarıp bırakıp oturdu. Üvey anası evine gelip bayağı tavukları gördü. O vakitte yetim kızı çağırıp alıp bir günde tavuk yumurtadan çıkar mı, bu güvenilmez diye öldürmek için vurdu. Kız dayağı yiyip ağlayıp yatıp kaldı.

Burada o vakitte o yabancı padişah ölüp onun yerine padişah olacak adam bulunup dur dedi. O vakitte bayağı kızını inip kalan tek ayakkabısı vezirdin eline düşüp (O ayakkabı kimin ayağına olsa, onu padişah edeceğiz) -diye haber söyledi. Biraz kızların ayağına giydirip görelim dedi hiç olmadı. Sonra ile bayağı yetim kızını evine geldi. Üvey ana kızıp, kızı tandır içine koyup gönderdi. O vakitleri bayağı kızın tavuğu tandırdın başına duruverdi. Bunu nöbetçiler bilip tandırdın içine inse bir kızını yattığını gördü. Nöbetçiler kızı tandırdan çıkarıp alıp, ayağına tek ayakkabıyı giydirip görüp dedi ayağına tam oldu. Ayakkabı o kızın ayakkabısı babasını bildi. Nöbetçiler kızı alıp gidip halkı toplayıp padişah yaptılar. Burada kız padişah giysisi giyip ülkede yetim kız adil padişah olup halkıyla ebediyete kadar yaşadı.

3.1.12.Kara Atlı Çocuk

Eski geçmiş zamanda bir yaşlı adam vardı. Onun bir oğlu vardı. O kendi cesur, kendi pehlivanı geri dönüp kara dev oldu, yaşı yirmiye geldi. Çocuğun burnuna yiğitlik pek fazla olmadan inip, kendisinin boyuna layık yar izledi. Her yerlere varıp kendine göre yar bulamadı.

Burada, bir gün çocuk uyuklayıp yattı, düşünde üç kızı olan padişahı gördü. Onun en ufağı çok güzel gören adamın gözünü-aklını alacak bir peri kızıydı. Çocuk o an aşık olup güçlkle uyandı. Uyansa da aklından çıkmadı. Sonra yolunda talihsizlik çekip sarardı, keder ile karşılaştı, o- toplayıp alıp ondan ayrıldı. En olduktan sonra çocuk ana-babasına gördüklerini söyleyip dileğini bildirdi.

-Ben o kızı bulmadan kapalı gönlüm karar bulamayacak, sizler bana hısım verin, ben o kızı izleyip bulup bakıp sorayım -dedi.Ata-anası çocuktan ayrılıp kalırsız diye gönüllerinden geçirirler de, oğlunun aşıklık derdinden keder çektiğini düşünüp gittiğini görüp hak fatihasını verip hısım etti.

Çocuk aşıklık derdine inip, talihsiz yalnız yola revan oldu. Birkaç gün yol gidip köpeğin burnunun batmadığı ormanlığa geldi. Çocuk harap-yorgun dem alıp otursa ormanın ortasına inleyen kaplanın sestini işitti. Bu ne baba diye çocuk ayağın düz yere basıp yakınlaşıp baksa ayağına iğnenin ucu girip, azap çekip duran kaplanı gördü. Çocuk kaplanı görüp hızlanıp yanına vardı da, ayakların sallayıp inleyen ölüm azabı denilen ayağından iğneyi çıkartıp aldı . Çocuğun yolda yerim diye azığı sarı yağı vardı, gömleğinden, sarı yağı sürüp, kaplanın ayağın taş kılıp yere bıraktı. Birkaç günden geri sakinlik görmeyen kaplan uyuklayıp sakinlik buldu. Çocuk da o yerde oturup yemek yiyip içki içti.

Kaplan uykudan uyansa yanına bir adamın oturduğunu görüp. Onun iyilik ettiğini bildi. O şöyle dedi:

-Siz bana iyilik ettiniz, ben sizin iyiliğinizi unutamam, siz benim yelemden bir kısım kılımı kesip alınız çaresiz kaldığında onun birini tüketiniz, ben tayin olurum, benim elimden gelen iyiliğim o-dedi de kaplan gözden kayboldu.

Çocuk bunu düşünüp babasını ya da onu babasını bilmeden- gün-gece kalıp ileriye doğru gidip gidiverdi.Birkaç gün yol gidip sonunda yürümeye hali kalmayıp, bir yere varıp yıkıldı. O yerde bayağı kaplanın verip gelen bir kısım hali aklına düşüp birini tüttürdü, kaplan (Ne işin var) diye tayin oldu.

-Bana zırh- silah, bir at, bir kuş, bir tazı tayin kılınız! -dedi. Kaplan hepsini tayin etti çocuk ata binip zırh-silahı üstüne giyip kuşu eline kondurup, tazıyı koyup yola revan oldu. Kuş koyup, av kuşu avlayıp izleyen kızın ülkesine geldiğini de bilip kaldı.

Çocuk adını doyurup kuşu yemleyip yatıverdi. Ama kaleye girmenin hesap bulamadı. Burada çocuk oturup düşünceye daldı.

(Elimdeki kuşumu, altımdaki atımı, zırh-silahlarımı yok kılmayayım, uyuz başlığına inip koyacak olayım söyleyip hemen bulup kaleye gireyim) -dedi.

Söyledi de kaplanın bir halin alıp tüttürdü, kaplan tayin oldu.

-Kendimden bir haber alınmazsa o atı, zırh-silahımı ormana götürüp arkasından gözetleyip süre ver! -dedi. Kaplan- makul dedi. Çocuk başına uyuz başlığını giydi, üstüne yırtık-pırtık elbise giyip semayı ağaran bir gün uyuz oldu da kaldı. O zamanda o kale ile bu kaleye kervan giderdi idi, çocuk koyunun orada çoban oldu da o kervanlar ile bir kaleye girip gitti.

Çocuk kaleyi gezip vakit geçirdi. O vakit kavun kesilme vaktiydi. Çocuk söyleyip gidip padişahın kavununa bakıp oturan yaşlı adamla karşılaştı. Çocuk o kavuncu yaşlı adamın kol oğlu olup süre verdi.

Şimdiki sözü padişahın kızımdan işitin. Padişahın üç kızı vardı. En ufak kızı akıllı, ay dese ağzı, gün dese gözü var güzel kızdı. O uyuyup yatıp düş gördü. Düşünde altında kara atı var, üstünde zırh-silahı elinde kalkan, izinde tazısı var, kendi yirmi beş yaşında. Yüz-figürü gelişmiş bir yiğidi görüp, ona aşık oldu. Uyanıp gitse, düştü. Düşünde gören yiğidi göz önünde düşününce, kızın gönlünde aşıklık ateşi alevlendi, o yiğidin yolunda aşkına muhtaç oldu. Kız yiğidin bu şehre gelip, kavuncu yaşlı adamın yanında durduğunu bilmiyordu.

Bir gün kız yiğidi durup-düşündüğünü söyleyip köşede olsun el arasında olsun, nerede olursa bana alıp getirip verin diye eline altın ile gümüş verip, el arasına cansız da gönderdi, ama hiç yerden bulamayıp geri dönüp geldi.

kızın aşıklık derdi günden-güne artıp, yüzü safra gibi olup sordu. Sonunda, eldeki andız otunu bırakıp da gördü onlar:

-(O yiğit ağızda kötü değil kendisinin ayak-bucağına. O da sana aşık olup seni düşünde görüp, bir görmeye intizar olup durur. O kendi bu yerinde adamı kötü, uzak yerden gelendir, kendi bahadır iyi gönüllü yiğittir. O gün üstündeki elbiselerini bırakıp, doğru-dürüst bildirmeden uyuz başlığına inip sürgit O yiğidi kavuncu yaşlı adamdan bir çok sor) dedi. Kız o sözü işitip,

birine olmazsa birine görüp koyar, kendim doğrulayıp göreyim, diye kavuncu yaşlı adamın yanına vardı. Kavuncu babanın yanında keli ensesine düşen, ensesi yukarı yönde büyüyen, her gözleri deve yavrusu gözünden bir heykel gibi yiğidi gördü. Kız düşünde gören kara atlı, saltanatlı yiğidi o babasını, kendin sezdirmeden için uyuz başlığına inip hile ile yapacağını bildi.

Burada bir gün padişah tahtında oturdu, av yemeği geldi. Üç kızını çağırıp alıp:

-Çocuklarım, benim kavun yiyesim geldi. Kavuncu adama varıp, bir-birden kavun alıp gelin!-dedi. Üç kız elbette olur diye, kavuncu babaya varıp, padişah atasının kavuna gönderdiğini söyledi. O vakitte çocuk kızları görüp, düşünde gören kıza gönlü gitti.

Çocuk üçünün de boy yettiğini görüp, kızlar ile boy cettim diye babasına nasıl söylesin, ben kızlarının boy yettiğini padişaha bildireyim diye, tarlaya varıp, irisini kesip kavunu gelen büyük kıza, sonra içi geçmiş kavunu ortanca kıza, dolu kavunu kesip ufak kıza getirip verdi. Üç kız kavunu babasına götürüp verdi . Padişah büyük kızının getirdiği kavununu yarıp gelen yemek için geçmişti dedi, ortanca kızının kavunu yemek için geçiririp bakarken o kişi kızının kavununu kesip yetiştirdi. Padişah oturup- bu sırrı düşündü. (He büyük kızımın erip-kesip gelen kavunu getirip ben boy yetip vaktim geçip gidiyor demek, ortanca kızımın da ben de sonra oldum demek, küçük kızımın del kestiği kavunu getirdiği, boy yetip, yaşıma doldum demek) diye düşündü.

Padişah yarın kızların anasını çağırıp alıp, olan işi sordu.

-Ben size kızlar er geldi diye kaçsan beyaz söylemedim mi, siz umursamadınız, önünüze geldi mi? Şimdi size benim dileğim, kızlar şimdi kim gelirse, ona veriniz! -dedi. Kızların anası:

Padişah kızlarını çağırıp alıp, üçünün eline üç elma verdi.

-Sizler gelen yiğidinizi elma ile vurun, ben sizleri o vurduğunuz yiğide vereyim- dedi. Padişah yarın engel koyup, varlık hayatını topladı. Adamlar kızların önünden geçmeye başladı. Şimdi yetmiş, seksen yaşında adamlar da kalkıp gelip, padişahın kızlarına talip oldu. Padişahın büyük kızı vezirin oğlunu, ortanca kızı zenginin oğlunu vurdu, işte ufak kızı hiç kimseyi vurmadı. Kız söyledi :

-Ata, kalenizde öyle gelmeyip duran çocuk var, onu aldırın -dedi. Padişah vezirlerine buyruk etti.

-Yaşlı adamın, sizin kavuncu kadının yanında gelmeyen bir çocuk kaldı, ondan başkası geldi, dedi vezir. Padişah o çocuğu alıp gelin diye emir kıldı. Vezirler çocuğu tutuklayıp kızının önüne koydular kız gelen çocuğu elma ile vurdu. Padişah kızının geleni vurmasına öfkeleni.

Padişah üç kızını üç yiğide verdi de, büyük kızı ile ortanca kızına iki tütün dikip verdi, işte küçük kızına hiçbir şey vermedi. Bu iki garip mal paylaşılırken seyishanenin bir köşesinde durdu.

Bir gün padişah av eti yiyesi gelip, iki üvey oğlunu ava gitti. Bunu bilen çocuk, da eşeğe binip peşlerinden süre verdi. Çocuk köyün sınırından çıkıp, bayağı kaplanın alevini tüttürdü, kaplan çocuğun atını, zırh-silahını alıp yetişip geldi. Çocuk geceye kadar yüzlerce koyun- sülün atıp aldı, işte ona ikisi hiç kimse at almadı. Çocuk at-zırh kaplana bırakıp, alınan canavarları eşeğine atıp gezerse, bakıp alacak kimse yok, sakince gezerken iki sağlıkçı gördü. İki sağlıkçı bu hastalığın ilacını bulamadı, çocuktan dokuz-dokuzdan borç verip koyan sülün sordu. Çocuk bunları maskara edeyim, iki baştan padişah beni hor görüp, mal ile ten sorup seyishaneden yer verdi. Bunlara beyaz tütün dikip verip, benden artık gördü diye şöyle dedi:

-İyi, ben borca vermem ak koyayım, bırak, elimdeki yüzüğümü kızdırıp kuyruklarına basayım daha sonra kimseye dokuz-dokuzdan koyan sülün vereyim -dedi. İki mirza düşündü.(Kuyruğumuzu birine görür mü, bizler çift bakmamız edepli olur) diye yüzüğü kuyruklarına bastırdı. Söyledi de onlar lazım olanları sülünleri alıp gidiverdi.

Üçü evlerine gelip, padişah atasının evlerine yemeğe çağırdı. Padişah büyük kızı ile ortanca kızının hazırladığı yemeklerden hiç almadı. İşte küçük kızının evinden yediği tatlı yedi, yediğini sayıp yiyesi gelmedi. Padişah yemekleri yiyip evine gitti. Bir gün o ülkede büyük toy oldu. Padişah ile iki güvey oğlu eşleri ile hasıl elbiselerini giyip düğüne gitti. Çocuk eşi ile ikisi düğüne çağırılmadan kalıverdi. Bundan sonra çocuk: Ben bunları sahip olmalıyım diye düşündü. Onun eşi düğüne gitti de, kendi bayağı kara atına binip, silah-zırh giyinip düğün evine vardı. Düğün koruyucusu uzaktan gezerken yolcu diye, düğün evinden yer verip, hürmet etti. Çocuk düğün pilavı yenildikten sonra:

-Sizlerin yaşı ulularınız nerede, ben bir kul kaçırın adam idim, o kullarımdı o toydan alıp oturmam -diye bayağı iki bacısını gösterdi. O vakitte padişah kulum diye oturanı, iki güvey oğlu babasını görüp :

-Nasıl ispatın var? -dedi.

-Kuyruğunda basılan yüzüğümün belgesi var-diye kendindeki yüzüğü gösterdi. Çözüp baksa doğru Padişah şaşkın kaldı. Bundan sonra çocuk o yerde padişah babasına işlerin hepsini bir-bir söyleyip verdi hem kendisinin kim olduğunu babasına tanıttı. Padişah kendisinin küçük kızını kayın babasını bilip, otuz gün oyun kırk gün düğün verip şan-saltanatı kızına uzattı. Çocuk

birkaç gün yol gittikten sonra ülkesine gelip, yaşlı adama aman kasılıp, zengin devletli, çocuk olup, murat- maksadına erişti.

3.1.13. Hekim- Ulıkpan

Hekim-Ulıkpan padişaha düşman olup zindana atılıp, üstüne tahta kapatılıp yer edip gönderildi. Bir kaç yıllar geçtikten sonra, o padişah ölüp, yerine başka padişah geldi. Bir gün tekrardan padişahın damağına kemik gitti. İyileşemeyip baktı. Hiç kim devasını bulamadı. O ülkede bir bilgili adam vardı, onu çağırıp aldırıldı. Padişah, gelen adama kendi ahvalini söyledi. Sonra o adam:

-Eskiden ay bu zor ticaretti. Bundan bir kaç yıl önce Hekim- Ulıkpan denilen adam geçti dedi. O kişi olduğunda bu hastalığının devası da var dedi, birağ onu bulup alıp zorla koyun-dedi.

Sonra padişah :

-Hey, ağa, neden zorla oldu? -dedi.

-O adamı sizden eski padişah gazap kılıp, yerin altına gömüp birağıp, üstünü yer edip gönderdi dedi. Sonu bulup alıp zorladı -dedi

Padişah yarın varlık halkın toplayıp, Hekim-Ulıkpanı izlemeyi emretti. Onu izleyip sürse, bir yerden ufak oyuk bulundu. Seni eğilip baksa Hekim-Ulıkpan zindanda yatıyor. Şimdi bilgili adam, eşiğe başını dikip : (Ulıkpan) dedi . hiç ses çıkmadı. Üçe kadar bağırdı, hiç ses işitilmedi. Sonra:(Ulıkpan korkma ak koyun. Sana gazap kılan padişah öldü. Ondan geri biraz yıl geçti. Yerine başka adam padişah oldu. Yeniden olan padişahın damağına kemik gidip, seni bulup alıp için halin toplayıp izliyoruz) diye sesli bağırdı. O vakitte zindandan (Canın var, canlısın, birağ, halsizim. Öyle olsa padişahımıza söyleyip varıp, bizi çıkarıp alsın) denilen ses işitildi.

Padişah bu haberi işittikten sonra Hekim -Ulıkpanı derhal çıkarıp aldırıldı. Hekim -Ulıkpan beş- altı gün padişahın sarayında kaldı.Daha sonra :

-Padişahımızın damağına kemik gitti dediler. Onun hali zor, ona bakınız, dedi vezirler. Sonra Hekim -Ulıkpan:

-Ben 30 gün dem alayım, yerin zorluğu vurup gelen eken -dedi. Ulıkpan 30 gün dem aldı. Ondan son iyileşip olup padişahı bakmaya girişti. Ulıkpan padişaha söyledi :

-Sizin derdinize deva olacak şey, çocuğunuzu tepenize koyup tam olmamış- ondan başka ilaç yok -dedi. Padişah oğlunu öldürmeye razı oldu. Daha sonra Hekim- Ulıkpan padişahın vezirlerinden onay çıkarıp alıp:(Padişahın oğlunu tam olmadan padişahı her türlü sözler ile razı

kılınız. Ben oğlunu önüne getirip de, art yönüne çıkarıp, bir serkesi tam olmadan) -dedi. Vezirler padişaha :

-Yaşlı adamın, halk sizin dileğinizde, bir çocuğun kanından kesiniz, başka has kadın alıp, balalı olursunuz -diye rica edip, padişahı razı ettirdi.

Çocuğu iki yiğit padişahın önünden alıp geçip, sırtına aylana verdiğinde, getirip koyan serkesini değiştirip gönderdi. Padişah (Vah, çocuktan ayrıldım) -diye dövündü. Üzülüp, acı çeken padişahın avazıyla (vah) dediğinde damağındaki kemik anında yere (tors) edip düştü. Padişah aklı-fikrinden ayrılıp, tadıp kaldı. Aklını-fikrini topladıktan sonra halk gelip, (Çocuğunuz diri) diye sevincini sordu. Padişah aman-sağ kaldığına düğün-temaşa verip Hekim -Ulıkpana sesli saygı gösterdi.

3.1.14. Akıllı Kadın

Masalım, masal kulağı çadır, biri doğru olsa, biri yalan, yakın geçmişte bir yaşlı kadın, yaşlı adam yaşardı. Yanlarında bir oğlu vardı. Oğlu onu öyle bunu bununla edip işle dese işler, ama kendiliğinden bilip, hiç kimse işlemedi.

Yaşlı adam yaşlanıp ölecek hale geldiğinde oğlunu çağırıp şöyle dedi:

-A oğlum, şimdi ben yaşlanıp ölecek halime geldim. Ben sana hazır üç nasihat vereyim, ben öldükten sonra. Onları tam kendi yerinle, bu senin bahtın olmasına yardım eder. Birinciden kendinden büyük adamın yanında kendinden küçük adamın yukarısında otur. İkinciden küçük söyleme, iriden söyle işte üçüncüsü olsa, haftasına bir kere üstüne yeni giy. İşte oğlum aklından yolunu kaybedip, kaldığın yerinde yaşlı adamdan akıl iste. Benim nasihatim o, onları aklından çıkarma –dedi. Yaşlı adam çocuğuna kız alıp verip, çok uzamadan ak dünyadan geçti.

Çocuk atası öldükten sonra konağa ya da oturmaya geline yerinde, adamları büyük küçük ayırmadan köşedeki hasatlı döşegin üstüne çıkıp oturdu. Arkadaşları (Bu ne yapıyorsun) dese (Ey arkadaşlar, atamın verip gelen nasihati dedi) –diye cevap verdi. O akılı ile durmayıp (Büyük- büyük arabalar, büyük- büyük yollar, büyük- büyük develer) diye tekrar-tekrar ağzına geldiğini söyleyip saçmaladı. Arkadaşları savaşa,(Ey arkadaşlar atamın verdiği nasihat olanı söyleyip durun) diye cevap verdi. Yine haftada üstüne yenileri giy denilen atasının nasihati boyunca, haftadan bir yeni elbise satıp alıp, eski elbiselerini adamlara üleştirip gönderiverdi.

Söyleyip atasından kalan varı-yoğunu gerekeni de yok kılıp vardı. Yiğit varı- yoğundan ayrılp hem arkadaşlarına maskara olduktan sonra bayağı atasının, kadınına danış dediği nasihati aklına düşüp eşine gelmişti.

-Atamın nasihatın dinlemedim –diye büyük belada kaldım, şimdi kendin akıl vermezsen, avere oldum, -dedi. Sonra eşi :

-Ey yiğidim, şimdi kendi dikkatini bana ver, o verecek durumdan geçip gittin, geçmiş sen atanın fena olmayan akılına ters düşündün. Sen kendi vaktinde benim, ile düşünseydin, şimdi ne kılsan o kıl, benim sana verecek akıllım yok-dedi. Sonra yiğit:

-Geçmiş işe pişmanlığın gereği yok, geçmiş iş geçip iş geçip gitti. Şimdi bana o ver, beni fena olmayan yola koyun, şimdi ben ne yapmam gerek söylediğiniz fikri yapın –diye yalvardı.Eşi koyduğunu hatasız boynuna inanıp:

-Yiğidim, öyleyse,sen dinle. Sen atanın verdiği nasihatını düşünmedin, çok akılsızlık ettin. Atanın kendinden büyüğünün yanında, kendinden küçüğünün yukarısında otur dediğini ters düşünüp, akılsızlık edip, yükün üstüne çıkıp oturdun. İşte atan sana büyüğünün hürmetle, onun yanında otur, işte büyük başını küçültüp kendinden küçüğün yanında oturur mu,yukarısında otur, yukarıda olduğunda yükün üstünde kötü, işte köşede çıkıp otur dediğini dedi. .Atanın ufak söyleme, iriden söyle denilenin sen akılsızlık edip, büyük-büyük develer, büyük-büyük arabalar, büyük-büyük yollar diye saçmaladın. İşte o olay kötü dedi büyük söyle denileni ne olsa sonu köpürüp söyleyip verme, tek yine kendine sözü gelen yerinde dayanaklı edip bir iki ağız söyle de koyun, çok söylesen, yurda çek görünecek olasin denileni dedi. İşte haftada bir kere üstüne yenilerini giy denilende, haftada elbiseni değiştirip giy denilendi ters düşünüp, her haftada yeni elbise satıp alıp, varı- yoğumuzu da yok ettin, yeni giysiler alınması çok akçe kaybettirdi, -dedi.

-İşte şimdi hocalığı yeniden almanın yolu kendin bulmalısın, ben bilmedim, -dedi.

-Ey yiğidim, bunun için şimdi bulup mu, hiç kötü olmaz, hocalığımız yanında, vara-vara yenilenip yeter. Bunun için sen beş -altı cuval, çay-iste sadece, -dedi.

-Hey, onu ne yapacağız? -dedi çoban.

-Konurat ile Hocelinin yolunun orta derbentinde çay kaynatıp oturalım. Söyleyip geçip-gelenden bir-iki tenge alıp iyileşiriz. İşte vermeyen olsa, kendi iyiliği bilir, halka elimizden gelen hizmet edelim, yorulanlar dem alıp, susayanlar çay içip rahatlanıp, algısın söyle, bunu edelim yiğidim-dedi kadın yiğide. Böylece edip onlar yolun derbentinde çay pişirip oturdular.

Bir günler Hive hanının vergi toplayıcıları konurattan vergi, üretip geri dönmek için gezinip, yolda çay içip, dem alıp gidip oğlu olanların evine doğru yola çıktı. Hanın vergi toplayıcıları çay-su içip olup, gidip ulaştıklarında, yiğit eşini sözü ile kervanın arkasındaki deveyi yerinden bildirirmeden alıp kaçtı. Yiğit deveyi kaçırıp, köyün sınırındaki bir kumluğun arasına götürüp, başını kibleye getirip, düzleştirip bağlayıp bıraktı.

Hanın adamları bir vakitleri devenin birisinin yok olduğunu bilip, çay içtikleri yere gelip eşinden devenin akıbetini sordu.Sonra kadın :

-Yapacak ay, evimde erim yok dedi, o bal almaya gitti dedi, -diye devenin yokluğuna bu da acı çekip oturuverdi.

Yiğit daha sonra eve yanında balla geldi. Yiğit devenin sahibine:

-Devenizin sizler o yerden çıkmadan beyaz kişi eli vardı. O deveni bir kumluğun içine götürüp, başını kaplana getirip çöktürüp durdurup boyunca bıraktı. Sonra alınan adam korkup, başka yöne kaçıp gitti, -dedi.

-Hangi, bereket bulunup gözü açığı koyup kendi, -diye hepsi gurur duydu. Söyleyip balcı yiğit yanına beş altı adam alıp devenin peşinden gitti. Bunlar varsa, yiğidin söylediği gibi yatıyor, kervanbaşı devesinin bulunmasına mutlulanıp, devenin üstündeki altından bir leğen altın verdi.Sonra yiğit :

-İşte şimdi zenginliğe baktık, bu altınla ne alalım, dedi. O zaman kadın :

-Ey yiğidim, sen öyle buna üzülme, buna hassas olursak, sonra bunun için her şeye hassaslaşırız. Her şeye bulan akşamız gerçek olanları keselim. Bundan şimdi konurata göçelim, çay satıp alıp, evli-odali olalım, -dedi. Söyleyip Konurata koşup gelmişti.

Bayağı hanın vergi toplayıcıları Hiveye gelse, hanın haznesinden altın çalınmış, padişah ülkede balcı, andız otu olsa verin toplayıp, hiç kimse bulamıyor.

Bunlar da dosta varıp, bayağı balcı yiğidi gerçeğe varıp duran gözü açık, bir o aldı diye karar verdiler. Han habercisini gönderip, balcı yiğidi alıp gelmeye gönderdi. Haberci konurata gelip, yiğidi alıp, dostunun gönderilen işini söyledi.

-Hey, kadın, beni aşılmaz belaya koydun, ölecek yerime sana geldim, -dedi de, hanın çağırdığı işini söyledi.

-Ey yiğidim, hiç üzgün olma, arkasının da hesabı bulunur. Han çağırdı, gidiver. Hiveye bir günlük yol kaldığında,önünden ufak göl çıkar. O yere vardığında, hanın habercisine, (Şimdi ben hanına varamam, o yerde oturamam bana tutulmadan tütün, üç günlük yiyeceğimi verip

gönder dersin. Han onları gönderir. Sen o odada otur da birinci gün birisi geldi, ikinci gün ikisi geldi diye üç güne kadar otur, ve kalan yönünün nizamı olur)-diye kadın kocasına öğüt etti.

Yiğit Hiveye bir günlük yol kaldığında yanındaki hanın habercisine eşinin söylediklerini söyleyip hana gönderdi. Yiğit tütün tayin olduktan sonra üç güne kadar bu meydanda adam yönetemezsin diye tertip verdirdi. Yiğit odada yalnız kendi oturup, birinci gün (Birisi geldi, ikisi kaldı) diye tekrar-tekrar söyledi. O vakitleri bayağı hanın olan hırsızlar bunun sesini işitip, birini anlamaya gönderdi. Hırsızım birisi gelse, balcı yiğit (Birisi geldi, ikisi kaldı) diye oturduğunu işitip aceleyle yoldaşlarına vardı.

-He, ne böyle olup kaldı -dedi. yoldaşları korkup.

-Ne olduğunu korusun, benim baktığımı, sizlerdin kaldığını bilip söyleyip oturdu.

Ölümümüzde şimdi sadece olduk, -dedi. İkinci gün hırsızlar inanmayıp ikisi olup geldi. Gelip dinleyip dursa (İkisi geldi, birisi kaldı.) diye oturduğunu işitti. Bunlar geri dönüp gelip, yarın üçü birden geldi. Üçü gelip dinlese yiğidi (Üçü geldi, şimdi ne halde gelmedi) diye oturduğunu işitip, şimdi öleceği çeneye karşılaştırıldığında, bu varıp duran gözü aşık iken şimdi nede olsa, bunun önüne alalım, her birimiz altı kalalım) diye düşündü. Söyleyip her birisi altı cepten altın alıp, baş eğip selam verip yiğidi önüne gelmişti. Hırsızlar getirilen altının verip canımızdı aman kaldırın diye yalvarmaya başladıktan sonra, yiğit altını alan hırsızların kendilerine sesli öfkeleni.

-Alınan altınları bana gölün içine gömün de, hiç kimseye sezdirmeden evlerine gönderin, olmazsa hana izin veremem, -diye korkuttu. Hırsızlar altını gölün içine gömüp, tan atmadan evlerine göçtü.

Gündüzde hanın habercisi gelip, altının akıbetini sordu. Sonra yiğit:

-Çalınan altını, ama hırsızlar bulamadı. Sebebi, onlar ayak basmayan yere kaçıp gitti. İşte şimdi yanına gidip var, taşıt getirip altını alıp gitsin-dedi. Haberci işitenleri bulunup, hırsızların bulunmadan eziyetlerini söylediğinde han (Benim hırsız derdim yok, altınım bulunsa olur) diye kendi gelip gölün içinde gömülü yatan altınını istedi. Yiğide çok altın verip, sarıp sarmalayıp hürmet etti. Böylece yiğit eşinin akıllılığı ile zengin olup murat-maksadına erişti.

3.1.15. Hatip Çocuk

Karakalpakistanın Hive hanına bağılı olup duran Karakalpakistanın on dört beyi Hive hanının çağırılmaya giderken, yolda yolunu kaybetmişti. Onlar bir kumun eteğine koyun bakıp yürüyen bir çocuğa karşılaştı hem ondan yol sordu:

-Yatacak yer yok. Bugün bizler kulübeye misafir olalım -dedi, çocuk.

Beyler çocuğu mülakat etti:

-Konaklasak ne kesip verirsin? dedi. Çocuk tayı sevip durup:

-Bulsam birini, bulamazsam ikisini kesip veremem,- dedi.

-Hay, bana çocuğun tahılı sağ mı? -dedi beylerin birisi:

-Bulursan birini kesip, işte, bulamazsan nasıl ikisini keseceksin? O nasıl? Çocuk sesini çıkarmadı. Sonda tekrar birisi durup burnunu gerdirip:

-Kulüben ne tür, sığacak mıyız! -bizler on dört adamız- dedi.

-Kendimin gönlü darlık etmese, kulübemken, saraylar, girsinler,-dedi,bala tak-tak edip.

-Koyunlara, konforlu bir yer bulalım, gitsinler!-dedi beylerin birisi merdivene çıkıp. Atlar tepişip ala yöneldi.

-Vardığınızda, karanlık düştükten sonra (Yapacak-ay) denilenin evine yatarsınız, sonra hazırlıksız-diye çocuk ayağına dokunup kalıverdi.

Beyler bir birkaç saat yol gitti. Atalarının ayakları kara su oldu. kızıl kiya kumda, göze hiç kimse görünmedi. Zift gibi karanlıkta yol bulamadı yön aldı karanlığa sapıp gitmediler. Beylerin birisi:

-Ey, yapacak ay, şimdi çocuğun evine konup- ak yapacağımız gerekli, -dedi. Bunun, sözü başkaları da makul görüp, (Öyle de o çocuğa varıp, kulübesine konup, gündüzde yol soralım. O çocuk değin çocuk kötü değil, kumda gezgen çocuk, bir şey bilir, -diye hepsi atlarını sonra değiştirip, gün yarısında kafalarının estiği yönde ölüp-bayılp, atları beyaz, köpük olup çocuğun kulübesini bulup gelmişlerdi. Uykulayan çocuk attan düşüp titremesinden uyanıp, sırta çıksa geri dönüp gelen beyleri gördü. Çocuk lem-mim demeden beylerin atlarıyla ilgileniverdi.

Çocuk hem atların örtülerini alıp, kulübenin önüne indi.Beyler çay içip oturduğunda, çok vakitten sonra çocuk bir ölen yavru oğlağı kucaklayıp beylerin önüne gelip :

-Odacılar, ben bulsam birini, bulmasam ikisini kesemem dediğimde gülenler, benim payıma düşen bir tek tavşan var dedi, kendi de yinede az dedi. Burada başka mal bulmadan son kestim, sonra içinden çıkan oğlağı-diye keçinin yarı etini asıp, yarısını kebab yapıp verdi.

-Bana hangileri kimdi ki, kendin kim? Çocukluktan adın ne ?-diye beyler yaklaşıp sormaya başladı.

-Koyunların gerisi de çayır-çimenlikti. Kendim (Kalbay Kökcal) denilenin çocuğuyum. Babam Hive hanından ak bıçak alan kişi, varıp duran inatçı dedi- dedi çocuk. Beylerin birisi:

İşte baban nerede, kendin neden kimsesiz çölde koyun bakıyorsun? -dedi.

-Vay odacı onu kendimden uzak erişemeyeceğim yere koyun, -dedi çocuk Sonra beyler :

-Tan uzak, söyleyiver küçük kardeşim, dinleriz, diye yaklaştı.

-İyi onda, sizler fakir misiniz, bana söylemeye erinmeyin, -diye çocuk güne gergin kara gözleriyle büyük kuma bir doğru anlatmaya girişti.

-Benim ata yurdum şimdi denizde, bir atam babam balık, tutup, anam şapka takıp güneşlenip oturur dedi. Babam varıp duran inatçı dedi.

Bir gün zengine Hive hanından gönderilen toplayıcı gelmişti denildiğinde babam ile yer-yönünü söyleyeyim diye köy balıkçıları ile varsa o kanuncu selam verip başlık parası soran adamlara on ayağın uzattı. Varlıklı adamlar bunun tutumuna şaşırsa da, bir şey deve gün ışığına çıkıp bundan ayağına başlık parası dizip (Selamlaşıp) gittiler. Selamlaşıp gezeği bizlere babama da gelmişti. Babam varıp (Yine efendim başlık paranızı verin) diye başlık parası sorsa el yerine ot haneye götürüp bir ayak çıktı. İnatçı adamın bundan başka şimdi nasıl öfkesi geldi dersin, paketinden bitmeden hızlıca çıkarıp alıp başparmaktan koyup gönderdi de, oraya düşüren varmayın paketine koyup doğru eve göçtü. Dinleyip oturan beyler (bın...nnn..ava) diye haşlanıp kaldı. Çocuk sözünü söyleyiverdi.

Daha sonra öfkeye boğulan bey (Kalbay Kökcal zengin) dedi. Gelen toplayıcılara bizler ağabey: (Sizler beni bağlayınız: Beyin önüne kendim varamam) diye birisinin arkasına binip beyin önüne gelmişti.

(Bey ağa, siz üzgün olmayın, bana bir at verin, ben kendim varıp Hive hanı ile söyleşip gelirim) dediğinde, bey öfkelenip :

-Tü sana, Hive hanı! Hey adam sayıp hem handan emir alıp gönderecek sen kimsin? Yine, çok yakınma, cezanı veremem. Hey yiğitler, baylan bana atana lanet etti ! Bunun hanı başındakine ne gücü vardı ?-diye geziyordu. Ama kaybolan yiğitlerin verin çıkıp koyup, ağabeyim beldedeki bey ile elçinin çift atının birine binip, durup: (He yiğidim, ben Hiveye gitmeliyi, beş ayda gelemesem almasam, darağacına asılıp öleceğim. Onda aş-rahatımı veren içindeki çocuk olsa, adını Calgızbay koyarsan, kız olursa, kendin bil) -diye ata kamçısını basıp

alıp gitti. Sonra o kumlardı basıp geçti, -diye çocuk kumun beyindeki dürüst duran sinsi sırtığı gösterdi. Ama beyler sırığa baksa da çocuğun sırtına düşünüp, bin....n...desip dinleyip oturuyorlardı. Çocuk sözüne devam etti.

-Babam o kumları basıp geçip, çift atla elma gezek binip, gölge ile gidip biçmişti. Birkaç gün gidip harap-bitap Hiveye erişti. Onu han sarayı önünde muhafızlar gidip alıp, sorguya başladı. Sonra babam:

(Karakalpak beylerindenim, han çağırınca, ona geldim)-dedi. Şaşırın muhafız:(Hey Karakalpak beyi olsan, bana üstündeki paçavralar ne? Koyun, sen bey değil, hırsız çıkarsın, senin bu duruşundan bey değil, padişah olsan da hanımız kabul etmez, dur orda) dedi. Islanan babam :

(Yolda hırsızlarla karşılaştım ölmek son elbiselerimi, tengelerimi verip, zorla kurtulup geri dönmek üzere, gönderdiler, içeri girip azapsız bitirin) diye muhafızlar aldatıp, zorla içeri girdi.

Dar kapılı büyük saraylardan geçip, hanın önüne varıp, selam verdi.

-(Efendim, bizler ülkeye bir elçi gönderilensiniz. Varıp selam versek, berimiz benimle de alnına yatıp ayağı ile selamlaştı. Varan adama ayağını sürüdü, başlık parası vermedi. Daha sonra onun ayağının baş parmağını kesip alıp, yalnız kendim gelip oturman, efendim diye hanın önüne baş parmağı çıkarıp koydu. Han o günün ertesinde iki haberci gönderip, bayağı toplayıp alıp, ağaca astırdı. Bizim babama han beylik derecesini verip, söyleyip savıp ülkesine gönderdi.

Calgızbay eski zalim beyin gelip gitmesine mutlulanıp kaldı. Ama aradan birkaç gün geçtikten sonra bayağı kötü beyin dolandırıcıları babamı canavarca yatırıp öldürüp gitti. Burada, sonra kalan Calgızbay ben idim. Oradaki yalnız kabir benim babamın kabiri, -diye çocuk sarsılıp ağlayıp gönderdi.

-Oğlum, ondan son bu yere nasıl geldin, cevap ver, -diye beyler yaklaşıp sorup koymadan son çocuk soluğu durup :

-Ölen haberini işitip, izleyip, ülkeden çıkıp gittim. Gelsem etlerinin karga-kuzgun yer, tek açıklıkta kemikleri kalmıştı. Verin toplayıp o tepeye gömüp, elime gittim. Elime varıp o iki aydan sonra adam da öldü.

Onu da gömüp, şimdi nerede gideceğimi bilmeden ölen babamın kabrinin başına gelip yatsam, düşümde babam bana (Ön tarafında günün altına bir gün yol git. Bir zengine ulaşsın, sonra çoban olup, otlu yer buldum diye o yere koyunlarını bırakıp gel, söyle de yabancıya ver,

oğlum)dedi. Söyledikten sonra zengini bulup çoban oldum, bana koyun-keçiler onunki-diye çocuk sözünü bitirdi.

Beyler köle düzde kuyuda yalnız kendi ömür gidip süreceğine, onun akılına, bilgeliğine hayran kalıp, sabaha kadar düşünüp beyler alıp götürmeyi makul gördü. Böylece koyunları zengine bırakıp, çocuğu alıp Hiveye yola çıktılar. Çocuk yolda gidip varıp Hive hanının deniz boyunda. Hiveden uzakta nöbetçi fakirlerine (Yabancı kimseyi almayın kısırağım iş bıraktı) diye kılıp sözleri yadına gelip, Hive hanına bir söz vereyim diye düşündü. Birkaç gün yol gidip Hiveye erişti.

Çocuk kalenin sınırında bir yere beyleri toplatıp, bir tüfek bir deve, bir keçi getirip bırakmalarını istedi. Beyler hepsini tayin etti. Çocuk köşe bucak köpek görürse öldürdü. Bu haber hana ulaşınca, han çocuğu çağırıp aldı. Bundan sonra çocuk deveye binip, keçiye önüne gönderip saraya girip geldi. Gazaplanan han çocuğa:

-Nereden gelen çocuksun, neye köpekleri atıp duruyorsun ?-dedi. Çocuk:

-Ben deniz eteğindeki uzaktaki fakirlerinizden biriyim.

Köpeklerinin sesinden bizler uyuyamadık. Daha sonra gelip öldürüp duruyorum, -dedi.

Han öfkelenip :

-Hey ahmak çocuk dağ eteğindeki sizin ülkeye Hivenin köpeklerinin sesi nasıl erişti, diye olanı sordu.

-Efendim, bizler atlarınız ufak sizin alacak kısırağınız kulağına yettiğinde, köpekleriniz sesi bizlere yetmez mi, -dedi. Çocuğun bana sözüne tutulan han ne diyeceğini bilmeden yanına gitti. Sonra hanın (akıllı) veziri:

-Ey çocuk, sen tek misin yoksa yaşı büyük var mı?-dedi. Çocuk deveyi gösterip:

- Benden yaşı büyük, -dedi.

-Hey, yaşı büyük denilenin manasını de bilmiyorsun biçare acaba av, önünde sakallı büyüyen yaşı büyük var mı diye soruyorum ? -dedi vezir.

-Ha, sakallı yaşı büyüğü mü soruyorsunuz , -diye keçinin sakalına dokunup durup: - Benim sakallı hası büyüğüm,dedi.O vakitte endişelenip oturan han gülüp gönderip, yanındaki hatip vezirinin de çocuktan yenilmesine hayran kaldı.

Han çocuğu yanına çağırıp alıp :

-Çocuk, sen uzaktan denizin kenarından gelen olsan kimin çocuğusun? Buraya neden geldin? -diye sordu :

-Efendim, babam Kalbay Kökcal derler, kendi adım Calgızbay. Benim sizden dileğim: O vakitte bizler ülkeyi koruyup, adam katarına birleşip geldiniz. Yılda vergide basıp koyup, halkı kıracak oldunuz. Bana sonra hazinelerin dolu altını halka vermediniz, saklayıp koydunuz, kendiniz öldükten sonra, buyurup bir kepinlik ver. Halkın aç-çıplak olduğunda, sizin altın saklayıp oturmanız adamlığa doğru gelmez, efendim, -dedi.

Daha sonra han da, hanın vezirleri de bu çocuğun bilgeliğine, hatipliğine, mertliğine hayran kaldı.

Birkaç gün hanın hatipleri ile konuşup, hepsini yendi.

Çocuk deniz kenarındaki ülkeleri Hive hanının bir yılık alıp-satımından kurtarıp, babasının beylik sürdüğü yere kendi bey olup gelmişti. Halk tok karınlı yaşayıp, murat - maksadına erişti.

3.1.16.Kırk Ağız Yalan Söyleyen Çoban

Bir padişah kırk ağız yalan söylemeyen adama, kızımı veremem dedi. Sonra ülkeden kırk yalan söyleyen adam bulunmadı. Bir gün bir çoban gelip,(Ben söylerim)dedi.

-Efendim, bir koyun vurup aldım,içinden bir yarım batman yağ çıktı.Çizmeme sürdüm,birisine yetti dedi,birisine yetmedi kaldı.Sonra çizmeme yaslanıp yatıp kaldım.Gece baksam iki çizmem kavga ediyor.Yağ sürdüğüm çizmeme iki vurdum,yağ yetmeyen çizmeme bir metre vurdum.

Gündüzde dursam, yağ sürmediğim çizmem kaçıp gitti.Bir çizmemi bir ayağıma sokup gittim,gidemedim,iki ayağıma bir çizmeye soktum,o dağdan bir basıp,bu dağdan bir basıp,bir gökkuşağının üstünden çıktım.Baksam o gökkuşağında tek çizmem tabak çiziyor.Benden korkularına iki tabak,şaşkınılıklarından üç tabak,bir önüme beş tabak getirildi.Verileni içip-yiyip,doyup alıp gittim.

Bir kırsırağım var dedi,o kırsırağım iplerinden kurtulup geldi.Büyük dağın başına çıkıp baksam görünmedi.Söyleyip durduğumda önündeki gözü yok bir iğne bulup alıp,bir uzak yere,üstüne binip göre dursam,kırsırağım yedi kırdın arasında yayılıyor,yakınlaşıp varsam,bir deniz çıktı,kınımdı binip kedimi yoldaş ettim,batıp gittim.Kedime binip,kınımdı yoldaş ettim,geçtim de gittim.Varsam atım doğurmuş.Tutup alıp kırsırağıma binip,tayımı önüme aldım,kırsırağım yerde kaldı.Tayımı binip,kırsırağıma önüme alıp,göle geldim.Kırsırağıma yıkayayım desem,buz olup

kaldı,teptim-teptim ayılmadı.Daha sonra başımı çıkarıp alıp,tutup buza vurdum,gölün buzu oyuldu.

Sonra han:(Göl dediğin bir ufak gölcük çıkar)-dedi.(Gölcük olsa gölcük çıkar,efendim,bir yönden uçan kara kuşun diğer kanadı dalıp zorla yetiyor dedi),dedi(Kara kuş denilen eziyet çekip çıkar,efendim,bir evin kanadı kapalı olacak dedi)dedi.(Ev denilen çukura çıkar)-dedi(Çukur olsa,çukura çıkar,işitilen böğürme bunun sesi türüne tel-tel varacak dedi)-dedi.

-Akılsızlaşma yalanı verip söyledin,işte senin burnun neden yukarıda-dedi,han.

-Han dediğinde kırk yiğidi akıllı oldu diyecek dedi,efendim sizde bir kişinin de akıllı yok.Sonra buzu eritip yürüyen başta burnundan ne kalsın-dedi.Daha sonra sözünden yenilen han,kızını kendi rızasıyla verdi.

3.1.17.Kendine Bakan Üç Yiğit

Geçmiş zamanın bir vakitlerinde Askar,Başkar,Aydar denilen üç akraba yiğit vardı.Bu üçünün toplanan malından bir öküzü vardı.O öküzün otu-suyu,terbiyesi için üçünde garip dururdu.Öküz deryadan çamurlu su içmedi,onun için büyük bir göl içer,ona su bulup ayına bir mertebe içmesi için su verdi.

Öküzün yüzü sonra,suya getirdiğinde,abisi başını götürdü,ortancası belini sürükledi,ufağı peşinden sürdü.Yola vardıklarında süren abisi suya geldik mi diye bağırırsa,ortanca abisine sesi zorla erişti.İşte ortancası bağırırsa,götürüp gezerken abisine sesi işitip-işitilmez oldu.

Öküz her içtiğinde bir gölün suyunu bitirdi. Bir gün öküz su içerken,gölden bir yılan çıkıp,öküzü kuyruğu ile kapıp alıp yuttu.Yılan sudan çıkıp,üstüne kurulanıp yatarken,gökten bir kara kuş gelip,öküzü yutan yılanı götürüp alıp gitti.Kara kuş konduğunda büyük tepe bulamayıp gitse,bir çoban kadın koyunların yününü örüp bırakıp yatıyordu.Sonra içinde su başlangıçta büyük bir serkesi vardı. O serkenin iki dağın arasına konakladı da,kara kuş yılanı tümsekte vurup yiyiverdi.Yılanın içinden öküz çıktı.Kara kuş bunu da yedi.Kara kuş konduğu serkenin gölgesinde çoban kadın gözü açıp-yumarken,kuşun yiyip bıraktığı öküzün omuzun kemiği kadının gözüne düşüp gitti.

Kadın gözünü ovalayıp geceye rağmen gidip,gece evine varıp yaşlı adama:

-Gözüme dal düştü, dilini koyup alıp at?-dedi.Yaşlı adam kadının gözüne dilini koyup,daldan bir şeyi alıp bıraktı.Söyleyip kadın malının yayılması için tekrar bir yöne koşup gitti.Kadının gökten düşüp gözden çıkan omuzun kemiği kaldı.O zamanda doksan evli çok şanlı

halka koşup gitti.Bir gün kumun içinde ay doğup toplanıp,orada konaklayalım,diye yüklerini düşürüp,sonra konakladı.Ertesi-akşam mala çıkıp gidip o yerde bir tilkinin izini gördü.Söyleyip onu yakalayacak kapan koyup,o tilkiyi avladı.İşte bulardan başka da bir on iki yaşındaki çocuk tilkiyi görüp bu da tilkinin gelip-gitme yoluna kapan koyup bekledi.

Bir gün gündüzde ileride durup kapanları göreyim diye doksan evli göçebe yabancı adamları gezdirirken,on iki yaşındaki çocuğun tilkiyi kesip aldığını gördü.Bunlar varsa,bayağı tilki çocuğun kapanına inip,çocuk tilkiyi kesiyor,adamlar bu çocuğa gelip tartışma çıkardı.

-Bu tilki bizimdir. Sebebi,bizlerin oturduğu köy görünen aydın yerleşim yerinde bu yer kemik değil.O kemiği günde bir şey kımıldayıp,onunda dikilen evlerimizi ters döndürüp gidecek oldu, ,o bizler konan kemiğimizi yaşlı adamındı.Sonra için bizler buna kapan koyup avlamamız çok gün oldu.Onun için tilki bizlerindir,bizler almalıyız,-dedi.

-Ben bir kapan koydum, senin doksan kapanın ağzını açıp koyduğun yok.Ben de talepkerim,kapanıma,düştü,benim oldu.Eğer kemiğin deve etini yese de vermem,-diye çocuk kabul etmedi.

Göçmen halk göçmenlik edip,arkasındakilere akraba gelip,(Bizler de talep eden idik,baş kalmayız)dedi.Söyleyip tilkiye çocuk bir yarı,doksan evli göçmen halk bir yarı olup tilkinin derisini ikiye olup aldı.O tilkinin derisi doksan evli göçmen halkın varlık adamına doksan içlik hem bir-bir başlık çıktı.İşte kalan yarısı on iki yaşındaki çocuğa bir başlık zorla çıktı.İşte şimdi onların hangisi büyük?Öküz büyük mü,küçük mü?Yılan büyük mü,kara kuş büyük mü,yer büyük mü,çoban kadın büyük mü,yaşlı adam büyük mü,tilki büyük mü,ya olmazsa tilkinin yarı derisi bir başlığı alamayan çocuk büyük mü?

3.1.18.Han Ulu Mu, Kur'an Ulu Mu?

Bir gün bir gurup adamlar ortasında(Kur'an ulu mu, han ulu mu?)denilen tartışma vardı.Birine(Kur'an ulu,onda Allahın,peygamberin sözleri,iman-namaz farzları yazılı) dese,birileri han ulu,eğer Kur'an okumazsan da,han toplanamazsın)dediler.

O tartışmada hanın destekçilerinden birisi şeyhe varıp:

-Esselama aleyküm, efendim,-diye yola çıkıp çift eliyle alıp,-efendim,birine ben(Kur'an ulu mu,han ulu mu?) diye sordum dedi,ben ekmek ulu dedim,nasıl söylemeliyim?)-dedi.

-Bak, oğlum, hatasız koy,Kur'an ulu koy safken gideyim Kur'anda ne erişti-diye dağılmış sakalını toplayıp koydu.

Yiğit öfkelenip şeyh oturan caminin ahırına vurup gidip kaldı.Yiğit gündüzde gidip gecede geri dönüp gelse,caminin ağzında duran adamları görüp,şeyhe ekmeğin kadirini göstereyim diye,-o adamlar ile ağız dalaşına girdi.Şeyh ile aştan yiyip gün doğana dek tartışılar.

-Efendim,şeyh,kendiniz(Her şeyde katlanmak gerek)diye bizleri vurup,aşka tenezzül edip koyun,kendiniz de bir katlanma görün,-dedi adamlar o zaman öğüt verip.

Ertesi gün yiğitler şeyh yattığı ahırın sınırına yarı ekmeği koyup:

-Ben,efendim,ekmek alıp yiyeyim-diye gelen olup o yerde kasti oturdu.Yemek yapıp oturan şeyh ekmeği gördüğü vakitte gülüp duruverdi.Şeyh tavandaki ekmeği alayım diye ileri-geri sekip ele alamadan son raftaki Kur'anları yerleştirip tutup üstüne çıktı.Onda da boyu yetmeyip,yukarı kayıp,başındaki selesi tarladaki boklupa inip gitti.Şeyh selesine bakmayıp ekmeği alıp tuttuğu Kur'anların üstünden düşecekken tarlada oturan yiğitler girip gelip:

-Hey,bu ne efendim,Kur'an ulu mu,ya da ekmek ulu mu?-diye sordu.Şeyh sakalın bir sıvazladı da,gözü yumup(Bismillah)diye ekmeği yemeye başladı.Sonra sırtta duran yiğitler:

Seslen gideyim hazret

Şeyhim edin toklukta

Bir günü aşka sabırsız

Selen kaldı boklukta,

-Diye şeyhinin selesini tartışıp bağırıp gülüştüler.

3.1.19.Akılsız Çocuk

Çok eski zamanda bir zengin vardı.Zenginin yalnız oğlu vardı.Bir günler zengin ölüp,akılsız çocuk babasından kalan dünyaya şaşıp,bir yıla kalmadan ak tamam kıldı.Şimdi içip yiyecek gereç,bulamayan birinin elinde işçi oldu.Bunu da dikkate almayıp(Kıdır Ata)denilen biri dedi,ben sonu bulup alıp,içip-yiyecek dünya sorayım diye,başının estiği yöne bakıp gidiverdi.

Akılsız çocuk bir-iki gün yol yürüdükten sonra, önünden(Kıdır Ata)bir beyaz sakallı adam olup rastlaştı.Çocuk yaşlı adama selam verip el salladı.

-Oğlum,nerede yürüdün?-dedi.

-Kıdır atamı izleyip giderim,ata.Aç-çıplak oldum, Kıdır atamdan dünya dileği diye giderim,-dedi.

-Oğlum,Kıdır Atanı görsen tanır mısın?-dedi.

-Yok,tanımam,-dedi.

-Oğlum, izleyiver ,niyetin yoldaşın olsun,önünden çıkar-diye yoluna gitti.Çocuk gidip gitti.Aradan birkaç gün geçtikten sonra,bayağı adam yine önünden çıktı.Çocuk selam verdi.Yaşlı adam yol olsun sordu.Çocuk Kıdır atayı izleyip gittiğini söyledi.

-Kıdır ata önünden çıkar oğlum-diye adam birden gözden kayboldu.Çocuk yine önüne karşı tarafa gidip gidiverdi.Birkaç gün yol yürüdükten sonra,bayağı adam yine çocuğun önünden çıktı.Çocuk selamı verip,yaşlı adama Kıdır Atanı izleyip gittiğini söyledi.

-Oğlum,Kıdır Atanı tanır mısın?-dedi yine yaşlı adam.

-Yok,tanımam,-dedi.

-Onu tanımazsan sana yol göstereyim.O dağdan aştığın yerde,iki yolun derbentinde iki çocuk saka ile aşık oynayıp otur.Var da iki çocuğu bekleyip tutup işte,o vakitte kendim tayin olurum,-diye birden gözden kayboldu.Akılsız çocuk yaşlı adamın Kıdır Ata olduğunu bunda da bilmedi.Çocuk yaşlı adamın söylediği yere varsa,iki çocuğun aşık oynayıp durduğunu görüp,baş selamı verip dokunup aldı.Yaşlı adam tayin oldu...O çocuğun birisi(Bak)birisi(Devlet) dedi.Yaşlı adam gelip:

-Bak,bak!-dedi.

-Yok,bakamam,dün işçi yürüyen zenginin evindeki ala öküzün,birisi idim.Benim arkama vuran sahibinin damgası öyle gelen yok,bakamam yüzüne,-dedi.

-Devlet,sen bak,-dedi.

-Yok,ben hem bakamam,dün işçi yürüyen zenginin evindeki arabaya koşulan atı ben idim.Benim bağrıma vuran kamçının izi öyle gelen yok,ben nasıl bakarım yüzüne-dedi.

-Oğlum,ikisini hem gönder,çünkü ikisinin de seninle fikri döner,-dedi yaşlı adam.Çocuk ikisi de yoluna gönderiverdi.

-Bu geldiğin yerden git,önünden bir büyük ağaç çıkar.Büyük ağacın gölgesinin dönen yeri kaz,kara kazanın kapağından altın çıkar,sonu işte.Onu alıp yola gidiver.Önünden bir büyük çay çıkar,çayı aş,içinde sarı,beyaz doru üç at var-ondan geldiğini işte ya alma o yolu kendin bu-diye eline çayın anahtarını verip gözden kayboldu.Çocuk bu adamın Kıdır Ata olduğunu yine bilmedi.

Çocuk adamın söylediği ile yola inip gidiverdi,önünden büyük bir ağaç çıktı.Çocuk ağacın gölgesinin dönen yere çimleri itip belirleyip,boynunu büküp etrafına bakıp uzaklarda çift süren yürüyen bir yaşlı adam ile çocuğu gördü.Çocuk çift süren yürüyen yaşlı adama varıp:

-Ata,bana bir bel bulup verirsen,bana ağacın dibine gömülü yattan altın var dedi,onu açıp alsam,yarısını vereyim,-dedi.

-Oğlum,-böyle olsa sana beli de vereyim,kendim de varıp yardım edeyim,-dedi.Yaşlı adam peşine gelip,çocuğun çimenleri ittiği gelen yeri kazıp dedi,kara kazanın kapağından kara taş çıktı.Çocuk yarısını koltuk altına alıp gidiverdi.Bir yerlere vardığında,çocuk(Ben o kara taşı bağlayıp,bana çok fazla ne azap)diye,gerisin geri dönüp,koltuk altındaki altının taş diye bulup yaşlı adama getirip verdi.

-Oğlum,çok yaşa,Sana yolda yiyecek ekmek vereyim,diye çocuğu peşine gidip,eline bir dilim ekmek verdi.Çocuk kara taştan o ekmeği yasaklı olur diye,bir dilim ekmeği koltuk altına alıp gidiverdi.Bir menzil yol yürüdükten sonra,çocuk bir eve vardı.Anahtarını eline alıp açıp içine girse,er-durmadan saz üç atın bağlı durduğunu gördü.Çocuk alayım dese, sahibi var at süremem diye geri dönüp çıkıp,kulpunu vurup gidiverdi.O yoldan bir ormanlığa ulaştı.Ormanın,içine gidip varsa,yolun başında tabanına diken batıp gelen bir kaplanı gördü.Kaplanı görüp çocuk seslenip,sonra çekindi,kaplan:

-Benim tabanıma diken batıp gelen garibim,beni ondan kurtarırsan,senin ile dost olup,ne dileğini yaparım-dedi.Çocuk gelip ayağındaki dikenini alıp bıraktı.Kaplan ayağındaki dikenden ayrıldıktan sonra,hemen çocuğun boynuna asılıp:

-Babandan kalan dünyanın kadrini bilmedin,işçi gidip onu hem dikkate almadın Kıdırı izleyip,üç kere önünden geldiğinde bunda hem tanımadın,bak ile devleti bunu hem bilmedin,kara kazanın kapağında altın verdi,bunun hem kadrini bilmedin.Üç at verdi bunu hem dikkate almadın.Doğru hem hiç kimseyi dikkate almadın devleti dönen anlı karasın,sen benim ile de dost olup dikkate almadın,-diye kaplan akılsız çocuğu yemeye koyuldu.

3.1.20.Saf Yaşlı Adam

Çok eski zamanda bir yaşlı adam ile yaşlı kadın hayat geçirirdi. Bir gün yaşlı kadın adama tezek tepip gelmeyi buyurdu.Yaşlı adam tezek tepip gidip,bir iğne bulup aldı.Yaşlı adam iğneyi tezek kabın içine koydu da,yaşlı kadına gelip:

-Kadın,kadın,ben bir iğne bulup aldım,-dedi.Sonra yaşlı kadın:

-O iğne nerede)-diye sordu.

-Tezek kabın içinde,sonra bulup ala koy-dedi yaşlı adam.Bunu işitince yaşlı kadın(kapa da iğne bırakmış)diye gizli-saklı çıkıp,kabı boşaltım aramaya başladı.Hiçbir yerden iğneyi bulamadı.Gelen tezекleri de ezip aradı.Bunda da bulamadı.Bundan sonra yaşlı kadın(Şimdi bulup alırsan,yakana kısıtırıp gel)diye adamı yine tezeğe gönderdi.

Yaşlı adam tezek tepip gidip,bir orak bulup aldı.Yaşlı adamın yakana kıştır dediği sözü aklına gelip,(Bunu yakama kıştırıyım)diye,yakasına bağlayıp almıştı.Yaşlı adam kabı omzuna koyup evine gelmişti.

-Kadın ey,ben bir orak bulup aldım.Senin söylediğin boyunca kaybedip alamam diye yakama kıştırıp geldim,-diye yakasındaki orağı gösterdi.Yaşlı adam(Yakana da orak kıştırma)diye kesip-biçip,yakasını yırtıp zorla çıkarıp aldı.(Şimdi orak bulup alsan,beline kıştırıp gel)diye adamı yine tezeğe gönderdi.

Yaşlı adam tezek teperken,önünden bir yavru köpek çıktı.Yaşlı adam köpeği tutup alıp,yaşlı adamın söylediği gibi taş kılıp beline bağlayıp aldı.Yaşlı adam kabını bağlayıp evine gelip:

-Yaşlı adam ben küçük köpek bulup aldım,-dedi.Yaşlı adam koşup gelip beline geçip baksa,yavru köpeğin öldüğünü gördü.Sonra yaşlı adam:

-Bak,adam ay,yavru köpeği de böyle bağlama,peşine alıp neden gelmedin,-diye acı çekti.

-Bak,kadın ay aklım var dedi,sen bağırma diye belime bağladım,şimdi gidersem aklımda olur,-diye cevap verdi yaşlı adam.

3.1.21.Zenginlerden Hakkını Alan Çocuk

Çok eski zamanda bir çevik çocuk vardı.O çocuk o zamanda zenginliğine baksa,devleti büyük akraba dört zenginin eşiğinde çoban olup,koyun bakıp on yıl ömür sürdü.Günlerden bir gün çocuk koyun bakmaktan sıkılıp,çobanlıktan çıkayım diye düşündü.Zenginlerden on yıllık hakkını sordu.Sonra zenginler hem onların eşleri:

-Bana çocuk ne diye sür,(Doyurduğumuz karnına)denilen o da, bizler on yıldan beri üst-baş,yiyecek-içecek verip bakıp gelsek,hakkı soran yok.Dur,yok o gözümüze görünme diye çocuğu vurup,sövüp kovup gönderdi.Yetim çocuk hakkını alamadan(Bize de bir geri gelir)diye ağlayıp gidiverdi O giderken o bir zenginin evine vardı.Vardığında zengin evindeydi.O bu çocuğun yetimliğini hatırlatıp,evinde üç yıl iş buyurucu oldu.İş hakkına bir tay verecek oldu.Çocuk kabul etti.Söyleyip o üç yıl işçi olup,zenginin tayin.Tay büyüüp büyük at oldu.

Yetim çocuk bayağı on yıl eşiğinde çoban olup,koyun bakıp,hakkını alamadan gelen zenginlerden hakkını aldığını düşündü.O maksatta o atını pazara alıp vardı.Atı sorana iyi at dedi.Tüccar alıp satıcı olup,çocuğu yanına aldı.Ama çocuk(Attın sahibi de gelen yok)diye onlara

satıp,atı tutup durdu.Bir vakitte bayağı akraba dört zengin gelip alıp,ata gözleri kızıp,satıp alacak oldu.Çocuğu tanımadı.

-Atının pahası ne kadar tutar?-diye sordu onlar.

-Atımın pahası yüz bin altın-dedi çocuk.

-Yüz bin altına tutar atın nasıl özelliği var?-diye sordu onlar.

-Atımın özelliği çok,-dedi yiğit ihtişamlı-atım altın tezekliyor.Ben bu atı tüccardan,hak almak gerek olup kaldıktan sonra satayım diye aldım.

-Sen kendin altın tezekletip aldın mı-diye sordu zenginler çocuktan.

-Evet,aldım,-diye cevap verdi yiğit elindeki dört-beş halka altını gösterip.O yine: -Attan altın almak için kırk güne kadar pilav verirsen su yerine meyvenin suyunu içirirsen,altına alı döşek koyarsın bunla sonra kırk güne kadar günün gözü görmeyecek karanlık odaya saklayasın,bu günleri kendin de görme,onu ilerisine koyarsın sonra altınlar.Atım elden çıkaracak at değil dedi,bana tez günün içinde çok aka gerek olup,ilacsızdan satayım diye duruyorum,-diye methetti.

Zenginler yiğidi sözüne inanıp,birleşip,o yiğide yüz bin altın ödedi,atı alıp evlerine gitti.Yiğit bundan sonra evlendi,zengin oldu.Zenginler çocuğun söylediklerini yapıp,atı sakladı.şimdi altın tezekler ıkar diye varıp baksa atın öldüğünü gördüler.

Akraba zenginler pişman olup,(Atı saktan adamdan yüz bin altınımızı geri dönüp alalım)diye izlemeye girişti.Bu haber yiğide de gelip yetişti.O evine gelip,eşine:

-Atı satıp alınan zenginler at öldükten sonra beni izleyip gittiğine benzedi.Mümkün onlar bizler,eve gelip kalır.Sen içine kan dolan torbayı tez bağla.Onlar geldiği vakitte sen bana:(Zenginler mertebeli olan adamlar.Onları senin aldatman kötü oldu)-de.Sonra benim öfkem gelip,senin karnına bıak vurup gönderirim.Sen korkma birağ ölen adama benze de kal.Daha sonra ben dutar alarım,sen o vakitte tekrar dirilecek olup yerinde dur.Söyleyip dutarı da kerametli edip zenginlere satarız-dedi.Onlar derhal bir keçiyi kesip, kanın torbaya koyup,eşinin karnına bağlayıp ders o dedi,akraba zenginler eve girip geldi.

-Sen neden bizleri aldattın,atın ıkaracak at yapamadan öldü kaldı.Yüz bin altını ver!-diye onlar yiğide umutlandı.

-Azla sabır edin,-dedi kadın zenginlere,bundan sonra o eşine göre:-Zenginler olsa mertebeli adamlar.Sen o adamları nasıl aldatıp koyarsın dedi.Sonra yiğidi öfkesi gelip:(Hey yakadan aldığında,köpek etekten aldı)denildiğinde,sen de bana karşılaştın mı?Ben sana diye eline

kancayı alıp eşini karnına sapladı.Kanca torbaya değip,kadın kıpkızıl kan olup,ölen adama olduğu yere yığılıp kaldı.Zenginler ne yapacaklarını bilmeden,şaşırp kaldı.

Eşinin ölümü boynumuza düşerse ne olur diye korktular. Bunu sezen yiğit onlara:

-Sizler korkmayınız.Benim kerametli dutarım var.O ölen adamı diriltir,hazır ben onu çalarım,eşim tekrar dirildi,-dedi de,eline dutarı alıp çalmaya başladı.Bir vakitler eşi:

Estağfurullah gözümün aldı dinleyip gittim dedi.Ne olduğumu bilmeden kaldım koyun!- diye yerinde durdu.Buna zenginler şaşkın oldu.Onlar:

-Dutarını satacak mısın?-diye sordu.

-Satamam, kendime gerek,-dedi yiğit sır bildirip.Zenginler(Bu dutar tanrı kerametli kutsanmış)diye bilip yalvarmaya başladı.

-Dutarını sat,bizler alalım,-dedi.

-Satsam satarım,-dedi yiğit.

-Fiyatını söyle?

-İki yüz bin altın.

Zenginler yüz bin altın verip,dutarı satın aldılar.Söyleyip evlerine gelip,dutarı sınyayıp görmek olup,eşlerini öldürdüler.Sonra dutarı alıp,geze-geze çaldılar.Geri bir eşleri tekrar dirilmedi.Bundan son,zenginler yiğidin evine tekrar gelip:

-Senin dutarını alacağız diye eşlerimizden ayrılıp kaldık yine kendin varıp onlara can vereceksin,olmazsa seni de öldürürüz-diye şart koydu.Sonra yiğit:

-Dutarın söyleyeceği var dedi.Sizler sormayınca,ben de sizlere söylediğiniz yok idim,öyle de kötü,olurdu diriltip alacak oldu,-dedi yiğit.

-Nasıl söylemi var dedi,söyleyiniz?-diye yalvardı zenginler.

-Oldu,söyleyeyim,-dedi yiğit gönüllü söyleyip,-her biriniz arkalarını açınız,ben bir-bir tokat vuracağım,sonra o dutarın söylemini söyleyip veremem.

Zenginler(Kadınlarımız dirilecek)diyip sevinip,arkalarını tuttu.Yiğit onların arkalarına tokatı vurup,bildirip damga basıp gönderdi.Bundan sonra yiğit:(Dutarıma dua kılamam eşime can verip,tekrardan can ver!) diye çalın dedi.Zenginler sevinip evine gelip,dutarı tekrardan eline alıp,söylemini söyleyip çaldı.Geri bir eşleri dirilmedi.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra,akraba zenginler padişaha gelip çocuğun üstünden arz etti.Padişah çocuğu tez çağırıp alıp:

-Sen bana zenginleri aldatıp,üç yüz altınını almışsın tez kendilerine gönderip ver,olmazsa kendin ölür,malın dünyanın kazana düşer,-dedi zenginleri tutuşturup söyle sonra bu yiğit:

-Efendim bunlar benden üç yüz bin altın borçlarına alınan dedi,sonu gönderip vermeyecek,bana iftira atıyorlar.İşte borç aldıkları için arkalarına damga basıp gönderdim,inanmazsanız arkalarını açıp bakınız!-dedi.Padişah zenginleri tutup,arkalarına baksa yiğidin söylediği gibi.Padişah zenginlerden üç yüz bin altını alıp,yiğide verdi hem zenginleri dar ağacına astırıp öldürdü.

Burada yetim yiğit merhametsiz zenginlerden hakkını aklıyla alıp,kendi murat-maksadına erişti.

3.1.22.Kadınlar Padişahlığı Hakkında Masal

Bu olay geçmiş zamanlarda olup geçti...

Bu olay eski geçmiş zamanlarda yerin,göğün,adamları hem üreyip-adetlerin mevcut olmayıp,o başkaca vaktinde olandır.

Dünyada büyük bir padişahlık vardı. Tek o padişahlık yine dünyada taktirin hükmü ile yok olan padişahlığın tekrardan doğumu, tekrardan dünyaya gelmesi mümkün değildi.

Bu halkın padişahı kadındı. Onun vezirleri de, divan beyleri de, askerleri de, mollası ile kadıları da kadınlardan vardı. Buraya kadınlar padişahlığı denilirdi. O padişahlığın merkez kalesi Samiram denilen kale olup, onun hanı Zanay denilen kadındı.

O kale mevcut kalelerden farklıydı,o kaleye uğraş gelmeyecek acayip kaleydi. O yerin üstünde değil, yerden çok yukarıda otuz yedi bin metre yukarıda yamacın üstünde yerleştirilmiş denilirdi. O kaleye hiç kimse gidemez. Bu kaleye hiç kim kendi gücü ile girip alamadı,hiç bir Türkmen,en büyük atın üstünde durup da en uzun mızrağı hem en uzun ipleri ile de o an çıkıp alamaz denilirdi. Sonra için da bu kadınlar uzun ömür sürse ihtimaldi.

O Samiram denilen kalede erkekler de vardı,ama bunlar çok az miktardaydı.Bu kaledeki varlık işleri kadınlar işlerlerdi. Meclis kurulduğunda da, günahkarlara hüküm çıkaracak da, savaşa varacak da, av avlayacak da kadınlardı. İşte erkeklere olsa tarlaya çıkıp köle edilen,onlar evleri toplayıp,çocuklara bakanlardı. Bakılan da tek er çocuklardı yine bakılacak olan,işte kızların hepsi büyüdükçe bir yere, Zanay Hanın sarayına toplanıp, o yerde terbiyelenecek olanlardı.

Bu vakitte hana doğrulan kızların hepsi diri kalırlardı da, işte erkek çocukları bir yere toplanıp bir sıraya dizip hazırlayıp, onların yüzden birisini yine kaldırıp, başkalarını toplayıp

zayıfları kurtların, kaplanların, aslanların hem yırtıcı kuşların önüne yem edip karşılarına zayıf çocukları bıraktılar. İşte diri kalacaklar dünyada bunla böyle ömür sürecek şanslı çocuğu bir kör yaşlı adam seçerek aldı. Daha sonra kör yaşlı adam sadece kendinden olup çocuğu nasıl gerek olsa böylece bakacak verecek vardı.

Günlerden bir gün kadın padişah Zanay hamile olup,doğuracağı ay-gün yakınlaşmıştı.Güzde gökyüzü mavisi elbisesini bırakıp,siyah elbisesini giyinip yer üstünde göz yaşlı göl edip dökmeye başladı. Sonra yerde göz yaşlı göl olup dökülüp deryalar bıraktı,göllere su doldu, sonra da gökyüzündeki gözünün yaşı su azalmadı.

Zanay Hanın doğum vaktine yakın vakitte bir kör yaşlı adam bulup böylece sarsılıp ağlayıverdi o çok vakit ağladı.Onun göz yaşlı göl olup, Samiram kalesinin yamaçlarından aşağı doğru aktı. Bir vakitler ağlayıp oturan kör yaşlı adamı gören halk onu çevirip alıp:

-Senin bunca ağlamana ne sebep oldu?- diye sordu.

O vakitte yaşlı adam toplanan halka doğru:

-Mevcut günde bizler başımıza hastalık kaygı-talihsizlik düşeyim diyip durdu. Bu kaygı-talihsizlik bizim hanımız Zanaydın kursağında... Çünkü hanımız kız değil, işte çocuk dağa koysa varma,hana doğrulan bizim kadınlar padişahlığımızı kurtardı. –Yaşlı adam onu söyleyip eskisinden de beter birden ağlayıverdi.

Yaşlı adam birden ağla-ağla etrafında serpilen dumanla gözden kayboldu. İşte yaşlı adamın oturduğu yerde tokat dondu kaldı da, o da he demeden güneşe doğru gitti.

O günler Zanay Han sesli düşünmeye başladı.İşte kadınlar ondan da beter düşündü. Bir gün o kalenin en yaşlı akıl verenleri toplanıp, onun hakkında otuz yedi gün, otuz yedi gece oturup düşündü. Ama bu düşünceden hiçbir şey çıkmadı. Şimdi kalenin en has akıl verenleri toplanıp otuz yedi gün hem otuz yedi gece oturup düşündü. Bundan da hiç kimse çıkmadı. Bundan sonra hana yine ayakları apıl-tapıl basıp gezen çocuklar ile kızlar toplandı.O toplananların içinden bir ufak kız Zanay Hana hem bütün Samiram kalesinin halkına doğru dedi:

Halayıklar, sizler neden çok üzülüp düşünürsünüz? Bunu düşünecek hiç kimsesi yok, eğer Zanay han çocuk doğurursa çocuğu alıp da yanındaki kurt,aslan,kaplan hem yırtıcı kuşlara atın. Bu çocuk hiç vakitte diri ortalığa koşulacak olmasın!

Kızını bu tavsiyesini işittikten sonra bütün Samiram kalesindeki adamları eğlencesi koynuna sığmadı. Onlar başlarına dönüp duran bu felaketten onay kurtulacak olacağını bilip eğlendi. Bunların içinde bir adam talihsiz ana Zanay Han yine eskisinden de beter düşünüp,altın

halının üstünde oturdu. O ayıpkar adam halka karşı almadı. Bir vakitte adamlar hanın yüreğinde nasıl deprem olduğunu sezip,Zanay Hanın doğurmasını anlamak için çabucak kendi taş yürekli,kendi ihtiyatlı iki nöbetçi eşi bulup geldi.Bundan sonra Zanay hanı o iki taş yürekli hem ihtiyatlı haberci kadın ile koşup kadınlar sarayına götürüp etrafını kuşatıp koydu.Adamlar Zanay Han kendisinin analık yüreği sabırsız,oğlunu saklayıp alıp,kendi padişahlığa tekrar da afet getirmesin,denilen düşünce ile o iki eşine onu gün-gece göz önünde tutup sessizlik emretti.

Zanay Han oktan beri zorluk ekti,azap ekti,ama katlandı.Burada Zanay Hanın doğurma vakti-yedi de geldi kaldı.O doğurmam dediğinde güneş tek iki defa ıkıp,iki defa batması gerek dedi.

Bahtı kara Zanay Han kendini göz önünde tutmak için razı olan hizmetkar kadınları ağırıp yalvarmaya başladı. O taş yürekli uyanık ki iki haberci eşine:

Sizlere götüreceğiniz kadar altın,saraydan evlerinize kapınız ile dölşeginizin arasına ne kadar hasıl eşya gitse,oka veririm.Sizlerden bir tek dileğim var,o da doğan ocuğuma aman yaşamasına müsade edin!-diye yalvardı.

Yok,biz sizin bu söylediğinizi yapamayız,diye cevap verdi taş yürekli,uyanık kadınlar.Bundan sonra Zanay Han onlara:

Ben sizlere bir sürü bırakıp kötü,işte kendiniz gelen yiğitlerinize,beğendiğiniz yiğitleri kadınından ayırıp alıp vereceğim de istediğinizi veririm.Benim bir dileğim,benim canlı doğan ağlayan bebeğimi aman veriniz!-diye yalvardı.

-Yok,biz bunu yapamayız,-dedi taş yürekli,uyanık nöbetçi kadınlar.

Zanay Han ne yapacağını bilmedi,başı ben-zen oldu. ok ağladı.Tek Zanay Han kötü,olan onun taş yürekli,kırılmayan haberci kadınları da düşündü.

Zanay Hanın doğumuna üç saat kalan vakitte bayağı taş yürekli nöbetçi kadınlar onun yanına geldi de dedikoduya başladı. Onu sezen Zanay Hanın yüreğinde bunların gönlünü buldum av denilen eğlenceli sezgim peyda oldu.

-Bizlere o yerdeki erkeklerden kötü,dölşekte yere alacak,kaleye girecel yürüyen yiğitlerden koca gerek.Eğer verecek olsan o erkeklerden ver!- dedi kadınlar.

Zanay Han bu kadınların söylediğini dilekleri düşünüp gelip oktan beri katlandı. Ama doğum sancısının en ağırlı dakikasında, gözü yaşlı bebeğin inleyen sesini işittiği vakitte:

-Sizler aşağıda yürüyen erkeklerden gelen yiğitlerini alın! Tek bir dileğim,benim gözü yaşlı evladımı aman saklayın,- dedi Zanay Han taş yürekli uyanık nöbetçi kadınlara.Bundan

sonra taş yürekli, uyanık nöbetçi kadınlar yeni doğan çocuğu alıp gelip kaçırdı da,bir bebek kızı alıp gelip, Zaney Hanın koynuna koydu.

-Taş yürekli hem uyanık nöbetçi kadınlar meydana çıkıp gidip duran halka göre:

-Halayıklar! Bir ayağı gökte,bir ayağı yerde olup yaşlı oturan ağlayan kör yaşlı adam fesatlık ile gözü yaşlı göl kılıp sizleri aldattı. Onun için da o yaşlı adamın hanı cehenneme gitti.Zaney Han çocuğu erkek değil,kız doğdu.İnanmayanlar,buradaki işte hazır yine doğrulan kız.Bu yerde eğlenin,Zaney Hana kutlu olsun söylediler!-diye haber verdiler.

Bu eğlenceli haber,mutluluk o Samiram kalesinin her yerine,bütün kadınlar padişahlığında gerçekleşti Bu haberi işittikten sonra kadınlar her türlü ipek giysileri, hint işlemelerini altını,kent,ekmek-çörekleri ile kutlu olsuna varsa bazıları Zaney Han'a yilkı atı koyun-keçi düvelerden oluşan dört parça malın her birinden bir baştan sürüp götürüp verdi.

Bayağı varıp duran taş yürekli hem uyanık nöbetçi kadınlar kendilerine koca seçmeye elle ne zaman ak girişip giden. Aşağıda onun gibi yerde iki atlı Türkmen yiğidi gördü.Onların başında kara kuşağı var. Gözleri geceleyin buluttan çıkan yıldızlar kara kuşağı önünde parıldadı.Üstlerinde altın sarısı elbise,işte atları başından ayağına değin her türlü pahalı eşyalarını bırakıp hangileri ile bezendi.

Taş yürekli hem uyanık nöbetçi kadınlar yukarıdan aşağıya zenginleri bırakıp yanındaki iki yiğidi bezeli atları ile yurda yukarıdaki Samiram kalesine alıp çıkardılar. Bunlar Samiram kalesinde mola verdi. Gün kendi vaktinde çıkıp,kendi vaktinde batıp,kendi sırası ile gidip geçti.Gün ardından hafta,hafta ardından ay,ay ardından yıllar geçti.

Zaney Hanın doğan oğlu başka bir kadının elinde saat sayıp,gün sayıp büyüse işte onun ile bir hanın abartılı kızı da boyu büyüdü,öyle edip Zaney uzaktan kendi oğlunun boy-posuna göre mutlulanıp,hekimlik edip mutlulandı.Taş yürekli,uyanık kadınlar da kendilerinin aşağıdaki götürüp alınan kocaları ile araları iyi olup,mutlu hayat yaşamaya kadar verdi hem kendilerinin bahtı doğrulukla sürdü.

Aradan onlarca yıl geçse de kadınlar padişahlığının üstüne hiç yerden bela ya da musibet uğramadı,hiç nasıl üzüntü-keder de olmadı.Bundan sonra Zaney Han hem onun taş yürekli,uyanık nöbetçi eşleri bayağı veli yaşlı adamın üstünden gülüp eğlendiler.

Zaney Hanın oğlu kemale gelip, Samiram kalesindeki var olan yiğitlerden de güzel oldu. Ona İskender diye ad koydu.Bu da o ülkedeki bu kaledeki adamları hiç kimsesine de koyulmadı.

Bir günler gökte kapkara görünen bulutlar peyda oldu.Bu kara bulut sadece Samiram kalesinin üstünde alıp durdu. Şimdi bir belanın olacağı o kalenin üstünü kaplayan kara buluttan sezilip durdular. Ovalardan gelen rüzgarın sesinden de göğün yakınlığından bilinip duran göründü.Samiram kalesinde ok ağır bir durum peyda olup,korkunlu afet sezilmeye başladı. Bu afet beklenmedik yerden peyda oldu. O vakitlerden başlayıp erler birbirini kışkırtıp,fısıldaşıp,kadınlara bilenip bakacak oldu.Bundan sonra onların hepsi kalenin ortasındaki büyük bir meydana toplandı.Onlar hanın büyüyen oğlu İskenderi ortaya alıp ,onun etrafını tamamen çevreleyip.Bunların hepsi birden eziyetlenip,zehir-su oldu.Ama bunların içinden ayrıca bir adamın daha sesi işitildi,bir adam hepsinin adına söyleyip durduğu sezildi.İşte kalanları onu sessiz bir şekilde dinlediler.O adam hanın oğlu İskenderi.O hem için baş kaldırmak için düşünmüştü.

Erkekler şöyle dedi:

-Biz sözümüzden böyle sizlerin eski kadın tertibinizi kabul etmeyiz sözünüzden böyle biz sizin kadın hanınızı kabul etmiyoruz. Biz kendimize han olarak İskenderi han edip saydık,bizler için şimdi hana han ile bir hana zaman da geldi.Bundan böyle halkı kendimiz yöneteceğiz,savaşı da,ava da kendimiz gideceğiz,kadınları da kendimiz seçerek alacağız,ve siz,kadınlar,bizlerin yerine evlerde iş yapıp,ocuk bakıp bizlere pilav pişirip verip,elbise dikip verip- her şey sizlerin boynuna oldu.

Sonra bizim ocuklarımızı bebeklerimizi aşağıdaki kurt,aslan,kaplan hem yırtıcı kuşların ortasına bırakmaya yol koymayınız.Başlarınızda ok değmez kılı kesmez elbiselerinizi bizlere verin,ve sizler kendileriniz boyun ile elden kesilen kazana hem yiyeceklere koruyuculuk edin. Keskin kılıları,uzun mızrakları ile kalın ipleri,okluk ile oklarınızı bizlere verin,işte kendiniz elinize iğne,bel hem kazan böylece kepe alıp ev hizmeti yapın.Eğer sizler kendi erkekleriniz ile söylediğimiz şeyleri vermezseniz,onları bizler nazıke değil güç kullanarak zorluk ile alırız.Bütün kadınlar olup bizle savaşı çıkınız,kimin,gücü baskın olursa,sonra söylediği olur.Zanay Han erlerin bu yaptığı işe kattı gönüllü gelip,bütün kadınlardan düzenlediği askerleri bir yere topladı da,kendi eline kılıcını alıp erler ile savaşı girişip gitti.Otuz yedi gün,otuz yedi gece savaş oldu.Samiram kalesinin her köşesi hem meydanları kana boyandı.

Bu kırıgın savaşta kadınlar erkeklerden baskın geldi.Sebebi erler azdı. Yüz kadına bir erkek gelecek olsa,onun üstüne erler yumruk ile vursa,kadınlar kılı ile,mızrak hem gürzleri ile kırılmasına uğraştılar. Zanay Hanın askerleri erkekleri öldürdükten kalanları ele düşürüp,onları

üç taraftan kuşatıp çevreleyip aldı,işte onların hanı İskenderin kolunu ayağını kıldan yapılan ip ile bağlayıp alıp gitti.

Kadınlar padişahlığının kadıları planlı toplanıp,bakınıp,böyle bir musibete sebep olanları,kalenin ortasındaki yuvarlak meydanda durup,kadınlar ile kahramanları ceza vermeye girişti.Gören adamlar korkudan tepe başında dik dursun diye düşünüp İskenderi sesli eziyet ,azap kefen verip öldürmeye hüküm çıkardı.(Onun kalbini keskin bıçak ile kesip alıp,onu uzun mızrağın ucuna takıp kalenin üstüne kadar koymak gerek. Daha sonra derisi sıyrılıp alınsın,derisi sıyrılıp alınırken de çok sessizlikle her saatte avuç dolusu yeri kesip alınsın) -diye çıkarılan hükümde gösterilsin dedi.Bundan sonra(Kendin-kendini han gösteren İskenderi Zaney han kendi eli ile öldürsün)-diye hükmetti.

İskenderi cezacılara azabıyla öldürecek hem adam görsün hem onun ölümüne adamları kararlı dolup eğlensin, maksadıyla onu kalenin en büyük yerine çıkardı.Zaney Han ölüm cezasına hüküm edilen çocuğun yanına gelip,o an dikilip baktı,ama gözü hiç kimseyi görmedi.O kendisinin bahtsız oğlunu da,yeri-göğü kuşatıp alınan öbek-öbek adamları da,kendisinin kalesinde,padişah sarayın da,hatta gökyüzünü de görmedi.Onun gözü hür saçıp duran günün ışığı da aydınlatmadı.Her şey onun yaşa dolan gözü önünde bulutlu olup bulutlu göründü.

Zaney hanın iki gözünden akan yaş kızıl kaya kumlar ile çevrelenip batıdaki uzak denize karşı ağlamaya başladı. Mevcut Amuderya hem Sırderya o Zaney Hanın iki gözünden akan yaşıyla peyda oldu,bu söz ülke içinde gitgide dağıldı.

Zaney Han ona kötü mü,o elindeki keskin kancayı götüreyim dese eliyle, olup kalanlar kımıldamadı.Demir gibi durup kaldı.Bundan sonra Zaney Han kendisinin elinin altındaki bütün kadınların önünde durup kendi suçunu kabul edip,pişman olduğunu şöyle dedi.

-Halayıklar,aslında ben sizleri aldattım.Ben kendimi de bütün kadınlar hanlığını da kuruttum,bu işte bana benim sadık muhafızlarım olan taş yürekli hem uyanık nöbetçi kadınlar yardım etti.Ben kız değil,işte erkek çocuk doğurdum.Ben onu sizlerden kaçırdım,burada benim oğlum,sadece kendimin kursağımdan çıkan oğlum.Bayağı kör yaşlı adam aslında sözü söylediğiniz dedi, ama bizler o fena olmayan sözün üstünden güldük.Ben kendi karnımdan çıkan çocuğumu, kendimin doğan evladımı öldüremeyeceğime göre bütün padişahlığı yok edeceğim,ondan kalsa o keskin kancayı kendime doğru vuracağım. Halayıklar,beni ayıplamayın,oğlumun yerine birinci olup kendim öleceğim! –diye Zaney Han elindeki keskin

kancayı kalbine doğru,sadece yüreğin tam ortasından gönderdi.O vakitte hanın altındaki altın sarısı ile nakışlanıp dikilen elbisenin üstüne arkasından bağlandı.

-O zaman,her tarafı kapkara bir bulut kapladı hem kadınlar padişahlığının kalesi Samiramın göğünde toplanmaya başladı.Kadınları arkası birden zor göründü,ve erlerin galibiyet sevinci içlerine sığmadı.

- Kadınların yüreği uçup gitti,onların han-zerresi kalmayıp evlerine dım-dızlak kaçıp gidip,eve varıp gizlenmeye başladı.İşte silah-zırhları korkularından köşelere bırakıp gittiler.

Erler o silah-zırhlarını toplayıp alıp,evlerin eşiklerine sırtından büyük kulp vurup şimdiden böyle kaleye kendi bildikleriyle hükmetmeye başladı.Erler kadınlar padişahlığın kendine bağladıktan sonra hem kadınları kendi aralarında bölüşüp aldı.Ama erler az da,kadınlar çok dedi.Sonra da kadınları bölüşünce bir erkeğe yüz eşten fazla geldi.O vakitten başlayıp bir kadın bir erkeğe engel oldu.Ama onu da başka kadınlar ile anlaşıp aldı. Böylece erkeklerin birkaç eşleri olup,hangi eşini iyi görse,o eşini evine varıp halının üstünde hazırlayıp yatacak oldu.

Sonra kadınlar padişahlığının altın devri bitti,onun yerine mevcut devirde madencilik zamanı kötü ve başka bir çetin yol olan, devir başlamıştı.Büyük ağır kapılar,büyük duvarlar,ağır kaygılar,göl olup dökülen göz yaşları... Otuz bin yıl önce zaman akmaya başladı hem tekrar da otuz yedi bin yıl önce gibi devam etti.

İşte o silahları kıracak,kederim büyük duvarları yapıp ağır kaygıdan azat edip,halkın göz yaşın sürdürecekt,bir yine kadın geldi. İşte o eşini kendi uzak arkadan uçup gelmesi gerek. Onun saçı kar gibi bembeyaz,gözü deniz suyundan bol,yüreği buz ile kaplanan dağdan,bizler kadınlarımızın başından onun o analık yüreğinden çıkan şifalı beyaz sütü çoğaldı.

Eskiden olacak hem Orta Asya da hakların varlık yaşamını düzelterip tekrar düzelterek nasıl da bir kudretli, güç hakkındaki hayaller,bu yerlerde halkların arasında yine doğacak.(H. Karazun)

3.1.23.Adamın Ömrü

Eski zamanlarda dört mahlukat yaratıldı. Onların her birisine otuz yaştan ömür verdi.Onların birincisi adam,ikincisi eşek,üçüncüsü köpek,işte dördüncüsü maymundu.

Günlerden bir gün bu mahlukatlar yaratıcılarına kendilerin ne sebep yarattıklarını sormaya gittiler.Birinci defa,adam:

-Ey yaratıcı,sen beni ne için yarattın?-diye sordu.Sonra o:

-Sen varlık şeyinin koruyucusu olasan, nasıl güçlü şey olsa da, senin adınla hizmet kıldı,ondan seni yarattım,-diye cevap verdi.Yaratıcının bu cevabına adam kanaat etti. Ama otuz yaşın kendine az yeteceğini hatırlattı.İkinci eşek gelip yaratıcıya:

-Ey yaratıcı,beni neden yarattın,ben senin ne derdine yararım –dedi.

-Seni adamın müşkülü kolay olsun,diye yarattım.O seni uzak yolda bindi,yük atı.Yürümezsen boynuna bir kement bağlayıp,koşsa da, arabaya da koştu.Özgür adam çocuğu da oldu.Seni onun için yarattım,-dedi.Buna eşek sesli öfkelenip:

-Onda beni gören günüm kurusun. Benim ömrümü sonra olacak olsa, ağlayarak geciktirip koyun,verilen otuz yaşım kurusun,yirmi yaşım geri dönüp işte,on yaş iyi olur,-dedi.Buna karar verdi.Sonra yaratıcının yanında duran adam:

-Ey,yaratıcı,eşekten alınan yirmi yaşı bana ver,ben daha fazla yaşayayım,-dedi.Söyleyip yaratıcı eşekten alınan yirmi yaşı adama verdi.Adamın elli yıl yaşayacağı vardı.Yaratıcı ile adam,eşek üçü konuşurken onun üstüne köpek gelip:

-Ey yaratıcı,beni neden yarattın? Ben ne derdine yararım-dedi.O an yaratıcı: -Seni adam çocuğuna bekçi olman için yarattım.Sen uyuklamamalısın,adam evladına daima bakıp dur,gece gelecek olan düşman ile ölsen bile söyleyesin.Daima yerde yatasın.Adam verse içersin,vermezse yabancıya verirsin.Nasibin hanın gönlünden,astın saygı,toplayıcı olsun.Onlara kabul edesin,-diye cevap verdi.Bu sözü işiten köpek sesli bir şekilde üzgün oldu,ağlayıp da göndere mahcup oldu.

-Benim günüm dundan olacak olsa, göreceğim koruma oldu koyun,verilen otuz yaşımın yirmisini geri dönün ala koy,kalan on yaş da olur,-dedi köpek.Yaratıcı buna da onay verdi.Sonra adam:

-Ey yaratıcı,köpekten alınan yirmi yaşı bana versen olmaz mı,yetmişe çıkayım?-dedi.

-İşitip dur,Sana verdim,-dedi yaratıcı.Söyleyip adamın yetmiş yaşı oldu.

Bunların üstüne maymun gelip,o da yaratıcıdan kendin ne sebep yarattığını,ne derde düştüğünü sordu.

-Sen adem oğlunun önünde oynayıp haz verirsin. Adamın önünde zıplayıp,sekersin,özgür adamda oldu.Eğer oynamazsan kötü olur.Yemek yemek köşeye çığ koyar.İki gözü dört oldu.Verse içersin,vermezse ölürsün.Senin gereğin o.Bu sözü işiten maymun:

-Benim ömürüm o olacaksa, otuz yaşın yirmi yaşını gönderip ala dur, kalanı da olur,-dedi.Yaratıcının yanında duran adam maymundan da yirmi yaşını sordu.O an yaratıcı onay verdi.Söyleyip ademoğlunun doksan yaşı oldu.

Adama yaratıcının ölçüp verdiği otuz yaşadı.Otuz yaşta adam erecek oldu.Dört tarafı kible,vardığı yer pazar oldu.Otuzdan elliye deyin bana yer yapın,bunun düzelsin diye dünyaya kovup,gün-tün huzurum yok,yurdum da gidiyor.Bu eşekten alınan yaşı.Elliden sonra bakıp gelen son,birine mülkümü sorsa vereceği gelmez,eve konaklasa,içip-yiyip gitti diye işi ağlayıp,yanıp-tutuşup oturdu.Bu köpekten alınıp adama verilen yaşı.Yetişen ona göre gelen sonra adamın gözü kızarıp sahibi kaykılıp,burnundan su alıp,beli bükülüp,kulağını dikip yurda eğlence verdi.Bu son yaşı maymundan alınıp kendisine verilen yaşı.

3.1.24.Yalnız Koyunlu Çoban Hem Tüccar

Eski zamanlarda, o zamanın durumunda,bir zengin vardı.Onun bir çobanı vardı.Zenginin çok koyununa o çobanının sadece kendisi bakardı.Çoban koyun bakıp dursa koyuna bir tecrübeli kurt dadanıp huzuru bozdu.Çoban gündüz durmayıp,gecede yatmayıp kurda koyun yedirtmedi,ama koşup ölmeden kaleye erişti.Kurt da koyun yiyemediğinden kızgın olup, bir gün çobanının önüne gelip söyledi:

-Sen bana bir koyun ver,daha sonra geri dönüp senin sürüne gelmeyeyim,-dedi.Çoban buna razı olup kurda:

-Ertesi gün gel koyunları toplayacağım ,kendin seçip sadece birini ye,-dedi.

Ve de yarın olunca kurt dönüp gelmişti. Çoban koyunları bir yere toplayıp durup,koyunlara kurdu gönderdi.Ama kurdun ağzına seçtiği koyun çobanının koyunu olup çıktı.Çoban kurda söyledi:

-Kurt arkadaş,bu koyun benim yalnız koyunum dedi.Yıl boyu koyun bakan hakkıma zenginden o kötü su alıp,altı ay yaşı boyu bakıp,büyüten idim.Ben su çıkartıp durayım,tekrardan seç,-dedi.Buna kurt razı oldu.Üç kereye kadar kurt seçti,üçünde de kurdun ağzına çobanının yalnız koyunu kendisine verdi.

-Kurt arkadaş dedi çoban,-şimdi Sana nasip olan benim yalnız koyunum, nede olsa yiyedur,ama derisini kesip alayım,-dedi.Kurt buna da razı oldu.Çoban derisini kesip alıp,eti kurda verdi,kurt yedi.(Zenginin çok malının içinden fakirin yalnız malını tuttu sadece) diyip nasipte de o çobandan kaldı dediğini söyledi.Kurt eti yiyip alıp,gidiverdi.Çoban derisini eline koyup koyun bakıp dursa,yoldan geçip giden kervanı gördü.Derhal koşup varıp:

-Ağa,-dedi kervan basına,olan durumu beyan edip,sizler çok yerleri gezen kervansınız derinin nerede gerek yeri olduğumu bulup,neden söylese de o deriyi satıp verin,ben o yolda

birisine koyun bakıp sürerim.Kervanbaşı deriyi alıp gidiverdi.Kervanlar bir kaleye gidecek olup durduğunda,çocuğun emaneti yadına düştü.Bu vakitte pazar toplanılmış,akşam vakti dedi.Söyleyip durduğunda bir çocuk gezerken,elinde oynayıp gezen kediği gördü.Kervanbaşı(Kedini satıyor musun),dedi çocuğa.

-Satarım,-dedi çocuk.

Çoban neden ölse ona ver, dediğinden o deriyle kediği aldı,kediği alıp kervanla gidiverdi.Kervan ikinci kaleye vardığında,o yerin halkı farelerden zarar görüp,elekteki mısırın,tarladaki ekinin fareler tarafından yenildiği için nasıl yapacaklarını bilmiyorlardı.O kaledeki halk kediği çok-çok altınlar verip,satın aldı.Kervanbaşı o akşam büyük bir çuvala koyup,kendi mallarını da bitirip ülkesine gitti.Az gidip bayağı çobanın köyüne bir günlük yol kaldı.O yere gelip kervan konakladı.Ot yakıp havadan-sudan söyleşip oturduğunda,birisi nasıl konuştu:

-Arkadaşlar,-dedi o.-O çobanının bize verdiği bir kötü koyun derisi,o an bizlere bir kap altın arttırıp gezeriz ondan da o altını bölüşüp alalım.Çobana beş altı kara pul versek kötü mü olur?Bu düşünce hepsine makul gelip,altını altını bölüşüp aldılar.Yemeklerini yiyip,artanları malları ile develerdi kendi yakınlarına bağlayıp yatıp kaldı.

Gündüzde kervanlar uyanıp baksa,altlarına döşedikleri yataklardan başka hiç şey yok.Öyle-böyle etrafa baktılar hiç yerden bulunmadı. Akılları sersem olup oturduklarında bunların üstüne bir yiğit gelip, işitip beni yer sordu kervanlar varlıklarıyla ile develerinin yok olduklarını söyledi.

-Öyle olsa,-dedi yiğit,onlara,-bugün sizler nasıl kötü iş ettiniz?

-Hiç nasıl,-dedi kervanlar.

-Yok,geçmiş sözleriniz,-dedi yiğit,-bugün nasıl olsa da kötü iş ettiniz.Sebebi,biz kırk soyguncuyuz bizler vurup alırsız,çalıp alırsız,erkenden soygunculuk ile gün geçiririz.Sizler ülkeden çıkmaya başladığınızda,bizler sizin peşinizi her an takip ettik.Sizdeki develer ile mallarınızı almayı düşündük.Sizler yattığınızda her gün gelip gittik.Ne zaman gelsek de sizin etrafınızın demir kale ile kuşatılıp duruyordu dedi,daha sonra hiç alamayacaktık dedi.İşte bugün gelsek,demir kaleden hiç şey de yok,söyleyip aldık ta gittik.Temeline nasıl olmasın bir keramet var,saklamayın söyleyin-dedi.

Kervanbaşı bahtsızlığının nereden gelip çıktığını anladı, çobanının verdiği emanetini söyledi.Demir kale olup duran,aman saklayıp gezerken çobanının emaneti eken.

-Öyle olsa,dedi yine yiğit,-o ne keramet diye soyguncular beni gönderdi,bizler de bu durumdan geri döndük.Develerinizi geri verelim,sizler de hediye gelin,biçare çobanın minnet ile bulup verdiği emanetini fena olmadan verin,-dedi.

Kervanbaşı hediye gelip,develeri alıp çobanın da emanetini verip,çobanı kervanına koşup alıp,bayağı altını bölüşüp almaya öğütlediği adam çobanı zengin kılıp verdi.

3.1.25.İki Dost

Eski zamanda iki dost vardı. Birisinin adı Eşan, ikincisinin atı Doşan.Onlar ikisi dost oldukları vakitte,ölsek mezarda kötü,bir ufak çukurda yatacağız,diri olsak,araba yolda durduğunda da,ondan sürmeyelim bir ufak yoldan gidelim,bir ekmek deve bir iyi dendi de bölüşüp yiyelim,talihli olsak da,talihsiz olsak da bir-birimizle yardımlaşıp,hayat geçirelim diye ve de paylaştılar.Eşan,Doşanla karşılaştırıldığında işçilikte yetenekli,ve Doşan onunla karşılaştırıldığında sözde yetenekli hem katı kulaktı.Sonra Eşan işçilik edip hiç hakka çıkmaz yattığındaki,Doşan ülke gezip haberleri işitince Eşana söyledi.Sonra ikisi gün görüp süre verdi.

Günlerden bir gün Eşan yemek pişirdi, kavun kesip yiyeyim dese,o gün dünkü yiyecek gelecek Doşan gelemedi.Sonunda kavunu kesip,yarısını yiyip, yarısını Doşana koyup,kendi işine gitti.Biraz vakitten sonra Doşan dönüp gelse,Eşan yok,tek yarı kavunu gördü.(Dostum ben gelince yiyeyim diye koymuş) diye yiyecek olsa,sinekler konup sakince kavundan yemeye başladılar.

-İşte sizler yiyin,-diye Doşan kavunu önünden alıp koydu. Kavuna çok sinekler kondular.

-Namussuzlar,yiyip rahatınızı gördünüz,şimdi minneti görmeye artık yetti,-diye konup duran sineklerin üstüne bıçak ile vurdu bıçağın önünde kalan biraz sinek öldü.Hayli vakitten son dönüp gelen Eşan bu ahvali görüp:

-Dostum,-dedi.O Doşana,-sen sözde ustasın,gene o sinek öldürdüğünü keşke koşuk kılıp çıkar.

-İyi,-dedi Doşan,gece ile düşünüp gündüzde sana söyleyip veremem.

Gündüz Doşan aşağıya gidip kendi matlasıyla koşuk kılıp çıkardı:

Kendi güçlü kendi okçu,

Kahramanlığı tanrı yeren,

Bir işaretiyle yüzleri öldüren,

Yiğit olsan,Doşan gibi ol.

Duruşu zil,gövdesi taş,
 Önünden düşman kurtulmaz,
 Vursa ölür sıyrık kılıç
 Yiğit olsan,Doşan gibi ol.

Sürmez kendi düşmanı kovup,
 Otursa verir kırgın kılıp,
 Gelmez hiç kimse yürek kılıp,
 Yiğit olsan,Doşan gibi ol.

Kımıldamaz oturduğu yerden,
 Düşmanı kırar karşı gelen,
 Yalnız kendi kaç ona denk,
 Yiğit olsan,Doşan gibi ol.

Bu koşuğu Eşan aklında tutup, hangi yerde gitse de her zaman söyledi.Sonra bu koşuk önce tüm köye,ondan sonra memlekete,vara-vara tüm hanlığa yayılıp gitti,padişaha işitildi.

Bir gün İran denilen ülkenin yabancı padişahın Doşanların etinin padişahsına yazı geldi.Bu yazdı da:(Bana bağlanıp harç ödeyeceksin,olmazsa en yakın vakitte üstüne asker gönderip,savaşırsız) diye yazılan oldu.İran padişahın mektubundan korkan padişah adam gönderip Doşanı aldırıp,ona hiçbir şey söylemeden,padişahlıktan iyi giysiler giydirip,iyi yemekler yedirip ona verdi.Padişahın neden baktığını Doşan bilmedi,sorayım dese korktu.Değerli kıyafetleri giyip,iyi yemekleri yedi.İran padişahın askerlerinin geleceği gün yakınlaştı.Padişah Doşanı çağırıp alıp söyledi:

-Hazırlan bizim ülkemize,İran askerleri gelip,savaşıacaklar.Sen hem bizler için yabancı adamsın,askerler ile gidip savaşa girersin.Hazır kendine istediğin at, zırh-silah,kullarını işte,savaşta kahramanlık gösterip padişahlığa hizmet et,seni en yakın adamım yapacağım,ne dileğin varsa yapacağım-dedi.Söyledi de Doşanı önce atlar duradursun saraya girdi.O kendisinin boyu kısa olan,ufak yine bir atı seçip aldı.Daha sonra,silah tutulan odaya girdi.Doşan burada kendine layık ufak yine kılıcı seçip aldı.En sonunda,silah-zırh duran odaya girdi.Bu yerden de

ufak zırhı seçerek aldı.Doşanın aldığı kılıç-İsfendiyar denilen ataklı kahramanın kullandığı kılıç,atı Döldül denilen tulpar,zırhı eski kahramanlardan kalan zırhtı.Bunların varlığı Doşanın kendi başına layıkları seçip aldığını bilen padişah hem görevlilere: Bu yiğit yanında çok cesur,çok atın içinden,çok zırhın içinden,çok silahın içinden kahramanlara layıkları seçip aldı diye,kendisi söyledi.

-Askerler saf tutup,düşmanın yoluna çıktılar.Gelecek vakitte Doşan at alıp kaçıp gidip öldürür diye korkup,yanındakilere:

-Beni anlatıp atın üstüne bağlayıp atın,-dedi. Coğunluk onun söylediğini yapıp attın üstüne getirip durup bağladı.Askerlere katılıp,Doşan da yola çıktı.Öyle-böyle yürüdükten sonra atların ayak sesine katlanamayan tulpar Doşanı alıp kaçtı.Başka atlılar arkasında kalıverdi.Doşanın bir kendi öne geçip gidiverdi.Uzun koyun yalnız kendi seçip gezerken adamı görüp duran İran askerleri hayran kalıp,izlemeye durdu.Ne yapacağını bilmeden,atı durdurmaya gezerken Doşanın gözüne bir çıkıp göründü.O çıkışta asılsam atı durdururum olmazsa durmaz diye öyle,öldüm-kaldım dediğinde atın başını çakırğa vurdu.Varıp çakırğın başlığından tutup,at kendisinin seçip batan diken ile çakırğı da koparıp alıp gitti.Bunu görüp duran İran askerleri:Bu adam kötü,böyle ise,bunun ile bereket bununla savaşmadık ,yolda gezip düşünürken kendisine çakırğı koparıp aldı,eğer savaş kılsa,kıza-kıza berinin boynunu çıkarıp aldı belki bizleri kazık kılıp kavga için çakırğı koparıp maslık ağacın alıp gezerken olması gerek diye düşündü.Askerlerin arasında kavga tutup,bir bölümü o zaman kaçıp gitti.Padişahın ekmeğini çok yiyen kahraman adamları ne olur diye irkilip kaldı.Şapkan sayın çakırğın başlığı ata değdi.At oynaşıp-oynaşıp Doşanı götürüp yere vurdu.Doşan canının ağrısına bakmadan korkudan bir şükür edip yığılıp yattı.Ağacın saldırısına hayran olan at nereye varacağını bilmeden öyle bir,böyle bir çabaladı sonunda bir yere göre durdu.

İran askerlerinin kalan bir bölümü kısa bir bakış atsa, üstündeki adam yok. Kuru atın kendilerine doğru durduğunu gördü.Birisi söyledi:Bu namussuzun kendi de,atı da görünüp gelen beladır,atı bizleri izleyip duruyor,kendi olsa bize bildirmez,bir yakamızdan gezerken çıkar.Bu bela ile savaş kılıp bize eşitlik yok,kaçalım,dirilikte hiçbir şey yetmez,ve geri bir yatan ile de boşa kırılırız.Bu hepsine de makul düşüp,(hayt)koyup kaçıp ileriye gitti.

Çok vakitten sonra Doşanın peşinde kalan askerler yetişip,Doşanı bulup alıp,atına bindirip alıp gitti.Düşmanın kaçıp gittiğinde,Doşan padişaha varıp söyledi.Varlık askerler de padişahı sevinç aldı,bir kendi tek varıp düşmanı yendi diye Doşanı gururlandı.

Padişah,kendisinin başında padişahlığın kalanına,düşmanı yenmesine yedi gün,yedi gece toy verdi.Doşanı çoğunluğun önüne çıkarıp:

-Bu yiğidin kahramanlığı hakkında söylenip yürüyen koşuğu işitip çağırıp aldım.Savaşa gönderdim,düşmanı yenip geldi.Bu toy Doşan kahramanın toyu.Çoğunluğun önünde ne dileği olsa söylesin,hepsini vereceğim,-dedi.O vakitte tek Doşan için ben yer düşündüm.Padişahтан kendisinin dostu Eşanı yanına alıp gelip,ikisine de yer verip,ikisini de sarayda evlendirdi.Padişah bu dileğini kabul kılıp,o vakitte kendisine padişahlığın bir yerini verip,bir vezirin kızını Eşana,bir vezirin kızını Doşana nikah kıydırıp yine üç gün düğün etti.Doşanı asker başı kılıp belgeledi.Böylece kılıp iki dost murat maksadına erişti.Doşan asker başı olduğu vakitte hiçbir zaman savaş-kavga olmadı.

3.1.26.Ak Gönüllünün Atı Azmaz Donu Tozmaz

Çok eski zamanda bir zengin vardı.Yanlışa düşman,doğruya dosttu.Onun üç oğlu vardı.Bir günler zengin sesli sancılandı.Çocukları çağırıp,(Işıklarım,ben bu sancıdan iyi olacak yüzüm yok,korkup kötü durmayın,ben gözümün diriliğinde sizlere mal-mülkü,bağ-bahçeyi,hazineyi bölüştürüp vereyim dedim)dedi.Söyleyip büyük çocuğuna(Sen hangisine gelirsin)dese,ben (Mal-mülkünü gelirim çoban olamam) dedi.Ortanca oğlu bağ-bahçeyi isteyip aldı.En sonunda ufak çocuğa hazine kaldı.Babası çocuklarına değeri biçilmez bir nasihat verdi.(Çocuklarım,kumarbaz olmayın,kişinin hakkını yemeyin,dürüst olun)dedi.Tekrardan babasının bir hasıl yüzüğü vardı,onu hangi çocuğuna vereceğini bilmeden,şaşırp kaldı.

Babası öldükten sonra büyük ağabeyleri dört aşık oynayıp,varlıklarını kazanı.ufak çocuğun hazinesini de basıp alıp bir gideceği geldiğinde onu da kazanıp gönderdi.Ufak çocuk bu yerin kolayı bulamayıp,başka yöne gidip kaldı.Bir gün kalede pazara gitse,iki abisinin herkesin dayağını yiyip, ağlayıp durduklarını görüp,rehin inip,evine erkenden geldi.Ağabeylerini alıp gezerken iki abisine bir beyaz yavru köpeği karşı çıkıp koşup gitti.Biraz gün sonra evinde gidip doyunduktan sonra,iki abisi ufak kardeşi bıçaklayıp,köpeği de bıçaklayıp öldürüp, mallarını alıp gitti.Ama,çocuk ölmeyip kaldı.Olaydan sonra gelen adama o çocuk benim yanımda bir yüzük var,o yüzük ile karnımı sıvazla dedi.Söyleyip yaptırdığı adama karnını sıvazlatıp,çocuk iyileşti.Çocuk köpeği de toplayıp iyileştirdi.Bundan sonra o çocuk başka kaleye gidip,yolda yemek yaptı.Yol yürürken yaralı hali gittiğinde,köpeği iki ekmek bulup getirip verdi.Onun yardımını ile ikinci bir kaleye vardı.O yerde kavurmacı olup,gün geçirip süre verdi.Onun

kavurmasına zenginin kızları yiyecek getirip yaranıp, iyi hayat geçirdi. Bir günler kalede her kimler: Benim anama vurdun, benim bunu vurdun diye iki abisinin kavgaya edip vurup durduklarını görüp, onların ayıran, ağabeylerinin evine geldi. Bu günde ağabeyleri köpeği ile kendisini bıçaklayıp, ev içini götürüp gitti. Çocuk yüzük ile kendini hem köpeği sıvazlayıp iyileştirdi. Çocuk bu yerden de bezip, başka bir kaleye varsa, adamlar toplanıp vaaz söyleyip, devir kuş uçurdular. Kuş başına kondu. Çok adamlar o çocuğu padişah edip saymayız, padişahlığa yaramaz diye karşılık gösterdi. Ondan sonra çocuk çantasındaki yüzüğü çoğunluktaki adamlara değdirip çıktı. Sonra tesiri ile halk bunun tarafına geçip, çocuk padişah olup seçildi. Tahta binip aldıktan son çocuk kendisinin bayağı köpeğini kendisiyle de yukarı koydu.

Bir gün ne var, ne yok diye bakıp çıksa her kim benim eşyayı ver, akşam bulup ver diye bayağı ağabeylerinin azap çektiğini gördü. Çocuk padişah bu sefer gelip cellatlarını çağırıp alıp, iki abisinin yakalayıp hakkı olan adamlara padişahlıktan akçe verip haklarını ödeyip, ağabeylerini dar ağacına aldirdi. Padişah çoğunluğa (Hırsızlık, hırsızlığın dibi rezalet), (Ak gönüllünün atı azmaz, donu tozmaz) denilir diye, o yerde eskiden kendine işlenen suçları toplanan halka söyleyip, dar ağacına asıp öldürdü. Kendi halkına adil sorup, kaldı.

3.1.27. Akıllı Utanmaz Altın Eksilmez

Çok eski zamanda yalnız oğlu olan bir zengin vardı. Çocuk babasının (Evladım var ey) dediğinde gönlünü doldurmadı. Sonra zengin (Benim evladım yok) diye düşündü hem o oğlunun yarasızlığına üzüldü, adam birkaç defa da sayamadı. Çocuk yirmi yedi yaşına girdiğinde evlenip, kendi önüne hayat kurma yönünü bilmedi. Böylece babasının verdiği akıla, esrarlı sözlerine manasına oğlunun yaptığı işi, gönderdiği cevabına uğraş gelmedi. Bir gün zengin çocuğuna bir sürü ve koyun çobanı verip:

-O koyunları pazara satıp parasını getir, satamazsan kendin getir,- dedi. Çocuk koyunları çobana söyleyip, kaleye gelecekken geçtiği yol ile boynuna pusuya düşecek olup endişelenip gidiverdi. -Önüden geçip, kaleye yaklaştığında sessiz olma maksadıyla bir fakir adamın evinde konakladı. O ev zenginin oğlu ile yanındaki çobana bulduğu şeyleri verip yatırdı. Ama çocuk gece uyuyamayıp, devrilip düştü. Kendi-kendine sarsılıp, sancı duydu. O durumu sezen fakirin kızı:

-Misafir, siz neden uyuyamadınız, neden kaygılanıyorsunuz, bizlerin misafirperverliğine gönlünüz dolmuyor mu?- dedi.

-Yok,öyle değil,kardeşim,uykumun bölünmesinin sebebi,babam bana bir sürü koyun verip: (Satıp parasını getir,satamazsan kendin getir) diye dedi.Onu ne yapacağımı bilmeyip şaşırıyorum-dedi çocuk.

-Koyun önce kırılmadıysa,ertesi gün kırıp yününü bırak,o kendi oldu,satıp parayı bırak-o koyun konu oldu,-dedi kız şaka yaparak gülüp.

Çocuk sabah eline kırıklık alıp,koyunların sınırından yün kırıp toplayıp,büyük bir ala geniş çuvala koyup ağzını kapadı da,koyunları pazara götürüp geçmişine satıp geldi.Söyleyip iki ağız sözün manasını gönüldekini edip şaşkınlığına devam edip tekrar etti.Evine varana kadar zengin oğlunun sözüne inanmayıp,sadece fakir kızının köyüne yol aldı.kızını evine gelip,o an oğlunu evlendirip,söylettirip sonunda dünya malını alıp gitti.

Bir günler zengin atlanıp,mala kolaylı yerleri izleyip gittiğinde çok soyguncularla karşılaştı.soyguncular zengini tutup alıp,kendisini öldürüp,altındaki atını,üstündeki elbiselerini alacak oldu.Sonra Zengin soygunculara:

-Sizler beni öldürüp elbiselerimi hem atımı alınca olacak. Benim dört parça yün malım var,sonra bir yünü alınca mevcut elinizde duran eşyalardan artık oldu hem verdiğinizde de tam erişti.Sizler ikiniz varıp sürüp alıp geri dönün,ben mektup yazıp verip göndereyim,-dedi.Buna hırsızlar da kandı.Soyguncular ile anlaştıktan sonra zengin evine şöyle şöyle diye yazı yazdı:

Kırk kara narı önüne koyup,kırk kızıl narı yanına koyup,kanbur deve ile deveyi ortasına koyup sürüp gönderin.Onlar önünüze inip gelmeze,eşiğin önündeki iki büyük ağacın birini dibinden seçip yok edip,birini kafa çırpıp gelin diye,yazıyı iki atlının eline verdi.Onlar zenginden yolun tarifini alıp,akşam olduğunda denilen yere de gelip,zenginin yazdığı mektubu gelinine verdi.Çocuğun eşi okuyup görüp,bir koyun kestirip, köyün yaşı büyük hem yaşlı yiğitlerini çağırıp,ellerinize bıçak alıp durun diye vardığında yedirdi.

Zenginin gelini yemekten sonra atamın yazıp gönderilen mektubu bunu diye dolayım adama okuyup gösterdi.Mektubun manasına hiç kimse düşünmedi.Ondan sonra zenginin gelini edepsizlik olmazsa ben seçip vereyim kaynana,kardeşler diye,mektubu tekrardan okudu.

Atam biçare bunu soyguncuların eline düşmüş(Kırk kara narı önüne koyup köyün kırk kahramanına yol başlatıp,kırk kızıl narı yanına koyup dediği-kırk yiğidi yanına koyup,kanbur deve ile iki yaşındaki deve diye biz ikimizi çağırıp,eşiğin önündeki iki büyük ağacın birini kırıp,birini çarpıp gel dediği,bunu iki soyguncunun birin öldürüp,ikincisinin kulak burnunu

kesip,önünüze koyun,yolu gösterip gelir demekteydi)-dediği zamanda,evdeki yiğitler kaçan birini öldürüp,birisinin kulak-burnunu kesip ellerini bağladılar.

Gündüz, seçilen soyguncuyu önüne koyup kova-kova her zaman zenginin durduğu yere gelse,bunların sesini işiten ak soyguncular ormana sinip,kaçıp gittiler.Zengini ölüm cezasından akıllı gelini azat etti.Buna deyin söyleyip yürürken(Altın başlı eşten,kurbağa başlı erkek iyi)denilen atasözü boşa çıktı.(Akıllı utanmaz,altın eksilmez).

3.1.28.Akıllı Çocuk

Çok eski zamanda bir padişah vardı.Bir gün padişah oğlunu yanına çağırıp:

-Oğlum,ben şimdi yaşlandım,ben öldükten sonra ülkeye sen başlık edersin.Sonra(El içinde kırk kişinin akılı oldu) denilen geçmişler,ben ölmeden önce veren nasihatimi mutlaka dinleyip,iyi öğrenip alsan hem o akıllarımı yerli yerine faydalansın,hor olmayasın,-dedi.Oğlu:

-Ata,söyleyiniz kulağım sizde,-diye babasına baktı.Sonra padişah çocuğuna nasihatlerini söyledi:

-Eğer oğlum bir yurda vardığında yola doğru akşam olsa,batan yeri uzak olsa,yel boyunda yatacak doğru gelse yerde yatma,dön de yat.Doğru işlemek yerine kötülük etme.Sabahı altta bırakma burada o nasihatlerimi hiçbir vakit aklından çıkarma,oğlum,-dedi.

Bir günler padişah ölüp,yerine oğlu kaldı.O yıldın baharı çok kuru olup,halk ekininden ürün almayıp açlıkla uğraştılar.Çocuk atasının mısırlarını halka bölüştürüp verip,musibetlerden aman alıp kaldı.Gelecek yıl da yazı sıcak hem kışı erken gelip eken işçilerinin ürünlerinden ekin alamadan,gün görüşü tekrar hastalanıp düştü.Şimdi gün görüşü azalan adamlar padişahın çocuğuna gelip arz etti.Ama çocuğun sorup gelenlere verecek eşyası kalmadı,halk açlıktan ölecek oldu.

Bir gün padişahın oğlu develerin hepsini toplatıp,üstüne her türlü değerli eşyalar yükletip,bu kervana kendi baş olup,bayağı atası ölmeden önce durup hazırlanıp başka bir yurttaki tüccarın ülkesine yola çıktı.Birkaç günlük yol gidip yerlere vardığında,sesli yağmur yağdı.Vardıkları yeri öyle uzak,yakın yerde kimse yok,hiç ilaç bulamadıktan sonra hepsi o yerde yatmaya mecbur oldu.Padişahın oğlunun yanındaki adamlar nede olsa ılandık yatalım diye yere yattı da,çocuk bayağı atasının verdiği nasihat boyunca dönüp yattı.Yağmur da gündüzde yağdı.Çocuk yerinde durup,elbiselerini giyip,tekrardan yağmur suyunu sıkıp eskisini giydi.Ama adamlar yerinde durup başka,dönen düşünceye göre koyup duran omuzdaki sular altında

kaldı.Gün doğduktan sonra çocuk üstünü giydi de, yanındakilerin üstü böyle-böyle olup sırrı korudu.Burada,o yerde çocuk babasının söylediği nasihatten faydalandı.Böylece birkaç gün yol gidip,tüccarın evine vardı.Vardığında tüccar evindeydi.Gelen konukları karşı alıp yerleştirip,iyilikle hürmet etti.Gündüzde çocuğu kendisinin evinde kaldırıp,tüccar kervana baş olup,çocuğun alıp geldiği eşyaları koyup,mısır alıp gelmek için yine bir yurda gitti.Bunlar yola gidip gitsin,şimdiki sözü tüccarın eşinden işitin.

Tüccarın iki eşi vardı.Burada o eşinin yaşı ufak çocuk aklı gidip aşık oldu.Akşam olduktan sonra kadın çocuğa döşek koyup verip,çocuğu kendine alıp için her türlü sözler söyledi.Ama yiğit kadının söylediği sözlerini kabul etmedi.Yarın yeniden kadın,çocuğu her türlü yol ile korkuttu:

-Tüccar kırk günden geldi,geldiğinde sonra ben seni o an kötülükle öldürürüm,-dedi.Ama yiğit kadına doğru:

-Tüccar öldürürse öldürsün, hakkıyla ölürüm iyi ama senin söylediklerini yerleştirmem,-dedi.Buna hepten kızan kadın çocuğu öldürmenin yolunu bulup,kırk gündelikçi bulup,kırk araba odun koydurup taşıttı.Bir büyük tandır getirtti.O tandıra kırk araba odun yaktırıp,gündelikçilere tandır kıza gelen zamanda tüccarın ufak eşi şöyle dedi:

-Kimde –kim o kırk araba odunu yakıp olan vakitte gelse,o adamı tandıra tığın da gidin,-dedi.

Bu nasıl kendi yerinde dursun,şimdiki sözü bayağı sefer çekip gelen tüccardan işitin.Tüccar kervanı alıp,birkaç gün yol gidip,bir şehre vardı.Söyleyip alıp getirdiği eşyaları satıp,mısır alıp develere yükleyip gitti.Ülkesine gelip,alıp geldiği mısırları develerden düşürüp içeri girse,ufak kadınının yüzünü-ağzını beri oluk-oluk kan olup ağlayıp oturduğunu gördü.Tüccar:

-He, sana ne oldu,yüzünü-ağzını kim kanattı,kim zorluk etti,hemen söyle!-dedi.O vakitte kadın,çocuğu öldürmek için işleyen hilesini zengine söyledi:

-Dinleyiniz,yiğidim,siz gittikten sonra bana eve bırakıp gittiğinizde konuğunuz bana zorluk etti,ben onun söylediği işlediğim yok,daha sonra bana vurup-sebep yüzümü ağzımı kanadı,eğer sen benim doğru erim olacak olsan o çocuğu öldürmezsen Sana bu dünyada razı gelmem-dedi.Sonra tüccar eşinin sözünün birisine inanıp,birisine inanmadı:

- Hey,kadın,o çocuk bunca işleri işlemedi dedi.Ben onu atasından beri bilirim.Onun bunca işleri rahat ak işledi mi?Eğer doğru ile o işi işleyen olsa,onu öldürmenin yolunu çabucak bul,- dedi tüccar.Sonra eşi durup:

-Ben bu çocuğu öldürmenin yolunu çoktan ak bulup koyacağım-dedi.

-Ah,kadın,çok akıllı hem boynuz,av göreyim.Bulup koyan yolun nasıl,söyle bana?-dedi tüccar.

-Ben kırk gündelikçi toplayıp,kırk araba odun koşturup,onu büyük bir büyük tandıra koyup etrafını odunların sınıрыyla ötüp atarım hem gündelikçilere:

(O odunu yakın olan vakitte gelen adamı koyup,tandıra dikip kaçıp gidin diye söyleyip koydum)hazır onlar yakın olan çıkar,ben çocuğa tandırı görüp gel,ateşi yakıp oldu mu diye söyleyeyim,sonra o bağrıma yanaşıp duran gündelikçiler çocuğu tutup tandıra bırakıp da kaçır dedi eşi gülümseyerek.Bu nasılsa zengin eşine de makul düştü.Söyleyip o çocuğa(Tandıra varıp gel,ateşi yakın oldu mı) diye gönderdi.Çocuk tandırı görmeye gidip baksa bir yaşlı adam eşiğin önünde topluyor.Yaşlı adam çocuğu görüp:

-Oğlum,tüccarın evindeki konuk siz misiniz? İçip ekmek ye,bir meydan otur-diye yaşlı adam yaş çocuğa murat etti. Yiğit gideyim dese,(Kazanda buğday pişiyor,sonra tadına bak git oğlum) diye yaşlı adam göndermedi.Çocuk düşünüp durup,bayağı atasının ölürken önünde verdiği nasihati boyunca yaşlı adam kovup verdiği buğdayı asıp işe başladı.

Bu yerde kalsın, şimdi söz tüccarın eşinin.Tüccarın eşi padişahın oğlunun yanık koktu geleyim diye,bir eski elbiseyi toplayıp,koşup tandıra vara eğilip kokladı.O vakitte bekleyip duran gündelikçiler basıp,kadını birden tandıra tıkayıp.Yaşlı adamın buğdayını içip çocuk tandırı görse,içinde bir adam yatmış ölüp duruyor.Bunu görüp hemen tüccarın evine geldi.O vakitte tüccar:

-Hey,sen ne yapıyorsun,senin yengen tandıra baksın diye bizim kadın tandıra gitti,sen nasıl ölmeyip kaldın?-dedi.Sonra bunca korkunçlu haberden gamsız çocuk:

-Beni tandıra koyup öldüreceğin ne cezam var?-dedi.

-Hey,ben sizin eşyalarınızı satıp geldiğimde,bizler eşime zorluk etmişsin.Yengeni bulduğumda sonra,vurup sebepsiz koydun-dedi tüccar.

-Yok,ben sizin eşinizin söylediklerini yapmadım,o siz geldikten sonra beni kötüleyip,her türlü şeyler söyleyip,beni bozacak oldu.Eşime öldürteceğim,her türlü herseler söyleyip,beni bozacak oldu.Eşime öldürteceğim diye de korkutucu oldu,ama ben onun söylediklerinin hiçbirine

de kulak asmadım.Sebebi,bana atamın(Düz yapacağın yere kötülük etme) diye söylediği nasihati var dedi o nasihati yadıma sakladım.Söyleyip ben senin eşini korkutsam da,öldürmem dese de bozulmadım.Sonra için o kırk araba odun getirtip,beni sonra ateşe tandıra koyup örtüp öldürecek olana koydu.İşte sana ben tandıra varsam sizin eşiniz benle önce varıp kendi gidiyor.Hazır ben onu görüp geldim(Çukura düşersen,yakacak işlersen)denilen o.İnanmazsan varıp göstereyim,- dedi tüccara.Söyleyip tüccar ile çocuk ikisi tandıra varsa,tüccarın eşi yanıp,kül olup gittiğini gördü.

Tüccar eşi için yemek verip,büyük eşi ile kaldı.Söyleyip çocuğun develerine mısırları koyup verip,kendi de bir ne kadar deveyle koyup çocuğun ülkesine taşıdı.Bundan sonra çocuk alıp varıp gelelerin ülke halkına üleştirip verdi.Halkı mısırları alıp yemek pişirip,açlıktan kurtuldu.Yıldan-yılda ekilen işçiliği zor olup,doğru yolu çocuğun halkı tok hayata adım atıp,eski gören kederlerini unuttu.

3.1.29.Bilgili Çoban

Eski zamanda yaşlı bir adam ve yaşlı adam vardı.Kendilerinin hiçbir şeyi yok,ölmeyecek kadar yemek yapıp yerlerdi,yalnız tek çocuğu vardı.Çocuk on-on beşe geldiğinde,yaşlı adam ile kadın peş peşe öldü.Çocuk büyüüp,bir gün bir zengine çoban oldu.Çobanın koyun,keçilerine bakıp,çölde bir gün giderken(Ben öldüm,bana ademoğlu olan el versin-diye ses işitti.Nereden geldi diye şaşkın olup baksa,sesin bir kuyunun içinden çıktığını bildi.Kuyunun ağzına varıp eğilse,dibinde bir kadın:

-Beni çıkarıp alın,ben zavallıyım,-diye bağırdı çoban biraz düşünüp durdu da:

-Koy,bu olmaz,bu çaresiz birine düşmanlık ile ölsün diye kuyuya atılanı çıkar,nede olsa çıkarıp alayım diye düşündü.Keçilerden,koyunlardan yün kırkıp,uzun ip eğdi,kuyunun ağzındaki taşı alıp,kadına ip için gönderdi.

-İşte o ip için beline sağlam bağla,iki elinle ile ipi tut,ben seni çekip alacağım,dedi.Kadın ipi beline bağladı,iki elinle sağlam tut,çoban kadını yukarıya çıkarıp aldı.Baksa gösterişli endamlı, güzel bir yeni gelin.

-Sen ne yapıyorsun,seni kim kuyuya bıraktı,ne sebepten bıraktı?dedi.

-Ben bir fakirin kızı idim, baba ve annem bir padişahın çocuğuna verdi dedi,ben onun ile gitmeyip,bir fakirin oğlu ile kaçtım,arkamdan padişahın oğlu koşup gelip,kocamdan zorlukla çekip alıp,buraya geldiğinde,o kuyuya bırakıp,ağzını taşla kapatıp bırakıp gitti,-dedi kadın.Çoban

gelini kuyuya bırakıp gelen adamları durup-düşünüp nerenin adamı babanın,hasıl eşyasını sorup aldı da geline:

-Misafir sen bizle eve var,dediğim yerde dur,sonra benim dedem ve ninem var,onlar ile tanış,benim dedeme söyle,bana çabuk gelsin?-dedi.

Gelin gittikten sonra çok olmadan saf çobanın babası geldi çoban koyun-keçilerini babasına bıraktı.Görecek hoş o baba,diye gitti.Babası şaşkınca düşünüp kalakaldı.Çoban birkaç gün yol gidip,bir ülkeye varsa,çok adamların bir yerde toplanıp durduğunu gördü.Varıp baksa,iki adamın birisinin ayağının altına kül,ikincisinin ayağının altına mısır saçıyor.Çoban güreşen adamların yanına varıp onları durdurdu.Bunun yüz-çehresine göz diken diğerleri:

-Ey ne yapan adamsın,neden durdurdun onlarla ne isin var?-dedi.

-Sizler bilemezsiniz,diğer adamı çağırıp,soralım,güreşen adamların ikisi de bir zaman adam.Ne için birinin ayağının altına mısır,diğerinin ayağının altına kül saçtı?-dedi.Adamlar şaşkın oldu,güreş de durdu.Mısır ile külü saçıp yürüyen adam çobanın yanına geldi.Çoban adama bakıp:

-Sen ne için onları yapıp sürdürdün?-diye üçüncü merteye sorduğunda:

-Sen akıllı bir çocuksun,benim niyetimi bildin,sözünü sormadan ak koy?-diye bıyığını sıvazladı

-Yok,ben bilgen ile bu adamlar buna tam düşünmeyip dur,hem bilsin dese,adam kıp-kızıl olup lam-mim hiçbir şey söyleyemedi.Çoban adamlara bakıp:

-Burada gördünüz mü? Seslenip durmasından anlayın.Güreşenlerin ikisinin birisi fakir,birisi zengin,burada kadın da zenginin kızı,fakirin ayağının altına takılıp yıkılsın diye,mısır saçtı,sizler onu kötülemediniz,-dedi.Bu söze bazıları öfkeleni,kızlara eğlendi.Güreşe toplanan adamlar ikiye bölündü.Söyleyip yanında kavgaya başlayıp,birilerinin kolu koptu,birilerinin gözü çıktı,birkaçı öldü.Çocuğun sözüne eğlenenler çoğaldı.Sonunda,çocuğun taraftarları yendi.Şimdi adam dar ağacına asılıp,toplanan halk uzaklaştı.Çocuk yoluna çıkıp gitti.

-Birkaç günden sonra o yerdeki adamlar(Bizler güreş tutup temaşa ederken,bir çocuk gelip,sırrımızı bozdu,toplanan adamları ikiye bölüp dövüştürdü,bir adamı dar ağacına astırdı,o çocuktan asılıp öldürülen adamın kanını talep etmeliyiz diye,ülkenin padişahına arz ettiler.Padişah arzı divanında okutup işittikten sonra,bu ahval ne zaman olup geçti diye soruşturmaya başladı.Adamlara kanaatlerini cevapta söyledi.Arz edenler bir-birine bakıp,(Kadıya varsan,kuru kol var mı,bir şey alıp var) diye çok eski ata-babalar kötü olmayanı söyleyip gelen

padişaha eline bir şey kısıp varmazsan ağzına çamur sür,hiç şey alıp getirmeden sonra işinizi de bitirmede diye öfkelenerek geri döndü.

-Çocuk gidip oturup,bir padişahın ülkesine vardı.Kaleye varıp,bir yaşlı adamın evinde konuk olup oturup,bayağı kendisinin çıktığı işlerin sebebini sordu.O bizim padişahın oğlu, kuyuya attığı bizler padişahın oğlunun Fatiha okuyup koyan başlık parası idi.Padişahın güzel yüzlü gelini gelmeden,bir fakir ile kaçıp gidip dedi.Padişahın oğlu arkasından varıp zorluk ile alıp,kuyuya bırakıp gelip dedi,-dedi ev sahipleri.Çoban yiğit:

-Padişahın o oğlu hazır nerede hem onu nasıl görürüm?-dedi.

-Ben görüp geleyim,eğer o oralarda olsa,seni alıp götürüp,onu gösterip yardım edeyim,- diye yaşlı adam evden çıkıp gitti.Uzun zaman sonra saf yaşlı kadın eve girdi:

-Oğlum,bizim padişahı tanrı lanetlesin,o yaşı altmıştan geçmiş yaşlı adam-kadınları öldürün diye buyruk verdi,hazır hem halk yaşlı kadın ile adamları öldürmek için toplar.Ben de yazısız ölecek oldum,-diye yaşlı adamın ağzını yamultup ağlayıverdi.Çoban yiğit:

-Ağlama nine,ben buna da aman bulurum.Seni öldürmeyecek aman bulurum, yaşlıları da vakitsiz ölümden kurtarırım,-dedi de padişahın önüne vardı.Kederi gelen padişah buna da yaşlıları öldür diye buyruk etti.Yiğit padişahı aldatmak için,(Ülkenizin sınırına düşman geldi,ondan sonra güçlerinizi gönderin) diye padişahın yüzüne telaşlı bir şekilde baktı.Padişah hemen,ülkeyi yurdu toplayıp,silah zırh kuşanıp savaş meydanına atlandı...Yaz günü.Gün sıcak.O sıcakta üç-dört gün yol gittiler.Önlerinden hiç sancak görünmedi düşman çıkmadı,susayan halk kaynayan sıcakta içecek bir yudum su bulamadı,şaşkın olup su bulmak yön-etrafı soruşturup haber vermeye başladı.O vakitte bayağı yiğit:

-Padişahım,su bulmanın yolu bizden geçti gömlek tozlu,gerçeği çok zorlukları başından geçiren yaşlı adamların bilgisi gerek dedi.Olardı da sınırdan öldürdünüz,-dedi.Padişah yiğide:

-Onda nereden olmasın yaşlı adam bul,yaşlı adam bul,böylece,onların akılı ile su bul!- diye emir verdi.Yiğit düşünüp durup,iyi su bulayım diye çıkıp gitti de,bir bir meydandan sonra dönüp geldi.

-Yaşlı adamın,bir öküz bulun,o öküz su bulup verir-dedi.Söyleyip bir öküzü önüne koyup alıp,yiğit gitti.Bir yere vardığında şimdi öküz bir ağacın dibini ayağı ile kazıyıp meledi.Adamlar o yeri kazıp baksa,su çıktı.Susayan halk susuzluğunu giderirken,padişah:

-Sana bu akılı kim öğretti,kimden bildin?-diye çoban yiğitten sordu.Yiğit(Yaşlı adamların verdiği akılı ile yaptım)-diye doğrusunu söyledi.Padişah,ben yaşlıları bilmeden

öldürmüşüm,yaşlıların akılları zor günlerde gerek ,bizleri ölümden kurtardıkları için dedi şimdiden itibaren yaşlıları kurtarmak için buyruk verdi.Çoban yiğit:

-Padişahım ben size ülkeye düşman geldi de güç,-diye söylememin aslında manası vardı,etrafında düşman yok,nene-dedeler ölümden azat oldu,şimdiye kadar söylediklerin oldu dedi.Padişah sözünü yiyip dudağını dişledi yiğidin önüne kapandı.O an kötülük edeyim dese,yiğidin elinden her geleceğini bilen padişah eğer ben bu yiğide ihanet edersem,bu beni yaşatmaz nede bolsa hazır söylemeyeyim ak koyayım dedi de,kaleye geri döndü.Geri dönüp gezerken padişah yiğide bir isteğini söyle git dedi.Çoban yiğit:

-Yaşlı adamın,gördüğümü söyleyeyim mi,bildiğimi söyleyeyim mi,ya işittiğimi söyleyeyim mi?-dediğinde,padişah düşünüp durup:

-Öncesini de söyle?-dedi.Sonra çoban yiğit:

-Nede olsa işittiğimi söyleyeyim,-diye padişahın oğlu yerinde saflaşıp nasıl başladı.

-Geçmiş zamanda bir padişah vardı,padişahın bir oğlu vardı,o an bir günler bir fakirin kızını söylettirdi,o kız padişahın oğlunu gelmeyip,birisiyle kaçıp gitti(Atını süremeden arabasının arısın ansızın durmuştu) denildiğinde,kızı,kaçıp gittiği yerden zorluk ile tutup alıp,dağ başındaki bir kuyuya bırakıp gitti diye işittim.Doğru olsa padişahın da,oğlunun da ahmaklığını koyun.Çocuğuna kız koyma,o ne yaptı hayvan adam dedi efendim,-dedi.Padişah kendisinin yaptığı iş söylenince kesip-geçinip edip:

-Ey,bu geçmiş şey koyun,öyle olması mümkün değil,-dedi.

-Geçmiş olsa,oturduğum yerimde,ya duran yerimde zor kalayım de padişahım?-dedi yiğit.Çoban yiğit yaşta olsa yerli-yerinde,her şey elinden gelecek okumuşlu dedi.Birisini yere yapıştırmam dese,söylediğini yapıp alacak dedi.Padişah bunun sözüne kederlenip,yiğidi kamçıya tutturup tam verip umut ettiğinde,padişahın ayağı yerden hareket etmedi.Onu vurmak için yanındaki vezirlerine buyruk verdi,ama onlar da yiğidi durduğu yere bıraktı.Şimdi yiğit bir kendi kaleye geri dönüp padişahın saraylarına girdi.Onun oğlunu da gördü.Padişahın oğlu:

-Kim bu benim yerime cevapsız girip yürüyen?-diye seslenip koydu.(Cellat!Bizler odaya hırsız geldi,tutun he tutun!) diye seslendi.Bir yönden padişahın eşleri,köşeden cellatlar geldi.Yiğit de dua ile,köpek etti.Padişahın bir kardeşi vardı,onu at edip üstüne er gönderip ağzına suluk koyup,üstüne bindi.

Padişahın büyümüş kızı vardı,onu yanına bindirdi.Padişahın on beş vezirin deve edip,üstüne yük koydu.Bayağı kendi durduğu yerdeki yaşlı adamı deveye bindirip kendisinin

yurduna gitti.Biraz günlerden ülkesine geldi,ata-anası,doğan-tavusları ile görüştü.Bayağı kuyuya bırakılan eşi çağırıp alıp padişahın oğlunu gösterdi.Söyleyip bilgili yiğit horluk gören halkı zalim padişahın demir yumruğundan azat etti.

3.1.30.Aldar Kösenin Hilesi

Çok eski zamanda bir çoban vardı.O bazen koyun bakardı.O zamanda Sedirbay denilen han oldu.Onun ay dese ağzı.Gün dese gözü var bir güzel kızı vardı.kızın güzelliği karanlık köşeleri aydınlatırdı.Hanlardın,zenginlerin çocukları her yıl bin altın verip kızı ısıldayan yüzünü görürdü.O ülkede bu kızı bin altın verip görmeyen tek çoban ile Aldar köse kaldı.Bu haberi Aldar köse işitip çobana vardı.

-Hey arkadaş,halin nasıl,-dedi.

-Halimi nasıl sorarsın.Kendin bilmediğin yerden.Gündüz kumu aralayıp koyun bakıp,gecede taş taşıyıp dağın soğuk taşının üstünde yatarım.İçtiğim biraz ayran.

-Çoban arkadaş,ben bir kızın var yerinin haberini işittim.

-Söyle arkadaş,o ne haber?

-Sedirbay Hanın sade,güzel bir kızı vardı,her kim o kıza talip olsa,bin altın verip görür,onu gören de görmeden de rüyada,dedi.Yurdun hepsi varıp gördü,şimdi görmeyen tek sen ile ben kaldık.Gidip o kızı bizler de varıp görüp geri dönelim.

-Koy arkadaş,(Fakirin teni buğday,balıkçının teni karma)-dedi,zengin,şeyh,hanın çocukları,sultan zadeler,törelere ile yarışıp bizlere ne olacak.Kendilerimiz anlı gün vurup,yerde taş taşıyıp yürüyen çobanlarız,ondan da yönümüzde göre tek gideriz.Hanın kızına verip göreceksin bin altınımızı kullanma,bizlere hanın kızı nerede.Garip yolu hangisi diye koyunumuza bakıp yaşayacak değerli koy,-dedi Çoban.

-Gökten yere düşürme benim gerime yarayacak ilacın kendim bulamam dedi köse.

-Koyunlarımı ne yapacağım?

-Sahibine bırak.

-Sahibi kim?

-Aç kurt.

-Zengin ondan sonra beni bu yere koymaz koy.

-Gideceğim deme. Kendim berinin de hesabını bulamam.

-Onda kendin bil ağa,varırsak varalım,neyimiz gitti,-diye Aldar köseye katılıp,ikisi yola revan oldu.Ormanın eline alıp,peşin beline düşüp birkaç gün yol yürüyüp,az yine kötü bol gidip,hanın kızının bağına varıp,bir yerden zıplayıp içeri düştü.Bahçenin içinde bir keçinin yelesinden bıçağın vurup öldürüp Aldarköse kesti.Hanın kızı bahçeyi seyredip yürüyüp gezerken,önünden keçiyi kesip alırken Aldarköse ile çobanı görüp onların yanına geldi.

-Ne yapıyorsun ikisini bir keçiyi kesemedi,böyle durun,kendim kesip vereyim,-dedi de,yanına yetişip gelen yoldaş kızların geri gönderdi.Kesilen keçiyi bir odaya götürüp kazan-ocak bulup asıp verdi.-Aldarköse kazanı açıp üstüne döküp,işte çoban arkadaş su taşıyiver diye kendi tarlaya çıkıp gitti.Çoban kabak ile su taşıyıverdi.Aldarköse kazana su koyup,keçinin etini astı.Bir zamanda hanın kızı konukları göreyim diye gelse,konuklar kazanı döndürüp asıp,üstüne su koyup,odanın içini göl edip gönderdiğini görüp,kazanı tekrardan alıp asıp verdi.Aldarköse kazanın yanına oturdu.Çoban da ateşi yakıp yemeği pişirdi.

Kazanı düşürüp önüne alıp yemeyip oturdu.Hanın kızı yine geldi:

-Sizler yemeklerinizi yemeyip neden homurdanıp oturuyorsunuz?-dedi.

-Bizlere yemeği kadınlarımız yedirir -dedi Aldarköse kıza.Kız düşünüp durup:

-Ben yedirsem olmaz mı?-dedi.

-Onu kendiniz bilirsiniz,-dedi o.

Hanın kızı Aldarköse ile çobana yemeği ağızlarına koyup yedirdi.Hepsini yiyip el yıkayıp bittikten sonra kız evine gitti.Aldarkösenin bir katta buğday vardı,kız geldikten son yere saçıp gönderdi de,aşağıya göre çöküp oturduğunda,konukları görmeye yeniden kız geldi.

-Ne yapıp oturuyorsunuz,tutup,bu yerden tez gidiniz,şimdi gören olursa babam sizleri öldürür,-dedi.

-Buğdayımı toplamadan ölsem de gidemem,-dedi.Aldar.

-Ben size bir batman buğday vereyim,onu al da tez yola düş,-dedi kız.

-Senin buğdayın gerekmez kendim buğdayımı toplayıp alırım.

-O buğdayın için bin altın vereyim,bu yerden hemen git.

-Altının da gerekmez.

-Var iki bin altın verdim,var tez git.

-Yok,buğdayımı toplamadan asla kımıldamam.Benim sinirimi bozma !

-Beş bin altın vereyim evden çık hemen,-diye kız yalvardı. Aldarköse beş bin altını aldı,yurt hanın kızını bin altın verip görse,Aldarköse ile çoban eşiği ak gördü.Tekrar yemek astırıp hem beş bin altınını alıp gitti.

3.1.31.Ziyba İle Ziyne

Geçmiş zamanda beş kale ortasında bir padişahı.O padişahın evladı yoktu,yaşı elliden yüksek,şimdi dünyadan çocuksuz öleceğim diye umutsuzken o vakitte eşi hamile olup,sayıli gün geçtikten sonra bir kız doğdu.Padişah kadınının sağ-selamet doğurduğuna mutlulanıp,kendi rütbelilerini çağırıp,büyük ziyafet-eğlence verip, oturup düşünüp kızına ad koydu.Zeynim üzgün olup gittiğini gören çocuğum dedi,kızımın adı Ziyba olsun diye,kendi fikrini bildirdi.Gelip toplanan rütbeliler bu adı makul görüp,kızın adı Ziyba oldu.

Günlerden bir gün kız altı yaşına gelince,mektepte verip okuttular,on dört yaşında kız büyük sözlü,kitap okuyup molla oldu.kızın güzelliği,onun aklını gören adamları hem ata-anasın şaşırttı.Padişah atası hem anası bu kız on beş yaşına geldikten sonra kendi önüne bir büyük saray yapıp,o saraya her türlü nakışlı örnekler ile bezeyip,etrafını insan geçmez büyük hendek kazdırıp,bir yerden eşip kapı koydurdu.Sonra bir de Ziyba yalnız olmasın diye ülkeden yüz elli kızı seçerek alıp,yanına getirip koydu.Ziyba on sekiz yaşına gelince,kız olup büyüüp,kendi yaşında yiğit-çelen ile düşünüp gülüp eşine almaya başladı.Yanına kızları alıp her gün gezip kendisinin bağında yukarıda dikilip koyulan köşküne çıkıp etrafa göz atıyordu.Günlerden bir gün yukarıdan aşağıya doğru duran köşeden geçip batan arabasına çift at çeken,değerli ipek giysiler giyen,beline altın kemer,başına kürk börk,ayağına altın yaldızlı çizme giyen bir soylu arabasını durdurup yukarıda duran Ziybaya gözünü dikip,o yerde yorulup durup kaldı.

Ziyba bu yiğidin durup bakıp durduğunu utanıp,içeri girip gitti.Şimdi soylu o baktığında görüp durup kızın güzelliğine hayran kalıp,tekrar bir çıkarsa düşüncesiyle ile gün batana kadar durdu.Sonunda,geri dönüp çıkmayınca son Pazar işini bos kalıp burnunu çekerek keşke evine geri dönüp geldi.Evine gelince ata-anasına hiçbir şey söylemedi,Ziybanın aşkıyla yer üstüne yatıp aldı.Soylunun Ziyne denilen eşi vardı,bu bir fakir kadının kızıydı.Ziyne çok akıllı,yetenekli oldu.Soylunun de atası o kızı kararsız kaldıktan sonra kendisinin eline alıp,büyüdükten sonra çocuğuna eş kılıp verdiğinde iki yıl oldu.Üzgün olan durumunu sorup,size ne oldu,durunuz derdinizi söyleyiniz,belki derdinize deva bulunur dese de,soylu o gün tan atana kadar söylemeyip yattı.Ertesi gün tan atıp gün doğduktan sonra arabasına çift at koşup sürdü,soylu padişah kızı

Ziyabanın sarayına doğru gitti.Eski geldiği yerine gelip,yukarıdaki gözünü ayırmayıp durdu.Yetenekli kız soylunun geldiğini şafakta görse de,geceye kadar bu yere çıkmadı.Gün batmasına yakın vakitte kız köşke gelip soyluya doğru bir sarılmış bir şeyi bıraktı da geri dönüp evine girip gitti.Başka hiçbir şey söylemedi.Soylu bu sarılı şeyi alıp baksa,ufak sarılıp sarmalanan bir tane altından boğum verilen kapaklı çaydanlıktı.Bu çaydanlığın ne manası olduğunu düşünüp hem de benim çaydanlığım yok, çay içsin diye verdi mi acaba,ben çaydanlığa diye düşünüp evine gitti.Soylunun eşi Ziynepten tekrardan soylunun üzgün olup geldiğini görüp ahvalini sormaya başladı.

O vakitte soylu kadınına öfkelenip,sen benim ahvalimi bilen ile benim derdime çare olamazsın,-dedi.Ziynepten erinin sıkıldığını görüp,kendisinin akılının nasıl müşkil iş olsa da,halledeceğine gözü yetip:

-Siz söyleyin,hesabı ben bulurum,-dedi.O vakitte soylu gece Ziybaya vardığı,gün ile durduğunu,Ziybanın geri dönüp çıkmadığını,eve geri dönüp gelip tekrar gittiğini,gün batınca yaklaştığında Ziybanın köşeye çıkıp bir çaydanlığı kapağı ile verdiğini söyleyip,bunu veren çaydanlığı,başka hiç şey ben düşünmedim,-dedi.Zeynep tez çaydanlığı eline alıp görüp,ne sırrı olduğunu düşündü.Cevabını alıp da çok zor dedi.Böylece olsa da,başta çözümünü bulup veremem diyip manasını verip koyduğu için Ziynepten bu çaydanlığın manasını söylemeye başladı.

(Çok çiftli kocam soylu sizin dün gördüğünüz, padişahımızın kızıydı.Halkta atasözü var dedi:Hanın kızını kim önce yanında görürse o alır)diye.Han kızı sizi iyi görüp seven olsa gerek.Bu verdiği altın çaydanlık-babasının altın kapaklı kuyusu var dediği,o yere bugün gece geliniz, o yerde buluşalım diye size bilmece yapıp verdi,-dedi.

Bu sözü işitince baytbatşe gün battıktan sonra söylenilen yerdeki kuyuya varıp padişahın kızı bekledi.Bir zaman geçtikten sonra uykusu bölünmeyen soylu gözüne uyku tıkılıp,bekleyip oturmaya hali kalmadı.Kalkıp oturup uyuklayıp gitti.Baytbatşe doğru uykuya gittiği vakitte ,el ayağının çekilip gittiği vakitte yanına iki kız alıp Ziyba ve de söylenilen kuyu başına yetip geldi.Gelse soylu uyuyor.Ziyba kız soylunun yanına gelip çok vakit bekleyip oturdu.

Baytbatşe uykusundan uyanmadı,kız geldiğine bir az üzgün da kendisinin verdiği bilmecesine düşünüp,söylediğiniz yere geldiğine soylunun akıllı var koyun diye yere biraz bekledi.Bunda da soylu uyanmadı.Sonunda kız gitmeye hazırlandı.Ama kendisinin geldiğini bildireyim diye,soylunun koynuna bir altın tenge koyup,kendisi gitti.Soylu tan attığında yatıp uykusu kalmadıktan son dikilip başka,yanında kız da yok,başka adam da yok.Benim kadını

beni aldattı,beni aldatıp gönderip,başka biriyle gitti,oraya varıp kadının cezasını vereyim,diye soylu evine öfkelenip gitti.Evine gelip öfkelenip,(Sen beni aldattın,padişahın kızı gelmedi) dedi.O vakitte akıllı Ziyne sakince,(Böyle olması mümkün değil dedi.Elbisesinin kemerini çözüp,padişah kızı gelecek olsa bir belge veren çıkar)dedi.Kemerini çözdüğünde iki altın tenge düşüp kaldı.Bunu görüp soylu şaşkın oldu,tekrardan bu ne sebep diye kadına sordu.(Bu altın tengeyi padişah kızı koymuş.Bunun çözümü: İkimizin de başımız altın dedi,o tengeden katılıp söyleşimiz koyun diye geldim diye Ziyne cevap verdi.Soylu ahvali görüp,şimdi ne yapacağım,gözüme uyku tıkılıp uyuklayıp kaldım doğru dedi diye boyunladı.Ziyne soyluya akıl verip:

-Siz bugün tekrar kızın köşküne gidiniz,tekrar bir şey verir onu alıp geliniz,tekrar ne der?dedi.

Soylu atı çekip,düğmeli arabasına binip bayağı padişah kızının köşküne tekrar vardı.Şafaktan geceye kadar durdu.gece olduğunda kız çıkıp,tekrar bir bağlı şey bıraktı da,geri dönüp evine gitti.Soylu bunu açıp baksa,bir tarak ile bir elma koymuş.Bunu eline alıp,ne denildiğinde çekinip evine gelip koyup eşine gösterdi.İşte bu tarak ile elmanın sebebi hem çöz sadece dedi.Ziyne elma ile tarağı eline alıp durup:(Benim babamın bağının sırtındaki bahçeye hiç kimse girmesin diye ormanı var,o ormanın kalınlığı o tarağın düşünün tarak gibi,o ormandan nasıl da olsa geçersen,ondan sonra bir büyük bir elmalı bahçe var,o an gelip beni bekle,ona kendim gelirim dediği sözü)-dedi.Soylu gün battıktan sonra söylenilen ormandan geçip,elmalı bahçeyi bulup bakıp bekleyip oturdu.Bir az oturduktan son soylunun uykusu geldi.Bekleyip oturmaya dayanamayıp uyuyup kaldı.Aradan çok vakit geçtikten sonra Ziyba yanında üç kız ile buluşma yerine geldi.Bahçenin için aralayıp gidip,soylunun tekrar da uyuyup kaldığını gördü.Ziyba kız yanında bir az bekleyip oturdu,soylunun uyanacak yüzü olmayıp sonra yanındaki kızlarla oturup esneyip koşuk söylemeye başladı.Bunda da soylu uyanmadı.Bundan son kız soylunun yanına gelip,koynuna bir gümüş tenge,bir bakır tenge bıraktı da evine geri dönüp gitti.Soylu sabah baksa,yanında kimse yok.Kemerimi seçip baksa,bir bakır tenge ile bir gümüş tengenin koynuna bırakıldığını gördü.Bundan sonra bu sırrın ne olduğunu düşünüp geri dönüp gelip,eşine olan ahvali beyan etti.Ziyne gümüş ve bakır tengeyi eline alıp oturup,bunun çözümü böyle dedi:Başıma dikilen soylu,sizin geceki altın başınız bugün bakır vardı,sebebi bunun bakır tengeye sizi benzetip,izleyip gelen kendin sizden artık altın kılıp tekrar geri dönüp gitti).Bundan sonra soylu şimdi ne yapacağım diye sordu:-Tekrar bir mertebe dün yere varınız,kız halkı yiğidin

üç mertebe sınar,deniliyor dedi.Tekrar bir şey verir,onu alıp gel ondan sonra tekrar bir ilacın işleyip görürüz,-dedi Ziynepe.

-Soylu çift at koşulan arabasına binip Ziyba kızın köşküne doğru gidip gitti.Köşkün altına gelip tekrar bekleyip durdu.Kız buna çok geç çıkıp,bağlı bir şeyi bıraktı da,geri dönüp evine girip gitti.Paketi açıp baksa,bir ayna ile bir kara taşı gördü.Bunun ne manası var diye düşünüp,soylu evine geri dönüp geldi.Ayna ile taşı alıp gelip eşine verdi.Ziynepe eline ayna ile taşı alıp durup: (Siyah kabı katıp ondan böyle ne kadar bekleyip gelsen de ikinci defa çıkmayacağım) bu ayna nasıl olsa ,(Benim o köşküme yakın görünüp duran yerde bir büyük havuz boyuna gidecek oldu,kendisinin uyuyup kalacağını eşine inip,düşünüp eşi Ziynepe baktı.Ziynepe kendisinin akıllılığı ile erinin bir yardım isteyip durduğunu bilip: (Ben sizin uyuyup kalmamanız için bir ilaç yapsam,onu içip gidersen,bugün Ziyba kız ile görüşürsün) dedi.Bu söylenen soylu makul düştü.(Nasıl yapsan da bir rütbe yaşa gör,erken ben uyuyup kalmayın) dedi.Kız eline bir keskin bıçak alıp,soylunun parmağının üstünden az biraz kesip az tuz koydu.Parmağının kesilen yeri açıp,soylu bağırdı.O vakitte Ziynepe: (Bir azdan sonra ağrısı dindi,o vakitte canın rahat bulup tekrar uykun geldi,sonra buna tuzdan tekrar da o diye tuz verdi.Bu tuzun öfkesi ile uykun açılıp gider. Kısacası,Ziyba biraz sonra gelir,o seni görüp sağlık iyilik konuştuktan sonra sarayına çağırır,kız ile gidersin,vardığında bu tuzun öfkesi de geri döner) dedi.Bu hilelerin varlığını bilip,alıp soylu tekrar gitti.

Söylenilen havuzu bulup alıp,bekleyip durup gündüz uyku vaktinde uykusu geldi.Ziynebin söylediğini edip parmağın kesilen yerine tuzdan koydu.Parmağı tutup açıp,uykusu tamamen açıldı.Aklındakini kılıp bekleyip duranda,Ziyba kız kendisinin en iyi dostu bir kız ile gelip kaldı.Kız çoktan beri umut kılan soylunun bekleyip durduğunu görüp sevinçli selam verip,gördü,aman-esenlik sordu.Soyluyu kendi sarayına çağırdı.Soylu de Ziyba kızını çağırmasına hazır duran kötü mü,peşinden gitmeye başladı.Sarayına gelip türlü yemeklerden yiyip,tatlı şaraplardan Ziyba kız ile bir içip,gülüp oynayıp,dem alıp,o yerde yatıp kaldı.Uykusu bölünen kız hem uykuya sabrı yok soylu o yerin gülererek tan atanın gün batanın,tehlikeye düştüğünü bilmeden yattı.

Şimdiki sözü kızını atasından başlayalım.Kız atası Timur kendisinin yanında on bine yakın askeri olan padişahı.O gün kendi yanına kırk yiğidi alıp,payitahtını bırakıp,bir düğüne yürüyüp gelirken düğünde bir kararsız işi seçip olup,beylik kağıdına damga basıp için başka mühürü paytahta kalanı kesin oldu.Bundan sonra padişah mühürü tez alıp gelip kendisinin baş

veziri Behrama buyurdu.Behram vezir şehre gelip padişahın mührünü alıp durduğunda bir düşünce peyda oldu.O eskiden padişahın kızına aşıkta,kendisi Ziybayla başka kime vardı,benden başka kimle oynayıp güldü diye düşündü.Onun için aşıklık ateşine katlanılmaz,kız sarayında bir yalnız oturduğu vakitte varıp görüp söyleşip biraz gülüp-oynayıp gideyim diye saraya gelse,kızı bir yiğit ile odana oturduğunu gözü gördü.Ziybanı kendim alamam diye vezirdin içine ateş düştü.Ne yapacağını bilemeyip,sonunda bir şey düşündü.O vakitte kocaya çıkmayan kız kimin kızı olsa da,birine ile oynayıp gülüp oturduğu bilinse,ölüm cezasına çarptırılırdı.Onun üstünde kız atası padişah bunlar günahkarlar olsa,ak-karasına bakmayıp kızı da,yiğidi de zindana koyup halkı toplayıp dar ağacına asıp cezalandırırdı.Vezir Ziybayı da,soylu da uyuyup yattı yerde döşeği ile götürüp zindana koyup gönderdi.Bunlar zindan dibine varıp öğle vaktinde kendilerinin ele düştüklerini bildiler.Vezir zindan başına üç çocuğu nöbetçi kılıp koyup kendim gelmeden çıkarmayın diye padişaha görmeye gitti.

Şimdiki sözü Ziybadan işitin. Ziyba soyluyu uyandırıp,(Evinizde kiminiz var) diye sordu.Soylu olsa kendisinin bir akıllı Ziynepe denilen eşini var olduğunu, onun akıyla bulup verdiğini bastan sona söyledi.Ziyba kendisinin yaşayan timsallerinden soylu kendi akıllı ile bulmayıp,evindeki akıllı eşinin bulup oturduğuna soylunun akılsız yiğit olduğunu düşündü.Üç günden geri uykusu bölünmeyen soylunun bunca durum olup zindana düşüp tutuklanıp kalenin bilinmeyenine büyük pişmanlık duyup düşünüp oturdu.

Kız akıl buldu. Zindan ağzında duran çocukları aldatmaya başladı.(Çocuklar sizler o kaledeki Abdullah denilen soylunun evin bilirsiniz mi?) diye çocuklardan sordu.Çocuklar da biliriz diye cevap verdi.(Ben bir avuç dolusu tenge versem o tengelerle pazardan tatlı meyveler alıp yersiniz)dedi.Çocuklar bu söze çok sevinip,(Yine tengeleri veriniz)dedi.(Sizler tenge alacak olsanız,benim bir işimiz var,yapar mısınız?) diye sordu Ziyba.Çocuklar(Nasıl iş söyleyiniz?)dedi.Kız onlara: (Ben ellerinize taş vereyim,o taşı alıp Abdullah soylunun evine varın,sonra son bir taş ile vurup,bir aynanın gözünü kırın,ondan sonra çatının üstüne çıkıp,çatının altına içine iki taş atınız,bundan sonra çatının üstüne üç kere teptikten sonra tekrar yapın,başka hiç şey söylemeyin dedi.Bu sözü işitince çocuklar bir az düşünüp durup(Kendi kolay iş koyun,varsak varıp gelelim)diye içinden birisini seçip çıkıp,kendisinin yerine üçüncü çocuğu kaldırıp,üstündeki çobanı soyguncu edip koyup eline üç parça taş alıp,soylunun evine göre koşup gitti.Soylunun evine gelip damın penceresinin bir gözünü vurup kırdı,damın üstüne çıkıp iki taş

ortasına bıraktı,bunla o damın altına üç kere vurup sonra geri dönüp gelip,Ziybaya yaptığı işleri söyleyip akçesini alıp kendi yerinde durdu.

Şimdiki sözü Ziynepten işitin.Ziynep kayınbabasının yanına varıp,(Şimdi çocuğun işleyip gelen işine düşündünüz mü?)diye sordu.Atası: (Işığım ,ben olsam aklımdan şaşkın bir yaşlı adamım,nereden bileyim,çocukların ne yapıp ettiğini)diye cevap verdi.Bundan sonra Ziynep o çocuğun gelip pencereyi vurup kırıp yalnız gözü,belinin kuvvetli balan Abdullahdan ayrıldığıının yalnız gözü çıktı denilen sözdü.Çatının üstüne çıkıp içine iki taş bırakması,çocuğun biriyle yakalanıp,karanlık zindana düştü,denilir.Çatının üstüne üç kere tepilmesi tez vakit içinde bir ilacını görmezseniz,başka hiç ilaç olmaz,denilendir dedi.Yaşlı adam bunu işitip ağlayıverdi.Bundan sonra yaşlı adamdan hiç yardım olmayacağını bilen Ziynep bir-bir tabak süt pişirip,üstüne destur ile savıp,zindanın başına doğru gitti.Zindan başındaki çocuklara: (Işıklarım,bugün ben bir düş görüp,o düşümden korkup uyandım,sabahleyin durup zindanda yatan zavallılar için yiyecek vereyim diye niyet ettim o yiyecekten zindanda yatanlara verdim,şimdi bir tabak yiyecekten kaldı,o zindana adam var mı,diye gelip durdum) dedi. Biz sizi tanımıyoruz.Yüzünüz perde ile kapalı,bu yerde adam gönderen hiç olmadı,burada ölüm cezasındaki adamlar yatar)dedi çocuklar.Ziynep söze tekrar başladı: (Işığım,bende sizleri tanımam,yüzümü açsam büyük günaha batırım,tek benim elbisemi belgeleyip kalınlar,ben girdiğimde bir tabak yiyecek yiyeceklere verip oturmadan geri dönüp çıkarım)dedi.Çocuklar Ziynebin bu sözüne kulak verdi,bir-biri ile düşünüp,(Göndersek göndeririz,girdi de çıktı,birini alıp çıkmazsa olur)dedi.Arkasında çocuklar anlaşıp,zindana girmesine izin verdi.Ziynep içeri girip soylu ile hem padişah kızı Ziyba ile birleşip,aman-esen sorup söyleşip oturdular.İki akılın koruyucusu Ziyba ile Ziynep birleştikten sonra padişahın hükmüyle behram vezirin zulmünden kurtulmanın yolunu izledi.Sonunda bunlar o yolu buldular.Ziynep kendisinin üstündeki,başındaki,ayağındaki giysisini seçip Ziybayı giyindirdi,kendi onun giysisini giydi,böyle yetip o an tekrar ne kadar hileler öğretip,eliyle alıp geldiği tabağı tutup,çıkarp gönderdi,kendi kocası ile zindanda kalıverdi.Ziyba elinde tabağı zindandan çıkıp yönelip gitti.Çocuklar iyi baktılar.Boyu,üstündeki elbiseleri,varlığı giren kadının kendi olduktan sonra,hiç kimseni şüphelendirmeden kalıverdi.

Şimdiki sözü Behram vezirden işitiniz.Behram vezir padişahın mührüyle peşinden düğüne vardı hem yine kalede nasıl durum olduğunu,kızının bir yiğit ile hem yine kalede nasıl alıp varıp zindana koyduğunu padişaha söyledi.Bu ahvali işitince padişahın sesli öfkesi geldi.Az

düşündü.(Vezirim Behram fena olmayan yapmışsın,ertesi gün ikisini de dar ağacına asıp öldürelim) diye cevap verdi.Padişah halk önünde oturup söylediğini söylese de,oğuldan-kızdan yalnız evladı olduğu için,bu ahvalini olup kaldığına,kızının böyle ahvale düştüğüne sesli üzüldüğüm,içinden kederi dinip,çok vakit söylemeden oturdu.Gece düğünü savıp,evine yiğitleri ile gitti.Padişah evine gelip,kadınına hıçkırarak ağlayıp durdu.Padişahın eşi padişaha ne olduğunu bilmeyip,ne haber olduğunu sormaya başladı.Padişah olan ahvalinin varlığını,kızının tutuklandığını söyleyip verdi.Padişahın eşi da o işe şaşkın olup,kızının uzak yerde tekrar da kapalı yerde durduğuna,neticede böyle bir durum olduğuna üzgün oldu.Bundan sonra padişah eşine buyurdu:(Sen varıp kızının sarayın bir görüp gel,kızım Ziyba kendi ayağı ile gelen olsa işim tekrar bir mertebe sarayına doğru koştu.Ziybanın oturduğu odasına girip gelse,onun altın yatağın üstünde hasıl giysiler giyinip,katar kızları ile düşünüp gülüp oturduğunu gördü.Anası bu ahvali görüp kızının yüzüne iki-üç mertebe söyleyip,hiçbir söz söylemeyip geri döndü.Sevinen padişahın başındaki kalpağı sevinip ağlayıp aldı.kızının aman,sağ-selamet kendi sarayına hiç kimseden habersiz oturduğunu,onu kendisinin gözü ile gördüğünü padişaha söyledi.Padişah buna da inanmayıp kızını görmek için kendi gitti.kızı kendi yerinde oturduğunu gördü.O vakitte Ziyba atasının önüne çıktı.Atası kızının başını okşayıp,(Işığım ne oldu,ne için tutuklandın),diye sorguya başladı.Ziyba(Atahan tutuklanacak ne yaptım,o yaşıma gelince benim sarayıma erkek oğlu gelen yok dedi.Sizin padişah olup oturan söylediğinizden korkup mu ya da saygı mı, erken hiç rütbelilere üstümü basıp girmediler dedi.Gece geç vakitte ben bahçede yürüyüp giderken,sizin baş veziriniz-zalim Behram gelip,olmayan sözler ile bana rezil kıldı,benim öfkem gelip saraydan kovup çıktım.Ben sevindikten sonra Behramın öfkesi gelip,görürsün,babana dar ağacına astıracağım,diye zor kılıp söküp ahretlik gitti.Atahan,sizin gözünüz diri vakitte o işleri yapıp yürüyen Behram,eğer sizin gözünüz yumulup gitse,bize ne yapar!Beni evladım diyecek olsanız,ata han Behram vezire ölüm cezasını vermenizi sorarım dedi.Padişahın bu sözü işitip geri dönüp gelip,tan atana kadar zorla sakın oturdu.Tan attıktan sonra tahtına varıp oturup,Behram veziri baş kılıp,(Dün tutuklayıp koyduğun kızım ile damadım adamı alıp gelin,zalimleri dar ağacına asıp öldüreceğim)diye buyruk verdi.Behram vezir vakti hoş,yanına kırk yiğidi alıp zindana doğru yöneldi.Yolda yiğitleri ile gezip aşağıdaki sözler ile maktaladı:

Ben zalim Behram,padişah veziri
 Rütbelilerin en içinde zalimi,
 Temaşaları ben işlerim bu yerde
 Çok adamın ölümü benden oldu

Bilsen benim adım vezir Behram
 Söylemime kim bulsa o cahil,
 Ziyba kız da söylediğimi yapmadı,
 Bugün akar boynundan kızıl kan.

Ben Behramım hırsız kızı aldatan.
 Hiçbir can yok söylediğimi yapmayan.
 İstemediğim bana hiç eş gelip almaz
 Çok azizler bu elime muhtaç.

Orada bu sözleri söyleyip,yanındaki kırk yiğide böbürlenip,zindan başına geldi.Zindanı açıp(Günahkarları) çıkarıp baksa kendi,koyduğu padişah kızı yok,o kaledeki soylu kendi eşi ile durduğunu gördü.Üstündeki elbiselere göz atsa başka,dün kendi koyduğu vakitler giysiler onun olduğunu bildi.Yanındaki yiğitlere yine padişahın kızı dediğinde,şimdi ne yapacağız,padişaha ne diye varırız diye fikir söylemeyi düşündü.Bir az durduktan sonra bu ikisini padişahın önüne alıp geldi.Padişah yanında rütbelileri ile öfkelenip oturuyordu.Baksa kendisinin kızı yok,başka adamları getirip durduğu malum oldu.Padişah vezirden: (nerede benim zindana koyulan kızım!)diye sordu.Behram vezir hiç söylemeden yanına baktı.Padişah:-Nasıl yapıp siz zindana düştünüz?-diye soyludan sordu.Soylu ne söyleyeceğini bilmeden şaşırdı.Eğer padişah kızıp sormaya başlarsa dün olan ahvali doğrusunu söyleyeyim diye durduğu malum oldu.Soylunun eşi Ziyne buna tezlik ile düşünüp,padişaha göre:

-Efendim,hanım,size söyleyeceğim dört-beş ağız arz var.Ben burada duran soylunun ak evli eşiyim,benim soylu evleneli iki-üç yıl oldu.Bir gün sizin bu Behram adlı veziriniz beni kendi evimde otururken görüp kalıp bana aşık oldu.Sonra bir yıldan geri bana olmayan namahrem sözler söyleyip,benim peşimden geldi.Ben söylediğimde razım yok,o sebepten olsa gerek,gece ben kocam ile ikimiz hiç kimseden habersiz herkesin yattığı vakitte çok adamla gelip,zindana

koyup gitti.Bugün burada sizin önünüze alıp gelip durdu,efendim hanım.Sizin payitahta halka sorup duran vaktinizde ondan zalimlik olduğuna hiç razım olmaz diye düşünmem.Bu zalim vezirimize sesli ceza gösteriniz,çok zalim rütbeliler,aziz fukaraları bildirip yok,olması mümkün,- dedi.Bu sözü işitince padişah hem onun yanındaki rütbeliler utanıp aşağıya baktı,vezirin yüreği uçup söylediğini bilmeden sesli şaşırdı.

O vakitte padişah:

Bu zamanda,zalim işi görenler,
Sesli ceza söylemeden verenler,
Salın zincir,iki kolunu bağlayanlar,
Cellatlarım,tezden yetip gelin!

İşte varıp dar ağacına hazır assınlar.

Kanın sudan göz önümde dökün,
Dinlemeyenler söylediğiniz sözü,arzı,
Öldürüp köpek önüne bırakınlar!

Burada aklından kılıp vezirdi dar ağacına asıp gönderdi. Bundan sonra soylu ile Ziynep'e cevap verdi.Bunlar padişah önünden salındıktan sonra,sağ-selamet evlerine gitti.Cahil soylunun yaptığı cahillik,işleri arkasında,ölüm cezasına çarptırıldı yerden Ziyba hem Ziynebin akıllı ile timsal ile işlediği işleri ile aman kaldı.

3.1.32.Sağırılar

Çok eski zamanda kulağı işitmeyen bir adam vardı.Onun altı keçisi oldu.keçilerin altısını da satmak için bir gün pazara gitti.Gidip varıp çok yol yürüyen sonra,yorgun biraz dem alayım diye keçilerini savıp,kendi bir gölgede dem alıp oturdu.Söyleyip oturup sağır uyuyup kaldı.Çok vakitler geçtikten sonra sağır yerinden uçup durup,yan-yönüne baksa,bayağı keçilerden birisi de yok.Oraya koştu,buraya koştu ağır ayağında keçilerin yok olduğunu sezdi.Söyleyip sağır tamamen ihtiyarlıktan,altı keçinin içindeki ana kırık boynuzlu ala keçi çok dedi.Eğer keçileri bulunsa,şimdi yatan keçimi ona kesip veririm diye sağır izleyip yol buldu.Bu o yürüyüşten bir çift sürerken adamın üstüne çıktı.Ondan keçilerimi sorayım diye yanına varsa,o da kulak ile hoşlaşan sağır.Ona kendisinin gün ile başından geçen ahvalleri söyleyip,sonra yok kaybedip gidince,sen sonu gördün mü diye sorarsa,çift sürüp yürüyen adam:

-Sabahtan beri orada bu yönde sürdüm diye,-elini uzatıp gösterdi.Bu sağır de onun gerisinde düşünüp ondan bu yakaya sabahtan beri sürdüğünü dediğinde,he bizim keçiler o yöne doğru geldi diye arka yönünde gidiverdi.Söylediğinden o yatan keçiler de bulunup,yöndeki çift süren kişi olmadığından,bir kola ayrılıp idim,şimdi bana kırk boynuzlu keçim tanrıya söylediğiniz idim,onu o kişiye vereyim diye keçileri sürüp çift süren sağır kişiye geldi.Selamlaşıp gelip,altı keçinin içinden bayağı kırk boynuzlu kızıl keçinin tutup alıp,sağırın önüne alıp gelip,kaybettiklerini tekrardan söyleyip,keçinin boynuzunun kırıldığını gösterip,hemen düşündürüp,(Be sen ala koy) diye önüne ittirdi.Sonra ona duran sağır,bana keçinin boynuzunu vurup kırdırdın dedi koy,ben ne zaman kırdırdım,kırdırmak deva,gördüğüm de yok,bu kimseye fayda etmedi diye şimdi sağırın anlına koyup gitti.Anlına yumruk değdikten sonra bu da bakıp kalmayıp bir-iki verip gönderdi.Söyleyip kavga edip oturduğunda üstünden bir altı kişi çıkıp araya inip,zorla ayırdı.Şimdi bayağı keçisi var sağır benim keçi verecek yazım var hem keçi verip,hem anlıma vurup tanrıya ne yazacağım.Almasan işte diye o da keçilerin sürdüğü yöne gitti.O sağırın öfkesi gelip ben keçinin yakın sındırıp ne yapayım,iftira atası gelip yürüyen adam koyun,sadece bana kişi olmadığına,keçi koy keçi,kendisinin de boynuzunu kırdırır idim diye boynuzunu bağlayıp koydu.

Söyleyip çiftini söyletirse,soranın yorgun kalan çıkar av diye eşi ocağa yarmayı ısıtıp koyup,zengine alıp geldi.Geldikten sonra sağır ocağı görüp,eliyle tutup alıp,gün kedinin eşyaları eşine söyleyip yüzünü-ağzını yamulup ocaktaki buğdaydan yiyip oturup,şimdi kişinin sadece böyle vurduğum diye kadınının anlına boynuz götürüp koydu.Bunun eşi da sağır,buna düşünmeyip bir getirsem sıcak dersen,bir getirsem soğuk diyorsun,ben sana sır ak yaranamadım koy,içmezsen zıkkımın dibini iç diye, bayının elindekini bardağı tutup alıp,yere atıp vurdu.Sen olmasan tekrar bir sağır dedi de kadın evine gitti.Sağır bu işin nasıl olduğunu düşünerek,şaşırdı.Buğday da döküldü bardak da döküldü ,sonra sebebini bileyim diye sağır çiftini toplayıp,evine varsa,eşi varlığını elbise-eşyayı alıp,evinden çıkıp gitmiş üstünden çıktı.Eşi sağıra rica etse de durmadı.Bu ömrümün içinde ne kadar kötüyse de senin gibisini bulamadım,şimdi beni soyup eve kendin ak sahiplik et diye tersine gidecek oldu.Sonra arasında diğer kızı da gelip,o da sağır,bunların sesi benim üstümden çıkar diye düşündü de:

-Ben bir zengin ile oturmam mı,biri fakir dersiniz birisi zengin dersiniz,hangisine verirseniz verin,şimdi ben de er yettim koy,-dedi de elindeki eşyaları kazan-tabağı yüze atıp bırakıp ağladı.Söyleyip kavga gürültü edip kum şeytanı olup,komşuları gelip,bunları

barıştırdı.Kulağından ayrılan sağırları satıp da her şeyi babasının bilip,ölümüne değin ulaşip git dedi

3.1.33.Rüstem

Eski kötüye-kötü günlerde sınanıp geçen kahramanlar zamanında Rüstem'in babası Zal denilen kişi oldu.O çok canlı mahlukların,kuşların dilini bilirdi.Yalnız oğlu Rüstem'in dileğini diler,bin beş yüz yaşa çıkıp umutsuz ömür sürdü.Ama günlerden bir gün Rüstem'e İsfendiyar denilen dev yetişip karşı oldu.Rüstem nerede varsa da,o an asla huzur vermeyip ardından baktı da gitti.Buna orada kızgınlığı gelen Rüstem dev ile bir oyuna çıkıp,güç sınavım göreyim diye inine gitti.İsfendiyarın boyu seksen sekiz arşın.Onun yanında boyu kırk arşın,eni kırk arşın Rüstem çocuk olup göründü hem İsfendiyarın direkt bedeni çarpsa kılıç,vursa mızrak,atsa ok gidecek demir olsa,Rüstem tek iriliği,kabalığı olmazsa,mevcut yerdeki adamların taşı toz yapacaklar.Rüstem İsfendiyar ile yerden ok atı.Onun çok fazla çıkardığı oku.İsfendiyara isabet etmedi,dişi de köreldi.İşte Rüstem doksan yerinden yaralanıp,bu zamanda anlaşılmaya geldi.Bunu İsfendiyarın ufak kardeşi Ruhaten bir dağın başında gördü de durdu.Rüstem'in sesi sonra aştı.O kederlenip baka koysa,nasıl hayvanat dahi olsa da,yüreği yarılıp ölürdü.Rüstem doğru yere gittiğinde Ruhaten İsfendiyara gelip:

-Hey soruyorum, sana koy öleyim diye can heybeti ile dur dedi.Onu neden serbest bırakıp gönderdin?-dedi.

İsfendiyar da bu söze duyunca bozulup,sen ne yapacaksın dedi de Rüstem'in peşinden he Rüstem duradur diye bağırıp koyup koştu.Rüstem de oku yakın.O İsfendiyarın yanına çok yakınlaşıp geldiğinde,Doğru topuğun yere değip durup sallandı.İsfendiyar kulak arkasına topuz ile vurduğunda mum gibi olup kala kaldı.Ama-dedi o Rüstem'e göre.Sen namertlik edip olan hediyenin Zala söyleyip gidecek misin? Diye verip gönderdi.Sonra da Rüstem devin gösterdiği horluğunu,İsfendiyara yokluğunu babası Zala söyleyip vardı.Zal bilgili adamdı.O sinsi atası şahini çağırıp alıp,(Gene bizin çocuğun yarasını ne ile iyileştireceksin?)-dedi.

-Ele düştükten sonra nasıl iyileştirecek itibarda olup,iyileştirecek ilacı görürüz,-dedi Şahin.

-Şahin Rüstem'i üç güne kadar dışarıya çıkarmayıp,kendisinin tüyünden kesip alıp,onun yarısındaki oku gagasıyla çıkarıp aldı da,yerine bastı.Söyleyip üç günde Rüstem'in yarası iyileşip durumu sağ oldu.Bundan sonra:

-Dev şimdi peşinden gelmez oğlum.Sen kendisinin dirilişini düşün.O dağın güneş çıkan eteğinde gölet yarıp çıkan bir,ucu iki bölüm yalnız orman var.Onu varıp işte da iş için edip kayıp,İsfendiyarın iki gözünü bağlayıp,sarı odaya koyup atsan,sonra bir ölümüne sebep bulursun diye akıl verdi.

Rüstem av avlayıp gidip ormanın yönünü bulup aldı. Söyleyip bir dağın eteğinde yemek yiyip otursa,İsfendiyar dağın bir parçasını koparıp alıp,Rüstemin üstüne atıp gönderdi.Ama o hiç şey sezmeden gezerken taşı ayağı ile takılıp,arkasına düşüp yatıverdi verdi.O vakitte Rukatenin beti-benzi çıkıp,İsfendiyara sonra dön!-diye feryat ettiğinde dağ sallandı.İsfendiyar sesine alan olup boyunu diktiğinde,vurduğu taşa takılıp,sarı düşmandı gözleyip oturan Rüstem o temiz gözü kötü diye verip koydu.İsfendiyarın iki gözü o zamanda ak yere akıp düştü.Ondan sonra Rüstem'i yaralayıp anlaşılmaya gitti.

-Hey,Rüstem,şimdi sen beni kendi elinden göm arkadaş?Bana saklayıp büyük edip mürüvvet taştan bir ağızlı kubbe düzelttir.Ben şimdiki ömrümü sonra içinde geçireyim.O kubbenin eşiği içten de,arkadan da kapatılıp hem açılacak olsun.Ona benim kendi yatacağımı götürüp de çıkıp gidiver,-dedi.

Rüstem İsfendiyara saklı görkemli saraydan kubbe koyup,aşağısına da dağın hasıl taşları ile bastırdı.Bu işleyenlerin ustası babası Zala söyleyip,plan sordu.Zal kendi akılına toplayıp,kümbetin ağzını iki yerden açtırdı da,işte oğlum kalan yeri nasibine,kaderine göre yaparsın,dedi.

Rüstem arkasının bir ucunu İsfendiyara tutup,ikinci ucunu kendi tutup kümbete getirip girdirdi.İsfendiyar içeri girip alıp,eşikteki taş koyup,kulpsuz vurdu da bıraktı.Rüstem bundan sonra handan habersiz olup,ondan hiç şüphelenmedi.Aniden,İsfendiyar Rüstemi zora basıp kolaylanıp,birden baş koydu.Devdin tırnağı anda-sanda Rüsteme değim gittiğinde taşı dilim-dilim etti.Rüstem etrafta yer bulamayıp şaşkınlıktan,kümbetin ikinci vurulmayıp kalan ağzından arka tarafa kaçtı da çıkıp gitti.Erken vakitte kümbetin içi ulu-gürültülü yankılanırken Zal'ın kulağı çınlayıp,kaldı-arkasına bakmadan koşup kümbete gelse,Rüstem ölü halde yatıyordu.Tek kapalı duran eşiği Zal varıp açtığında zorda duran Rüstem meydanda durup kaçtı da,tekrardan eşiği kapatıp,İspandiyarı çıkarmadan,o aniden örtüp gönderdi.Ondan sonra varıp Rüstemin atası,yüksek şöhretli devlere seslendi.O nasıl güçlü devler ile savaşa düşse de bir yönden hilesi kalmadı Rüstem'den sonra hile ile öldüren devin gövdesinden ayrılan çift başı denize doğru atıldı.O Rüstem beş yüze çıktığında babasından önce ölüp,dibi yok derin uykuya gitti.

3.1.34.Tavsiye

Bir gün bir zengin kendi öldüğünde nasıl gömüleceği yönünde oğullarının,kızlarının fikirlerini bileyim diye eşinin,üç oğlunu iki,kızını çağırıp,kendi ocağının başında tavsiye verdi.Zengin:

-Eşim,şimdi ben bir gün olmazsa,bir gün öleceğim.Ben öleceğim vakitte beni nasıl gömersin?-diye yaşlı adama sordu.Yaşlı adam:

-(Kötü söyleme,iyi yok),diyip,eğer sen ölecek olursan şükür elde can var,tanrının verdiği bağı-devleti var,tüm dünyayı yanına sarf ederim.Üçüne çift öküz,yedisine yedi öküz,kırkına semiz öküz,yüzüne,yılına,iyi,çok semiz iki öküz keserim.Kemiğine tüm giysileri koyarım.İyilikle gömerim.Başına iklimi yok yer saldırırım.Kubbesine altın,kefenini beyaz ipekten diktiririm.Kırk güne kadar başında kırk mollaya Kur'an okuturum,yılına kadar kara giyerim,yas tutarım,-dedi.Zengin:

-Bu söylediklerin fena değil,sen beni gömemezsin,-dedi.

-Beni sen nasıl gömersin,-diye büyük oğluna sordu.Büyük oğlu:

-Ben tüm adamları toplarım,molla var mı,şeyh var mı,ahun³⁸ var mı,yargıç var mı,zengin var mı,beylerbeyi var mı,başka da rütbeliler var mı onlarla düşünürüm.Onlar nasıl gömer derse onların söylediği boyunca gömemezsin.

-Bu da olmadı.Ortanca çocuğuna sordu.Ortanca oğlu:

-Oyda varma,kırda varma,dünyanın üstünde kim babasını iyi edip gömerdi diye işitsem,sonra gömmesini sorup alıp,sadece ondan edip gömemem-dedi.Zengin:

-Bu da olmadı,sen nasıl gömersin?-diye ufak çocuğuna sordu.Ufak oğlu düşünüp, oturup:

-Ağa,kendi atam öldüğünde gömersin koy,sadece sonra edip gömemezsin,-dedi.Zengin (Sen de olmadın),dedi.

-Sizler ne yaparsınız? diye büyük kızına sordu,büyük kızı (Sen öldükten sonra evde üç yıldan beri bakıp koyduğun koç var,sonra ola on batman tohum,on batman buğday,on batman günebakan ekerim,-dedi Zengin(Sen de olmadın),-diye ufak kızına sordu.Ufak kızı:

-Bizler evde de bir öküz var,onu alıp gelirim.Onla bir elimden gelen hizmetimi işlerim,-dedi.Zengin(Sen de olmadın kızım),-dedi.

-Sizler beni gömemediniz.Ben horlanıp öldüm,gömülmeden kaldı,(İyi fakirden çıktı)diyip nasıl var dedi.İşçileri,çobanları çağırıp getirdi,mümkün benim soruma onlar cevap verir-dedi.

³⁸ Ahun: Dini okullarda hocalık,aynı zamanda imamlik yapabilen kişi,molla,ahunt.

Ufak oğlu koşup varıp,eşiğinde hizmet edip yürüyen işçileri,çobanları çağırıp geldi.Essalamün aleyküm diye geri girip geldi.Zengin:

-Ben ölsem,nasıl gömersiniz,-diye yaşlı eşimden başlayıp en ufak evladına kadar sordum,hiç birisi doğru cevap vermedi.Sizler de onlarca yıldan beri elimde yemek yediniz,kendi çocuklarım gibi oldunuz.Ben ölsem sizler nasıl gömersiniz?-dedi.

İşçi ve çobanlar çok düşünüp,bir-birine baktılar.Bir-birine sen söyle,sen söyle,dedi.O vakitte çobanların içinden bir yaşlı oğlan yerinden doğrulup:

-Zenginim,o sorunuza cevap vermeme izin veriniz,-dedi.Zengin izin verdi.

-Zenginim,ölüm denilen her şeyin de başında var,birine geçmiş,birine geç öldü,erken öldü.Bu soru çok ağır bir soru.Bu soruya cevap verip çok zor.Böylece da olsa cevap versem,sizin ölümünüz,bizlerin gömülmesi bildik,-dedi.Zengin öfkelenip.

-Sizlerin arkanızda o bulunur,aklınız yok.Sizler nasıl cevap veremezsiniz.Sizlere soru soran ben.bende çok fazla bak-devlet,dünya-mal,saygınlık var babasını görüp oturup,senin ölümün,bizlerin gömülmesi bildik dersiniz,cevaplarınız doğru değil.Durun çıkıp yok olun!-dedi.Oğlan:-Zenginim,zenginim diye zenginliğine güvenme!(Amuderya akışına sevinme,günün bitse kara yerden olasın) diye söz var.Onda biz bilmedik,ölsen meydanda kalmazsın,sonra görürüz,-dedi de,geri gitti.

Aradan bir kaç yıl geçti.Zenginin çocukları,kızları,eşi öldü,sonunda yalnız başına kaldı.Varlık devletten,dünya mallarında,kır evi,bağ-bahçelerden ayrıldı.Sinirlenip sabırsız zengin kandırıp gidip,kula meydanda gömülmeden kaldı.Gerisinde bayağı çobanının söylediği doğru geldi: (Senin ölümün,bizlerin gömülmesi bildik)dedikten sonra kaldı,-dedi.

3.1.35.Akıllı Yaşlı Adam

Çok-çok, geçmişte el ömrü kısıyken,halkı han idare ederdi,halka zorluk eyledi.Han kendine beğendiren adamı vezir edip aldı.Sonra bir han vardı.Han(Kimde-kimin yaşı atmışa dolsa,başı alınsın)diye ferman çıkardı.Bundan sonra hanın cellatları(Han fermanı iki olmadı)diye altmışa gelen adamları öldürdü.

O ülkede Berik denilen çocuk vardı.O babasını sandığa koyup yatırıp koyuverdi.Babası altmış beşe çıkmıştı.Bir gün padişah(Kaz dağına varayım.Kaz dağına varıp altın alıp geri döneyim.Onun için eli-yurdum hemen göçüp kaz dağına yetişin.Kimde-kim hanın emrine karşı olsa,başı alınsın)diye emir çıkarttı.Kazına tavının arası kırk günlük yoldu.Halk susuzluktan

kırılmaya.Bundan sonra sandıkta yatan yaşlı adam oğlunu çağırıp (Oğlum,serbest bırakıp gönderin.Sığırlar bir yerlere varıp,yeri eşeleyip kazar.O yeri kazarsanız su çıkar)dedi.Çocuk sığırları çözüp gönderip,peşine gidip oturdu.Sığırlar bir yerlere gelip,yeri eşeleyip durdu.O yerden kuyu kazıp,ülkenin susuzluğuna çare buldu.

Han kaz dağına varana kadar bir mağarayı gördü.Han(Bu mağaranın içinde altın var,onu getirip verin)diye adamlarını tek tek gönderdi.Varan adamları yardım gelmeden,mağaranın içinde yok oldular.Gezek Bertige erişti.Bundan sonra sandıkta yatan babası(Oğlum,o mağaranın içi karanlık.Yol civarında çukur çok,varan adamlar yolunu kaybedip gidip,o çukura düşüp öldüler.O için sen korkma,söylediğimi yaparsan sağ gelirsin.Sen o mağaraya vardığında taylı kısırağa binip gidesin.Kısırağı mağaranın ağzına bağla da,kendin arı yönünde gidiver.Vardığında kısırağa gönüllü verme çakıp ver.Varana kadar toplanılan altınları heybene doldurup koy da,kısırağının başını kendi yönüne gönder.Kısırak seni tayının durduğu yere sağ sağlam alıp gelir)dedi.Çocuk babasının sağ-salim gelmişti de,heybenin iki başı dolu altını padişaha getirip verdi.Han altını gördükten sonra işini bitirip:

-Söyle çocuk,nasıl dileğin var?Eşya diler misin,ne dilek dilersin anlaşılm,-dedi.Sonra çocuk:

-Efendim,bana hiç kimsenin gereği yok.Benim bir dileğim var.O da olsa yaşlıların ömrü uzatılsa.Söylediği,kazına tavına gezerken el susuzluktan,kırıldığında babamın akıyla halka su bulup verip ölümden sağ çıktım.İşte bana altını da o babamın akılı ile getirip oturdum.Babam hazır altmış beş yaşında.Ben sizin ölüm cezanızdan kaçırıp,sandığa koydum.Benim dileğim o,- dedi çocuk.Han(Dileğini yerine getireyim)denilen sözünden tutulup,(Dileğini verdim)dedi.Sonra böyle yaşlanan adamları öldürmeyecek vardı hem Berik'in babası de sağ kaldı.

3.1.36.Nasihât Satıp Alan Çocuk

Bir zengin vardı.Zengin seyyah olan.Bir günler o zengin yaşlandı.Mal azalmaya başladı.Bir oğlu vardı.(Yapamayan çocuk,mal azalmaya başladı koy,ben de babama benzeyip,cihanı gezsem mallı olamam mı,(Zenginlik kaçsa,tavus koymaz)denilir diye çocuk,fayda kılıp geleyim diye başka bir yurda çıkıp gitti.Yol boyunda konan evlere(Fakirken zengin olanın sözünden dönen kalmadı,zenginden fakir olanın dürüstü kalmadı)diye akçesini saçı.

Bir gün çocuk heybesindeki akçesini hesaplayıp baksa, üç yüz altın kalmıştı. Şimdi bu üç yüz altın ile nereye giderim, halka, babama maskara oldum, diye ondan sonra başımı alıp öleyim artık diye bir yola doğru gitti. Bir gün, yarım gün yol yürüdükten sonra çocuk acıktı oldu. Ölecek hale geldi. (Uyumasa kabak kötü, içmese yemek kötü), bir çukur yer olsa bırakın diye bir yere varsa, önünden büyük yer çıktı. Büyük yere (Esselamün aleyküm ay yüzlü ev sahibi, ben bir tanrı misafiriyim) dedi. O vakitte bir yaşlı yiğit koşup çıkıp (Konuk olsan oturup kal) dedi. Attan inip varsa, desturla yerleşti, gök çay demledi dur. O yerde yemek yiyip alıp, atından haber alsa, önüne ot-yem koyup, su akıp durduğunu gördü.

Konak yerine geçtiğinde bir koç kesip misafire yemek verdi. Yiğit gündüzde cevap alıp gideyim diye konuk yiğidin iyi bıçağı vardı, onu sorup aldı. Yiğit atlanıp ülkesine gitti. Yolda önünde sarı bayatlı var bir adama rastlaşıp selamlaştı. Yoldaş olup çok yerlere kadar geldi. Bir yerlere geldiğinde çocuk:

-Ata, söyleyip yürürüz, -dedi. Yaşlı adam söyledi: -Biz söylediğimizde patavatsız söz söylemeyiz, bir ağız söz yüz altın alıp söyleyen adamız, -dedi. Çocuk çantasındaki üç yüz altının yüz altınını verip söz söyle dedi.

-İşte ışığım söylesem, eşikte oturup köşedeki adama bıçak verme, -dedi. -Cevap ver ata, -dedi çocuk.

-Oldu ışığım, benim bir ağız sözüm o, -dedi. Çocuk paketinden yüz altın verip tekrar söz söyle, -dedi.

-İki adam yoldaş olsan yanındaki adamın adını bil, -dedi.

-Cevap ver? -dedi çocuk.

-Söyleyip oldum, -dedi yaşlı adam. Çocuk yüz altınını verip tekrar söz söylettirdi.

-İnsan kendi aklıyla akıllı, kişi aklıyla dört nala gider, güzele-güzel kötü her kimin gönlüne aldığı güzel, -dedi. Çocuk:

-Cevap ver? -dedi.

-Şimdi senin yoldaş hakkın için bir ağız nasıl söyleyeyim. Öfken bugün gelse, yarına koy, -dedi yaşlı adam. Gece bir köye yaklaşır gelip çocuğa:

-İşte oğlum, tanışın olmazsa benim ile konakla, tanıdık yer olsa beraber, -dedi.

-Yok ata, ben sizin ile bir olamam, -dedi. Bir eve varıp ikisi konuk oldu. O ev mal kesti. Gece yaşlıların rütbelerini çağırıp, içeri oturup yemek yiyecek oldu. Çocuk (Yukarı çıkıp), ile en aşağı eşğin yüzüne çıkıp gitti. Etti yiyeyim diye duran adamlar eti doğrayacak bıçak

bulamadılar.Çocuk(Bizde var bıçak)diye bayağı dostundan alınan bıçağı çıkarıp verdi.Adamlar bıçağı görüp mum olup kaldı.Adamlar sınırdan tarlaya çıkıp gidiverdi.Tarlaya çıkan adamlar düşünüp,(Bu bıçak bizin bir adamımızın bıçağı dedi,sonu öldürüp bıçağı alıp gitmiş.Sonra varmadan izleyip bulamaz yerimizi)diye iftira koydu.

O vakitte bayağı yoldaş yaşlı adam çocuğa(Bıçağı aldığın yeri geciktirmeden söyleyip ver)dedi.Çocuk bıçağı nasıl aldığını söyleyip verdi.O yerde yaşlı adam çocuğu ölümden kurtarıp kaldı.Ertesi gün bir köye varıp yaşlı adam çocuğu gönderip(O köyün padişahı var,ona benim gezdiğimi söyleyip şefkatini sor)dedi.Çocuk koşarak padişaha varıp:

-Efendim,sizi göremem diye bir yaşlı adam kişi gezer,-dedi.Padişah sordu:

-Onun adı nedir?Dedi.Çocuk adını sormadım,adını bilmeden kaldım.Sonra bir oduncu kişi varıp:

-Padişah,şefkatli,Hekim Ulıkpan gezer!-dedi.Padişah şefkatlinin adını söyleyen oduncuya yüz altın verip gönderdi.

-Yaşlı adam çocuğa izin verip ülkesine gönderdi.Çocuk atını da satıp içip bir tüccara yoldaş olup ülkesine gitti.Kervan bir kuyunun başına gelip su almak için kuyuya kova salsa,kovanın fırlatıp su vermedi bir adam kuyunun içinde.Daha sonra kervanbaşı eline kova verip çocuğu kuyunun içine indirdi.

Kuyunun içindeki adam yanındakine bakıp kızının hangisi güzel diye çocuktan sordu.Çocuk durup düşündü.(Ben bayağıda yaşlı adamdan satın alınan bir nasihat sözüm var dedi onu söyleyeyim diye düşündü.Söyleyip o adama (Bakanın gözü güzel,kızının kendi güzel,her kimin kemiği kendine güzel)dedi.O sarsılarak gülüp:

-Sen benim sarayımı seçtin,şimdi ben seni çıkarırım.Sana biraz altın veririm.Sonra kırk deve,altına vereceğim at alıp ülkeneye geri dön,-diye çocuğu kuyudan çıkarıp saldı.Çocuk arkasına geri dönüp,seherde varıp kırk deve alıp,üstünü hasıl eşyalar ile doldurup,elbise-giysi alıp ülkesinin yönüne sefer etti.Birkaç gün sürse,ne kadar gün sürsün bir gün batımında evine geldi.Bayağı aceleyle gelse evinde bir yabancı oturuyor.Çocuk evi düşünüp eve girse,eşinin yanında bir yaşlı yiğidin yattığını gördü bu eşimin bir arkadaşı diye,o yerde seçip atacaktı.Ama bayağı yaşlı adamın verdiği (Bugünkü öfkeni ertesi güne kaldır)dediği nasihatini eşine gelip,günahı boynuna koyup öldüreyim,bugün sabır edeyim)diye çocuk evinin arkasına çobanın döşğinde yatıp kaldı.

Gündüzde kadın doğrulup tarlaya çıkıp baksa bir adamın yattığını görüp,kendisinin güveyine de seslenip, koşup varıp haber verdi.Yaşlı adam gelip baksa,bayağı kendisinin oğlu.Yiğit yaşlı adamın damlayan gözünün yaşına uyanıp yaşlı adam ile görüştü.Bundan sonra oğlu yaşlı adama:

Köydeki yaşlı adam-adamların hepsini çağırıp gel,kalmasını sonra söyleyeceğiz,- dedi.Yaşlı adam köyün evlerini toplayıp geldi.Çocuk gelen adamlara:

-Benim sizlere bir sözüm var.Ben gece gelsem eşimin yanında bir yiğidin yattığını görüp üstünden çıktım o adamın kim babasını burada eşip söyleyip versin,-dedi.Kadın söyledi:

-Ben sen gittiğinde hamile kalmıştım,sen gideli on sekiz yıl oldu,o içimde kalan çocuk on sekize çıkıp yiğit oldu,yanımda yatan senin oğlun,-dedi.Yiğit bayağı yaşlı adamın verdiği nasihati doğruluğu belirlenip,çocuğa-eşine katılıp,muradı maksadına erişti.(Bugünkü öfkeni yarına kaldır)dediği nasıl sonra kalan,dedi.

3.1.37.Kırk Kel

Eski zamanda bir kalede bir kel vardı,işte ikinci bir kalede kırk kel vardı.Bir gün kırk gel bir kelin evine gelmişti.O kel hasır dokuyordu.Kırk kel yalnız kelin hasırlarını ateşe verdi.Yalnız kel evine gelse,hasırları kül olup kaldığını gördü.Kel külü heybesinin iki başına doldurup,eşeğinin beline koyup,gidip vardığında önünden bir yaşlı adam çıktı.Yaşlı adam kele:

-Oğlum,benim kızımı eşeğine bindirip sür,-dedi.heybesinin bir gözü dolu altın,bir gözü dolu gümüş.Eğer kızını ayıp işleyip koysa,kul olup gitti,-dedi kel.Sonra kel kızı bindirip gidiverdi.Biraz yer yürüdükten sonra yaşlı adam:

-Oğlum,şimdi kızımı indirip kaldıra koy dedi.Kel kızı indirip durup heybesindeki külü gösterdi.Kel(Heybesindeki altın ile gümüşümü kılıp gönderdi,şimdi kızı alıp kalırım)dedi.Yaşlı adam kızından ayrılıp gidiverdi.İşte kel olsa kızı alıp evine geldi.

Bir günler bayağı kırk kel yalnız kelin evine geldi.Sonra yalnız gel kırk kele:

-Sizler hasırlarımı örten ile ne önündekiler,ve ben olsam hasırın külünü satıp bir kız aldım,-dedi.Kırk kel bizler hem sonra ederiz diye,bunlar hem hasır dokuyup ot verdi.Külünü satmak için kaleye vardı.Kadı gelen,tüccarlar gelip bunların ellerini arkalarına bağlayıp vurmaya başladı.

Kırk gel bizleri aldattı diye bayağı yalnız kelin evine varıp,yaşlı adamı öldürüp gitti.Yalnız kel yaşlı adamı eşeğe atıp gidiverdi.Bir vakitler bir zenginin harman yerinin üstünden

çıkıp,eşeği harmana sürüp gönderdi.O vakitler zengin kırmanda duran eşekti vurup sürüp gönderip attığında,eşeğin üstündeki kelin ölü yaşlı adam yığılıp düştü.Kel yaşlı adamı öldürdün,kanını ödeyeceksin diye,zenginin yarı varlığını aldı hem zenginin dostunun,dokumasını aldı.Kel evine varıp yatıverdi.

Bir günler kırk kel yalnız kelin evine gelse,zenginleştğini görüp şaşırıldı.Kırk kel ona zenginliğinin sebebini sordu.

-Benim yaşlı adamı öldüren ile ne fayda buldum,tekrar ben yaşlı adamın ölüsünü kaleye götürüp satıp,onla varlık sahibi oldum,-dedi.

-Böyle olsa bizler hem yaşlı adamları öldürüp kaleye satalım-diye evlerine gittiler.Kırk kel yaşlı adamları öldürüp,ölülerini kaleye alıp vardı.Kadı gelenler bunlardı ipek urganla,ellerini arkalarına bağlayıp kaba-saba bırakıp gönderdi.Kırk gel yalnız kelden pişman olup,şimdi o kel denize bırakıp yok edelim diye danıştılar.Kırk gel yalnız keli suya atmak için tutup aldı.Bundan sonra kel kırk kelden:

-Bana bir cevap verin,ertesi gün suyun boyunda olurum,-dedi.Kırk gel buna anlaştılar.Yalnız kel izin alıp gidip kaçarken,koyun bakıp yürüyen çobana karşılaştı.O çobana:

-Ey arkadaş,beni padişahım.Ben olacağım gelmedi.Senin yerine ben koyun bakayım,sen benim yeri padişah ola koy,-dedi.Çoban kelin bu sözüne mutlulanıp,üstündeki kötü elbiselerini çobana seçip verip,çoban kelin giysisi giyip suyun boyuna varıp durdu.Kırk gel çobanı suya bırakıp,şimdi kelden kurtulduk diye gezerken,önünden koyun bakıp yürüyen bayağı keli gördü.

-Hey,seni suya bıraktık,sen nasıl yaşıyorsun?dedi.

-Sizler beni suya atınca ne fayda buldunuz?Geri dönüp ben suyun dibinden o koyunları sürüp çıktım,-dedi.

-Böyle olsa bizleri hem suya at,bizler de koyun alıp gelelim,-diye kele yalvardılar.Gel iyi diye kırk kelleri suyun boyuna alıp vardı.Kırkını kırk küpe koyup,içine de taş koyup bir-bir suya bıraktı.Söyleyip kırk gel suyun dibine gitti.

Yalnız kel kırk kelden kurtulup gezerse,önüne koyun bakıp yürüyen bir yaşlı adam çıktı.Kel yaşlı adamın yanına varsa,yaşlı adamın çifti yığılıp kaldığını söyledi hem yaşlı adam geldi iplik alıp gelmeye evine nazikçe gönderdi.Kel yaşlı adamın evine varıp boy yetip oturan adamın kızını gördü.kızı gören kel adamın eşine:

-Bana kızı bana verip göndersin diye rica gönderdi-dedi.

-Yok,Sana kızımı veremem,-dedi yaşlı adam.O vakitte kel tarlaya çıkıp(Vermedi) diye bağırdı.Bunu işitince yaşlı adam(Verip gönder)diye bağırdı.Yaşlı adam kocasının verip gönder dediğini işitip,kızı kele verip gönderdi.kel kızı alıp evine geldi.Kel murat-maksadına erişti.

3.1.38.Yerinde Cevap

Bir işçi çift sürüp gidip,bir kese altın bulup aldı da ,çifti sürüp verdi.Çifti sürüp gidip,o çifti sürsem mi,sürmesem mi,sürmeyip de bana altının kendi biraz vakit yatıp işime olmaz mu?diye düşündü.O aklındaki düşünceye dalıp gittiğinde,peşinde eşi yiyecek getirdi.İşte işçi eşinin geldiğini sezmedi.Eşi onun elbisesiyle çevrili bir şeyin var olduğunu sezdi de açıp gördü.Görse altın.O erine üzülüp,birine diğerine sezdirip koyup başımıza bela alırsınız,diye düşündü de,altını kocasına bildirmeyip alıp,çobana ibriğe rağmen büyük bir taşı çevreleyip koyup gitti.İşçi altın yönünde yine de düşündü.(Aklına birisine söylesem mi ya da söylemesem mi?)diye düşünüp durduğunda yanında geçip giden bir yolcuyla çağırıldı.(O yolcuyla ortak kılısam sol olmaz,bir kendim alsam ne olur)Yolcu yanına geldi.Yolcu geldiği vakitte yine işçinin söyleyesi gelmedi.

-Ben öküzün birini ilerideki kaleye satayım diye düşündüm,onu nasıl götürsem,sen koy şahsiyetli gelen adamsın,onu senle düşünüyüm diye çağırdım,-dedi.

Yolcu cevap vermeyip gidip kaldı.Yolcu gittikten sonra(Ben yine o kişiyi ortak kılalım.Bu koyun benim önüme de görecektir benzerdi)diye yine çağırdı.Yolcu yine geldi.Tekrar da söyleyesi gelmeyip:

-Bana iki öküzün nasıl sat diye dedin?-diye sordu.Buna öfkelenen yolcu,(Seni cin vuran yok mu!) diye arkasına bakmadan gidip kaldı.

İşçi yeri sürüp:(O altını hana götürüp vereyim.İşte bana hanın veren saygısı da yeter)diye,elbiseyi açıp görmeden hana alıp gitti.

Hanın sarayı önünde duran saraya(Beni hana gönderin,han ile söyleyecek işim var)diye,ele unutup verdi.Haberci hana söyledi.Padişah girsin dedi.O hana selam verdikten soran,elbiseyi hiç şey söylemeden onun önüne koydu.Padişah elbiseyi açıp görse içinde çevrili taşı gördü.(Bu ne?)dedi han.İşçi şaşırıp,altın bulup aldım desem başıma bela salar diye:

-Efendim işte,o taşı birileri önderi,birileri kırıcı dedi.Siz halkın abisi olunuz,o taş önder mi,ya serseri mi,kırıcı mı?-dedi.Han düşünüp durup:(Bunda bir şeyin hasarı var,bunu zindana koyun)diye vezirine buyurdu.

İşçi zindanda durup azaba sabredemeyip:(Söylesem yanlış, söylemesem yanlış)diye kibirlendi.Bunu işitip duran işçi hana alıp vardı.

-İşte,söyle!-dedi.-Yine ne kibirlenip duruyorsun?

-Efendim,siz de benim babam gibi adamım,ben adamdan anadan doğdun.Kendimden adamın bana azap verip duranı nesi,diye durmam,-dedi.Tekrar da han: (Bunu ateşe koyup yerini çabucak söylesin,söylemezse kendi ölecek)dedi.Sonra ateşe sabredemeden işçi(Söylersem söylerim)dedi.

-Yine söyle!-dedi han.

-Efendim,-tekrar düş,kulağına fısıldayın,-dedi.Han tahtından düştü.Kulağını tuttu.

-Efendim ey,efendim,birazları atıp ta öldüren çıkarsan,birazını da seçip de öldüren çıkarsan,birazını da açıp ta öldüren çıkarsan,birak ateşe koyup öldüğünü görme.İkinci gün dilersin efendim,-dedi.Bu sözünden yenilen han işçiyi serbest bırakıp gönderdi hem iki kese altın verdi.

(Nasıl sevinip bulsa,mal sahibi buldu)diyen işçi sağ salim evine gitti.

3.1.39.Hile İle Ölümden Kurtulan Yaşlı Adam

Eskiden bir yaşlı adama el arasında şaşkın edip giden yedi soyguncu yaklaşıp:

-Yaşlı adam seni hemen öldüreceğiz!-dedi onlar.

-Onda bana bugün izin verin,ev-işimi ile razılaşım geleyim,-dedi adam.

Bir gün izin alıp gelen adam eşine olan hilesini söyledi.Şimdi adam ölümden kurtulmanın yolunu düşünüp,koyulan iki yemeği bulup aldı da,birini evine bağlayıp,ikincisinin koynuna koyup,geceki ateşin söndüğü yönüne gitti.Yanındaki yaşlı adama:

-Çok edip yiyecek hazırlayıp koy,soyguncular ile çok olup geliriz,-dedi.-Yaşlı adam geceki yerine vardıktan sonra yedi soyguncular da gelip:

-İşte adam dün ve de boyunca seni öldüreceğiz,-dedi.

-Öldürseniz onda eve varıp yiyecekleriz,daha sonra öldürürsünüz,-dedi.O vakitte adam koyduğu yemeği koynundan çıkarıp eline alıp:

-Sen çabucak eve var da, eşime söyle,tez yemek hazırlasın,çok konak gezer de,-diye yemeği gönderip koyuverdi.

Yedi soyguncu şaşkın olup seçip,yine görelim,doğru evine söyleyip varır mı,-diye yaşlı adam ile bir onun evine yola çıktı.

Varsa yemekler hazırlanıp,eşiğin yanındaki bağlı duran tavşanın etini görüp,doğru koyun bana tavşanın etini hakikat akıllı,bir nitelikli şey dedi.

Onlar yaşlı adama:

-Orada o tavşanın etini bize verirsen,seni ölümden kurtarırız,-dedi.

Yaşlı adam ilaçsızdan yedi soyguncuya tavşanın yavrusunu verdi.Yedi soyguncu tavşanın yavrusunu alıp gitti.Evinin yanına yakınlaşan ak tavşanın etiyle: (Eve tez varıp haberle,yemek hazırlarsın)-diye,onu yazdırıp gönderdi.

Evine yemek hazır olan çıkar dese gelse,yemek deve tavşanın etini de bulamadı.Onlar o yerde adamdan aldatıldığını bilip,yalanlarına tekrar-tekrar vurdu.

Söyleyip yaşlı adam hile ile ölümden kurtuldu.

3.1.40.Yedi Serseri ve Aç İşçi

Çok eski zamanlarda bir elde bir aç işçi dururdu.İşçi kara günlerin arkasından iyi içip-yiyip,ömür sürerdi.İşçi bir gün yaşlanıp işe yaramaz kaldı.İşsiz adam elbette açlık,yoklukla uğraştı.Buna sabredemeyen işçi ahır ızinde başının estiği yöne revan oldu.Biraz yol yürüdükten sonra önüne yedi serseri çıktı.Onlar işçinin hangi yöne gittiğini sordu.Sonra işçi:(Benim hangi yöne gideceğimi sorup ne yapacaksınız.Sizler yönünüze gidiverin) diye cevap verdi.Sonra serseriler işçiyi zorla söylemeye mecbur etti.

-Ben,-dedi işçi,-açlığa sabredemeyip kafamın estiği yöne gidiyorum.Halim yetecek iş bulunsa,çalışım yemeğimi bulurum.Sonra yedi serseri işçiyi hırsızlık yapmaya,yurdu talan etmeyi öğütledi.Ama işçi kabul etti.İşçiyi korkuttu.

Söyleyip sekiz olup halkın hepsi yattıktan sonra bir eve hırsızlığa düştü.Bunların bahtına evin adamları en köşede yatıp,ağızdaki odaları boştu.Serseriler gelen eşyaları alıp,gelen yemekler yiyip benzerdi.Sonra işçi ocağın-yanında yatan o evin oğluna gözü düştü.İşçi hiç şey ile ilgilenmeyip aklı-derdi o oldu.Bir vakitte yerden tam ortasında titreyip durup-durup çocuğu eline alıp,cimcikleyip gönderdi.Çocuğun sesi ile ev sahipleri uyanıp,yedi hırsız tutulup cezasını aldı.Hak işçi kurtulup gitti.(Hak adam kurtulur,ama hak adam tutulup)diyen halk dolaylı ondan kalan dedi.

3.1.41.Kırk Ağz Yalan Söyleyen Kel Çocuk

Çok eski zamanda bir padişah vardı.O padişahın bir kızı vardı.Padişah kızını hiç kimseye vermedi.kızı söyleyiciler çok geldikten sonra padişah kimde-kim kırk ağız yalan söyleyip verse,ona veririm dedi.Bir gün kel çocuk gelip,padişaha kırk ağız yalan söyleyip verdi.

-Anamızdan doğurduğumuzda bir idik,öle-öle üç olduk.Üçümüz gezerken önümüzden üç su kanalı çıktı,ikisi sonra kalan birisinin içinde su yok.Suyu yok kanal ile varırsak,önümüzden üç balık çıktı.İkisi ölüp kalan da,birisinin canı yoktu.Üçümüz üçünü götürdük de tekrar arkamıza verdik.Gezerken önümüze üç kazan çıktı.İkisinin dibi yok,birisinin dibi delik.Dibi delik kazana balıkları koyduk kaynattık.Kemikleri lime-lime olup,etler orada yanıp durdu.Üçümüz balıkları yemeye başladık.Bir vakitler baksak karnımız sal gibi olup,boynumuz kıl gibi olup gitti.

O gün elimi bir yağa bir çizmeme sürtüp,ikincisine sürmeyip yatıp kaldım.Ertesi gün akşam vaktinde uyuyup yatsam bir ses çıkıyor,kumaşçı gelip kaldı mı diye yerimden uçup dursam yağ sürdüğüm çizmem ile yağ sürmediğim çizmem ikisi savaşıyor.İkisinin ensesine iki tokat vurdum da baş ucuma koyup yatıp kaldım.Yarın sabahta durup baksam yağ sürülen çizmem baş ucumda duruyor da,işte yağ sürmediğim çizmem kırgın gidip kalmıştı.Bundan sonra kaçıp gelen çizmemi izleyip yola çıktım.

Yolda giderken çok susadım. Gezinip pamuğun uzağından karpuz bulup aldım.Karpuzu kestim,içine bıçağım düşüp gitti.Bıçağımı alamam diye içine kendim de inip gittim.Bıçağımı izleyip gitsem,önüme kırk atlı adam çıktı.Onlar bana(Hey,arkadaş,ne yapıyorsun dedi.Ben(Bıçağımı izleyip gidiyorum)dedim.Sonra durup onlar söyledi: (Senin kendin cinli,bizler kırk deveyi bulamayıp giderken,senin bıçağın nasıl bulunur)dedi de gidip kaldı.

Aklındaki gibi edip gezerken bir ağacın dibinde yağ sürülmeyen çizmem iki belalı çifte koşulmuş yerleri sürüp yürüyor.Varıp durup ensesine bir tokat vurdum da,ayağıma giyip hazır gelip oturdum dedi,efendim)dedi kel.Söyleyip kel padişahın yalnız kızıyla evlenip murat-maksadına erişti.

3.2.Çeviri Metin

3.2.1. Opa Savdager

Burıngı ötken zamanda bir Opa degen Savdager bolıptı. Opa Savdager künlerden bir kün baska patşalıkta barıp savda islep kaytıv tuyelerge hasıl zatların artıp colga şıgıp ketedi.

Opa kün- tün demey sürip qalaga kedip apargan zatların satıp boladı. Kerekli zatların alıp, tuyeleri sugi pitkerip kaladan şetirek cerge barıp konadı. Opa Savdager özinen özi oy oylaydı (Atıma minip qalaga kıdırıp kaytaydın büytip cata bergenim caraspas) deyp qalaga ketedi. Kalanı aralap kiyatırsa heki kabat caydın aynasın aşıp kayıp altın kettin.Üstinde oturgan ap- appak cüpkedoda, uzun boylu ken kuşak gaz mayınlı badam kabak ene sonday bir kızdı. Körip aklınan adasıp zihkiyip turdıda kaldı. Aradan köp vakıt ötti. Bul vaqıttan sol kız ayna aldında turgan Opa Savdager körip:

- Ey caksı cigit köp turdınız goy bul kalan? deydi.
- Siz kiminin kimnin kızı bolasız-deydi. Opa Savdager kız irkilmesten:
- Patşanın kızı bolaman, dep şuvap berdi.
- Ayıp etpeniz, qarındasım ekevsizbe ya birevsiz be? Sonda kız turıp
- Ekev bolıv aldağı is, hezirşe birevmen - dedi
- Araga adam salıp sizi avıttırsam kalav bolar eken? -dedi Opa Savdager
- Ol özinizdin şumısıhız -dedi kız

Bul sözleri esitip, Opa Savdager eline kuytkandı kayıp sol qalada qalıp keydi. Aradan bir neşe ay ötkennen keyin Opa sol patşanın bas veziri menen tanııp patşanın kızına aşık ekenin aytadı. Hem sol kızdı ayttırıp alıp berivge cerdem etivin soraydı. (Onday kevin bolatugın bolsa patşaga aytayın) dep vezir veda etti.

Vezir sersenbi küni saskede istin barlık men- cayın patşayen túsindirip aytıp berdi. Sonda patşa:

-Patşa bolgan adam kara puharandın kızın ayttırsa balısına berivi kerek edi sonıh uşın sovdagerdi bul makseti menen oylarınan kaşırıv kerek. Onın ilacı bılav boladı: Cüz bas tüve, cüz bas cılkı, cüz bas eşki, cene cüz tille tehge bersin degeysen, usını avtsah özien-özi kaşadı dedi.

Vezir patşanın soragan kalın malın Opa Savdagerge aytıp bardı. Opa Savdager bir neşe kün melet alıp barlık malı menem gümıs tehgesin tayın etip, arada curgen vezirden berip ciberdi. Patşa ilacsızdan kızın beredi. Opa sol elde curıp kızdı boldı. Kız altı caska şıkkanda hayalı kaytırs boladı. Bunnan keyin Opa Savdager osa hayal olmaska şart etedi.

Aydan ay ötti cıldan cıl ötti kız on dört casına cetti. Sol yılda Opa Savdager azinin tuvgan eline barıp kayıtvıdı. Erman etti. Söytip kalındagı on dört casar kızın patşa atasının kolında kaldırıp ketivge hem urıksat soravga patşa atasının aldına bardı. Sonda patşa. Bul kızın kadirin bilip, terbiyala tugın adam cok, cen kızındı ülken hazır et ullı pirge tapsıragay özin kelgenşe parmana bolıp caklap berer - dep kenes berdi.

Ene patşadan bul kenes alıp, ona Savdager ülken haziret ülli pirge kelip, kelgen cumısın aytadı.Sonda ülken ullı pir (Usı medresenin canına kızına cay sal özin kelgenşe coytugın napakasın tayarlap ber, soytta kete bar) dedi.

Opa Savdager cemmesin tayarlayıp gitti de ekev etip soktırıp birevin kızına ǵaldırdı ekinşisin ullı pirge berdi. Opa Savdager mısır şehrine könep getti. Künlerdden kün ötti aylardan ay ötti al hasıl aradan bir cıl ötti. Azık- avkat tavsıldı. Kız ǵalaga barıp azık- avkat alıp keletugın boldı. Bir küni pişembi küni pesinde kaladan azık-avkat alıp kıyatırǵan kızga ullı pirdin közi tüsti.

Ülken haziret ullı pir kolına suy kuyıp turgan suypısınan bul kıyatırǵan kızdın kim ekenin soradı. Suypı Opa Savdagerdin kızı ekenin ayttı. Ullu pir işinen hım- hım dedi de, kızdı kolga tisiپیydin calın oyladı. Ol araden kep yakıt ötpey eve bir nerse oylap tapkendav suypısına:

-Hay tokımbet, senin hal cagdayın kalay? Sisın uyga barıvga bizim elti kuta havas boldı dedi ullı pir.

- Cüda kıl, taksır bara geysin, dedi taksımbet suvpı.

-Onda erten baradı - Dep ullı pir mıyıǵinen kulıp koydı. Ullu pir uyna kelip:

- Elti sizdi taksımpet suvpı konakka şakırdı kalay köresen? dedi.

-Suvpı üyine şakırǵan bolsa, huda barayın - dedi oyında heş nerse cok elti. Elti konakka ketti. Ullu pir bekimbet degen suvpısın şakırıp alıp:

-Sen palavas palav pıskennen keyin eki tabakka sal birevin özin al birevin magan ber, - dep cumıs buyırdı. Suypı bir tabak palavdı ekeliپ berdi. Ullu pir palavdı alıp kız catkan cayga kelip esigin aşıp işke kirdi. Kız ullı pirdi körip ırǵıp ornınan turıp işarat penen selam berip kol kavısırap aldında turdı.

-Ǵızım bir cıldan beri cennen habar almaz meniki ayıp bolıptı. Palav astırtıp alıp keldim kel pirge otırıپ ceyik - dedi ullı pir cuvhalanıپ. Kız ullı pir menen otırıپ palav cedi. Petiya okıp bolgannan son kız ullı pirdin kolına suv kuydı. Usı vakıtları ullı pir haram niyetin baslap kızdın kolınan şarıppa uslap denesine kol sozdi. Heş herse oyında cok kız, ullı pirdin buzıklık niyetin

sezip kolındaki kuman menen ullı pırdin manlayına kerilip bir urdı da haydan şığıp kaşıp ketti. Ullı pir bası carılıp sol cerde catıp kaldı. Endige gepti ulken haziret ullı pirden esitin. Ullı pir esin cıynap bolgan sol basın tanıp patşaga keldi. Patşa ullı pirdin kelgen cumısın coradı.

-Patşayım Opa Savdager sizin kızınızden kalgan kızdı magan tapşıyıp ketkenne mine bir cıl boldı.Usı bir cıl menih cetpis cıllık casıma tatıdı. Medresege bir cigit kelse bir cigit şığıp dolıhana boldı.

Sol cigitlerge kelme dep keyigenimde kılğanı mınav -dep ullı pir tanıvlı basın körsetti. Patşa istin anıgına şıkpay halgan sözge erip kızdı.dargazap kulıvga buyırık berdi.

Patşanın kop vezirinin işinen bir veziri şığıp patşaya bılav dedi.

- Taksır arzım bar- dedi.

-Ne arzın bar? Ayt?-dedi.

-Bul kızdın konday cazıgı bar, gunasın maynına koylu kerek, bolmasa öltirivge bolmadı - dedi . Sol vakıtta ekırşı bir vezir turıp:

-Bul kızdın adam bermastav bir şolistankha aparıp taslay kerek, onnan keyin ol özi ak eledi yamasa colbarıs kaskır cep ketedi- dedi.

Bul söz patşaya makıl turup kızdı şolistankha aparıp tasladı. Kız kuv dalada alıp cevge tamak işerge suv tappay bir agaştın tübinde cüta beredi.

Endigi gepti baska bir patşallıktan esitin.Bir patşanın balası asına kırık cigit alıp av avlap cirse aldılarından bir kiyik kaşadı. Patşanın balası kolındaki küsin ciberedi. Kus kiyikke kara maydı da öz cönine uşıp kete beredi. Patşanın balası kasındaki adamları menen birge kusının itiren kuvıp kete beredi. Kırk cigittin atı boldırıp colda kaladı da patşanın balası calgız kuvıp kete beredi. Künlerden bir kün patşanın balası küsinin bir agaştın basına kanıp otırganın üstinen şıgadı. Kolına balbayın alıp şakırsa kus dalbav menen ici cok kon batar şakkı karay kulgınıp karay beredi. Bul şakta e bar deken dep karasa bir buktin tbinde kızarıp caktan bir nerceni karadı.

Bala korka-korka asına barsa ölip atırgan kızdı kördi. Bala atınan tüşip bul kondav cediye dep kızdın avzına kılışın tursa kızdın canı bar ekenin birledi. Onnan keyin erdin basında ilivli turgan bidisti alıp kızdın basın on disesine koyıp avzına pal tamızadı. Kız kem-kem tamsanıp cuta baslavdı. Alhasıl kız keddin tiklep aman-esenlikle keledi. Kız özinin basın keskenlerin hem Opa Savdagerdin kızı kundız ekenin avtıdı.

Kız bas uşında otırgan cigittin gamhorlık etkenir bilip özinin süynüşilik sezimin bildirip:

-Siz kız alıppa edihiz? Eger üylenbegen bolsanız daladan tavıp aldım demesehez men sizge bas keser edim -dedi. Patşanının balası kızdın sülvlığı menen akıllığına keвли bolıp özının üylenbegenin avtadı hem ömirlik coldası bolıvga veda beredi.

Cigit kızdı alıp eline keledi. 40 kün toy 30 kün oyun berip kızdı aladı. Ardan bir neşe ay neşe cıllar ötip eki ülli boladı. Biraq usı vakıтта şekem ekesinen habar bolmagannan keyin sagınıp munavıp oturgannın üstine patşanın balası keledi. Cigit nege қаpa bolıp oturganın soraydı.

Kundız ekesin sagınıp oturganın aytadı. Hem eline barıp kaytıvga ruhsat soraydı. Bunnan keyin cigit kundızdın kaptalına kırk cigit berip, bireyin başşı etip üyine barıp kelivge ciberedi. Kundız bir cerlerge kelip konadı. Balaların uyuklatıp bolıp samallap kürse kırk cigittin başısı kundızga zorlık etivdi. Oylaydıda orına turıp kundızdın kakırayın dese adamlar oyanıp kete dep bunnan kutulıvdın colın izleydi. (Sen uzıkarada tura tur men balalarımı korıp keleyim)dep kaşıp ketpekşi bolıp edi şıbermedi. (Men özim şaylastırıp kelemen) dep balalardın basın kılış penen şavıp taslaydı. Kundız ne kılarn bilmey balalarınan ayrılıp aytkan kılmasa özının de öletugınınına közi cetedi. Ol nede bolsa usıdan kutılırdı oylaydı.

-Sen balalardın ilacın tabaman dep öltirip tındın. Balalarım ölip atırganda bul is kelispes men balalarımı ak cuvıp arıv kepinlep caygastırıp keleyin siz cata turın- dep Kundız cılap-sıkılap curıp balaların caygastırıp bulup kaşıvga tayarllardı. Kundız adamlarga sezfirmey üstine erkek kiyimin kiyip kara corga attımınıp colga tusıp ekesinin üyine karay kete beredi.

Azanda adamlar turıp karasa Kundız hem onun balaları çok ekenin körip hayran kalıladı. Olar (Ol adam emes peri) dep usı bolgan vakıyanı patşaga ayıp barmakşı bolıp keyin kaytıadı. Kırık adam bir neşe kün col curıp eline keledi. Olar patşanın balasına (Kundızdan ayrılıp kaldık ol adam emes peri eken) dep cabırılardı. Bul habardı esitken con patşahın balası kattı қаpa boladı. Aqırında keste balıp bunun keseline em tabılmaıdı. Patşa sol elden paker, korrandoz koymay pal aşıtıadı heş dertine dava bolmaıdı. Sol elde bir adam patşaya kelip (Senin balanda kesel tuve hem herse de çok, senin kellinin peri emes adam edi sol uşın balan col hayalın tavıp almaganşa dertine dava bolganday em çok) deydi. Bul habardı esitken patşa balasın şakırıp alıp, қasına isenimli bir cigit kosadı hem hayalın tavıp alıvga urıksat etedi. Cigit diyvana kiyimin kiyip қasına bayağı kundızdın қasına başşı etip. Cibergen cigitti de kosıp alıp (huy-hak) dep hayalın izlep colga pavana boladı.

Al bayağı kara corga mingen öz curtına kiyatırған kundız kara tünün işinde togay arasında şıkkан caktıga kelse kırk karakşının üyi eken. Urılar Kundızdı körip bir baydın balası

eken kудay aydap kelgenine kara dep. Bökterivli turgan karşın - kolanın şesistirip, özin attan tusırıp üyge kirivge işarat bildirdi. Kunduz urılardın kolınan ölli kutılatugına yamasa esabın tavıp kutılmasa kutıla almaytugına ank közi cetti. Urılar kelgen adamdı ne kılamız dep oylasıvga dalaga şıgıp ketedi usı vakıtta kundız asıvlı turgan kazanga uv taslaydı da, tım-tırıs atıra beredi . Urılar işke kirip tamak şenip dep birevi kazandagı avkattı tabakken bolıstırıp aldırına koyadı da tamak cevge kirisedi. Urılar kundızdı tamakka şakıradı.

-Cok, men tamak cemeynen şöllep otırman-dep keyin şeginip otıradı. Urılar tamakların cep bolıp (Uykımız keldi) dep cata baslaydı, olar turmastay uykıga ketedi.

Kundız urılardan aman kutılıp kara atına minip alıp colga pevana boladı. Colda kiyatırса koy bagıp curgen şopanga uşırasadı hem ekesi Opa Savdagerdin deregin soraydı. Şopan sol eldin şopanı ekenin aytadı.

-Olay bolsa mınav at kerşin-kolanın beri seniki bolsın magan üstindegi kiyimlerini dep. Men senin ornına şopan bolıp, Opa Savdagerdin üyine baraman. Bul sırdı heş kimge aytpa - dep kundız şapanın kiyimin kiyip ekesi Opa Savdagerdin uyine baradı. Usı vakıtları Opa Savdager esiginin aldında cur eken Kundız ekesinin aldına barıp tenir celemin beredi. Ekesi celemin alıp :

-Balam kaydan kiyatırsan -dep colbolsın coraydı.

-Atamen şıh valayatınan kiyatırған adamman (biykarden tenirim biyzar) degen, Opa Savdager degen aş-arıkka kayırlı degen menen cizin kalındızda talap islemekke kiyatırman - dedi. Ene sol konnen baslap özin sezdirmey ekesinin üyinde cüre beredi. Ene күнlerden bir күн Opa Savdagerdin üyine (huy-hak) dep üş kelender keledi. Opa Savdager kelenderlerdi üyge kirgizip caygastıradı da elindegi patşasın hem bayagı ülken haziret ullı pirdi şakırtıp konak ası bermekşi bolıp kou soyadı. Bula uzak atırgannan keyin bir-birine gep tavıp otırın dep miret salıskan menen hem kim gep baslamaydı sol vakıtta esik cakta ot cagıp otırған şobaslamaydı. Sol vakıtta eski cakta ot cakıp otırған şopan bala (Ruhsat etsenizler men aytayın) deydi. Terde otırған ullı pir (Sennen kanday söz şıgatuginedi) dep kagıtadı. Sol vakıtta patşa (Köp casagan bilmeydi körgen bileди yamasa esitken bileди) degen ayta ber, balam dep kundızga ruhsat etedi.

-Şın valayatında bir cetim bala bolған eken -dep baslaydı sözін Kundız - sol bala күнlerden күн aylardan ay, cıllardan cıl ötip er cetip cavda cumısına arasaladı. Bunnan keydin avılındağı cetim kembagalardan adam cıynap baska cakka cavda islep kaytıv uşın sapar şegipti - degen vakıtta Opa Savdager :

-Sözін derime derman eken ayta ber şıragım -dep bir kozgalıp koyadı.

-Apargan zatların satıştırıp özlerine gerekli zatların alıp eline kayıptı. Kalanın şetireğine konıp Savdager kalanı bir aralap keleyin dep atına minip kalanı aralap kiyatırsa eynektin aldında otırgan patşanın kızın körip sogan aşık bolıptı. Savdager kızdı körgennen keyin eline haytay sol seherde dukan asıp aldında ptırgan patşada karap özin kusagan patşanın kızın aytırıptı- deyen vakıtta patşa:

-Ayta ber sıragım sözünin ketesi çok -dep bul da ornınan kozgalıp koyıptı.

Patşa Savdagerge kızın bermey uşın kara puharaga kız bermeymen dep aytıvga kolaysız körip aytırıp bergen adamga : (100 bas tüye 100 bas cılkı 100 bas kara mal, 100 bas koy, 100 bas eşki hem 100 tille bersin) dep ciberipti. Savdager usıladı tavıp beretügin bolıp vede beripti. Kullası ayılğan kalın malın tavıp berip kızdı alıptı - dep bergende Opa Savdager:

-Dertime derman boldı goy ayta ber, şıragım dep balaga çakınarak kelip otırıptı.

- Ene sol patşa kızın olgannan keyin bir cıldan son bir kızlı boladı. Savdager usı kızım 14 caska şıkkanda üylenbeymen dep şert etipti. Kız on tört casına şıkkın vakıtta Savdager özin tuvgan ceri şın kalasına barıp kaytıvga mınav patşa atama kusagen atasınan urıksak soraydı. On tört casar kızdı atasına alıp kalıvdı ötinedi - deyen vakıtta ;

-Ayta ber, balam dertke dava bolganday söz eken dedi patşa menen Opa Savdager ıklas penen tınlap.

- Şıragım, bul kızdı bizim üyge kaldırıp katpay ak goy onun kedirin biletügin adam cok. Siz anav ülken haziret ullı pirge tapsırıp ket depti. Sonnan keyin Savdager bir cıllık azığı menen ullı pirdin mediresesi canınan cay calıp sonda kaldıradı da ullı pirge bir giltin kızına bir giltin berip şın şeherine ketipti -degen vakıtta törde otırgan ullı pir:

- Koysana bala, usınan da söz bolıp da -deydi.

-Ayta ber şıragım, ayta ber dertime dermen bolatugın turın bar - deydi Opa Savdager.

-Künlerden kün aylardan ay ötip ölşevli bir cılda boladı. Kızdın bir kün gerecetın tavısıp bozardan azık avkat alıp kiyatırğanın ülken haziret ullı pir körip kasındagı bir suvsıpınan kimmin kızı ekenin soraptı. Suypı (bayagı sizge kaldırıp ketken Savdagerdin kızı) dep cuvap beripti.Sol vaqıttan baslap ullı pir caramılbık aylap kızdın catkan cerine bir tabak palav astırıp ekeli birge ceydi. Palavdı cep bolgennan keyin kız ullı pirdin kolına suv kuyıp atırgan ekem ullı pir kızdın bileginen şarıppa uslap alıp denesine kol calıptı. Sol vakıtta kız onın caram niyetin bilip kolındagı kumganı menem basına bir urıptı da kaşıp ketipti. ullı pir sol cerde bası carılıp cıgılıp kaladı. Kız

kasıvı menen siz kusagan patşa atasının üyine baradı - dedi bala patşaga karap. Sol vakıtta ullı pir:

- Koysana bedbak usınday da ötirik bolama eken deydi. Al otırgan patşa :

-Aytaber şıragım dertime deman eken ayt-dep cakınlankırıp otırıptı.

-Aradan köp vakıt ötkennen keyin Ülken haziret ullı pir ornınan turıp basın tanıp patşaga barıptı: Ol bolgan istin men- cayın bılav aytkan eken : (Sizin kızınızdı kalgan kızdı Savdagerdin magan kaldırıp ketkenine bir cıldan aslan bolgan edi. Bir cıldın işinde medireseye bir cigit kirse bir bir şıgıp üstimiz ülken sokpak boldı. Sol cigitlerde ekinşi ret kelme degenimde kılğan ısı mınav) dep basın körseptipti deydi. Bunnan keyin patşa kızdı dargezep kılıp darga asıvga buyırıptı. Bir vezir kızga caksılık oylap kızdı darga astırmay şöyistanlıkta aparıp taslavdı ötinipiti.

Patşa kelisim bergennen keytin kızdı şöyistanlıkta aparıp taslaptı. Kız küv dalada işerge suv cerge tamak tappay bir cerlerge barıp bir agaştın sayasına cetip kulaptı. Usı vakıtlarda baska bir patşanın balası kus calıp cürse sol öleyin dep catırgan kızdın üstinen şıgıptı. Cigit kızdı körıp avzına pal tamızıp keddin tikletipti. Kız tilge kelip -biri menen tanıskkannan keyin bir- birin soyıp kaladı. Cigit alarman boladı da kız tiyermen boladı. Cigit üyine aparıp kırık kon toy otuz kün oyun ötkerip hak nekesin kıydırıptı. Aradan eki-üş cıl ötkennen keyin eki balanı bolıptı. eki Künlerden kün patşanın balasının hayalı ekesin sagınıp küyevinen üyine barıp kaytıvga ruhsat soraptı - degen vakıtta kelender sıpatındagı kiyevi:

-Ayta ber kosşım sözın dertime dava bolgan dep cakınlap otıradı.

-Ene cigit hayalının kaptalına kırık cigit kosıp birevin basşı etip ekesinin üyine ciberdi. Kız colda kiyatırıp bir cerde konıp catırganda ogan alıp kiyatırgan kırık cigittin basşısı zorlık etpekşi bolıptı. Sol vakıtta patşanın kelini bunun caman pıgalın bilip bunan aman kutılıvdın colın izleydi.

(Sen usı cerde tura tur men balalarımı caygastırıp keleyin)dep kaşıp ketiydi oylagan eken ol adam (Cok sen kozgalma, balalarının cagdayın özım islep kelemen)dep balalardı şavıp öltiripiti. Tap usı vakıtta aldında otırgan kelemderdin birevi :

-Koysana bala tap usınday da lap bola ma? dep cekiniripti. Sonda ekinşi kelender :

-Ayta ber inim durıs gep -dep sözın koşlap keyipti.

-Hayal (balalarımı ak cuvıp arıp kepinlep keleyin) dep cılap -cıkılap curıp balaların sol cerge cerlepti de baylavlı turgan kara attı minip cönelipti. Kırık cigit azanda turıp karasa

kelişekte balaları da çok ekenin körüp tündeği vakıyalardan habarı da çok adamlar bul adam emes peri eken) dep keyinine kaytıp ketipti. Ene kelişek colda kıyatırıp kırık karakşığa uşırap olarga uv berip öltirip onnan da aman kutırıptı. Bir elatka cakınlagan cerde koy bağıp cürgen şopanga uşırasadı. Söylesip karasa sizdey cavdager atama kusagan Savdagerdir.

Şopanı eken kelişek şopanga öz kiyimin berip özi şopanın kiyip mına Savdager atamday Savdagerdin üyine barıp,cumısın islep cure beripti. Usı vakıtları Savdagerdin üyine bayagı kızdı tiriltip algan patşanın balası hayalının dertinen kelender kiyimin kiyip ıasına bayagı kelişektin balaların öltirgen adamdı da ertip usı Savdager atama kusagan Savdagerdin üyine keledi. Sol Savdagerdin üyinde bayagı ülken haziret ullı pir mın patşa atama kusagan patşa da kelip bas koskan eken, usı otırıspa da sol adamlardın basınan ötkenlerin söylep bergen tap sol kızdın özi eken -dep kundiz sözün kim ekenin tanıtadı. Sol vakıtında Opa Savdager özinin kızı ekenin ekenin bilip patşa ülken haziret ullı pir kızdı tanıp esten tanıp kaladı. Kelender suvretinde cürgen patşa balası özinin hayal ekenin körüp cılap ciberedi. Bulap bir vakıtları esin cıynap bolgannan keyin bir -biri menen tanıladı. Bunnan keyin patşa ülken haziret ullı pirdi patşa balası ıasına erip kelgen miyrimsiz coldasın uslaydı. Patşa ertenine calkın cıynap cıynalgan halıkka Opa Savdagerdin kıznın bunday avhalga tıııvıne kimnin ayıplı ekenin coraydı. Cıynalgan halık (birinşirette ülken haziret ullı pir miyrimsiz adam ayıplı col bolsın ülken haziret ullı pir hem miyrimsiz kara kökirek adam) dep halık şuvlasıp koya beredi. Halıktın tilegi boyınşa ülken haziret ullı pirdi hem balanı öltirgen miyrimsiz adamdı at kuyrısına baylap iyit ölimi etip öltiredi.

Kelender suvretinde curgen cigit hayalı - Kundızga kosıladı. Opa Savdager ülken toy berip toyga kudasın şakıradı. Toy tarkagannan keyin kıznı kaytadan uzatadı. Söytip bir kızdın sebebinen eki el agayın karıdas bolıp tatıv karım - katnasta casaydı.

3.2.2. Şayhı Abbaz

Buringı ötgen zamanda din misilman amanda, büdenenin ayagın annan- sannan bir basıp corgalagan vaktında şahabbaz degen patşa ötipti. Şahabbaz patşanın 40 katını bolıptı. 40 katının en küşkentayınan bir bala bolgan eken onın atın şayhı abbaz dep koyıptı. Şayhı abbaz er cetip kemalına kelgennen keyin atası öt aldına saray salıp berip Şayhı-abbaz kırık cigiti menen sonda bola beripti.

Künlerden bir kün ötkennen keyin bala öz özinen oylanıp (atamnın devletine kızıgıp cata begenşe şıkarga şıkıp vaktı hoşlık eteyin)dep ıasına kırık cigitin alıp kusın köterip şıkarga

şıgadı. Şayhı-abbaz küs salıp cürse aldınan maral kaşadı. Şayhı-abbaz küsti ciberedi. Maral küska aldırmaydı da kasıvı menen bir tadvın etegine köşip kelip atırgan avıldın şetinde tigivli turgankoska kirip ketedi. Maraldın kirgen kısına Şayhı-abbaz hem kirip barsa bir sulıv kızdın otırganın körip esi avıp kulap kaladı. Şayhı-abbaz bir mehelleri közin aşıp karasa basın süylep otırgan sulıv kız benen ayak uşında otırgan kızdın şeşesin küredi.

-Sizler kayaktan kelgen adamlarsız ? deydi Şayhı-abbaz.

-Biz kakmaktın hanı edilsiz bolıp, Şahabbaz edil patşa degen menen köşip kelip otırgan elmiz- deydi cigit sol cerde kızga aşık boladı. Şayhı-abbaz sarayı kaytadı. Şayhı-abbaz atasına barıp bir topar eldin köşip kelip atırganın hem sonda bir kızga aşık bolaganın aytadı.

-Bizim curtka kelip atırgan el bolsa senin tilegindi orınlaymız. Ol bizin aldığızga bir keler ballam -deydi. Aytkanınday köşip kelip atırgan bay (Şahabbazga barıp köşip kelgenimdi bildireyim caz caylav kıska konıs cay sorayın. Maldan zakatımdı. Patşaklıkka töley-tugın salıgımdı bereyin) dep Şahabbaz hannım aldına keledi. Bay patşanın aldına kelip, kelgen cumısın aytadı patşaya bayagı Şayhı-abbazdın aytkan sözi melim kelgen bayga (Esirgindi el aşıp cel capsın) dep köşege carur dırtıp gözinen hanadan tan cavıp sarpaylap ciberedi.

Patşa bayga bizin menen kuda bol devge bir körgen adam bolhgannan son uyalıp bir vezirin şakırıp alıp kudalıktı sogan tapsıradı. Vezir bayga patşanın kuda bolatugının aytadı. Bul söz bayga kute makıl tusedi. Bay kuda tüsip barıvga patşaga ceti künge vede kulıp patşa menen kuda bolatugına kuanıp albrıp- dalbrıp üyine keledi. Bay üyine kelgennen keyin küygen sarpayı menen esitken engilerin kempirine bayan etedi. Kempir bul gepti esitkenennen keyin tas-talkanı şıgıp :

-Hav keşegi patşanın hoyanşık balasına kızımdı bergenşe aparıp kalmaktın patşasına bergemin köp artık. Tüyendi cıyna küşindi tart! dep baydın kelgen petin kaytarıp tasladı.

Bay heş ilac ete almay küşip ketti. Birak kız köşerinde otırgan cerindegi kara tastın astına hat cazıp taslap ketti. Hatta bılay dep cazgan: (Bizdi aparıp kalmaktın hanına bermeksi usınnan üş ayşılık colı bar. Men bargannan keyin 40 küntoy bergizer men, en cetpese sonda cetsin.)

Vedeli ceti küni cetkennen keyin patşa kuda tusıvge 700 laşkerin ertip, Şayhı-abbaz 40 cigiti menen hakıracrıyayı menen baydın üyine kelse üyi tüve curtı da cok . Şayhı-abbaz bayagı kızdı. Körip cıgılğan cerindegi kavra tastın bar ekenligin bileli eken heş bolmasa magan hat hazıp taslap ketpedi me degen oy menen kara tastı köterip karasa cazılğan hattı kördi. Okıp

karasa kızıl sıya menen cazgan catı bar, Şayhı-abbaz degen atı tür ay on kün belgilegen vaktı bar.

Sol cerede bala kıpa bolıp keten küştin keyinen kuyıvga atasınan urıksat soraydı. Şayhı-abbaz balasına urıksat etpeydi. Bala atasının süzin tınlamay ketpeksi boladı. Şayhı-abbaz balasının ketermen bolganın bilip (calgız özin ketkenşe izine bes cüz nöker ertip ket)deydi. Şayhı-abbaz kıasına bir de adam ertpey cav-caragın asınıp, katken köştin izinen kuvıp kete berdi. Neşşe kün col curıp bag-şarbaklı akılına ugras kelmestey bir hevlige uşıradır. Şayhı-abbaz bul cevilde kaday adam zat turadı eken dep birim-birim aralap en tördegi cayda barsa baygı özinin aşık bolgan kızırın on ese sulıv bir kızdın özinin şası menen özin buvındırıp öleyin dep atırganın kördi. Şayhı abbaz cuvırıp barıp kızdı bosattı hem buvınıp atırganının sebebin soradı.

-Ciber meni ölemen ! dedi kız.

-Cok cibermeymen ölivinin sebebin ayt? Men sagan cerdem etmen! dedi Şayhı abbaz.

-Öliviminin sebebin aytsam menin bes agam bar edi. Besevi de batır edi . Sonın işinde en ülkenagam törtevine barabar edi. Agalarım kalmaktır patşası menen kırık künnen beri urısıp atır edi, bugin sol urısta ülken agam öldi. Endi kalgan dört agamdı şöp şelli körmeydi sonnan son kalmak meni alıp ketedi. Onnan keyin süymege adamga tenemdi bağış etkenşe buvınıp öleyin dep atırganımnın sebebi sol edi- dedi kız

-Onday bolatugın bolsa sol agalarının urısıp atırgan cerin ayt dört agada cerdem berip seni azatlıkka şıgarayın - dedi Şayhı-abbaz. Kız agalarının urısıp atırgan cerin siltedi. Şayhı-abbaz kızdın agalrın izlep ketti.İzlep barsa aytkanıday urısıp dem alıp otırğa kızdın agaların kördi. Şayhı-abbaz barıp tenir selemin berdi. Selemin aldı.

-Sizlerge cerdemge keldim - dedi Şayhı-abbaz.

-Kelgeniniz cüde makul burın besev edik, birevimiz ölip türtev bolıp edik endi senin menen besev boldık- dedi.

Ol zamannın urısı sap tartıp cekpe-cekke şıgadı eken. Kalmaktın patşası tuvın köterip sap tartıp kelip cekpe-cekke palvanların şıgardı. Bul beseyi de sap tartıp aldı. Kalmaktın batırı menen cekpe-cek urıska şıgıvga şayhı-abbaz kızdın dört agasınan şuvap soradı. Olar urıksat etti.Şayhı-abbaz her türlü urıs hönerlerin kollanıp kalmaktın ceti palvanın oltırdı. Kalmaklar urıstan cenilip keyine kayttı.Bular da düşpanın kaytergannen keyin besev kasılıp özlerinin hevliherenine kayıttı.

Colda kıyatırıp kızdın agaları Şayhı-abbaz bolınıp ekev ara sıbırlasa berdi. Şayhı-abbaz bulardın sıbırlasa bergeninen güman etip:

-Sizler nege cıbrılasıp kıyatırsızlar? Urıs kerek bolsa urıs maydanına şıgın! - dedi. Sol vakıtta kızdın agaları:

-Cok inim olay emes, bizler bes agayınlı cigit edik. Besevimizdin ortamızda bir arındasımız bar edi. Sol karındamızdı alıv uşın mınav kalmaktın patşası urıs aşıp usı urısta ülken agamız öldi. Siz kelip bizlerdi kalmaktan kurtardınız sizge bağış etsek kalay bolar eken dep, söyleşip kıyatırğanımızdın menisi usı edi. Siz bunı kalay köresiz? -dep balaga ssaval koydı.

-Makul bolar, biraq menin ekinşi nekelim bolsın-dedi. Şayhı-abbaz kıyatırgab agıtın birim-birim baayan etti.Sol küni Şayhı-abbaz miyman alıp karınası menen ekevin bir cayga ciberdi. Şayhı-abbaz catarda kız benen ekevinin arasına kılış taslap cattı. Bala ceti kün catıp dem aldı. Şayhı-abbaz cegiziñşi kün ketermen bolıp kızdın agalarınnan cuvap soradı. Kızdın agaları:

-Senin bir özinen göre coldas caksı bolar senin menen birge bizler hem barsask kalay bolar eken? dep soradı.

-Cok bir özim ketemen-dedi.Şayhı-abbaz bul cerden hoş allıyor aytısıp curıp ketti. Neşşe kün col cürip dagıstanlıkka salınfan bir cayga közi tüsti. Bul cayga kayrıldı.Cayga kirip borsa heş adam cok.Caydı aralap cürse kaydan şıkkanı belgisiz astında atı cavcaragı bar bir bedbaşar kelip, Şayhı-abbazga nayza urıvga aylandı. sol cerde ekevi urıska kirisip ketti.Ekevi birin- biri alalmay tınbastan üş kün urıstı. Törtindi küni Şayhı-abbaz bedbaşarga basım kelip öltireyin dep atrıganda, ol bas kiyimin alıp Şayhı-abbazdın aldına basın işdi. Şayhı-abbaz aldına karasa bedbaşar dep cürgeni bir sulıv kız ekenin kördi. Sol cerde kız tenesin cigitke bağış etti Dunyaga? şıgıp kemalga kelgende (özime kuşı ten kelgen cigitken tenemdi bağış etemen) deger kızdın şerti bar edi. Kız öz şertine cetip, Şayhı-abbaz kayılsılık berdi.

-Siz uşınsı nekelim bolsız- dedi Şayhı-abbaz kızga. Cigit sol kün kızdın üyine miyman bolıp bunda da araga kılış taslap cattı. Şayhı-abbaz usı cerde üş kün miyman bolıp törtinşi kün kızdan urıskat soradı.

-Siz meni de ala ket, tarıkkın cerinde kerek bolarman -dedi kız. Şayhı-abbaz kızdın küşine isenip kızdı ertip cürip ketti. Bular neşşe kün col cürip bayagı aşık bolgan kızdın üyi köşip bargan kalmaktın eline bardı.

Kalmaktın şehrine kirip bir üydi collap alıp sol cerdi mekan-hay etti. Şayhı-abbaz:

-Sizin elde ne dep, ne vakıya bar? -dedi üy iyesnen.

-Bizin elden dep sorasanız, bizin patşamız bugün otız cegiz kün boladı. Üyleniv toyın berip atıp kalındığın neke kıyıp lıvma bugün eki kün kaldı-dedi.

-Sizin eldin toyına karday adam baradı? -dedi Şayhı-abbaz.

-Patşanın toyına baksı-cırav bolsan sazende-töyende bolsan tamaşa beretigin bolsan bara beresen -dedi. Şayhı-abbaz kalmaktın toyının sırın bilip alıp patşanın toyına ketti. Şayhı-abbaz özi sazende özi kaşavaz edi. Patşanın atırgan cerine barıp Konday baksı-cıravlar bar ekenin köreyin cetisse bir-eki avız kosık aytayın dep patşanın otırgan cerine barsa patşanın baksısı dem alıp otırganın kördi. İşkerige kirip patşaga tenir selemin berdi. Şayhı-abbaz patşaga:

-Gayıptan kelgen baksı edik, bizge dutar berseniz bireki avız kosık aytıp bersek kolay bolar edi? dep pühsat soradı. Patşa baksının duvtarın alıp berip kosık aytıvga ruhsat etti. Şayhı-abbaz türli namalarga salıp kosık ayzıp edi. Balanın aytkan kosığı menen sazı patşanın kulagina caktı.

Kızdın üş dos kızı bar edi. Kız her küni alada ne dep ne söz bar sıttan kelgen biytanı adam bar ma dep künde biz kızın ciberip turatugın edi. Üş kızdın işinde tüli şulcinirek bir kızı en caksın dostı edi. Sol kün usı kız kalanın barlık cerin aralapsırttan kelgen adam usırata almay kiyatırıp nede bolsa patşanın, üstiren habar alıp keteyin dep barsa, biytanı baksının davısın esitti. Sonday koşavaz sazende Kosıgın tınlap karasa bir cerinde atım Şayhı-abbaz degen sözün esitti.Kız sol cerden gırıra keyine kayzıp körge-bilenlerin, Şayhı-abbazdın kelgenligin aytıp kızdın süyinsi soradı. Bunnan keyin kız Şayhı-abbazdın kelgeni anık bildi. Kız bir kenizektiakırıp alıp (patşamız baksını özi tınlay bere me gayıptan kelgen baksının bizge bir aksam bersin. Onnan keyin patşalığına car urdırıp kün batkannan keyin bir adamdı da dalaga ıgarmasın ıra caktırmasın) dep kenizekti patşaga ciberdi. Patşa kızdın bul tilegin kabil etti. Patşa alaga car urdırıp dalaga bir adam ıkpaytugın, tünde ıra cakpaytugın etip, kırık kızı menen bir akşam vaktı holık etivge baksını berip ciberdi. Kız gayıptan kelgen baksını aldırıp tüni menen kosık aytırdı. Kasındağı kırık kızga arap işkizip mes etip, sol akşam kız Şayhı-abbaz benen kaıp öte ketti.

Bular sol ketisten bir cerlerge barıp bay ferektin tübinde dem alıvga cattı. Şayhı-abbaz uykıga ketti de bayagı pavlan kız keynimizden kuvgınsı keler dep uyıklamay karavıl turdı. Bir vakları cavdın keler betine karasa esabı cok tüv köterip kiyatırgan köp lakerdi kördi. Kız keyinen cavdın kuvga kiyatırganın bilip nede bolsa usı cav menen özim urısayın dep Şayhı-abbazdı oyatpadı. Kız kiyatırgan cavdın aldına karşı ıgıp, sol cerde kalmaklardın lekerin kırığına uıratı. Kız cavdı kaytırgannan keyin kelip Şayhı-abbazdı ayatıp, cavdı kırığına uıratkanın aytıp öliklerin körsetti. Şayhı-abbaz solmcerden ketip neşe kün col cürip. Bayagı

uşınsı nekelisinini üyine cetti. Sol küni usı cerde miyman boldı. Palvan kız Şayhı-abbazı şakırıp alıp :

-Şayhı-abbaz sen birinşi nekelin menen bagda kızdırıp kelin, men senin ekinşi nekeline oyun körseteyin-dedi. Şayhı-abbaz birinşi nekelisi menen bagka şıgıp ketti. Batır kız Şayhı-abbazdın ekinşi nekelisin sinap köriv uşın canına barıp kolınan tartıpöyer-büyerin uslayın dep eri-beri tartıp edi, kız heş colatpadı. Sol vakıtta batır kız bunın Şayhı-abbazga kattı keyinli ketkenin bilip üstindegi lipaların şeşip taslap özinin Şayhı-abbazdın üsinsi nekelisin ekenin ayttı.

Şayhı-abbaz ekinşi nekelisinin agalarından ruhsat alıp eline keytti. Şayhı-abbaz atsinın agalarından ruhsat alıp eline keytti. Şayhı-abbaz atasının salıp bergen kalasına kelip cata berdi. Bir küni Şahabbazga balanız kelipti bir kız emes üş kız ekelipti degen habar cetisti. Şahabbaz bul habardı esitkennen keyin (Balam üş kızdı özine ekeldime eken yamasa bizge ekeldime eken sanı bilip kelin) dep bir cellatın balası Şayhı-abbazga ciberdi. Şayhı-abbaz bul habardı esitken son (Üş kızdı hem özime ekeldim, atama beretugan kızım çok) dep kelgen adamdı kaytarıp ciberdi. Şahabbaz ekolgen kızının birevin bermegenine kattı aşıvı kelip balasın öltirip kelinlerin özi alıvdın colın oyladı.Balasının aman kelgenine de kelinli bolganlığına da toy bermedi.Şahabbaz balasın öltirmekşi bolıp (Şayhı-abbaz kelinlerim menen konakka kelsin) dep eki ret şakırdı.Şayhı-abbaz barmadı.Bunnan keyin Hayalları Şayhı-abbazga:

-Atan eki rep şakırdı barmadınüşinşi rep şakırıp otır,bizler barmay ak koyayık özin barıp kayta goy.Birağ atan seni öltiriv uşın şakırıp otır.Atannın şakırığına barganda,mına küşik penen pışıktı kaldırgamaysan.Atannın üyine cakinlaganda küşikti aldına salıp küşik sekirse sende sekir ayagın bassa sende ayagındı basıp üyge kirgeysen.Al eger tamak ceytugin bolsan,deslep pışıkka cegiz.Pışık cegen cerden cegeysen cemese sen de ceme-dedi.Sonın menen Şayhı-abbaz atasının şakırığına ketti. Şayhı-abbaz atasının cayına klerde küşigin aldına salıp edi,küşik esikten atlap ketti.Küşikin atlagan cerinden bul da atlap atasının cayına kirdi Şahabbaz esiktin aldına ülken or kazıp nayzalırdı kadap,üstin gilem menen cavıp koygan eken. Şayhı-abbaz sol orga tüşip nayzaga şansılıp ölse,kelinlerimdi özim alaman degen pem menen islegen eken. Şahaabbaz bunan balasının aman ötkenin körıp,aspazşılarna tamakka uv salıp ekelin dep buyırık etti.Azpazşılar tamakka uv salıp uv salıngan cagın Şayhı-abbazdın aldına karatıp koydı. Şayhı-abbaz özi cemetsen burın aldındağı tamaktan alıp pışığına salıp edi,pışık cemedi.Bunnan keyin tabaktı aylandırıp ciberip uv salgan cagın atasının aldına karattı.Atası da cemedi Şayhı-abbaz tamaktı cep bolgannan keyin,kaytıvga ruhsat soradı.

Şahabbaz bunda da balasın öltire almadı.Patşa balasın öltirivdin baksa colın oylap:

-Balam,halık Şahabbaz patşanın balası Şayhı-abbaz küşli desedi.Men senin küşli ekenindi öz közim menen körgim keledi.Hezir senin eki bas barmagındı kosıp baylayman.Usını üzsen senin palvan bolganın hem barlık dünya-müliktin, tacı-tahtımnın iyesi sen bolasan-dedi Şayhı-abbaz atam magan camanlık eter deysen be degen oyga ketip:

-Baylasan baylay goy,ata,-dedi.Şahabbaz balasının kolın cipek cip denen tas kılıp baylap tasladı.

Şayhı-abbaz üşke şekem edi tartırıp üze almadı. Patşa sol vakıтта cellatlardı şakırdı. Cellatlar tayın boldı.

-Şayhı-abbazdın eki közin ayıp alıp da şolistanga aparıp taslan! dep hemir etti. Cellatlar balanın eki közin ayıp aldı da on közin sol kaltasına, sol közin on kaltasına calıp, Şayhı abbazdı elsiz suvsız dalaga aparıp tasladı.

Şayhı-abbaz şolistanda bir bayterektin tübinde bavırıp cerge berip cata berdi. Bir vakıtları sol Şayhı-abbaz catken bayterektin basında konıp otırgan soymırık kustın қasına cene bir kelip söylese başladı. Olar bir birinen (hezirgi vakıтта dünyanın cüzinde kemday hediyseler bolıp cıtır eken) dep sorastı. Sonda birevi turıp:

-Dünyanın üzinde ne bolıp atırganınan habarım cok. Biraқ kesegi alaga Şahabbaz patşa balasının eki közin ayıp alıp, kelinlerine aşık bolıptı degedi esittim -dedi.

-Olay bolsa balasın kayaklara aparıp toslaptı, sen bilesen be ? dedi birevi.

-Keyerge aparıp taslaganınan habarım cok.Biraқ sol balası usı bayterektin astında bolsa, cerdi karmalap cüri bizlerdin perimizdi tavıp alagaysa söylep közlerin öz orınlarına salıp dep menen bir eki ret süykese közi aşılardı edi. -dedi ekişisi. Şayhı-abbaz eki küstin söyleşken sözün esitip kuanıp ketti. Cerdi karmalap cürüp, suymırık küstin perin tavıp alıp (yapırmay bala kozimdi kaltama salıp cıbermedime eken) dep kaltasına kolın calıp cibergen edi, közi bık ete kaldı. Şayhı-abbaz on kaltasındagı közdi on közine, sol kaltasındagı közdi sol közinin ornına salıp közin üş ret suymırıktın peri menen süykedi. Közi şayday aşıldı. Biraқ eki közi atlasıp ketkenlikten şatıraşlanıp tüsti.

Şayhı-abbaz közi aşılğannan keyin basının avgan cagina karay kete berdi. Kalın togaydın işi menen kiyatırsa aldınan şığıp turgan tütindi kördi. Nede bolsa usı üyge barayın dep kirip barsa otırgan garrını kördi. Şayhı-abbaz garrıga selam berdi. Garrı selemin aldı.

-Ne kılıp cürgen balasan, balam? -dedi garrı.

-Men bir adasıp cürgen balaman. Ulsızga ol, kızsızga kız bolaman -dedi bala.

-Onday bolsa menin ulım da çok kızım da çok. Magan bala bol goy balam -dedi. Ene Şayhı-abbaz garrıga bala bolıp ekeni sol cerde bola berdi.

Garrının kılutugin keri Şayhı-abbazdın şehrine eşek penen otın tasıp kün keşiredi eken. Şayhı-abbaz bir kün :

-Atasen şarşagan şıfarsan bugün otımdı men şavıp keleyin?dep soradı.

-Koy balam garrı atanın ele otın şapkanday kuşı bar dep Şayhı-abbazdı otınga cibermeydi.Şayhı-abbaz garrından baltanı casırıp alıp şıgıp, bir madanın işinde tayday kılıp otındı üyip tasladı. Garrı Şayhı-abbazdı taba almay togaydı aralap cürse bir ayda tasıp bola almaytugin otınının sulap atırğanın körip, sol cerde garrı menen küneltip tura bersin endigi sözdi Şayhı-abbazdın keyinde kalgan hayallarınan esitin.

Şahabbaz balasının eki közin oyıp alıp küv dalaga aparıp taslatkannan keyin (kelinlerim magan tenelerin bağış etsin) dep cellatların ciberdi. Şayhı-abbazdın hayalları (biz temenimizdi bağış ete almaymız urıs kerek bolsa urısına şığa bersin) dep cibergen cellatların kaytarıp ciberedi. Bul habardı esitkennan keyin Şahabbaz patşanın kattı keheri keldi. (Kelinlerdin birevi batır dep esitip edim, bulardı urısıp almasam özliginen kayılşılıh bermes) dep on segiz mın leşkerin cıydırıp kelinleri menen urısıvga şıktı.

Şayhı-abbazdın hayalları da urıska tayarlanıp atır edi. Batır kız üstine ecayıp lipasların kiyip urıs maydanına bolda şıktı. Şahabbaz patşa urıstan cenilgenen keyin şehrine barıp kaytadan leşker cıynadı. Patşa asker cıynavın cıynasa da bugan urıs usılın üyretetugin adam tabalmac (?) usı vakıtta oyına bayagı togaydagı otınşı garrı tüsti. Bul garrı Şahabbaz patşanın buringı asker başşısı edi. Patşa kartaydın dep askerlikten şıgarıp cibergen edi. Gurrının kartayganşa patşanın askerlik hizmetinde bolıp, bala şagasız perzentiz bolıvı usınan eken, ene patşa sol garrını şakırıp kel dep eki cellatın ciberdi. Cellatlar garrını patşaga şakırıp keldi. Sol vakıtta Şayhı-abbaz garrılan :

-Ata sizdi patşa nege şakırıp atır?-dep soradı.

-Ey balam bizdi şakırğanının sebebi patşa kelinleri menen urısıp on segiz min leşkerinen ayrılıptı degendi estemen, kaytadan asker cıynaptı. Soraga urıs usılın üyretivge adam tappay bizdi şakırtkan şıgar deymen. Bolmasa patşa meni ne kılsın -dedi.

-Ata eger patşa sagan uris colın üyret deytüğün bolsa men kartaydım mennen on ese küşli balam bar, sol balanı cibereyin. Birağ balamam Şayhı-abbazdın cav-caragın, atın beresen senin cavındı sol balam alıp berer, dep dep soragaysan dedi.

-Ecep bolar, balam-dedi de garrı patşanın aldına bardı. Patşa garrıga:

-Seni şakırğanımdağı sebebim, sen burıngı hizmetinde islep tazadan alğan eskerlerimme uris usılın üyretsen, -dedi.

-Patşayım özim bolsam kartaydım at üstünde otırıvga şamam kelmeydi, kökiregim kısıadı.Endi meni kozgan ne kılasan. Menin bir balam bar, özi menen on ese küşli.Senin cavındı bir kaytarsa, sol balam kaytarıp berer. Birağ ogan Şayhı-abbazdın atı menen cav-caragın bersen urisa alar da, ogan baska at şıdamas -dedi. Bul söz patşaga da makul tüsti.

-Olay bolsa sol balardı ciber Şayhı-abbazdın atı menen cav-caragın beremen. Cavındı alıp berse tahtının beremen -dedi de garrıga ruhsat etti.Garrı üyine kelip Şayhı-abbazdı atası Şahabbaz patşaga ciberdi. Bala patşaga kelip :

-Taksır patşayım keşegi garrınım balası biz balamız-dedi.Patşa balanı kiyindirip, astına özinin atı menen cav caragın berip urıska ciberdi. Birağ Şahabbaz özinin balası ekenin tanımadı.

Şayhı-abbaz özinin hayalları menen urıska şıktı. Azannan keşke şekem urısıp birin-biri alalmadı. Hayalı urısıp atırganı Şayhı-abbaz ekenin tanısa da, közinin kıyışıklığına kelgende tanımay kala berdi.Akırısında bular dem alıvga öz caylarına kayttı. Şayhı-abbaz atasına barıp arız etti.

-Men atama barıp ziyaretlar kaytpasam urisa almayman -dep Şahabbaz atasınan baraman dep. Keş bolganda hayalları catkan soraydın dervazasın urdı.Küni menen urıstan şarşap kelgen batır hayaldı uyıklatıp eki hayal karavıl tur edi.

-Kimsen dedi.

-Şayhı-abbazban -dedi.

-Cok, Şayhı-abbaz kaşşan ölip kaldı.Sen Şayhı abbaz emessen -dedi. Hayalları davısın Şayhı-abazga usatıp dervazanı aşsa türi-tusı usagan menen közi usamaydı. Şayhı-abbaz sol cerde özin tanıtıp işkerige kirdi. Tüni menen hayalları menen birge bolıp. Körgen bilgenlerin aytısıp, hay hagdaşlar sorastı. Şayhı-abbaz hayalına :

-Erten uris maydanına şıkkanda pesin vakıtında seni at üstünnen şıgıp hayza menen basıp turıp patşanı sakırayın. Patşa attan tüsip seni öltirivge kelende men nayzanı köterip erbermen. Sen

orınnan usıp tur da patşanın gellesin kılış penen kagıp tasla men öz atamdı özüm öltirmeyin -dedi. Bul akıl hayallarına makıl tüsti.

Şayhı-abbaz azanda erte menen atasının şehrine keldi. Ekeslerin şıynap alıp, sol kün hayalı menen cekpecek urıska şıktı. Pesin vaktı bolganda şayhı abbaz hayalın attan kılâtıp nayza menen basıp turdı de :

-Şap duşpanındı! -dep atasın şakırdı. On segiz min alamannan ayrılgan aşıvlı patşa, atınan sekirip tüşip közdi aşp cumgansa kılışın cakaklatıp cetip keldi. Sol vakıtta Şayhı-abbaz naytanı köterip ciberip edi, batır hayal nayzanın astınan zıp etip şıgıp patşanın gellesin şavıp tasladı.

Şayhı-abbaz atasınan kegin alıp sav-salamat hayallarına kosıldı. Atasının ornına patşa bolıp kırık kün toy berdi. Halıktı edillik penen sorap makset muradına cetti.

3.2.3. Caksılık Kılsan Özine Camanlık Kılsan Özine

Bir hayal bir danışpan adamga barıp:

-Birevge birev caksılık kılsa ne kaldı? -dep soraptı.

Sonra danışpan adam :

-Caksılık kılsan özine-dep cuvap beripti. Onnan son cene:

-Bir adamga bir adam camanlık kılsa ne kıladı ? dep soraydı. Ogan da canagılay etip (camanlık kılsan hem özine) dep cuvap beredi. Hayal oylanıp bul kişi goy (caksılık kılsan özine, camanlık kılsan özine) deydi . Men birevge camanlık kılıp küreyin özime ol camanlığım kalay keler eken? degen oy payda boladı.

Keşke cakın canagı hayaldın üyine (hüv-cak) dep bir sayıl keldi. Hayal da bir nandı üvga basıp uslata koydı.

-Bereket tap, balam -dep sayıl cönine ketti. Sol ketisi menen diyvaga eldin şetine şıgıp ketipti. Kangıp cürse aldınan kiyatırğan kervanga colıgadı. Kervan azık tüligin tavısıp cüde aşırkap kiyatırğan eken. Bas salıp diyvananı talap diyvanaşalık etip tapkan nanların basıp alıptı. Sol cerde kervanlar diyvanın nanın ütesipti. Üv cagılğan nan kervan bası menen onın balasına tiyipti. Kervan bası menen balası nandı cevden sespesten katıptı.

Bul ölgenler üvga baskan nandı diyvanaga bergen katınnın balası hem bayı eken. Patşaga usı avhal tuvralı habar cetişip Savdagerdi tergey balaydı. Savdagerler colda kiyatırıp aş bolgannan keyin aldınan şıkkın diyvananın nanın talaganın hem usı nandı cegennen keyin kervan bası menen balasının ölgenligin aytıp beredi. Patşa diyvananı taptırıp alıp nandı kaydan alğanınn

soraydı. Diyvana üv salgar nandı alğan üyin tavıp beredi. Patşa katınnan ne uşın diyvanaga üv solğan nandı bergenin soraydı. Katın(?) özinin de ne maksette işlegenin aytadı. Söytip danışpan adamnın aytkan (caksılık kılsam özine camanlık kılsan özine) degen sözi durıslıkla ketipti. (Birevge gör kazsam özin tüsesen) degen sonnan kalgan eken deydi.

3.2.4.Edil Patşa

Buringı ötken zamanda bir patşa bolıptı.Bir kün patşa arız sorapatırganda bir cigit kelipti. Patşa cigittin körip:

-Ne arzın bar ? dep soraptı

-Talapker edim ata -dep cuvap beripti cigit.Sonda patşa :

-Cav balam biz patşa, al sen bolsan talapkersen, bizlerge konlikşi salıv mümkün emes, talapker bolsa curtta bay köp, solarga barıp mep ete berin- deyin ABala sonda:

-Cok takır, men coldastan carlıman tuvgan-tuvıskannan carlıman. Bul cerge kelgenimin sebebi bar ertan birev menin cakımdı bermese yamasa zorlık kılsa ya bir caladan asılsa, menin şagınatugın adamım cok.Sol uşın sizge belgili bolıv uşın kelip atırman- deydi. Patşa oylanıp, bul bir akıllı cigit eken dep:

-Balam bizikinde üyinde bir eki kün konak bola tur-deydi.Bala patşanın üyinde bir neşe kün bolgannan keyin. Bir küni patşa balanın şakırıp alıp:

-Balam, senin atın kim? deydi.

-Atım edil -deydi bala. Patşa:

-Atında caksı eken balam. Cede bir-eki kün üyle bola ber- dep miymanhanaga ciberedi.Bir kün patşa hayalına :

-Mına cigittin sözi düziv eken atı da caksı eden, üyde bolsa berse kaytedi. Üyde kız bar, beri bir birev aladı kızımızdı usı balaga bersek kaytedi? deydi. Bul gep haydınada makul tüsti.Söytip bala patşanın kızına üylenedir.

-Edil patşanın bir balası bolgannan keyin arzagöyler? Patşa coka edilge de arız etip arzasın pitkerip kaytatugın boladı. Bul cagdaylardı esitkennen keyin patşa bir kün edildi şakırıp alıp özinin orınbasarı, en cakın veziri bolıvdı usınadı.

Edil patşanın küyev bolası bolıp turıp hemel algısı kelmeydi. Hem kelisim bermeydi. Onnan son patşa edildin öz aldına el bölip berip, öz aldına bölek han kılıp cibardi.

Bir küni patşa cıllık esabında calıktan önetuğun salıktı esaplap karasa cüda azayıp kalğanın köredi sebebi calık edil patşanın edilligin esitip sonda köşip ketipti.

Bir kün patşanın edilligin öz közi menen sinap körmekşi bolıp, epivayı adam sıpatında kiyinip ulıp colga ravana boladı. Ketip baratırsa aldınan bir köp kervanlar uşirasadı. Patşa kervan basınan:

-Kayda barasızlar? -dep soraydı. Olar :

-Edil patşanın curtına baramız dep cuvap beredi.

-Onda meni de alıp ketin? deydi patşa. Kervan bası:

-Edil patşanın eline alıp barsam, ne beresen? -deydi.

-Mende sizlerge bergendey beş harse cok- dep cuvap beredi patşa

-Onda alıp ketpeymiz, biz birevdi aga dep mindirsek birevdi ini dep mindirsek , bala-şagamızdı kalay asıraymız-dedi kervan bası.

Patşa : (Kök etimnen kesip bermesem baska beretügin zatım cok) degende kervan iyese ogen kayıl boladı. Söytip eki kadah eetin kesip alıvga ogen kelisim aladı. Birağ patşa : (Menin etimdi alatugın bolsan edil patşanın aldında al) deydi.

Kervan bası edildin eline ekeli anav edildin üyi dep körsetip bayagı kelisken etin talap etipti. Patşa : (Sen meni patşanın aldına apar keregindi sol cerde al)dep kanşa ötinse de kılmaptı. Kervan bası pışagın kıninan şıgarıp patşaga topıladı. Cah tatlı degen, patşa tura aydaptı. Kasıp baratırıp bir kişkene koragannan sekirgen eken karasa astında bir garrının catkarın küredi. Patşa sekirgende kölenkede uyıklap catırgan garrının cürek avzınan basıp garrı sol cerde sespesten katkan eken. Ölgen garrının üş balası bar eken (üş cigittin ekesin biz gezip cürgen diyvana tevip öltiripti degen calıktın nasak sözine kalmayınız) dep bular da patşanı uslap edil hanga baradı. Han deslep kervan basının arızın karaptı. Edil han patşadan :

-Senin eki kadak etimdi beremen degenin raspa? dep soraptı. Ol (ras) deo cuvap beripti. Sonnan son kervan basıga (sen usı nerseni koyagoy adamdın etinen et kesip alıv degen kıyın nerse) dep tevelle etipti. Kervan bası heş kelisim bermepti. (Onda erten arız vaktına kele goy) dep ruhsat etipti.

Ekesi ölgen üş cigit hanga arız etipti. Edil han patşadan öltirgenin ras pa dep soraydı (Kervan basıdan kaşıp kıyatırıp bir diyvaldan sekirgenimde bir adamdı öltirgedi.

(Sizler koyagayın garrının eceli şıgar, beri bir kaytıp tirilmeydi)deydi. Bular beş kelisim, bermegen son bularga da ertem kelivge ruhsat etipti. Ertenine kervan bası arızga kelip, eki kadak

tas salıp : (Edi kes. Bırak sagan mınaday şert koyaman. Bir keskende eki kadak et kesesen, artık kessen de öltiremen kem kessen de öltiremen) Kervan bası oylanıp turıp bul bir kıyın, is eken dep patşadan cüvap alıp cönine ketipti.

Edi ekese ölgen üş cigit keledi. Edil bularga (ekeniz din eceli şıgar ekenizdi cerley koysanız bolmayma!) dep tevelle saladı. Bular lebizinen kaytpaydı. Sonda han :

-Men usı garrının senin ekenin catkan cerinde şalkasınan catkaraman. Usı kisi sekirgen diyvaldan bireviniz sekiresiz cüreginin avzına tüşip öltirseniz öltürgeniniz eger de öltire almazsanız öziniz ölimgar bolasınız -depti.

Balalar oylasıp kelip: (Bunı öltire almaspız günasın keştik) dep üylerine kaytıptı. Bularga kevli tolgan kelender bolıp kelgen patşa atası özin tanıtıptı:

-Mennen senin edilligin ötken eken. Barlık curtı sen sor, balam -dep Edilge ruhsat etipti. Edil eki patşalıktı bir kosıp akıllı menen carlıdan patşa boladı. Edil patşa patşa atanıp murat-maksetine cetipti.

3.2.5. Bekimbet Bakıl

Buringı ötken zamanda Bekimbet degen bir kişi bolıptı. Ol adamnın Bakın degen lakabı bar eken. Sonlıktan da adamlar onı Bekimbet Bakıl dep aytadı eken. Bekimbet bakıldın üyinde üş balası menen bir kempiri beseyi birge turadı eken. Bir künleri kempir kattı keste bolıp avırıp aradan on kün ötkende kaytı bolıptı. Bekimbet bakıl tek üş balası menen kaladı. Kempirinen ayrılğan bakıl endi meni üş balam asırar - av dep üyindegi bar dünyasının erkin balalarına beredi. Söytip balalarına :

(Men endi üyimdegi bar dünyamdı sizlerge bolıp berdim endi men dünyanı buringıday etip kısıp cumsamayman endi dünyanı sizler özlerin alınlar özlerin cumsanlar, men sizler turganda kop bolmaspan)deydi.

Balaları ekeseinin barlık dünyasın öz kollarına algannan keyin ekeseine karamaydı. Dünyanın küşi menen küni tüni toy- mereke izleydi.

Bar dünyasının erkin üş balasına berip dünyadan ayrılğan Bekimbet Bakıl, balası karamagan son kangırıp dalada kaladı. Eri- beri balalarım kayrılar av meni bagar av, dep oylaydı, biraq heş karamaydı.

Balalarının karamaytugınlığına közi cetken Bekimbet Bakıl balalarına bir sumlık oylaydı. Söytip en ülken balasın bir küni şakırıp alıp mınaday deydi:

-Sogan bir sözüm bar, eger kalgan eki balama aytpasan- deydi, Bekimbet Bakıl.

-Aytpayman -deydi balası.

-Onda menin usı otırgan tüsegimnin astında, bir guze altın bar. Men ölgen son sonı sen al, anav ekevine aytpa -deydi Bekimbet Bakıl balasına. Ülken balası eken ölse bir güze altın aladı ekenmen dep ekesin heş kimge aytpay бага beredi.

Onnan keyin Bekimbet Bakıl ortanşı balasına aytadı.

-Mına menin tüsegimnin astında bir guze altın bar eger men ölsem sonı al, birağ ol tuvralı ana ekenine aytpa - deydi.Bugan ortanşı balası da kayıl boladı. Ol da ekesi ölse bir güze altındı aladı ekenmen dep heş kimge aytpay ekesin бага beredi.

Bir küni Bekimbet Bakıl en kışkene balasın şakırıp alıp agan da hanagı eki balasına aytkanday etip aytadı. Ogan kışkene balası da kayıl bolıp ekem ölse bile bir güze altın aladı ekenmen dep ol da adamga aytpay бага beredi. Söytip karramay ketken balaları altındı aytkan sor ekesine kayırkom bolıp, бага beripti.

Aradan biraz vakıtlar ötken son Bekimbet Bakıl da dünyadan kaytıptı. Ekesin ak cuvıp arıv kepinkep üş balası caksılap kömipti. Evliyeden kışkene balası ana ekevine göre üyine erterek ketipti. Eki agası kelse kışkene inisinin üyde atasının otırgan cerin kazıp otırganın köredi. Eki agası onnan (Ne kılıp atırsan) dep sorasa inisi aytadı :

(Magan ekem usı otırgan cerimde bir göze altın bar, men ölgen son sonı sen alarsan dep edi) deydi. Ülken agası turıp (Magan da solay dep edi) deydi. Ortanşı agası (Magan da bir güze altın bar sonı alarsan) dep edi deydi.

Onnan keyin usevi kelisip altındı bolısıp alıv uşın birge kazadı. Bir vakıtları adam boylu cerden bir ögizdin şaki şıgadı, sol ögizdin şakının işinen kagazga hazılğan hat tavıp aladı. Alıp okıp körse ekesi mınadap etip hazgan eken deydi:

Bekimbet Bakıl

Ekenin köp bolar balada cakı

Balalarım meni asıraydı goy dep

Bar dünyamdı

Üş balaga ten bolıp

Özi dalda karavsız kalgan

Bekimbet Bakıldın önmenine

Usı ögizdin şakı!

Dep hazgan eken deydi. Sol vakıtta Bekimbet Bakıldın üş balası (vak ekemizge karamagan ekenbiz av, ol danalık penen bizlerdi özine kayırıp algan eken söytip ölsem karamay ketkenleri yadına tüşin dep akıllılık penen islegen eken altının özi emes altınday nerse kaldırgan eken) dep buringı islerine ökinip tursa sol avıldın köp adamları bulardın üstine keledi. Kelgen adamlar ögizdin şakına tığıp adam boyly cerge kömip cazıp taslap ketken catın hemme köredi hemme okıydı.

Bunı esitken Bekimbet Bakıldın balaları cüde pent cepti. Endi ne isleymiz dep uşevi turıp oylasıptı. Sonda en kişkenesi turıp aytıptı : (bizler uşevimiz de adamlarga barayık söytip endi ne kılamız dep oylasayık) dep onın sözi hemmesine makul tusıptı. Uşevi de adamlarga barıp olardan keres soraptı. Adamlardın bul balalarga miyrimi kelip doslık hem durıs meslahatların aytıptı:

- Barlık vakıtlarda da ata-ananı curmetlep olarga caksı hizmetler etiv kerek sonda gana calıkka hizmet ete alasızlar, Balalardın ata- anaga miyrimir ekeni sonda belgili boladı.

Ata-anadan tuvılğan balalar avız birlikli bolıp hasav kerek sonda olardın arasında : Hürmet- sıylasık doslık hem tatıvlık boladı.

Calıktın usı miyrimli hem durıs meslehatlarınan keyin Bekimbet Bakıldın balaları bir-birimenen dos hem hürmet-sıylasıklı bolıp hasaptı. Ata- ananın balalarının beri de solay casaganı caksı.

3.2.6.Selimcan

Buringı ötken zamanda Süleyman degen baydın Seliman degen balası boladı. Selimcan bay balasın şakırıp alıp mınaday hesiyat aytıptı.

-Hayal alatugın bolsan, üş nerseni eisnde tutkaysan birinşiden batınan ayrılğan hayaldı alma, ekinşiden eki söyleytüğün kızdı alma uşınsıdan üyinde otırıp hayal bolgandı alma- deydi. Selimcan kız tanlap cüre beredi. Bir künleri bir kızdı kelep atasına aytıp keledi. Süleyma bay derriv kuda tüşip, köp uzamay kelinin uzatıp ekeledi. Süleyman bay kartayıp öler şagına kelegende kelinin şakırıp alıp barlık dünya-mülkinin turgan cayının giltin berip, usı mülikke sen iyelik etesen, tarıkkanda avkat etersen dep balasınan casırıp kömip kpygan altının turgan cerin de aytıptı. Künlerden kün ötip Süleyman bay dünyadan kaytıptı. Ene Selimcan atasınan kalğan dünya mülikti satıştırıp cep beripti.

Bir künleri satatugın heş nerse kalmay avkatkan tarığa basladı. Selimcanın hayalının kız vagında cürgen bir baydın balası bar edi. Hayal Selimcandı sogan cüz tille karız soravga cibereyin köz körgen cigit meni esine alıp berse. Berip ciberer degen haylda oy payda boldı.

-Selimcan atamnı kalgan dünya- mülikti de satıştırıp cep boldık. Endi bir colı bar, mına cakta pelenşe degen baydın balası bar, özi de cakıy deydi. Son sonnan cüz fille sorap kel. Berse beredi eken, bermese senin nen ketedi - dedi.

Süleyman degen özindey baydın balası edim. Atam ölip kalgalı dünyanı da cep boldık. Magan vakıtşa cüz tille berip tursanız kalay bolar eken? dedi. Burınnan özinin tanıs kızın algan cigit ekenin birletugın baydın balası:

-Hav hora cüz tille degen ne, kerek bolsa onnan da köp alınız. Karız bolsa bere catarsan - dedi. Selimcan cüz tilleni alıp kelip hayalı menen ekevi avkat kılıp cata berdi. Bir künleri algan cüz tillesi da tavsılıp kaldı. Selimcanın hayalı cigitti baydın balasına ciberip cene cüz tille aldırđı. Hayal Selimcanga bılay dedi.

-Biz bolsak baydın balasınan eki cüz tille aldık. Ol kaşonga deydin bere bersin onnan kayta onı usı aksanın barında üyge şakırıp tanısıp kal ekinşi ret cene alıvına caksı bolar. Sen üyge şakırganda barlık garacetimiz bar da biraķ arak şaraptan kemispiz degeysen. Sonnan keyin ol usı cagın tüyiniñ özi alıp eker -dedi. Selimcan baydın balasın üyine konakka şakırıp ketedi.

-Dostım men seni bugün üyge konakka şakırıp keldim senin menen ot basında otırıp tanışkım keledi. Biraķ barlık garecetimiz bolgan menen arak-şaraptan yatlıman- dedi.

-Vay- vay cora, sen ol cagınan heş kısınba onı özim alıp baraman- dep Selimhandı üyine kaytarıp ciberdi. Üyine kelip hayalına baydın balasının konakka ketüginin aytadı. Keş bolganda boydın balası da keltip cetedi.

Selimcan dalada hizmet kılıp cüre bersin, sözdi Selimcannın hayalının mekkarlıgının esitin. Hayal baydın balasının moylunan kuşaklap :

-Men sagan kalay kosılıvdın colın tappay cür edim. Selimcannın bolsa mınay cürisi sizden de kırızdar boldı. Dünya-molikten bulda ayrıldı. Endi bir colıbar: sennen olgan cüz zilleni da cep bolamız. Onnan keyin Selimcanga aytaman, kayta-kayta karız soravga bolmas caydı satayık deymen. Caydın bahasın eliv tillaga kesersiz sen mın tillaga şekem zıyatın aytıp algaysan. Onı da cep tavıсарımız. Onnan keyin, bul bolmas, meni sat dermer. Meni de zıyatın aytıp men tillaga alarsan, al kalganın so aytaman. Ol uşın sen küpten beri arak, işpey cürgen Selimcanga kabirek berip, mes kılarsan, sonnan son tanakanşa ekevimiz söylesemiz -dep hayal şıgıp ketedi. Selimcan

bulardın aytısın sözlerin esitip, hayalının buzık kıyalının ber ekenin bileci. Nede bolsa bugün usıladı sınavın dep, Selimcan köyleğinin işinen maldın aşşı işegin baylap alıp, konak penen birge tamak cevge otıradı. Baydın balası menen Selimcan arak işivge kirisedi. Baydın balası Selimcanga köbirek kuyıp berip otıradı. Bir vakıtları Selimcan esi-tüsin bilmegen adamday otırgan cerinde özin-özi taslaydı. Baydın balası menen hayalı Selimcandı catkarıp taslap zavkı-sapa(?) cürüp sözge kirisedi.

-Ene, caydan bir ayrılıp, mennen cene ayrılıp, basın avgan cagına keteli. Ekinşi cagınan bizlerdin köretugin paylamız atam ölerinde on mın tille kalgan caydın gittin berip -, turgan cerip aytıp ketti, ene sonı da alamız -dedi. Selimcan bunı da esitedi. Bir vakıtları hayal baydın balasın ertip altın turgan cayga kiredi.

Selimcan da bulardın izinen kosa kiredi. Olar kaytarda Selimcan olardan burın ketip catıp kaladı.Ene, Selimcan altının kayda turganın da köredi.

Baydın balası azanda hoş allıyar aytısıp kaytıp keledi. Selimcan heş nerse bilmegen alamday baydın balasınan algam cüz tillasın cep cota beredi. Bir künleri algan cüz tillanı da cep boladı. Endi bolsa bul cüz tillanı da cep boldık. Baydın balası cene barganın menen bermes annanda caydı. So tillaga kelse satsan keytedi-deydi hayalı. Selimcan oylanıp :

-Satsak satayık al kaytkanın cüda makul - deydi. Selimcan cayının satılutuginin ötken - ketkenlerge habarlap savdalavşılar köbeye beredi. Kullası bayagı baydın balasına:

-Sen bolsan caydın aldın, cay seniki boldı. Endi mınanday şert bar kırık künge şekem caydın manayına kelmeysen kırk künnen keyin cayındı alasan, sogen deydi biziki- deydi.

-Ol cagınan kıstanban bir cılga deydi de otıra berin -deydi baydın balası. Bir künleri Selimcan hayalının menen hayalın da satpakşı boladı kullası bunı da baydın balası mın tillaga aladı. Selimcan baydın balası menen şert hazısıp :

-Eger kırk künge şekem menin üyime kelsen, yamasa hayımın qasınan curıp ötsen sagan cay da, katın da cok. Kırk kün pitkennen keyin cay menen hayal seniki boladı dep kazıga barıp şertlerin durıstladı.

Selimcan oy alaydı, men bolsam caydan caydan da ayrıldım hayaldan da ayrıldım, endi atamnan kalgan on mın tillanı kalay alıp keter ekenmen dep oylanıp otırganda atasının bir dostı bar edi, sol esine tüsedı. Nede bolsa sol adamga barayın, hal- cayımdı aytayın dep Selimcan atasının dostına barıp basınan ötken vakıyalardın hemmesin birim- birim aytıp beredi. (Atan ölse de atandı körge ölmesin.) degen söz bar edi, men Süleyman bay menen caksı yar-des edim,

bunun balasın büytip koymayın, kel kızımı berip bir balam etip alayın) degen oyga keledi. Bay kempirim şakırıp alıp:

-Mınay kelgen bala Süleyman degen baydın balası edi atası menin en, cakın yar- dosım edi, atası ölgennen keyin hayalı buzakı colga tüsip hocalığın buzıptı usı balaga kızımı berip, bir balamız kılıp alsak kalay köresen?-deydi. Kempiri makul köredi. Bay kızın Selimcanga berip, toy-tamaşasın tarkatıp, bir balası etip aladı. Bir küni Selimcan kayın atasına barıp :

-Ata magan toksan tüye menen üş karıvlı cigit bersen men bir cerge barıp kaytayın? dedi. Birağ atısı kanşa sorasa da, Selimcan anığın aytpadı. Atası tilegin kabıl etip tüye menen üş cigitti tayın etti. Selimcan toksan tüyeni cetegine alıp, üş cigitti qasına ertip bayagı özinin cayına baradı. Selimcan bir tünnin işinde hayalının casırıp koygan atasının kalğan dünya- mülikti 10 mın altın tıllanı 90 tüyege cükletip -, kayın atasının üyine aparıp tüsiredi.

-Ene bayagı baydın balası kurı cay menen hayalga iyelik etip kala bersin endigi sözdi Selimcannan esitti. Selimcan atasın barıp:

-Menin kurı cata bergenim caramas magan 40 tüyege cok tavıp bersen savga islep kaytar edim? dedi. Atası Selimcandı 40 tüye menen savda islevge cibermeksi boladı.

-Balam, sen erten colga şığıp ketersen, sonda bir neşe kün cürgennen keyin col ayrıladı. Sen sol coldın on terepindegi gamasa sol terepindegi col menen ketkeysen al ortangı col menen ketivşi bolma. Eger barganın menen caksı iske uşıramaysan-dep Selimcandı colga şıgarıp saklı.

Selimcan sol ketisten bir neşe kün col cirip bayagı atasının aytkan üş aylık colga baradı. Cigit sol cerde turıp oy oyladı atam tuvrı colga cür me dep edi, kaday camanlık is bar eken, nede bolsa köreyin dep turı col menen kete berdi. Selimcanın kervanı bir neşe künlep col cüregennen keyin ülken bir kalalıkla uşırap kervan sarayga tusedi. Keşki tamakların cep bolgan vakıtta sol eldin patşasınan eki casavıl kelip:

-Miymanlar hoş kelipsi. Bizin eldin patşasının tertibi boyınşa kelgen kervanlar bizin menen oyun oynasadı. Eger oynamasa özi ölindar mülki talavda boladı. Oyunımızdın tori mınanday: usı cerde kempir bar, ol kempirdin bir pışığı bar, kempir sol pışığına tüni menen tan atkenşa sıra uslatıp koyadı. Pışık sıranı kıymıldatpay uslap şıkça sizler barlık tüyelerindi dünya-mülkindi beresiz eger pışık sıranı cerge tüsire koysa sen kempirdin kolındası barlık dünya-mülikti utıp alasan. Ene bizin oyunımızdın türı usınday -dedi. Selimcanın atasının aytkan kevipli cagdgı usı edi. Selimcan tan atkanşa pışık sıra uslap turalatugınba edi oynasam oynay koyayın degen oyga ketti. Pışıktın kolına şıranı uslatıp tan atkanşa heş kaysısı uyıklamastan pışıkka karap

otıra beredi. Pışık sıranı tüsirmesten alıp şıgadı. Selimcan oynnan utılıp, barlık dünya mülkinen kagılı kaladı .

Selimcan barlık zatınan ayrılıp kalgannan keytin elge barıvga beti şıdamay basının avgan cagina karay kete beredi. Selimcanın coldasları eline cetkendey azık- tulik alıp bir-bir tüyesin minip bular eline kaytadı. Ene Selimcan sol ketisten ketip, bir patşalıkka boradı.

Selimcan hayalı bul habardı esitip, neşşe künlerge şekem tışkandı üyretip atasınan küyevin tavıp kelivge urıksat soradı. Atası urıksat etti. Kız bir neşe kün col corip bayagı kempirdin kervan sarayına barıp tüsti.

Sol eldin patşasının edeti boyınşa eki casavıl kelip kızga kempirdin pışık oyunın ayttı. Kız oynaymız dedi. Sonın menen kempir sıranı pışıktın kolına berip pışığına karap atıra berdi. Kız pışıkka bir kempirge bir karap otıra berdi. Bir vakıtları tan saz berip kiyatırganda kempirdi uyku basıp kalgıp ketti. Usı vakıtları kız koyındagı tısikanın ceninen şıgarıp ciberedi. Tıskan pışıktın aldınan cılt etip cuvırıp etedi. Pışık körse de kazgalmaydı. Cılt etip cuvırıp ötedi. Pışık körse de kazgalmaydı. Kempir cede kalgıp ketkende tışkandı cede ciberedi onda da kazgalmaydı üşinsi iret cibergende pışık sıranı taslap ciberedi. Kempir karasa pışığının sıranı cerge taslaganın köredi.

Ene kempir oyıran utılıp, barlık dünya-mülkinen ayrılıp kaladı. Kız Selimcanın utırgan zatların utıp alıp kervan saraydan cürüp ketedi. Bir neşe şehirlerge barıp Selimcandı her cerden taba almaydı. Bir şeherge barıp kervan sarayda catsa bayagı küyevi üsti-bası cupını kervan sarayda catkan adamlarga hızmet-islep cürgenin köredi. Selimcan hayalın tanımaydı. Kız Selimcandı şakırıp alıp:

-Cigit bul cerde ne talap kılasan? dedi.

-Men usı sarayda catkan adamlarga bazardan tamak ekeliş beremen söytip künletip cürgen adamman -deydi.

-Onday bolsa bizge de tamak ekeliş ber, her kinin kolına bir tilla altın beremen, al caksı hızmet islesen onnan da köp beremen-deydi. Cigit oylanıp turıp :

-Hav. Künine bir tilla altın berse caksı islesem onann da köp veremen dese bugan hızmet kılmaş kimge hızmet kılaman dep, künde kızdın hızmetinde cüre beredi. Selimcan az künin işinde biraz akşa taptı. Bir küni kız oy oyladı. Bizin elge cüresen be, dep aytsam bul cerde özimdi tanıtkan menen uyalıp barmaş dedi. Kız cigitti şakırıp alıp:

-Cigit bizin köp zatlarımız bar edi, sol zatlarımız elge aparissan kalay bolar edi? dedi. Cigit makul kördi. Kız tüyelerine cüklerin artıp, Selimcandı bir hizmetkeri etip eline kaytıvga colga sıktı.

Bir neşe col cürgennen keyin kız eline cakınlaydı.

-Al sizler bara berin men sizlerdi küntip otıraman dep elin siltep kız ketip kaladı. Üyine barıp üstindegi kiyimlerin şeşip kız bolıp otıra beredi. Selimcan köp uzamay kızdın siltegen şeherine barıp cüklerin tüsinedir. Selimcan karasa bayagı cigit çok hayalının üstinen şıgadı. Sol cerde apak-şapak bolıp kasıladı. Selimcan basınan ötken avhalların aytadı.

-Mına zatlar kimini zatı? deydi hayalı.

-Bul bir baydın amanatı edi, özim kelip alıp ketemen dep mennen ozıp ketti, heş kim tiyip cürmesin- deydi. Kız Selimcanga bul da basınan ötkenin aytıp, sol cigittin özi ekenin aytadı. Kız ne körgekin kimge uşıraskarın hemmesin aytıp beredi. Selimcan hayalının aldında kattı kısınıp etken keteligi uşın kesirim soraydı. Selimcan songı hayalının akıllığı menen murat-maksetine cetedı.

3.2.7. Carlının Kızı

Burında bir han bolıptı. Ol halkınan akıllı adam tappakşı bolıp, üş sorav soramakşı bolıptı. Bul sorav mınanday eken: Dünyada ne kattı, ne cüyrik, ne mazalı? Biraş bul soravda halkınan cuvap bergedey adam tabılmadı. Künlerden bir kün bir carlının kızı esitip (hanga meni apar) dep ekesinen ötinipti. Ceti casar carlının kızı hannın aldına kelip soravına cüvap berivge urıksat soraydı. Han cuvabında ayt kızga urıksat etipti.

-Hanımız siz (dünyada ne kattı) depsiz, menin mınav garrım künde arkalap otın taşıydı. Üyge kelgen vakıtta iynindegi bir tırışın hazdırsa, ekinşi tırışın hazdıra almaydı. Sogan karaganda dünyada çokşılık kattıma deymen. Al ekinşi soravında (dünyada ne cüyrik) depsiz, garrım tünde avlatta toyıp alıp erten üş-tört arka atın ekeli taslayın deydi . Al ol aytkanı bolmay, bir arka atının zorga ekeledi sogan karakanda dünyada til cüyrik şıgap deymen. Uşınası soravınızda (dünyada ne mazalı) depsiz. Meni tünde garrım menen kempirim ortasına alıp catadı. Al azanda ayanıp karasam şette catkanımdı köremen. Sogan karaganda. Dünyada bir- birin süygen aşıklık mazalıma deymen -dep kız cuvap beredi. Han kızdın akıllığın bilip özine hayallıkla almaksı boladı. Söytip kızga üy-işi menen ceti cıl ceytugin azık-avkat berip kaytarıp ciberedi.

Künlerden kün, aylardan ay ötip kız on tört casına keledi. Han kızga cayşı ciberedi. Cavşılar kızga barıp (Sizdi patşaga ayttırıp keldik kalın malına ne bersin) deпти. Sonda kız:

-On bes orak cigirma bes ketpen eliv garga alpıs şımşık bersin. Al üyindegi calgız kozısın berse bersin bermese özi bilsin. Hanına usını aytıp bar-deпти. Bunu cayşılar hanga aytıp baradı. Han bugan hayran bolıp Meteke akıl degen adamdı şakırıp alıp aylasadı.

-Sen akıldan adaskan ahmak ekensen-deydi Meteke.

-Sebebin aytaman -dep Meteke söz baslaydı-on bes orak degeni- cigit on besinde oraktay keskir boladı cigirma bes ketpen degeni-cigit cigirma besinde ketpendey kesedi elivde adamın gargarday ak halı boladı alpısta bolsa sizdey akılsız hannın şımşıktay ak halı boladı. Üyindegi calgız kazısın berse bersin bermese özi bilsin degeni-üyindegi calgız balasına alsın almasa gepin koysın-degeni deпти.

Han bunu esitip puşayman cepti hem balasına alıp berivge kelisim beredi. Söytip akıllı biybiş kız özinin akıllı menen ak bedenin akılsız kartaygan garrı hannan kutkarıp özinin teni cas cigitke tiyedi. Cigit penen kevilli turmıs keşirip balalı- şagalı bolıp murat-maksetine cetedi.

3.2.8.Ak Kevilli Cigit

Bir küni bir cigit captın cagasına barıp bet-kolın cuvıp samallap otırsa cuvda bıgıp baratırğan bir almaga közi tüsedi. Cigit almanı alıp almanın iriligine hoşhüreyli iyisine miyri kanıp cey baslaydı. Cigit almanın carrtısn cegen vakıtta cigittin basına bir oy keledi. (Men goy bul almanı heş kimnen soramay cep atırman Bulay etkenim kalay? Mümkün bul almanın bir cerlerde iyesi bar şıgar. Ele de bolsa iyesin birazı etip ceyin) dep cigit olmanın kalğanın kolına alıp captı cagalap kele beredi.

Bir cerlerge barganda captın boyında ösip turgan bagdı köredi. Sol bagda bir tüp alma cagaga küte cakın ösip turgan eken. (Bul alma cire de usı bagdan şıgar)dep oylaydı cigit. Bagka kirip barsa, alma kagıp cürgen bir garım köredi. Cigit garrı menen körisip hak-avhal soraskannan keyin özinin ne uşın bul cerge kelgenin aytadı. Garrı cigittin sözün esitip:

-Balam azanda alma kagıp atırğanda bir alma cuvga tüsip ketip edi, sol alma şıgar. Turi de bizin bagdın almasına kusaydı balam senin bul ak keviline birazınman Endi mına bagda kelegerinşe kıldır, kelegeninşe ce! deпти. Sonnan keyin garrı:

-Balam menin eki ayagı eki kolı eki közi eki kulagı tili cok -sonday bir takılettegi bir kızım bar edi sizge sonu miyasar kördim-depti. Cigit bugan kayılılık beredi. Söytip garrı cigitke kızın körsetse ay dese avzı kün dese közi bar bir periyzattay kızdı küredi. Sol vakıttı cigit:

-Hay sizin bunınız kalay? Siz magan eki ayagı eki kolı eki közi kulagı tili cok, dep ediinizç Al bul kızınız olay emes ay dese avzı kün dese közi bar periyzat goy. Men bul kızınızdı almaynan. Magan aytkan kızınızdı tavıp beriniz -depti.

-Berekelle balam, sizge menin eki ayagı cok degenim

-Biymezgil küşege şıkpaydı, eki kolı cok degenim-nemeremin kolınan almaydı. Al eki közi cok eki kulagı cok degenim nemeremini cüzin körmegen biyhasıldın sözün esitpegen edi. At tili cok degenim - heş kimge kattı söylep, kattı söz aytpagan edi-depti garrı. Bunnan keyin cigit kızga kosılıp garrı ülken toy berip eki castın hak nekasın kıydıradı. Bunnan sen cigit kızı da alıp, cartı almanı bölisip cep avılına alıp kaytadı.

3.2.9. Öcet Bala

Buringı ötken zamanda üş agayınlı cigit bar eken olar cüde carlı bolıptı. Künlerden bir kün bular oylasıp talap etpeleşı bolıptı. Ülken agası talap işlemege baska bir avılga ketip bir baydın üyine baradı. Bay turıp:

-Sen ne islep cürgen cigitsen? deydi.

-Talap izlep cürgen adamman -deydi cigit

-Talap izlesen mende talap bar, biraş bir şertim bar sogan könsen cumıs beremen-deydi bay.

-Ayt kaday şert?

Her kim aşıvlarsa öltirgeydi bolsın, şertim sol -deydi bay. Cigit oylanıp turıp:

-Şertinti kabıl aldım, isleyin deydi cigit.Bay ertenine cigittin aldına eki cüz mal saladı da, her küni tüyenin közindey zagara menen bir küman suv berip turadı. Cigit bir neşe künnen keyin aşlıktan malga ere almaytuğın ahvalga uşıraydı. Buringı künmen de caman boladı. Bay bayagı şerti boyınşa usı vaqıttan daydalanıp cigitti (Malga cete almaysan) dep azaplaydı. Cigit:

-Künine bergenin tiyenin közindey nan, men kalay malga ceteyin-dep aşıvlanadı. Bay cigitti aşıvlanganı uşın öltirip taslaydı. Künlerden bir kün ölgen cigittin ortanşı inisi agasının habar bolmay ketkennen keyin (agamdı izleyin hep talap isleyin) dep kiyatırıp bayagı agasın öltirgen bayga tap boladı. Bul da baydın malın bağıp cürip aşlıktan aşıvlanganı sebepil baydın

kalınan ölip ketedi. Eki agasının habar bolmagannan keyin agaların izlep en kişi inisi colga şıgardı.

Bala agaların öltirgen baydın avılına kelip avıl şetinde bir üydin canında turgan bir ülken adamga uşırasıp kiyatırğan cumısının cöyin aytıptı:

-Ata menin eki agam talap izlep ketip, heş kaday habar bolamadı. Bul cerge onday adam kelgenin bilermisiz? deydi. Sonda cası ülken adam bılay deydi.

-Şıgarım sagan bir sır aytaydı. Anav turgan üyide bir bay bar kim talap izlep kelse sonın üyine baradı. Birağ kim aşıvlansa öltiretugın şerti bar. Cakında eki cigit kelip usı baydın hizmetin isledi. Bay aşıvlandırıp, ekevinde öltirdi. Megar bolsa sol eki adam senin agalrın bolar. Birağ sagan menin pendiv nesiyyhatın meni ayttı dep cürme dep cigitti baydın üyine siltep ciberedi. Ene bala baydın üyine keledi.

-He bala ne kılıp cürsen? deydi bay

-Talap izlep cürsen mende cumıs bar, birağ menin birşertim bar, orınlasan isleysen deydi.

-Ayt şertindi? Orınlayman deydi cigit.

-Kimde - kim aşıvlansa öltirgeyi ene menin şertim deydi bay. Cigit oylanıp turmastan:

-Bay cigittin aldına eki cüz bos mal saladı da kolına tüyenin közindey zagara menen bir küman suv berip malga ciberegi. Bir tislem nan uzak künge ne bolsan cigit mallardı öriske aydap ciberedi de bir ögizin soyıp ceydi. Keşte kosıgın aytıp maldı acıdan kaytıp ketedi.

Bay mallardı tüvellese bir ögizi çok bolıp şıgadı.

-Ögiz kayda? deydi bay baladan

-Bergenin tüyenin közindey calgız zagara ol ne bolsın magan. Aş boldım onnan ögizdi soyıp cedim. Hebay aga aşıvlandınba? deydi bala.

-Çok şıragım aşıvlanganım çok-deydi bay işinen küyinip.

Ene usı edeti boyınşa bala eki cüz maldın hemmesin soyıp ceydi. Bay barlık malınan ayrılğanına aşıv kıstaganınan carlayan dep otırğanının üstine baydın bir tentek balası kelip fenteksilik etipti. Bey usı vakıtları (usı balanı cerge tartıp urarma edi) dep aytıp avızın sespey katadı.Sol vakıtta bay turıp :

-Bul ne kılğanın! -deydi aşıvlanganın bildirmey.

-Özin gay tartıp urar ma edi degen. Bay aga aşıvlandın ba? deydi.Cigit bilmegensip,

-Cok nesine aşıvlanayım, aşıvlanganım col- deydi bay.

Bay balasın caygastırıp uşın evliyege alıp baratırıp balaga:

-Sen üyden ketpen menen bal alıp cür- deydi. Bala ketpendi taslap beldi alıp baradı.

-Ketpen kayda? deydi bay.

-Kempirin bermey kaldı-deydi bala.

-Hesseniy sol kempirdin manlayına uratugın kempirdan(?). Bar ketpendi alıp kel, şengel şabamız -deydi. Cigit cuvırıvı menen baydın üyine baradı da, ketpen menen kempirdin manlayına bir urıp sespesten katıradı.

Söytip ketpendi ekeliş beredi. Bay balasın cerlep bolgannan keyin üyine kelse kempirinin ölip atırğanın köredi. Sol vakıtta cigit:

-Bay aga aşıvladı ba? deydi.

-Hav savımsan özin buğan da alıvlana ma eken aşıvlanganım çok- deydi bay.

Özi kılğanga ökinbes degen, bay anasın caygastırıp bolgannan keyin baydın maktavlı bir atı bar eken sol atı şaşıvılap avıradı. Bay atım tep kıstav bolgan şıgar dep, balanı şakırıp alıp:

Mına attı kızdırıp terletip ekeliş ornına bayla-dep atın kanıltak ertlep balanın kolına beredi. Bala attı örden ıkka şavıp ekeliş ornına baylaydı. At köp uzamay can tapşıradı.

-Bul ne kılğanın? deydi bay aşıvılabagan pişin bildirip.

-Bay aga aşıvladı ba? deydi bala.

-Cok aşıvlanganım çok deydi bay. Keşte bala uyıkılagan bolıp çatıp kaldı. Bay hayalına:

-Bizin endi heş hersemizdi koyatugın turi çok bul beleden kaşıp kutılayık bolmasa ekevimizdi de öltiredi bul sözsiz. Sen hezir bavırsak pisirip arşaga salıp tayarlap koy biyege artıp kaşamız -deydi. Baydın hayalı bavırsak pisirip arşaga da salıp hemmesin tayarlap koyadı.

-Al edi ne kılamız? deydi baydın hayalı.

-Azırak uyıkılap alayık onnan keyin ketemiz dep olar ayıkılap kaladı. Bay menen hayalı uyıkıga ketti av degen vakıtta bala ornına kelini ekeliş koyadı da şapanın cavıp özi bavırsak salgan arşaga kirip, çatıp aladı. Bay tan azannan turıp hayalınay

-Cur mına bek uyıkılap atırğanda ketip kayalık -dep bavırsak salgan arşanı kök baytalga artıp colga ravan boladı. Köp cüristen keyin bir araştın şayasına barıp:

-Hayal endi beleden kutıldık bavırsak alıp ceyik baytaldan arşanı tüşirip al-deydi bay. Baydın hayalı arşanı baytaldan tüşirip bavırsak alayın dep atırğanda işinen bayagı bala şıga. Bay arşanın işinen şıkken balanı körip:

-Hav sen de kıyatırsan ba? deydi.

-Ava calgız özım sizlerden kalgım kelmedi.He bay aga kelgenine aşıvlandım ba? deydi bala.

-Cok kelgenine aşıvılanbayman -deydi bay. Bular sol ketkennen birge kete beredi. Bir avılga cakınlaganda bake köp adamlardın cıylanıp atırğanın köredi.

-Bay aga men sol adamlarga barıp ne uşın cıylanıp atırğanın bilip keleyin -deydi.

-Baragay-dep bay ruhsat etedi de (barganinan kelmegeysen) dep işinen kargap kaladı.

Cigit cıynalğan köpke barsa sol eldin patşasının balası avırıp ölim aldında catkan eken.Uısı adamlar solga kelgen adamlar eken.Sol vakıtta bala patşaga bılay deydi:

-Senin balannın emin men aytaman eger sonı isleseniz tevir bolıp ketedi deydi. Patşa cigitten kanday en ekenin soraydı.

-Anav ketip baratırğan kök baytallı baydı uslap ekelin Astındagı baytalın soyıp ökpe-bayırıp balaga cegizseniz balanız hezir ak turıp ketedi deydi. Patşa eki casavıl ciberip hezir ak turıp ketedi deydi. Patşa eki casavıl ciberip baydı kuvdırıp ekeliip astındagı baytalın balasına soyıp beredi. Solay etip bala baydan öşın aladı hem patşanın en iseimli veziri bolıp, makset-muradın cetipti.

3.2.10. Künlikşi

Buringı ötken zamanda bir patşa bar edi. Künlerden bir kün patşa patşalık kiyiminin taslap üstine cay adamnın kiyimin kiyip halıktın turmısın körivge şığıptı. Patşa köp cerlerdi aralap kiyatırsa bir baydın hambarın avdarıp atırğan künlikşinin üstinen şıgadı.

-Hav cora, bir künge neşe tenge alıp islep atırsan deydi patşa özinin kim ekenin sezdirmeı.

-Bir tenge alıp isleymen dedi diykan.

-Bir tenge köp goı onı ne kılasan?

-Ey cora tenge dört şayı boladı? Onı özin bilesen. Bir şayını karızıma beremen, bi şayını karızga beremen, bir şayını hayalımız benen avkat kılamız, al bir şayını suvga taslayman, sonın menen dört şayı ornın tabadı. Bir tenge köp bola ma? deydi.

Ene, patşa oylanıp (Bir tengeni karızga beredi, karızınga beredi, hayalı menen avkat kıladı cene cuvga taslaydı şınında bul alğan hakısı köp emes eken. Erten şakırıp alayın, bunun menisin sorayın eger aytpasa darga asıp öltüreyin) dep patşa sarayına kayıttı. Patşa ertenine bir adam ciberip diykandı aldına aldırdı. Diykan tertip saklap patşanın aldına keldi.

-Kene diykan keşegi aytkan sözünün menisin ayt özi tört şayı ol da cetpeydi deysen. Birin karızın birin karızga, birin avkat kılaman deysen, al birinin suvga taslayman deysen. Cetpese ne uşın suvga taslaysan? dedi Patşa.

-Kullık taksır, bir şayını karızıma beremen degenim menin üyimde ata-anam bar, olardan karızım köp, bir şayını solar uşın cumsayman. Bir şayını karızga beremen degenim menin balalarım, kızlarım bar, solar ertengi küni kartayganda meni asıraydı. Sonın uşın bir şayını solar uşın cumsayman. Bir şayını hayalım menen avkat kılaman. Bir şayıga düz alıp, suvga salaman, heş tatımaydı. Sizin patşalık devirinizde düz küle kımbat, bir şayım suvga ketken menen barabar -deydi diykan.

Patşa diykannın bul sözün esitip sol vakıtlardan baslap halık penen sanasıp, ne kerekleri bolsa, öz vaktında cetkerip beretugin bolıptı. Halık akıllı cigittin edil sözi arkalı kem kemnen abadan turmıska cetisipti.

3.2.11. Cetim Kız

Ertede bir zamanda bir caylı diykan bolıptı. Onın bir hayalı bir kızı hem mal degennen bir kök sıyrı bolıptı. Künlerden bir kün diykannın hayalı ölip kızı cetim kaladı. Bir kün diyken hayalı ölgennen keyin izinde bir kızıbar hayal aladı. Ol hayal cetim kızga katal zulımlığın ötkerip otırса basına tursa ayagina urıp kün bermeydi de, öz kızına sonday caymaşuvak caksı boladı. Aqırında ögey ana cetim kızga kök sıyırdı cetegine berip baktırıp kayadı. Onın menen koymay keşte lalgendesen bakkalı sıyırdan söz şıkpaydı dep uradı suv işpegelikten sıyırdın şakı kıysayıp ketipti dep cene uradı. Al gerez basınan tayak ayrılmaydı.

Bir kün cetim kızdın ögey anası (şıkılğanga cudırık) degendey, kök sıyırdı barıp cürip, cip etip iyirip kelesen dep kolına bir şuvmak pahta beredi. Cetim kız kök sıyırdı cetelep, bir şuvmak pahtanı kolına alıp, dalada cılap enirep cüre beredi. Sol vakıtta kök sıyr (şıragım: sen cılama, men kolındagı pahtanı ceymen, onnen keyin art cagıma şığıp cipti keleplep ala ber) dedi. Cetim kızdın köz cası kabıl bolıp pahtanı kök sıyırga berdi de art cagınan cipti keleplep ala beredi. Keş baldı. Kız kök sıyrın cetelep üyine kelip keleplengen cipti ögey anasına berdi.

Cetim kız cipti ögey anasına berip caksılık tappadı. (Sen bul cipti kaydan aldın) dep cere urdı. Ertenine sol citip kızdın kolına berip turıp : (Sen usı cipti böcetip alıp kelesen) dep biri şappat urdı. Kız cılap sıklap sıyrın cetelep şığıp ketti.

Kök sıyr kızga (sen cılama cipzi magan ber, men böz etip şıgaraman) dip cipti halmap calmao cutıp ciberdi. Kız sıyrdın artına şıgıp bözdi karılap ala başladı. Cetim kız keşte bözdi ögey anasına ekeliş berdi. (Sen bul bözdi kaydan aldın ?) dep kızdı tagı urdı.

Ene, söytip cürgende cetim kız on bes caska öögey anasının izine erip kelgen kız da on bes caska keldi. Bir küni cetim kızdın ögey anası (usı kök sıyırda bir bele bar şıgar, bunı cok eteyin) dep cortoga avırıp, bayına :

-Sen sıyrdı soyıp bermesen menin tevir bolatugın türim cok -deydi. Bunnan keyin kız kök sıyrdan ayrılatugına kapa bolıp cılap cürgende, kök sıyr kızga (Sen cılama, meni erten soygannan keyin etimdi ceme. Onnan keyin süyeklerimdi dalaga şıgarıp tasla der. Sen bir agaştın tübine aparıp kömgeysen. Süyeklerim senin kiyetugın kiyimlerin bolar) deydi. Ertenime kök sıyrdı soyıp etin astı. Kız etten cemedi. Cemnecep bolgannan keyin kız sıyrdın süyeklerim cıyıp terip, bir agaştın tübine aparıp kömip tasladı.

Ene kız kök sıyrdan da ayrıldı :

-Senin endi bagatugın sıyrın cok, mınanı ayırdep ögey anası kızıl tarı menen ak tarını aralastırıp bir kap tarı ekeliş beredi. Kız bunı kalay ayırarın bulmey cılap- enirep otır edi, kızdın burın der salıp cürgen tavıklarının işinen bir ak tavık penen kızıl tavık kelip (cılama, cepa, bizler kömek beremit) dedi.

Kız bir kep tarını tögip ciberedi. Tavıktın birevi ak tarını, birevi kızıl tarını ayırıp bir zamanda terip boldı. Kız keş bolganda bir kep tarını ayırıp ögey anasına ekeliş berdi.

Künlerden bir kün sol avılda ülken toy boldı. Cetim kızdın ögey anası özinin kızına caksı kiyimler kiyindirip toyga alıp ketpekşi boldı da, cetim kızga:

-Mınay tavık kırık bolıp cur ısınn astına on meyek salıp, men kelgeşe şöce etip şıgartıp koy bolmasa mennen ölesen -dep kurık tavıktı körsetti de, özi kızın ertip toyga ketti. Bir kün işinde şöce şıgerıv onay makız cılap berdi. Kız ne kıların bilmey cılap otırganın üstine, bayagı kök sıyrın bağıp cürgende ara-tura carma-cavgan işip turatugın bir tanış kempiri bar edi, sol kempir keldi. Kempir cılap otırgan kızdın hal hagdayın soradı. Kız ögey anasının tapsırıp ketken cumısın ayttı.

-kızım bul uşın heş kıynalma bunun ilacın özım işleymen -dep tavıktı uslap alıp astına on bes meyekti saldı. Onnan keyin üyine barıp cana gana şıgargan on bes şöcenı tavıktın astına ekeliş saldı da, meyeklerdi şagıp şagıp tavıktın kaptalına tasladı. Tavık şöcelerin ertip dalaga şıgıp kete berdi.

Ene, kız tapsırılğan cumıstı pıtnergennen keyin toyga barıp kaytayın dese, üstinde taza kiyiyimi çok kapa bolıp otırganında, bayagı kök sıyırın süyegi esine tüsedı. Kız cuvırıp barıp, sıyırın süyegin aşıp karasa her türlü hasıl kiyimlrdın turganın köredı Kız hasıl kiyimleerdı kiyıp toyga baradı.

Toy baskarıp cürgen adamlar kızdı körıp, öyge kırıgızıp törden orın beredı. Bul öyde bayagı ögey anası menen kıızı otır kene, olar esik betke şıgıp ketedı. Bir maydan otırgannan keyin kızdın ögey anası kıızı menen ekevi esik betke şıgıp ketkenligime ökpelep toyhanadan şıgıp, üyine kattı. Bırağ cetim kızdın köp otırıvga şaması barma, ögey anası ketkennen keyin asıgıp bul da ketedı. Söytıp asıgıp- albırıp cürgende bir ayagının zerli kevişi tüsip kaladı. Kız cuvırıp menen ögey anasınan burın kelıp üstindegi kiyimleri şeşıp taslap otıra beredı. Ögey anası üyine kelıp bayagı şöcelerdı köredı. Sol vakıtta cetim kızdı şakırıp alıp bir künde tavık şöce şıfara ma, bul ötirik dep ölgenşe uradı. Kız taykka sileyip cılap catıp kaladı.

Ene sol vakıtta sol eldin patşası ölip onın ornına patşa bolatugın adam tabılmay tur edı. Us vakıtta bayagı kızdın tüsip kalgan tak gevişi vezirdin kolına tüsip (usı geviş kimnin ayagına bolsa, sonı patşa cetemiz) -dep car urdıradı. Biraz kızlardın ayagına kiygızıp körıp edı heş bolmadı. Sonın menen bayagı cetim kızdın üyine keledı.Ögey ana kırganıp, kızdı tandırdın isine salıp casıradı. Usı vakıtları bayagı kızkı tavık tandırdın basına kokaklay beredı. Bunı casavıllar bilıp tandırdın iışine ünılse bir kızdın catırğanın köredı. Casavıllar kızdı tandırdan şıgarıp alıp, ayagına tak gevişti kiygızıp körıp edı ayagına şapşak boldı. Geviş usı kızdın gevişi ekenin bileğı. Casavıllar kızdı alıp ketıp calıktı cıynap patşa koyadı. Ene kız patşa kiyimin kiyıp elge cetim kız edil patşa bolıp calık abadanlıkta casadı.

3.2.12.Kara Atlı Bala

Burıngı ötken zamada bir garrı bolıptı. Onın bir balası bolıptı. Ol özi batır, özi palvan kaytpas kara dev boladı, cası cigirmaga keledı. Balanın murnına cigitlik şamalı erip, özinin boyına ılayık yar izleydi. Her cerlerge barıp özine miyasar yar taba almaydı.

Ene, bir küni bala uyıklap catır edı, tüsinde üş kıızı bar patşanı köredı. Onın en kişkenesi küte sulıv körgen cannın es-akılın alatugın bir periyzat eken. Bala ogan aşık bolıp maşakatlanıp atırganda oyanıp ketedı. Oyansa oyınan şıkpaydı. Sonın colında caga şeğip sargaydı, kalpalık penen karaydı, akıl- cuvısın alıp esten ayrıldı. En bolmagannan keyin bala ana-atasına körgenlerin aytıp tilek bildirdi.

-Men sol kızdı tappagan şelli kõnlim karar tabatugın emes, sizler magan urıksat berin, men sol kızdı izlep tavıp baktımdı sırayın -dedi .Ata-anası baladan ayrılıp kalarmız dep keviplense de, balasının aşıklık dertinen capa şekkeninrn sorgayıp ketkenin kõrip hak petiyasın berip urıksat etedi.

Bala aşıklık dertine tüşip, capadan halgız colga ravana boladı. Bir neşe kün col cırıp iytin murnı batpas togaylıkka keledi .Bala carıp - şarşap dem alıp otırsa togaydın ortasına inırsıgan colbarıstın sestin esitedi. Bul ne eke dep bala ayagın anlap basıp cakınlap karasa ayagina ciyednin şöngesi kirip, cüre almay azap şegip atırgan colbarıstı köredi. Bala colbarıstı ayap cuvırıp şasına baradı da, ayakların şıypay uvkalap öldim azap degende ayagınan şöngeni suvırıp aladı . Balanın colda cermen degen azgantay sarı mayı bar edi, köyleginen cırtıp, sarı maydı cegip, colbarıstın ayagın tas kılıp orap tasladı. Bir neşe künnen beri tınışlık körmegen colbarıs uyıklaп tınış taptı. Bala da sol cerde otırıп avkatlanıp dem aldı.

Colbarıs uyıkdan oyansa şasına bir adamdın otırganın kõrip. Onın caksılık etkenin bildi. Ol bılav dedi:

-Siz magan caksılık ettiniz, men sizin caksılıgınızdı umıtpayman, siz menin celkemnen bir kısım calımdı kesip alımız tarıkkasında usının birevin tütetkeysiz, men tayın bolaman, menin kolımnan kelep caksılıgım usı-dedi de colbarıs közden gayıp boldı.

Bala bunı tüşı ekenin yamasa onı ekenin bilmey- antan şalıp alga kopan cürıp kete berdi . Bir neşe kün col cürıp okırımnda cürivge halı kelmey, bir cerge barıp cıgıldı. Usı cerde bayagı colbarıstın berip ketken bir kısım halı yadına tüşip birevin tütetip edi colbarıs (ne cumısın bar) dep tayın boldı.

-Magan karıv- carak, bir at, bir kus, bir tazı tayın kılınız! -dedi. Colbarıs hemmesin tayın etti bala attı minip hav-carattı iyyinne ilip kustı kolına kondırıp, tazını ertip colga pavana boldı. Kos salıp, an avlap izlegen kızdın eline kelgenin de bilmey kaldı.

Bala atın toyındırıp kusın cemlep cata berdi.Bırak şalaga kirıvdın esabın tabalmadı. Ene bala otırıп oy taptı.

(Kolumdagı kusımdı, astımdagı atımdı, karıv-caraklarımdı cok kılmayın, taz kebine tüşip koyşı bolayın söytip hemelin tavıp şalaga kireyin) -dedi.

Söytti de colbarısın bir halın alıp tütetip edi, colbarıs tayın boldı.

-Özimnen bir habar bolmaganşa usı attı, cav-caragımdı togayga aparıp sırtınan karavıllap cüre ber! -dedi. Colbarıs- makul dedi. Bala basına taz kebin kiydi, üstine alba-dalba şapan kiyip

samayı agargan bir kün taz boldı da kaldı. Ol zamanda ana kala menen mın akalaga kervan cürivşi edi, bala koy aydogan şapan boldı da sol kervanlar menen birge qalaga kirip ketti.

Bala kalanı aralap cüre berdiç Sol vakıt kavın psisktin vaktı eken . Bala söytip cürüp patşanın kavının bağıp otırgan garrıga colıktı. Bala sol kavınşı garrının kol balası bolıp cüre berdi.

Endigi gepti patşanın kızınan esitin. Patşanın üş kızı bar edi. En kişkene kızı akıllı, ay dese avzı, kün dese közi bar sulıv kız edi. Ol uykılap catıp tūs kördi. Tüsünde astında kara atı bar, üstünde karıv-caragı kolında kusı, izinde tazısı bar, özi cigırma bes casında. Tus-sımbatı kelisken bir cigitti körip, sogan aşık boladı.Oyanıp ketse, tūsi eken. Tüsünde körgeñ cigiti köz aldında eleslep, kızdın könlünde aşıklık otı lavlap, sol cigittin colında aşığıv zar boldı. Kız cigittin bul elatka kelip, kavınşı garrının kasında cürgeñin bilmeytugin.

Bir küni kız cigittin tur-tüsün aytıp köşede bolsın el arasında bolsın, kayda bolmasın magan tavıp ekeliş berin dep kolına altın menen gümis berip, el arasına cansız da cibardi, biraq heş cerden tabalmay kaytıp keldi.

Kızdın aşıklık derdi küñnen-künge cırtıp, cūzi zapıranday soraydı.Aqırında, eldegi korrandozlarga korra tastalıp ta kördi olar :

-(Ol cigit heş cakta emes özinnin ayak-buyagında. Ol da sagan aşık bolıp seni tūsünde körip, bir körivge intizap bolıp cür eken. Ol özi bul cerdin adamı emes, uzak cerden kelgeñ eken, özi bahadır qoşqūrey cigit eken. Usı küñleri üstündeği kiyimlerin taslap, turı-tüsün bildirmey taz kebine tūsip cur. Usı cigitti kavınşı garrıñnan bir sorap köp) dedi. Kız usı sözdi esitip, birev bolmasa birev körip qoyar, özim anıqlap köreyin, dep kavınşı garrının qasına bardı. Kavınşı babanın qasında keli samayına tūsken, ensesi coqarı karay ösken, her közleri botanın közindey bir müsindey cigitti kördi. kız tūsünde körgeñ qara atlı, saltanatlı cigittin usı ekenin, özin sezdirmev uşın taz kebine tūsip hıyle menen cürgeñin bildi.

Ene bir küni patşa tahtında otır edi, avın cegisi keldi. Üş kızın şakırıp alıp :

-Balalarım, menin kavın cegim keldi. qavınşı atana barıp, bir-birden qavın alıpkelin!- dedi.Üş kız ecep boladı dep, kavınşı babaga barıp, patşa atasının kavınga cibergenin ayttı. Sol vakıtta bala kızlardı körip, tūsünde körgeñ kızga köñli ketti.

Bala üşevinin de boy cetkenin körip, kızlar menen boy cettim dep atasına kalay aytsın, men kızların boy cetkenin patşaga bildireyin dep, palızga barıp, irip pisip ketken kabındı glken kızga, sogan cete kaba kavındı ortanşı kızga, tolıgıp pisken kavındı kişkene kızga ekeliş beredi.

Üş kız kavındı köterip atasına aparıp berdi . Patşaülken kızdın ekelgen kavının carııp edi cevden ötisip ketken eken, ortanşı kızının kavını cevden ötisinkirip baratırgan eken ol kişi kızının kavını nagız pisip cetilisen eken. Patşa oylanıp otırıp- bul sırğa tüşindi. (Ce ülken kızımın irip-pisip ketken kavındı ekelgeni men boy cetip vaktım ötip baratır degeni eken, ortanşı kızımın da men de sonday boldım degeni eken, kişi kızımın del piskken kavındı ekelgeni, boy cetip, şağıma toldım degeni eken) dep oyladı.

Patşa ertenine kızlardın anasın şakırıp alıp, bolgan isti ayzadı.

-Men sizge kızlar er cetti dep kaşsan aķ aytpaydım ba, siz tınlamagan ediñiz, aldınızga keldi me. Endi sizge menin tilegim, kızlar endi kimdi ķelese, sogan beriniz ! -dedi. Kızlardın anası:

Patşa kızlardın şakırıp alıp, üşeviniğ ħolına üş alma berdi.

-Sizler kelegen cigittinizdi alma menen urıñ, men sizlerdi sol urgan cigitiñe beremen- dedi. Patşa erteñine car urdırıp, barlık elatın cıyradı. Adamlar kızlardıñ aldınan öte basladı. Endi cetpis, seksen casar garrılar da ħalkmay kelip, patşanın kızlarına talaman boldı. Patşanıñ ülken kızı vezirdinñ balasın, ortanşı kızı baydıñ balasın urdı, al kişkentay kızı ħeş kimdi vurmadı. Kız ayttı:

-Ata, ħalanızda ele kelmey atırgan bala bar, sonı aldırın? -dedi. Patşa vezirlerine buyırık etti.

-Patşayım, siziñ ħavınşı garrıñızdıñ cıĖĖnında bir kel bala ħaldı, onnan başķası kelip boldı, dedi vezir.

Patşa sol balanı alıp keliñ dep ħemir ħıldı. Vezirler balanı zirildetim kızdın aldına ħuvıp edi ħız kelcbalanı alma menen urdı. Patşa kızının keldi urğanına ħattı aşıvı keldi. Patşa üş kızın üş cigitke ħostı da, ülken kızı menen ortanşı kızına eki otav tigip berdi, al kişi kızına ħeş nerse bermedi. Bul eki gerip mal baylavtugın seyishananın bir müyeşin alıp, ekevi sonda bola berdi.

Bir künü patşa añ etin cegisi kelip, eki küyev balasın ańga ciberdi. Bunı bala bilip, bul da eşekke minip izinen cüre berdi. Bala avıldan şetirek şıgıp, bayagı colbarıstıñ calın tütetip edi, colbarıs balanıñ atın, cavcaragın alıp cetip keldi. Bala keşke şekem cüzlegen ħoyan- ħırgavıl atıp aldı, al ana ekevi ħeş nerse atalmadı. Bala at-caragın colbarıska taslap, algan anların eşegine artıp kiyatırsa, algan soķır ħoyanı cek, cümireyip kiyatırgan eki bacasın kördi. Eki bacası bos barıvdın ilecin tappay, baladan togız-togızdan ħarız berivge ħoyanķırgavıl soradı. Bala bulardı maskara

eteyin, eki bastan patşa meni mensinbey, mal menen teñ sorap seyisharadan orın berdi. Bularga aq otav tigip berip, mennen artıq kördi dep bılay dedi :

-Caksı, men qarızga bermey aq qoyayın, biraq, qalımdağı cüzigimdi qızdırıp quyırıqlarına basayın onnan keyin ekeviñe togız-togızdan qoyan qırgavıl bereyin -deydi. Eki mırza oylasıptı. (Kuyırığımızdı birev körip atır ma, biziñ bos bargarnımız uyat bolar) dep cüzikti quyırıqlarına bastırdı. Söytti de olar tıyisli qoyan qırgavılların alıp kete berdi.

Üşevi üylerine kelip, keşkurın patşa atsın üylerine tamakqa şaqırdı. Patşa ülken kızı menen ortanşı kızının aşkam tamaqları aşşı bolganlıqtan, hey almaydı. Al kişi kızınıñ üyinen cegen avqatı mazalı, cegen sayın cegisi kele beredi. Patşa avkatlanıp üyine qayttı. Bir küni sol elde ülken toy boldı. Patşa menen eki küyev balası hayalları menen hasil kiyimlerin kiyip toyga ketti. Bala hayalı menen ekevi toyga şaqırsız kala berdi. Bunnan keyin bala : Men bulardı kızıq kılayın dep oylaydı. Ol hayalın toyga ciberdi de, özi bayag kara atın minip, cav-caragın asınıp toyhanaga bardı. Toy iyesi uzaktan kiyatırğan colavşı eken dep, toyhanadan orın berip, hürmet etti. Bala toy payın cep bolgannan keyin :

-Sizlerdin has ullılarımız qayda boladı, men bir qul qasıngan adam edim, sol kullarımdı usı toydan tavıp otırman -dep bayagı eki bacasın körsetedi. Sol vakıtta patşa kulım dep otırğanı, eki küyev balası ekenin körip :

-Qanday belgin bar? -deydi.

-Kıkkıquyırında başkan cüzigimnin belgisi bar-dep qalımdağı cüzigin körsetedi. Şeşindirip qarasa, ras eken. Patşa añ-tañ qaladı. Bunnan keyin bala sol cerde patşa atasına işlerdin hemmesin birme- bir aytıp beredi 000 hem özinin kim ekenin tanıstıradı. Patşa öziniñ kişi kızının küyevi ekenin bilip, otız kün oyın kırık kün col cürip eline kelip, garrısına aman qasılıp, bay devletli, perzentil bolıp, murat- maqsetine cetedi.

3.2.13. Hekim- Ulıqpan

Hekim- Ulıqpan patşaga camanatlı bolıp zindanga taslanıp, üstin taqталap cer etip cibergen eken. Bir neşe cıllar ötkennen son, ol patla ölip, orına başqa patşa bolıptı. Bir küni cañadan bolgan patşanıñ tamagına söyek ketipti. Tevip qoymay qaradıptı. heş kim davasın tappaptı. Sol elde bir bilgir adam bar eken, sonı şakırıtp aldırıptı. Patşa kelgen adamga öz aqvalın aytıp beripty. Sonda ol adam :

-Ettegen ay bul kıyın savda eken. Bunnan bir neşe cıl burın Hekim- Ulıkpan degen adam ötip edi. Sol kişi bolganda bul keseliñnin davasın tabar edi, biraq onı tavıp alıv kıyınlav goy-depti.

Sonda patşa :

-Hav, aga, nege kıyınlav boladı ? -depti.

- Ol adamdı sizden buringı patşa gazap kılıp, cerdin astına kömip taslap, üszin cer etip ciberip edi. Sonı tavıp alıv kıyındagı -deydi

Patşa ertenine barlık halkın cıynap, hekim-ulıkpandı izlevge tapsıradı. Onı izlep cürse, bir cerden kişkene oyık tabıladı.Seni keñeytip qarasa hekim - ulıkpan zindanda catır eken. Cañagı bilgir adam, tesikke basın tıgıp : (Ulıkpan) depti heş ses şıkpaptı. Üške deyin bakırıptı, heş ses esitilmepti. Sonnan son : (Ulıkpan qorıqpay aq koy. Sagan gazap kılğan patşa öldi. Onnan beri biraz cıl ötti. Ornına baska adam patşa boldı. Tazadan bolğan patşanın tamagına süyek ketip, seni tavıp alıv uşın halın cıynap izlep atır) dep qattı bakırıptı. Sol vaqıtta zindandan (Canın bar, tirimen, biraq, helsitmen. Olay bolsa patşamızga ayıp barıp, bizdi şıgarıp alsın) degen saza esitiledi.

Patşa bul habardı esitkemnen keyin hekim -Ulıkpandı derhal şıgarıp aldırtadı. hekim - Ulıkpan bes- altı kün patşanın sarayında boladı.Sonnan keyin :

-Patşamızdın tamagına süyek ketip edi. Onıñ halı kıyın, sonı qaraysız, deydi vezirller. Sonda hekim -Ulıkpan :

-Men 30 kün dem alayın, cerdin ceviri urıp ketken eken -deydi. Ulıkpan 30 kün dem aladı. Onnan soñ tevir bolıp patşanı qaravga kirisedi. Ulıkpan patşaga aytadı :

-Siziñ dertiñizge davam sol nerse, balañızdı töbeñizge qoyıp şalamız- onnan baska em çok -deydi. Patşa balasın öltirivge narazı boladı. Sonnan keyin hekim- Ulıkpan patşanın vezirlerin oñaşa şıgarıp alıp : (patşanını balasın şalmaymız patşanı her türlü sözler menen qayıl kılınızlar. Men balasın aldına ekelemen de, art cagina şıgarıp, bir serkeni şalamız) -deydi. Vezirler patşaga :

-Patşayım, halıq siziñ tilegiñizde, bir balañnın qanının keşiñiz, böten has hayal alıp, balalı bolarsız -dep ötiniş etip, patşanı köndiredi.

Balanı eki cigit patşanını aldınan ökirtip alıp ötip, sırtına aylana bergende, ekelip qoyğan serkeni şalıp ciberedi. Patşa (Vah, baladan ayrıldım) -dep cıgıladı. Küyini, kıynalğan patşanın avzınan (vah) degende tamagındagı süyek anaday cerge (tors) etip tüşedi. Patşa esakılınan

ayrılıp, tatıp kaladı. Es-aqılın cıyrapgannan soñ halıq kelip, (balañız tiri) dep süyinşi soraydı. Patşa aman-sav qalğanına toy-tamaşala berip hekim -Ulıqpandı kattı sıylaydı.

3.2.14. Aqıllı Qatın

Ertegim, ertek qulagı şertek, biri ras bolsa, biri ötirik, eytevir burında bir garrı, kempir casaptı. Ortasında bir balası bolıptı. Balası ananı araday mınanı mınaday etip isle dese islep, al özligenen bilip, heş herse islemeydi eken.

Garrı kartayıp ölep halında balasın şakırıp alıp bılay depti:

-Al balam, endi men qartayıp öler qalıma keldim. Men sagan hezir üş nesiyyhat beremen, men ölgennen son. Solardı bulatpay orınla, bul seniñ bahıtlı bolıvıña cerdem etedi. Birinşiden öziñnen ülken adamnıñ tömerinde öziñnen kişi adamnıñ coqarısında otır. Ekinşiden mayda söyleme, iriden söyle al uşınşıcı bolsa, heptesine bir ret üstindi hañalap kiy. Al balam aqıldan adasıp, kısılgan cerinde qatınınnan aqıl al. Meniñ nesiyyhatım usı, usılardı yadıñnan şıqarma – depti. Garrı balasına qız alıp berip, köp uzamay aq dünyadan ötipti.

Bala atası ölgennen keyin konaqqa yamasa otırıspaga bargan cerinde, adamlardıñ ülken kişisin parıqlamay tördegi cıynavlı tösektiñ üstine uşıqıp otıradı eken. Coraları (bul ne qılğanıñ) dese (ey çoralar,atamnıñ berip ketken nesiyyhatı edi) –dep cuvap beredi eken. Ol usınsı menen turmay (ülken- ülken arabalar, ülkern- ülken collar, ülken- ülken tüyeler) dep qayta-qayta avzına kelgenin aytıp sondıraklay beredi. Coraları urıssa, (ey coralar atamnıñ bergem nesiyyhatı bolgansañ aytıp cürmen) dep cüvap beredi eken. Cene heptede üstindi cañalap kiy degen atasınıñ nesiyyhatı boyınşa, hepteden bir caña kiyim satıp alıp, burıngı kiyimkirin adamlarga üleştiriپ cibere beripti.

Söytip atasınan qalğan barı-cok gerecetin de coq qılıp bolıptı. Cigit barı- cogınan ayrılıp heç coralarına maskara bolgannan keyin bayaqı atasınıñ qatınıña oylas degen nesiyyhatı esine tüsip hayalına kelipti.

-Atamnıñ nesiyyhatın tıñlayman –dep ülken belege qaldım, endigi cogına öziñ aqıl bermesen, evere boldım, -depti. Sonda hayalı :

-Ey şabazım, endi öz aqılñ menen bara ber, aqıl beretugın cagdaydan ötip kettiñ, öytkeni sen atañnıñ durıs aqılın teris túsindin. Sen öz vaqtında menin, menen aqıllaspadın, endi ne qılsañ sol kıl, meniñ sagan beretugın aqıllım coq-depti. Sonda cigit:

-Ötken iske ökinivdin keregicok, ötken is ötip is ötip ketti. Endi magan akıl ber, meni durıs colga sal, endi men ne işlevim kerek aytkan aqılındı isleyin –dep calınıptı. hayalı kiyevinin ketesin moyınlaganına islenip:

-Şabazım, olay bolsa, sen tınla. Sen atañın bergen nesiyhatına tüsinbey, köp akılsızlık ettin. Atañnıñ öziñnen ülkenniñ tömeninde, öziñneñ kişiniñ coqarısında otır degenir teris tüsinip, akılsızlık etip, cüktin üstine şıgıp otırdın. Al atan sagan ülkendi cürmette, onın tömeninde otır, al ülken basındı kişireytip özinnen kişiden tömende otır ma , coqarısında otır, coqarıda bolganda cüktin üstinde emes, al törge şıgıp otır degen edi. .Atannıñ mayda söyleme, iriden söyle degenin sen akılsızlık etip, ülken-ülken tüyeler, ülken-ülken arbalar, ülken-ülken collar dep sandıqladın. Al ol olay emes edi ülken söyle degeni ne bolsa sonı köpirip ayta berme, tek gana özine geptiñ kelgen cerinde tıyanaklı etip bir eki avız ayt ta qoy, köp söylesen, curtqa cek körinşi bolasan degeni edi. Al heptesinde bir ret üstindi cañalap kiy degende, heptesinde kiyimindi cuvdrıp kiy degendi teris tüsinip, her heptede taza kiyim satıp alıp, barı- cogımızdı da coq ettiñ, taza kiyimler alıvga köp aqşa cumsadı, -deydi.

-Al endi hocalıqtı tiklep alıvdın colın öziñ tappasan, men bilmedim, -depti.

-Ey şabazım, bunıñ uşın endi oylap ba, heş reg bolmas, hocalığımız tömenkese, bara-bara tiklenip keter. Bunıñ uşın sen bes -altı kuman, çayrik-kese tap, -depti.

-Hay, onı ne kılamız? -depti küyevi.

-Konırat penen Hoceliniñ colınıñ orta depbentinde çay qaynatıp otıramız. Söytip ötken-ketkennen bir-eki tenge alıp küneltemiz. Al bermegeni bolsa, aytevir caksılıqtı biter, halıqqa qalımızdan kelgenşe hizmet eteyik, şaşaganlar dem alıp, şöllegenler çay işip rehetlenip algısın aytap, usılay eteyik şabazım-depti hayal cigitke. Solay etip olar coldın derbentinde çay purışlık etip otıra beripti.

Bir künleri Hiyva hanınıñ salık aynavşıları qonıratın salıq, öndirip qaytıv uşın kiyatırıp, colda çayışıp, dem alıp ketiv ulın bolardıñ üyine qayırılıptı. Hannın salıq cıynavşıları çay-suvın işip bolıp, ketip baratırғanda, cigit hayalınıñ sözi menen kervannıñ keyingi tüyesin tirkevden bildirmey alıp qalıptı. Cigit tüyeni cetelep, avıldın şetindegi bir kumşılıqtın arasına aparıp, basın kublaga karatıp, tura almastay etip baylap taslaptı.

Hannıñ adamları bir vaqıtları tüyenin birevinin coq ekenligin bilip, çay işken cerine kelip hayaldan tüyenin deregin soraptı. Sonda hayal :

-Ettegene ay, üyine erim çok edi, ol bolganda pal aşatugın edi, -dep tüyeniñ coyılğanına bul da kıynalıp otıra beripti.

Cigit kelgennen keyin pal aştırıptı. Cigit tüyeniñ iyesine :

-Tüyeñiz sizler usı cerden şıgıvıdan aq kisi qollı bolıptı. Urı tüyendi bir qumlıqtın işine aparıp, basın qablaga qaratıp şögerip turalmastay etip boylap taslaptı. Al alğan adam korkıp, başqa cakqa qaşıp ketipti, -depti.

-Kay, bereket tapqır közi aşık eken goy özi., -dep hëmmesi maqtay beripti. Söytip palşı cigit qasına bes altı adam ertip tüyeni izlep ketipti. Bular barsa, cigittiñ aytkanınday bolıp catur eken, kervan bası tüyesiniñ tabılğanlıgına qıvanıp, tüyenin üstindegi altınnan bir legen altın beripti.Sonda cigit :

-Al endi bayıvga qaradık, mına altinga ne alamız, depti.Oğan hayal :

-Ey şabazım , sen ele bugan mesirme, bunı cumsasaq, sonıñ uşın bunu hezirşe cumsamayık. Hezirşe tapqan aqşamız benen burıngımızsa turmıs kesire bereyik.Bunnan endi qonıratqa köşeyik, cay salıp alıp, uyılı-caylı bolayık, -depti.Söytip Konıratqa köşip kelipti.

Bayagı hannıñ salgırt cıynavşılardı Hiyvaga kelse, hannıñ geziynesinen altın urlanıp, patşa elde palşı, qorrandaz bolsa berin cıynap, heş kim tabalmay atır eken.

Bular da canga barıp, bayagı palşı cigitti nagız barıp turgan közi aşık, bir tapsı sol tabadı dep maktay beripti.Han casavılın cibirip, palşı cigitti tavıp kelivge cibiripti. Casavıl qonıratqa kelip, cigitti tavıp alıp, cannıñ cibergen cumısın aytıptı.

-Hey, qatın, meni arılmas belege saldın, oletugın cerime caña keldim, -depti de, hannıñ şaqırtqan cumısın aytıptı.

-Ey şabazım, heş qapa bolma, beriniñ de esabı tabılar. Han şaqırgan eken, bara ber. Hiyvaga bir künlik col qalganda,aldıñnan kışkene kölatlıq şıgar. Sol cerge borganda, hannıñ casavılına, (endimen haniña barmayman, usı cerde otıraman magan tutılmağan otav, üş künlik ceýtugın avqatımdı berip cibersin degeysen. Han usılardı ciberer. Sen sol otavda otır da birinşi küni birevi keldi, ikinşi küni ekevi keldi dep üş künge şekem otır, al qalğan cagınıñ ireti bolar,)-dep hayal küyevine urıqsat etedi.

Cigit Hiyvaga bir künlik col qalganda qasındagı hannın casavılına hayalınıñ aytkanlarının berin aytıp hanga cibertipti. Cigit otav tayın bolganna keyin üş künge şekem bul dögerekte adam cürgizbeysen dep tertip bergizipti. Cigit otavda calgız özi otırıp, birinşi küni (birevi keldi, ekevi kaldı) dep qayta-kayta ayta beripti. Usı vakıtları bayagı hannın olğan urılar bunın davısın esitip,

birevin aňlıvga ciberipti. Urının birevi kelse, palşı cigit (birevi keldi, ekevi qaldı) dep otırganın esitip cuvırıp coldaslarına barıptı.

-He, ne bele bolıp qaldı -depti. coldasları qorkısıp

-Ne bolganı qurısın, meniń barganımdı, sizlerdiń qalğanındı bilip aytıp otırıptı.

Ölimimnizge endi tap boldıq, -depti. Ekinşi küni urılar isenbey ekev bolıp barıptı. Kelip tıñlap tursa (ekevi keldi, birevi qaldı.) dep otırganın esitipti. Bular qayıp kelip, erteñine üşevi birden barıptı.Üşevi kelip tınlasa cigittiń (üşevi keldi, endi ne halda kelmedi) dep otırganın esitip, endi ölezugın caqqa qaragan ekenbiz, bul barıp turgan köz aşıq eken endi nede bolsa, bunun aldın alayıq, her qaysımız altı qalayıq) dep oylasıptı. Söyzip her qaysısı altı cuptan altın alıp, bas iyip selem berip cigittiń aldına kelipti. Urılar ekelgen altının berip canımızdı aman qaldırıń dep calına baslagannan keyin, cigit altındı alğan urılardıń özleri eken dep qattı aşıklanıptı.

-Alğan altınlardı mına köldiń işine kömiń de, heş kimge sezdirmey üyelerine qayıń, bolmasa hanga uslap beremen, -dep qorqıttıptı. Urılar altındı köldiń işine kömip, tań atpay üyelerine qayıptı.

Azanda hannıń casavılı kelip, altının deregin soraptı. Sonda cigit:

-Urlagan altındı taptım, biraq urıların taba almay atırman. Sebebi, olar ayaq cetpas cerge qaşıp ketipti. Al endi canıña ayzıp bar, kölik ekeliq altının alıp ketsin-depti. Casavıl altının tabılıp, urılardıñ tabılmagan cabarın aytkan eken han (Meniń urı keselim coq, altınım tabılsa bolar) dep özi kelip köldiń işinde kömivli catқан altına aldıptı. Cigitke köp altın berip, sarpay cavıp hürmet etipti. Solay etip cigit hayalınıń aqıllılığı menen bay bolıp muradı-maqsetine cetipti.

3.2.15. Şeşen Bala

Qaraqalpaktarın Hiyva hanına bağıńşı bolıp turgan vagı eken qaraqalpaktın on tört biyi Hiyva hanınıń şaqırığına ketip baratırıp, colda adasıptı. Olar bir qumnın eteginde qoy bağıp cürgen bir balaga gezlesipti hem onnan col soraptı:

-Ceter cerde el coq. Bugınşe biziń ılaşıqqa miyman bolagayıń -depti, bala.

Biyler balanı dekkek etipti:

-qonsaq ne sayıp beresen? depti. Bala tayagına siyenip turıp:

-Tapsam birevin, tappasam ekevin sayıp beremen,- depti.

-Hay, mına balanıń deni sav ma? -deydi biylerdiń birevi :

-Tapsaň birevin soyasan, al, tappsaň alay ekeviň soyasaň? ol alay? Bala ndemepti. Sond tagı birevi turıpmurnın gerdiytip:

-Ilaşıgın tür, caygaspaymız ! -bizler on dört admabız- depti.

-Özimniň kevlim tarlık bir cer tabayık, cürinler! -depti. biylerdik birevi zengige şirenip. Atlar tepsinip ala cönelipti.

-Bara beriň, araňgı türken soň (ettegene-ay) degeňin üyine cetersiz, sonda ezlegersiz-dep bala tayagın uslap ala beripti.

Biyler bir neşse saat col cüredi. Ataları ara suv boladı. kızıl iya um, közge eş nerse körinbeydi. Tastay araňgıda col tappay cön aldı arabaraa sagıp cüre almaydı. Biylerdin birevi :

-Ey, ettegene ay, caňagı balanıň üyine anıp- a kentivimiz kerek eken, -deydi. Bunun, sözün baskaları da maullap, (ele de sol balaga barıp, ıkaşıgında anıp, azanda col sarayık. Ol bala tegin bala emes, umdı gezgen bala, bir nerse biler, -dep emmesi atların keyin burıp, tün carpı avganda ölip-talıp, atları a, köbik bolıp balanıň ılaşıgın tavıp alıptı. Uyıqlap atırgan bala attın düsirlisinen şorşıp oyanıp, sırta şıka ayıp kelgen biylerdi köredi. Bala lem-mim demesten biylerdiň atların caygastıra beredi. Bala emme atlardıň cabıvların alıp, ılaşıgının aldına tüseydi. Biyler ay işip otırganda, köp vaıttan keyin bala bir ölgen ılatı uşaqlap biylerdiň aldına kelip :

-Otagasılar, men tapsam birevin, tappasam ekevin soyaman degenimde külip ediňler, meniň enşime tiygen bir gana tuvşam bar edi, özi de genine buvaz edi. Ene başka mal tappagan soň soyıp edim, mınav sonın işinen şıkan ılagı-dep eşkisini carı göşin asıp, carısın kebab islep beripti.

-Mına aylar kimdiki, öziň kimini balasınaň, atın kim?-dep biyler cabırsalıp soray baslaptı.

-Koylardın beri de pelenkes- baytiki özim (albay kökcay) degennin balasıman. Ekem Hiyva canınan a pısa algan kisi, barıp turgan özet edi- deydi bala. Biylerdiň birevi :

Al ekenň ayda, öziň nege elsiz şölistanlıka oy bağıın cürsen? -deydi.

-Vay otogası , onun özi uzak eňngimey goy, -depti bala Sonda biyler :

-Taň uzak,ayza ber inim, tınlaymız, dep cabırlasıptı.

-Yakşı onda, sizler calıpasanız, men aytıvga erinbeyin, -dep bala künge küygen ara közlerin biyik umga bir adan engimege kirisipti.

-Meniň ata cürtim anav teňizde, bir atavda ekem balıq, uslap, anam şıpta taqıp küneltip otıratuğın edi. Ekem barıp turgan öcet edi.

Bir küni bay dikine Hiyva canınan salıq cıynavşı kelipti degen menen ekem hay-hagdaydı aytayın dep avıl balıqşılardı menen barsa al zaňgar selem berip qolın sozgan adamlarğa oň ayagın usınıptı. Barlıq adamlar bunun tutımına tañlansa da, bir nerse devge batalmay usırgan ayagına qalın tiygizip (selemlesip) kete beripti. Selemlesiv gezegi biziň ekeme de kelipti. Ekem barıp (kene taqsırqolıñızdı berin) dep qolın sozsa qol ornına neşehananı köterip bir ayak şağıptı. Öcet adamnıñ bunnan başqa endi qayerde aşıvı keledi deysen, kaltasınan şalaq şaqqısın suvırıp alıp basbarmaktan salıp ciberipti de, okaga túsirgen barmayın qaltasına salıp düvri üyge qayıptı. Tınlap otırgan biyler (bın...nnñ..ava) dep hoşlep qayıptı. Bala engimesin ayta beripti.

Sonnan keyin aşıvına buvlıqқан biy (kalbay kökcaldı baylan) depti. Kelgen casavıllarğa bizin agam : (Sizler meni baylamañlar: biydiñ aldına özim baraman) dep bireviniñ artına mingesip biydiñ aldına kelipti.

(Biy aga, siz qapa bolmañ, magan bir at beriñ, men özim barıp Hiyva hanı menen söyleyip kelemen) degende, biy aşıvlanıp :

-Me sagan, Hiyva hanı ! Hav adam sayıp hem hannan carlıq alıp qaytatugın sen kimsen? Kene, köp bılşıldama, hazandı beremen. Hav cigitler, baylañ mına ataña neletti ! Bunıñ handı bassınganday ne küşi bar eken ?-dep gezeple nipti. Biraq umtılgan cigitlerdiñ berin cıgıp salıp, agam beldevdegi biy menen meterdiñ qos atının birin minip, turıp: (he şabazım, men Hiyvaga baratırman, bes ayda kele almasam, darga asılıp ölgenim. Onda as-abatımdı berle işindegi bala bolsa, atın Calgızbay koyarsan, qız tuvsan, öziñ bil) -dep atqa qamşını basıp tartıp ketipti. Sonda usı qumlardı basıp ötipti, -dep bala kumnın biyigindegi şańşıvlı turgan kuv sıırıqtı körsetipti. Biraq biyler sıırıqқа karasa da. Balanın sıırına küsinbey, biñ.....ñ....desip tınlap otıranberipti. Bala sözün davam ete beripti.

-Ekem usı qumlardı basıp ötip, qos attı alma gezek minip, salqın menen cürip orıtıptı. Neşşe künler cürip harıp- talıp Hiyvaga cetipti. Onı han sarayı aldında dervazabanlar kütip alıp, soray baslaptı. Sonda ekem:

(Qaraqalpaqtıñ biyimeñ, han şaşırtқан eken, sogan keldim)-depti. Tanırqagan dervazaban :(hav qaraqalpaqқа biy bolsa, mına üstindegi cetteleriñ ne? qoy, sen biy emes, urı şıgarsañ, senin bul turısıñña biy bolmaqтан, patşa bolsañ da hanımız qabil etpeydi, tur ayda) depti. Izalangan ekem: (Colda urılarga colıgıp öltiretugın bolgan soñ kiyimlerimdi, teñgelerimdi

berip, zorga kütülip kiyatırman, ciberiñler, işke kirip azıraq tınıgayın) dep dervazabanlardı aldap, zorga işke kırıptı.

Tar kápılı keñ saraylardan ötip, hannıñ aldına barıp, selem beripti.

-(Taksır, biziñ elge bir meterinizdi cibergen ekensiz. Barıp selem bersek, berimiz benen de neşehanada catıp ayagı menen selemlesedi. Barga adamga ayagın şıydiredi, kılın bermeydi. Sonnan keyin usıngan ayagınıñ bas barmagan kesip alıp, calgız mızım kelip otırman,, taksır dep hannıñ aldına bas barmaqtı şıgarıp kóııptı. Han sol künniñ erteñine kos casavıl ciberip, bayagı tekebbir meterdi kuvdırıp alıp, dorga astırıptı. Biziñ ekeme han biylik derecesin berip, sorpay cavıp eline káıtarıptı.

Calık buringı zalım biydiñ kelmeske ketkenine kuanıp kálıptı. Biraq radan bir neşe kün ötkennen keyin bayagı kekli biydiñ gezzapları ekemdi añlp catıp öttirip ketipti. Ene, sonnan kálgan Calgızbay men edim. Anav calgız kebir meniñ ekemniñ kebir, -dep bala eñkilep cılap ciberipti.

-Balam, onnan soñ bul cerge kálay keldiñ, ayta ber, -dep biyler cabırılasp sorap kóıymagan soñ bala solıgın basıp :

-Ölgen habarım esitip, izlep, elden şıgıp kettim. Kelsem góşlerin garga-kuzgın cep, tek savsagen cüyekleri kálıptı. Berin cıynap sol töbege kóııp, elime kettim . Elime bargannan sol eki aydan keyin adam da öldi.

Onı da caygastırıp, endi káıyda keterimdi bilmey ölgen ekemniñ kebirinin basına kelip catsam, túsimde ekem magan (On terepiñde künniñ astına bir kün col cür. Bir bayga uşıraysañ, sogan şapan bolıp, otlı cer taptım dep usı cerge kóıylarıñdı aydan kel, sóyt te cata ber, balam)dedi. Aytқанınday baydı tavıp alıp şapan boldım, mınav kóıy-eşkiler sonıki-dep bala sózin ayaklaptı.

Biyler káıda düzde capadan calgız özi ömir cürüp cürgenine, onıñ aqılına, danalığına hayran kálıp, azanda oylasp biyler alıp ketivdi maqul kóredi. Solay etip kóıyların bayga tapsırıp, balanı alıp Hiyvaga col tartadı. Bala colda ketip baratırıp Hıyva hanınıñ teñiz boyında. Hiyvadan uzaqta casavşı puhalarına (yabıñdı kisnetpe almavıtı baytalım iş taslaydı) dep eciva kılátugın sózleri yadına túsip, Hiyva hanına bir pent bereyin dep oyladı. Neşe kün col cürüp Hiyvaga cetedi.

Bala káalanıñ şetinde bir cerge biylerdi toqtatıp, bir mıltı bir tüye, bir eşki ekelip berivdi soraydı. Biyler hemmesin tayın etedi. Bala kóşe boylap iyt kórinse óltine beredi. Bul habar hanga

cetip, han balanı şakırtıp aladı. Bunnan keyin bala tüyege minip, eşkini aldına öñgerip sarayga kirip barıptı. Gazaplangan han balaga :

-Kaydan kelgen balasan, neye iytlerdi atıp cürseñ ?-depti . Bala :

-Men teñiz etegindegi uzaқтаğı puharañızdın birimen.

İytleriñiniñ davsınan bizler tınış uyıklay almadık. Onnan keyin kelip atıp atırman, -depti.

Han aşılvanıp :

-Hav ahmaқ bala ekensenñ goy, tuv alıstağı sizin elge Hıyvanıñ iytleriniñ davsı қalay cetedi, dep bolanı sögipti.

-Тақсır, biziñ yabılardıñ kisnegeni siziñ almavıtı baytalıñızdın қулағına cetkende, iytleriñızdın davsı bizlerge cetpey me, -depti. Balanıñ mına sözine tutılған han ne derin bilmey, tömen қарaptı. Sonda hannıñ (akıllı) veziri :

-Ey bala, sen cekkemiseñ ya casıülkenin bar ma?-depti. Bala tüyeni körsetip:

-Mınav meniñ cası ülkenim, -depti.

-Hav, cası ülken degenniñ menisin de bilmeytuğın biyşara ekenseñ av, aldıda saқallı selkinden cası ülkenin bar ma dep sorap otırman ? -depti vezir.

-Ha, saқallı cası ülkendi soraysız ba, -dep eşkiniñ saқalın uslap turıp: -Mıne saқallı hası ülkenimiz,depti. Usı vaқıtta tuncırap otırған han kilip ciberip, қасındağı şeşen veziriniñ de baladan ceñilip kalғанına ҳайран bolıptı.

Hañ қасına balanı şakırıp alıp :

-Bala, sen uzaқtan teñizdiñ boyınan kelgen bolsañ kim degenniñ balasısan? Bunda nege keldin? -dep sorpay beripti :

-Тақсир, ekem қалбай көкcal degen, өз atım Calғızbay. Meniñ sizden tilegim: Usı vaқıtқа şekem biziñ eldi қорlap, adam қатарına қospay keldiñiz. Cılda salıқtıда basıp salıp, halıqtı қıratuğın boldıñız. Mine sonşa geziyneleriñ tolı altındı halıққа cumsamay, kurı saklap қoyıpsız, öziñiz ölgen son,sonnan buyuratuғını bir kepinlik şıt. Halkıñ aş-calañaş bolıp atırғanda, siziñ altın saklap otırғанıñız adamşılıққа tuvrı keleme, тақсир, -depti.

Sonnan keyin han da, hannıñ vezirleri de bul balanıñ danışpanlıғına, şeşenligine, mertligine ҳайран қalıptı.

Neşşe күнler hannıñ şeşenleri menen aytışıp, berin ceñipti.

Bala teñiz boyındagı ellerdi Hiyva hanının bir cılgı alım-salıgınan kutkanıp, söytip ekisiniñ biylik sürgen cerine özi biy bolıp kelipti. Halık toq gurgınlı casap, murat - maqsetine cetipti.

3.2.16.Kırk Avız Ötirik Aytkan Şopan

Bir patşa 40 avız ötirik aytkan adamga,kızımdı bereman depti.Sonda elden 40 ötirik aytkanday adam tabılmaptı.Bir küni bir şopan kelip,(Men aytaman)depti.

-Taksır,bir kıyan urıp alıp edim,işinen bir yarım baptan may şıktı.Etigime cagıp edim,birevine cetip edi,birevne cetpey kaldı.Sonnan etigimdi dastanıp catıp kaldım.Tünde karasam eki etigim töbelesip atır eken.May cakpan etigimdi eki urdım,may coqqan etigimdi bir metre urdım.

Azanda tursam,may cakpagan etigim kaşıp ketipti.Bir etigimdi bir ayagıma sugıp cürüp edim,cüre almadım,eki ayagımdı bir etikke sugıp edim,ana tavidan bir basıp,mına tavidan bir basıp,bir sadağanıñ üstinen şıktım.Karasam usı sadaqada taq etigim tabak tartıp cür eken.Mennen qorıqqanınan qos tabak,sasqanınnan üş tabaq,bir ötime bes tabaq ekeldi.Berin işip-cep,toyıp alıp kettim.

Bir bayzalım bar edi,sol baytalım paşalap ketken eken.Biyik tavidın basına şıgıp karasam körinbedi.Söytip turganda önirimnen közi coq bir iyne tavıp alıp,bir avlak cerge şaşıp,üstine minip qarap tursam,baytalım ceti kırdın arcagında cayılıp cür eken,cakınlap barsam,bir derya şıktı,kınımdı minip pışagımdı esip baratır edim,batıp kettim.Pışagıma minip,kınımdı eksek etip edim,öttim de kettim.Barsam biyem kulınlap qalğan eken.Uslap alıp baytalımdı minip,kunımak adlıma alıp edim,baytalım cata kaldı.Kulınımdı minip,baytalımdı adlıma alıp,kölge keldim.Baytalımdı cuvgarayın desem,muz katıp kalıptı,teptim-teptim ayılmadı.Sonnan keyin basımdı suvırıp alıp,kegirdegimnen uslap muzdı urıp edim,köldin muzı oyıldı.

Sonda han:(Köl degeniñ bir kişkene kölşik şıgar)-depti.(Kölşik bolsa kölşik şıgar,taksır,bir cagınan uşkan kara kus arcagına qanatı talıp zorga cetetugıp edi),deydi(Kara kus degenin capalak şıgar,taksır,bir üyge kanatı üzik bolatugın edi)deydi.(Üy degenim cappa şıgar)-dedi(Cappaş bolsa,cappa şıgar,esiginen möniregen buganın davısı türine tal-tal baratugın edi)-dedi.

-Usınşama ötiriktin berin ayttn,al senin murnın nege puşık-deydi,han.

-Han degende 40 cigittin akılı boladı deytugın edi,taksır sizde bir lişinin de aklı çok eken.Sonşama muzdı sındırıp cürgen basta murnınan ne kalsın-depti.Sonnan keyin sözden cenilgen han,kızın berivge ırzaşılığın beripti.

3.2.17.Özi Baqqan Üş Cigit

Ötken zamannıñ bir burılısında Askar,Baskar,Aydar degen üş agayinli cigit bolgan.Bul üşevinin cıynagan malınan bir ögizi bolıptı.Sol ögizdin otı-suvı,terbiyası uşın üşevinde tak turıptı.Ögiz deryadan ılay suv işpeydi,sol uşın ülken bir köl islep,sogan suv tındırıp ayına bir mertebe suvgaradı eken.

Ögizdin turpatı sonday,suvga aparganda,agası basın cetekleydi,ortanşısı belinde cüredi,kişkenesi izinen aydaydı eken.Colga baratırğanda aydavşı inisi cuvga cettik be dep bakırsa,ortanşı agasına davısı zorga cetedi eken.Al ortanşısı bakırsa,ceteklep kiyatırğan agasına davısı esiher-esitlemes boladı eken.

Ögiz her işkende bir köldin suvın tavısadı eken.Bir küni ögiz suv işip tursa,kölden bir cayın şıgıp,ögizdi kuyırğı menen kağıp alıp cutıp koyadı.Cayın suvdan şıgıp,üstün keptirip catırğanda,aspannan bir kara kus kelip,ögizdi cutқан cayındı köterip alıp ketedi.Kara kuş қonarga ken töbe taba almay cürse,bir şopan garı koyların iyirip taslap catırğan eken.Sonın işinde koydı baslavşı ülken bir serkesi bar eken. Sol serkenin eki miyizinin arasına қonadı da,kara kus cayınga түmsıqtı urıp cey beredi.Cayınnın işinen ögiz şıgadı.Kara қus bunı da ceydi.Kara қus қongan serkenin kölenkesinde şopan garı közin aşıp-cumıp atır eken,қustın culıp taslagan ögizdin cavırın cüyegi garının közine түsip ketedi.

Garı közin uvқalap keşke deyin cürip,keşte üyine barıp kempirine:

-Közime şöp түsken қusaydı,zilindi salıp alıp taksa?-depti.Kempir garının közine tilin salıp,şöptey bir nerseni alıp taslaydı.Söytip garı malının hayı uşın tağı bir caққа көшіp ketedi.Garının көşken curtında közden шıққан cavırın süyek қala beredi.Sol zamanda toқsan üyli көp sanlı көşpekli halık көшіp cüredi eken.Bir küni қumnın işinde ay taқırға uşırasıp,usında қonayıқ,dep көşlerin түsirip,sonda қonadı.Erteli-keş malga şıgıp cürip taқır cerde bir түlkinin izin köredi.Söytip taқırdı cogalay қaқпан salıp,sol түlkinin avlaydı.Al bulardan baksa da bir oniki casar bala түlkinin özin көrip bul da түlkinin keliv-ketiv colına қaқпан salıp anlıp cüredi eken.

Bir küni azanda erte turıp okpanların köreyin dep toksan üyli köşpekli eldin adamları kiyatısa,oniki casar balanın tülkini sayıp atırganın köredi.Bular şabısıp barsa,bayagı tülki balanın akpanına tüşip,bala tülkinin sayıpatır eken,adamlar bul balaga kelip dav şıgaradı.

-Bul tülki biziki.Sebebi,bizin otırgan avılımız mınav köringen aydın taırılık.Caıyatında bul cer emes,süyek.Uısı cüyekti künde bir nesre kazgap,onında tikken üyelerimizdi teris aylandırıp kete beretugin boldı,abaylasa,usı sizin kongan süyegimizdi süyrep kempiredi eken.Sonın uşın bizler bugan kakpan salıp avlap cürgenimizge köp kün boldı.Sol uşın tülki bizlerdiki,bizler alamız,-depti.

-Men bolsam bir kakpan saldım,senlerdin toksan akpanının avzın cavıp oyғанım cok.Men de talapkermen,akpanıma,tüsti,meniki boladı.Eger süyegin tüve etindi cese de bermeymen,-dep bala könbeydi.

Köşpeli halı köşpilik etip,keyininde agayınşılıkke kelip,(Bizler de talap etken edik,bas kalmayı)depti.Söytip tülkiye bala bir carı,toksan üyli köşpeli halı bir carı bolıp tülkinin terisin ekige bolıp aladı.Sol tülkinin carzı terisi toksan üyli köşpeli halıtın barlık adamına toksan işik hem bir-bir malaay şıgıptı.Al kalgan cartısı oniki casar balaga malaay tüve bir delegey zorga şıgıptı.Al endi usılardın aysısı ülken?Ögiz ülken be,köşik ülken be?Cayın ülkem be,kana us ülken be,cerke ülken be,şopan garı ülken be,kempir ülken be,tülki ülken be,ya bolmasa tülkinin carı terisi bir malaayı bala almagan bala ülken be?

3.2.18.Han Ullı Ma,Kurgan Ullı Ma?

Bir küni bir topar adamlar ortasında(Kurgan ullı ma,han ullı ma)degen tartıs bolıptı.Birev(Kurgan ullı,onda udaydın,paygambarın sözleri,iyman-namaz parızları hazılğan dese,birevleri)han ullı,eger kuran okımay cürde alsan da,han cemey cüre almaysan)desedi.

Uısı tartısta handı caklavşılardan birevi şeyhe barıp:

-Assalayma eleyküm,taksır,-dep soa cüginip os kollap kolınan alıp,-taksır,birev mennen(Kurgan ullı ma,han ullı ma?) dep sorap edi,men nan ullı dedim,alay aytaman?)-dedi.

-Va,ulım,ketelepszıy goy,kurgan ullı goy sadagan keteyin kurganga ne cetipti-dep cılamasırap saalın sıypap oyıptı.

Cigit aşılvanıp şeyh otırgan meşittin öciresine ulıp urıp ketip kalıptı.Cigit azanda ketip tüste ayıp kelse,meşittin avzında turgan adamlardı körip,şeyhe nannın kedirin körseteyin dep,-sol adamlar menen avız biriktiripti.Şeyh işte aştan ınısırap tün carpına şekem catıptı.

-Tağsır,şeyh,özinsiz(Her nersege şıdav kerek)dep bizlerdi urıp,aşka kamaytugın ediniz goy,özünüz de bir şıdap körin akırı,-depti adamlar ogan tembisin berip.

Ertenine seskede cigitler şeyh catқан öcirenin petigine cartı nandı koyıp:

-Me,taksır,nan alıp ceniz!-dep ketken bolıp sol cerde anlıp otıradı.Aş bolıp otırgan şeyh nandı.Körgeñ vakıtta külip koya beripti.Şeyh petiktegi nandı alayın dep eri-beri sekirip ala almagan son tekşegi kuranlardı tekleşep üyip üstine şığıptı.Onda da boyı cetpey,cakarı umtıla bergende,basındagı selesi dalagı boqlıqqa tüsip ketipti.Şeyh selesine қaramay nandı alıp üyivli қuranlardın üstinen түse bergende dalada anlıp otırgan cigitler kirip kelip:

-Hav,bunun ne tağsır,kurgan ullı ma,yamasa nan ullı ma?-dep soraptı.Şeyh saқalın bir sıypaptı da,közin cumıp(bissimilla)dep nandı cey baslaptı.Sonda sırtta turgan cigitler:

Sadagan keteyin ҳeziret

İyşanım edin toқlıqta

Bir küñgi aşka şıdamay

Selen қaldı boқlıqta,

-dep iyşannın sellesin tartısıp baқırısıp külise baslaptı.

3.2.19.Akılsız Bala

Buringı ötken zamanda bir bay boladı.Baydın calgız balası bar eken.Bir күnleri bay ölip,akılsız bala ekesinen kalgan dunyanı şaşıp,bir cılga cetpey aқ tamam kıladı.Endi işipcevge gerecet,tappay birevdin elinde diyқан cüredi.Bunı da kelistire almay(Kıdır Ata)degen br deydi,men sonı tavıp alıp,işip-ceytugın dünya sorayın dep,basının avgan cagina Karay ılagıp kete beredi.

Akılsız bala bir-eki күn col cürgennen keyin,aldınan(Kıdır Ata)bir ak sakallı garı bolıp uşırasadı.Bala garrıga selem berip қol alısadı.

-Balam,kayda cürdin?-deydi.

-Kıdır atanı izlep baratırman, ata.Aş-calanaş boldım,Kıdır atamdan dünya tileyin dep baratırman,-dedi.

-Balam, Kıdır Atanı körsen tanırmısan?-dedi.

-Cоқ,tanımayman,-dedi.

-Balam,izley ber,niyetin coldasın bolsın,aldınnan şıgar-dep cönine ketti.Bala cürüp ketti.Aradan bir neşe kün ötkennen keyin,bayagı garı cene aldınan şıktı.Bala selemin berdi.Garrı col bolsın soradı.Bala kıldır atanı izlep baratırğanın ayttı.

-Kıldır ata aldınnan şıgar balam-dep garı közden gayıp boldı.Bala cenealdına Karay cürüp kete berdi.Bir neşe kün col cürgennen keyin,bayagı garı cene balanın aldınan şıktı.Bala selemin berip,garrıga Kıldır Atanı izlep baratırğanın ayttı.

-Balam,Kıldır Atanı tanıymısan?-dedi cene garrı.

-Cok,tanımayman,-dedi.

-Onda tanımasan Sagan çok silteyin.Usı tavidan aşkan cerde,eki coldın derbentinde eki bala sağa menen asık oynap otır.Bar da eki balanı bekleö uslap al,sol vakıtta özım tayın bolaman,-dep derriw közden gayıp boldı.Akılsız bala garının Kıldır Ata ekenin bunda da bilmedi.Bala garının aytkan cerine barsa,eki balanın asık oynap atırğanın körip,bas salıp uslap aldı.Garrı tayın boldı...Ol balanın birevi(Bağ)birevi(Devlet) edi.Garrı kelip:

-Bak,kara!-dedi.

-Cok,karamayman,keşegi diykan cürgen baydın üyindegi ala ögizdin,birevi edim.Menin arkama urgan şıbıgının tamgası ele ketken çok,karamayman cüzine,-dedi.

-Devlet,sen kara,-dedi.

-Cok,men hem karamayman,keşegi diykan cürgen baydın üyindegi arbaga koksın yabı men edim.Menin bavrıma urgan kamşının izi ele ketken çok,men qalay qarayman cüzine-dedi.

-Balam,ekevin hem ciberede ber,öytkeni ekevinin de senen zeyini qaytkan eken,-dedi garrı.Bala ekevi de cönine koya berdi.

-Bul ketkennen kıt,aldınnan bir bay terek şıgar.Bay terektin kölen kesinin kaytkan cerin kaz,kara qazannın kakpagınday altın şıgar,sonı al.Onı alıp colga cürüp kete ber.Aldınnan bir ülken çay şıgar,caydı aş,işinde sarı,aq torı üş at bar-onnan kelegenindi al ya alma ol cagın özin bul-dep qolına caydın giltin berip közden gayıp boldı.Bala bul adamnın kılır ekenin ele bilmedi.

Bala garının siltevi menen colga tüşip kete berse,aldınan ülken bay terek şıktı.Bala terektin kölenkesi qaytkan cerge şöp şaşıp belgilep,moynın sözıp cengagina kara uzagıraqta qos aydap cürgen bir garrı menen balanı kördi.Bala kos aydan cürgen garrıga barıp:

-Ata,magan bir bel tavıp beresen,mına terektin tübine kömivli catkan altın bar edi,sonı aşıp alsam,carzısın bere edim,-dedi.

-Balam,-onday bolsa Sagan beldi de bereyin,özim de barıp kömek bereyin,-dedi.Garrı izine erip kelip,balanın şöp şaşıp ketken cerin kazıp edi,kara kazannın kakpagınday kara tas şıktı.Bala cartısın koltıklap kete berdi.Bir cerlerge barganda,bala(Men usı kara tastı arkalap,magan sonşama ne azap)dep,keynine qayıtp,koltığındagı altının tas dep oylap garrıga ekeli beredi.

-Balam,köp casa,Sagan colda cegendey nan bereteyin,dep balanı izine ertip,kolına bir petir nan berdi.Bala kara tastan usı nanım tıyımlı goy dep,bir petir nandı koltuğına kıısıp kete berdi.Bir mezigil col cürgennen keyin,bala bir cayga bardı.Giltin kolına alıp aşıp işine kirse,er-turmanı saz üş altın baylavlı turganın kördi. Bala alayın dese,iyesi bar at bolıp cüre m edep qayıtp şığıp,kulpın urıp kete berdi.Sol ketisten bir togaylıkka uşıradı.Togaydın,işi menen ketip baratırsa,coldın ergeninde tabanına torangıl kögerip ketken bir colbarıstı kördi.Colbarıstı körip bala seskenip,keyin şegindi,colbarıs:

-Menin tabanıma tarangıl kögerip ketken gerippen,meni usıdan qutqarsan,senin menen dos bolıp,ne tilegindi cetkeremen-dedi.Bala kelip ayagındagı torangıldı alıp tasladı.Colbarıs ayagındagı torangıldan ayrılğannan keyin,hevlep balanın moynına asılıp:

-Ekennen qalğan dñyanın qedirin bilmedi,diyqan cürip onı hem kelistir almadın kıldırdı izlep,üş ret aldınnan şıkkanda bunda hem tanımadın,bak penen devleti bunı hem bilmedin,kara kazanın qakpagınday altın berdi,bunun hem kedirin bilmedin.Üş attı berdi bunı hem kelistire almadın.Iras hem heş nerseni kelistire almaytuğın devleti qaytqan manlayı kara ekensen,sen menin menen de dos bolıp kelistire almasan,-dep colbarıs akılsız balanı dep koydı.

3.2.20.Ankav Garrı

Burıngı ötken zamanda bir kempir garrı tumıs kempiripti.Bir küni kempir garrısına tezek tepip kelivdi buyırıptı.Garrı tezek terip cürip,bir iyne tavıp aldıptı.Garrı iyneni tezek qaptın işine salıptı da,kempirine kelip:

-Kempir,kempir,men bir iyne tavıp aldım,-depti.Sonda kempiri:

-Ol iyne qayda)-dep soraydı.

-Tezde kaptın işinde,sonnan tavıp ala goy-depti garrı.Bunı esitken kempiri(Kapqa da iyne salama eken)dep şır-pırı şığıp,kaptı aktarıp Karay baslaydı.Heş cerden iyneni taba almaydı.Ekelgen tezekleri de ezip karaydı.Bunda da tabalmaptı.Bunnan keyin kempir(Endi tavıp alsan,cagana qıstırıp kel)dep garısın cene tezekke ciberedi.

Garrı tezek terip cürrip,bir orak tavıp aladı.Kempirinin cagana şanış degen sözi yadına tüşip,(Bunu garatan caganna kıştırıayın)dep,cagasına tüyrep alıptı.Garrı kabın iynine kagıp salıp üyine kelipti.

-Kempir av,men bir orak tavıp aldım.Senin aytkanın boyınşa cogaltıp alarman dep cagama kıştırıp keldim,-dep cagasındaki oraktı körsetipti.Kempiri(Cagaga da orağ kıştırıma eken)dep küyip-pisip,cagasın artıp zorga suvırıp alıptı.(Endi orak tavıp alsan,beline kıştırıp kel)dep garını cene tezekke ciberti.

Garrı tezek terip cürse,aldınan bir küşik şığıptı.Garrı kişikti uslap alıp,kempirinin aytıvı boyınşa tas kılıp beline baylap aladı.Garrı kabın arkalap üyine kelip:

-Kempir men küşik tavıp aldım,-depti.Kempir cuvırıp kelip belbevin şeşip qarasa,küşiklin ölip qalğanın köripti.Sonda kempiri:

-Vağ,garım ay,küşikti de belge boylayma eken,izine nege ertip kelmedin,-dep qaylanıptı.

-Vağ,kempirim ay yadıma bar edi,seni bakırar dep belbevime baylap edim,endi barsam yadımda bolar,-dep cuvap beripti garrı.

3.2.21.Baylardan Hakısın Algan Bala

Burıngı ötken zamanda bir şaqqan bala bolıptı.Ol bala sol zamanda baylıgı aska,devleti taksan agayinli tört baydın esiginde şopan bolıp,koyın bagıp on cıl ömir cüripti.Künlerden bir küni bala koy bagıydan calıgın,şopanlıktan şıgayın dep oylaptı.Baylardan on cılgı hakısın soraptı.Sonda baylar hem alardım hayalları:

-Mına bala ne dep cür,(Taydırgannın karnına)degen usı da,bizler on cılga şekem kiyim-kenşek,azık-avkat berip barıp kelsek,hakı saraydı goy.Tur,cok bol közüimizge körinmel dep balanı urıp,sögip kıvıp ciberedi.Cetim bala hakısın ala almay(Bizge de bir reti keler)dep cılap kete berediSol ketivden ol bir baydın üyine baradı.Brsa bay üyinde eken.Ol bul balanın cetimligin eske alıp,üyinde üş cıl cumsamakşı boladı.Miynet hakısına bir tay bermekşi boladı.Bala könedi.Söytip ol üş al diyқан bolıp,baydın tayın aladı.Tay ösip ülken at boladı.

Cetim bala bayagı on cıl esiginde şopan bolıp,koyın bagıp,hakısın ala almay ketken baylardan hakısın alıvdı oylaydı.Usı maksette ol atın bazarga alıp baradı.At sonday caksı at edi.Savdager satıp almakşı bolıp,balanı korşalap aladı.Birağ bala(Attın iyesi de kelgen çok)dep olarga satpay,atın uslap tura beredi.Bir vaqıtta bayagı agayinli tört bay kelip qalıp,atқа көзleri kızıp,satıp almakşı boladı.Balanı tanımaydı.

-Atının bahası karşı turadı?-dep soraydı olar.

-Atımın bahası cüz mın tille-deydi bala.

-Cüz mın tillaga turarlık atının qanday kesiyeti bar?-dep soraydı olar.

-Atımın kesiyeti köp,-deydi cigit maqtap-atım altın tezekleydi.Men bul attı ilacsızdan,haq aqsa kerek bolıp qalgannan keyin satayın dep atırman.

-Sen özin altın tezekletip aldın ba-dep soraydı baylar baladan.

-Ava,aldım,-dep cuvap beredi cigit kolındağı dört-bes cumalaq altındı körsetip.Ol cene: -
Attan altın alıp uşın kırık künge şekem palav beresen suv ornına nabattın suvın işkizesen,astına galı tösep koyasan bunan keyin kırık künge şekem künnin közin körsetpey karangı cayga saqlaysan,bul künlere özin de körmey,onı erkine qoyasan sonda altınlaydı.Atım koldan şıgaratugın at emes edi,magan tez künnin işinde köp aqsa kerek bolıp,ilacsızdan satayın dep turıppan,-dep maktay beredi.

Baylar cigittin sözine inanıp,birlesip,sol cigitke cüt mın tille tölep,attı alıp üylerine qaytadı.Cigit bunan keyin üyenedi,hocalık boladı.Baylar bolsa bolannın aytkanın kılıp,attı saqlaydı.Endi altın tezeklegen şıgar dep barıp qarasa attı ölip atırğanın köredi.

Agayinli baylar pent cep,(Attı saktan adamdan cüz mın tillemizdi qayıp alamız)dep izlevge kirisedi.ul habar cigitke de kelip cetisedi.Ol üyine kelip,hayalına:

-Attı satıp alğan baylar at ölgen son meni izlep cürgenge usaydı.Mümkin olar bizin,üyge kelip qalat.Sen işine kan tolgan büyendi tez baylap al.Olar kelgen vakıtta sen magan:(Baylar bolsa mertebeli adamlar.Olardı senin aldaganın entek bolıptı)-de.Sonda menin aşırım kelgen bolıp,senin karnına gışaq urıp ciberemen.Sen qorıqpa biraq ölgen adamga usap sula da qal.Onnan keyin men duvtar şertemen,sen sol vakıtta qayta tirilgen bolıp ornınnan tur.Söytip duvtardı da keramatlı etip baylarga satamız-deydi.Olar derhal bir eşkini soyıp, qanın büyenge quyıp,hayaldın karnına baylap ülgergeni sol edi,agayinli baylar becireyisip üyge kirip keledi.

-Sen nege bizlerdi aldaysan,atın altınlamak tüye hadal da bolmay kaldı.cüz mın tillanı tap!-dep olar cigitke ala umtıldı.

-Azgana sabır etin,-deydi hayal baylarga,bunan keyin ol erinde qarap:-Baylar bolsa mertebeli adamlar.Aldagannın entek bolıptı.Sen usı adam aldagandı qoşan koyasan deydi.Sonda cigittin aşırı kelip:(Hav cagadan alganda,iyt etekten aladı)degendey,sen de magan karsılastın ba,me Sagan dep kolına kancarın alıp hayalının karnına salıp qaladı.Kancar büyenge tiyip,hayal

kıpkızıl kan bolıp,ölgen adamga usap cerge cıgılıp qaladı.Baylar ne kılarnı bilmey,albırasıp qaladı.

Hayaldın öligin moynımızga tüspese bolar edi dep qorkısadı olar.Bunı szgen cigit olarga:

-Sizler qorıqpanlar.Menin keramatlı duvtarım bar.Ol ölgen adamdı biriltedi,hezir men onı şertemen,hayalım qayta tiriledi,-deydi de,qolına duvtarın alıp şerte baslaydı.Bir vakıtları hayal:

Astavpıralla közimnin aldı tınıp ketip edi.Ne bolğanımdı bilmey qaldım goy!-dep ornınan turadı.Bugan baylar on-tan boladı.Olar:

-Duvtarındı satasan ba?-dep soraydı.

-Satpayman,özime kerek,-deydi cigit sır bildirmey.

Baylar(Bul duvtar cuda kıramatlı kusaydı)dep oylap calına baslaydı.

-Duvtarındı sat,bizler alayık,-deпти.

-Satsam satayın,-deпти cigit.

-Bağasın ayt?

-Eki cüz mın tille.

Baylareki cüz mın tille berip,duvtarı satıp aldıptı.Söytip üyelerine kelip,duvtarı sınan körmekşi bolıp,hayalların öltiripti.Keyin duvtardı alıp,gezekpe-gezek şertedi.Beri bir Hayalları kayta tirilmeydi.Bunnan son,baylar cigittin üyine qayta kelip:

-Senin duvtarındı alamız dep hayallarımızdan ayrılıp kaldık qene özin barıp olarga han beresen,bolmasa seni de öltiremiz-dep şavqım saladı.Sonda cigit:

-Duvtardın aytımı bar edi.Sziler soramagan son,men de sizlerge aytqan çok edim,ele de köş emes,olardı tirilтип alıvga boladı,-dedi cigit.

-Kanday aytımı bar edi,aytınız?-dep calınadı baylar.

-Boladı,aytayın,-deydi cigit kelivli söylep,-her qaysınız cavırlarınızdı aşınız,men bir-bir şappattan uraman,sonnan son duvtardın aytımın aytıp beremen.

Baylar(Hayallarımızdı tirilivge boladı)degende kuanısıp,cavırınların tutadı.Cigit olardın cavırlarına şappatı mene urgan bolıp,bildirmey mör basıp ciberedi.Bunnan keyin cigit:(Duvtarıma duva kılıman hayalıma han engizip,qaytadan han ber!) dep şertinler deydi.Baylar kuanısıp üyine kelip,duvtardı qaytadan qolına alıp,aytımın aytıp şertedi.Beri bir Hayallar tirilmeydi.

Aradan bir neşe kün ötkennen keyin,agayınli baylar patşaga kelip balanıp üstinen arız etedi.Patşa balanı tez şakırtıp alıp:

-Sen mına baylardın aldap,üş cüz tillesin alıpsan tez özlerine kaytarıp ber,bolmaga özin ölimdar,malı dunyan kazanga tüsedi,-deydi baylardı caklap söylep sonda bul cigit:

- Taksır bular mennen üş cüz mın tille karızga algan edi,sonı kaytarıp bere almay,magan cala cavıp cur.Tilleni karız alganları uşın arķalarına mör basıp cibergen edim,inanbasanız arķasın aşıp karanız!-deydi.Patşa baylardı şeşindirip,cavırların karasa cigittin aytkanınday eken.Patşa boylardan üş cüz mın tillanı öndirip alıp,cigitke beredi hem baylardı darga astırıp öltiredi. Ene cetim cigit miyrimisiz baylardan ģakısın usılanınşa alıp,öz murat-maksetine cetedi.

3.2.22.Ĥayallar PatşalıĤı Ĥakkında Ertek

Bul vakıya eyyemgi zamanlarda bolıp ötken...

Bul vakıya burıngı ötken zamanlarda cerdin,aspannın,adamlardın hem ürip-edetlerdin Ĥezirgidey ömes,al başķaşa vaktında bolgan eken.

Dünyada ülken bir patşalık bolıptı. Tek sol patşalık gana dünyada tagdirdin Ĥükimi menen çok bolgan patşalıķtın Ĥaytadan tuvılıvı,kayzadan dünyaga kelivimümkün emes eken.

Bul Ĥalıktın patşası Ĥayal bolgan.Onın vezirleri de,diyvanbegisi de, leşkerleri de, mollası menen Ĥazıları da Ĥayallardan bolıptı. Bulgil Ĥayallar patşalıĤı edi. Ol patşalıķtın oraylık Ĥalası Samiram degen kala bolıp, onın Ĥanı Zanay degen Ĥayal eken.

Ol kala Ĥezirgi kalalarday emes,al aķılga ugras kelmeytugın ecayıp Ĥala bolıptı. Ol cerdin üstinde emes, cerden küte biyikte otız ceti mın börenenin üstinde ornalasķan edi. Ol Ĥalaga Ĥes kim baralmaytugın bolgan. Bul Ĥalaga Ĥeş kim öz erki menen kire almaytugın,Ĥeş bir Türkmen,en biyik attın üstinde turıp ta en uzun nayzası hem en uzun arķanları menen de ogan şıga almaytugın edi. Sonın uşın da bul Ĥayaller uzak sürse itimal.

Usı Samiram degen Ĥalada erkekler de bolgan,bıraķ bular küte az mugdarda bolgan.Bul kaladagı barlık cumıslardı Ĥayaller isteytugın bolgan. Kenes ötkeretugın da, günekarlarga Ĥükim şıĤaratugın da, urıska baratugın da, an avlaytugın da Ĥayallar bolgan. Al erkeklerge bolsa dalaga şıĤıv Ĥadagan etilgen,olar üylerdi cıynastırıp,balalardı cubatatugın bolgan. Cubat Ĥanda da tek er balalardı gana cubatatugın bolgan,al kıızlardın Ĥemmes ercetkenşe bir cerge, Zanay Hannın sarayına cıynalıp, sol cerde terbiyalatugın bolgan.

Bul vakıtta hana tuvılĤan kıızlardın Ĥemmesi tiri kaldırıladı eken de, al er balaladı bir cerge cıynap bir kabarga dizip catkarıp, olardın cüzden gana Ĥaldırıp, başķaların cıynap tömendegi kaskırlardın, colbarıslardın, arıslanlardın hem cırtķış Ĥuslardın aldına cemtik etip

tömenge qaray ılaqtırıp taslaydı eken. Al tiri qalatugın dünyada bunan bilay ömir cüretugın bahıtlı balanı bir şakır kempir tanlap aladı eken. Onnan keyin şakır kempir tap tegdirdin özindey bolıp balanı qalay kerek bolsa solay cumsay beretugın bolıptı.

Künlerden bir kün hayal patşa Zanay cükli bolıp,tuvatugın ay-küni caqınlasıptı büzge aspan kök lipasın taslap,cür lipasın kiyinip cer üstinde köz casın köle tip tüge baslaydı. Sonda cerde köz cası köl bolıp tögilip deryalar tasladı,köllerge suv lıqqa toladı, sonda da aspandagı köz cası suv azaymaydı.

Zanay Hannın tuvatugın vaktı caqınlagan vaqıtta bir soqır kempir tap usılayınşa enirep cılay beripti ol köp vaqıt cılaptı.Onın köz cası köl bülip, Samiram kalasının börenelerinen tömen Karay ağıptı. Bir vakıtları cılap otırgan sokır kempirdi görgen calık onı qorşap alıp:

-Senin burışama cılavına ne sebep boldı?- dep soraptı.

Sol vakıtta kempir cıynalgan halıqqa qarap:

-Hezirgi künde bizin basımızga avır qaygı-şesiret tüseyin dep tur. Bul kaygı-şesiret bizin hanımız Zanaydın qursagında... öytkeni hanımız kız emes, al ul tuva gaysa barma,cana tuvılğan nereste bizin hayallar patşalığımızdı kurtadı. –Kempir usını ayzıp bolıp burıngıdan da beter enkiden cılay beripti.

Kempir enkildep cılay-cılay kepelime serpilgen dumanday közden gayıp boladı. Al kempirdin otırgan cerinde şappattay höl kaladı da, ol da he demey quyaşka keyin ketedi.

Usı künleri Zanay Han qattı oylana baslaydı.Al hayallar onnan da beter oylandı. Bir küni sol kalanın en garı aqılğöyleri cıynalıp, usı tuvralı otız ceti kün, otız ceti tün otırıp oylasıq quradı. Biraq bul oylasıqtan heş nesre şıqpaydı. Endi qalanın en has aqılğöyleri cıynalıp otız ceti kün hem otız ceti tün otırıp oylaydı. Bunnan da heş nerseşikpaydı. Bunnan keyin cana gana ayaqların apıl-tapıl basıp kiyatırgan Birgelik balalar menen qızlardı cıynaydı.Sol cıynalganlardın işinen bir kişkene kız Zanay Hanga heö putkil Samiram kalasının halkına qarap deydi:

Halayıklar, sizler nege bunşama kabırğanız qayısıp qapalanıp oylana beresizler? Bunın oylanatugın heş nersesi çok, eger Zanay han ul tuvatugın bolsa,balanı alınılar da, tömendegi kaskır,arıslan colbarıs hem şırtkış kuslarga taslan. Bul bala heş vaqıtta tiri qalıp qatarga qosılatugın bolmasın!

Qızdın bul kenesin esitkennen keyini pütkil Samiram kalasındagı adamlardın kuvanışı qoynına sıymaydı.Olar baslarına dönip turgan bul apattan onay kutılıvga bolatugının bilip kuvanıadı.Bulardın işinde bir adam bahıtsız ana Zanay Han gana burıngıdan da beter

oylanıp,altın gilemnin üstinde otırç Ol ayıpkar adam siyaıklı halıkka karay almaydı.Bir vakıtta adamlar hanın cüreginde kaday gulgula bolıp atırganın sezip,Znaay Hannın tuvıvın anlıv uşın derriv özi tas cürek,özi kıragı eki casavıl hayaldı tavıp keledi.Bunnan keyin Zanay handı sol eki tas cürek hem kıragı casavıl hayal menen kosıp hayallar sarayına aparıp kamaıp koyadı.Adamlar Zanay Han özinin analık cüregi şıdamay,balasın ayap saklap qalıp,öz patşalığa tağı da apat keltirmesin,degen oy menen sol eki hayalga onı küni-tüni anlıvdı mukıyatlap tapsıradı.

Zanay Han köpke şekem kıynaladı,azap şegedi,bıraç şıdaydı.Minekey Zanay Hannın tuvatugın vaqıt-ceti de caķınlap qaladı.Ol tuvaman degenşe kuyaş tek eki iret şıgıp,eki iret batıvı kerek edi.

Bahtı kara Zanay Han özin anlıv uşın qayılgan hizmetkar hayalların şakrıg alıp calına baslaydı. Ol tas cürek kıragı eki casavıl hayalga:

Sizlerge kötergenizşe altın,saraydanüylerinizge şekemgi aralıqka tösege de qanşa hasıl zat ketse,sonşa beremen.Sizlerden bir gana tilegim bar,ol da bolsatuvgan balamnın aman qalıvına cedrem etinizler!-dep calınadı.

Cok,biz sizin bul aytqanınızdı isley almaymız,dep cuvap beredi tas cürek,kıragı hayallar.Bunnan keyin Zanay Han olarga:

Men sizlerge şek taslap emes,al özlerinizdin qelegen cigitlerinizge,unagan cigitlerdi hayalınan ayırıp alıp berivge de vedemdi beremen.Menin bir tilegim,menin cana tuvgan cas nerestemdi aman qaldırsanız boldı!-dep calınadı.

-Cok,biz bunu isley almaymız,-deydi tas cürek,kıragı casavıl hayallar.

Zanay Han ne kıların bilmeydi,bası men-zen boladı. Köp aylanadı.Tek Zanay Han emes,al onın tas cürek,kıragı casavıl Hayalları da oylanadı.

Zanay Hannın tuvıvına sarras üş saat qalğan vakıtta bayaqı tas cürek hem kıragı casavıl hayallar onın qasına keledi de sıbırlasa baslaydı. Usını sezgen Zanay Hannın cüreginde bulardın kevilin taptım av degen kuvanışlı sezim dayda boladı.

-Bizlerge usı cerdegi erkeklerden emes,tösekte eminerkin cata alatugın,qalaga kire almay cürgen cigitlerden küyev kerek.Eger beretugın bolsan sanday erkeklerden ber!- deydi hayallar.

Zanay Han bul hayallardın aytqan tileklerin orınlagısı kelmey köpke şekem şıdaydı. Bıraç tolgaqtın en aqırğı minutunda,cas nerestenin ingelagan davısın esitken caķıtında:

-Sizler tömende cürgen erkeklerden kelegen cigitlerindi alınlar! Tek bir özişin,menin cas perzentimdi aman saqlap qalınlar,- deydi Zanay Han tas cürek kıragı casavıl hayallarga.Bunnan

keyin tas cürek, kıragı casavıl hayallar cana tuvgan balanı alıp kezip casıradı da,bir böbek kızdı alıp kelip, Zanay Hannın koynına saladı.

-Tas cürek hem kıragı casavıl hayallar dalaga şıgıp kütip turgan halıkkı qarap:

-Halayıklar! Bir ayagı görde,bir ayagı cerde bolıp qartayıp otırgan alagan sokır kempir cuvhalıq penen köz casın köl kılıp sizlerdi aldagan eken. Sonın uşın da ol kempirdi hanı ceñennemge ketti.Zanay Han ul emes,ız tuvdı.İnanbasanlar,minekey mınav hezir gana tuvılğan kıız.Bu cerde eglenbenler,Zanay Hanga qutlı bolsın aytnılar!-dep habarlaydı.

Bul kuvanışlı habar,şadlıq sol Samiram kalasının hemme cerine,pütkil hayallar patşalığına tabaraladı. Bul habarı esitkennen keyin hayallar her türlü cipek tavarları, hind oramalları altını,qant,han-şörekleri menen qutlı bolsınga barsa bizıbirevleri Zanay hanga cılkı,qoy-eşki tüyelerden -qullası dört tülük maldın her qaysısına mın bastan aydan aparıp beredi.

Bayagı barıp turgan tas cürek hem kıragı casavıl hayallar özlerine küyev tanlavga elle kaşan aq kirisip ketken. Tömende anaday cerde eki atlı Türkmen cigitin köredi.Oların basında qara kuraşı bar. Közleri tünge bulttan şıqqan culdızay qara quraştın astında calt-cült etedi.Üstilerinde altın zer şapan,al atları basınan tuyagına şekem her türlü qımbat baħalı taslap qadalğan kaysılar menen bezelgen.

Tas cürek hem kıragı casavıl hayallar coqarıdan tömenge zengilerdi taslap canagı eki cigitti bezengen atları menen qosa coqarıdagı Samiram kalasına tartıp şıgaradı. Bular Samiram kalasında bola beredi. Kün öz vaqtında şıgıp,öz vaqtında batıp,öz gezegi menen zımırıp öte beredi.Kün artınan hepte,hepte artınan ay,ay artınan cıllar özedi.

Zanay Hannın tuvgan balası başka bir hayaldın kolına saat sanap,kün sanap össe al usının menen birge hannın asıradı kıızı da boy tiklep ös beredi,sola yetip Zanay alıstan öz balasının boy-sımbatında karap kuvanıp,hekimlik etiv menen cubanıp cüre beredi.Tas cürek,qıragı hayallar da özlerinin tömnennen köterip alğan küyevleri menen apaq-şapaq bolıp,tetiv turmısta casay beredi hem özlerinin bahıtına mardıyıp cüredi.

Aradan onlagan cıl ötese de hayallar patşalığının üstine heş cerden bele yamasa apat dönbeydi,heş qanday qevip-qeter de bolmaydı.Bunnan keyin Zanay Han hem onın tas bavır,qıragı casavıl hayalları bayagı veliy kempirdin üstinen külip maskaralaydı.

Zanay Hannın balası kemalga kelip, Samiram qalasındaki barlıq cigitlerden de sulıv boladı. Ogan İskender dep at qoyadı.Bunday at elege şekem bul kaladagı adamlardın heş qaysısına da qoyılmagan edi.

Bir künleri aspanda kap-kara tünergen bultlar payda boladı.Bul qara bult tap Samiram kalasının üstinde kaplap turadı. Endi bir belenin bolatugını usı kalanın üstin kaplagan qara bulttan sezilip turganday.Dolandıktan hevelgen samaldın davısınan da apattın caqınlaganlığı bilinip turganday körinedi.Samiram kalasında küte bir avır avhal peyda bolıp,qorqınışlı apat sezile baslaydı. Bul apat kütpegen cerden payda boladı.Usı vaqıtlardan baslap erler birbiri menen ım qagısıp,sıbırlasıp,hayallarga odırayıp qaraytugın boladı.Bunnan son olardıñ hememsi qaklanın ortasındagı ülken bir maydanga cıynaladı.Olar hannın casırıp qoygan balası İskenderd ortaga alıp ,onın qır-dögenegin korşap.Bulardıñ hemmesi birden cabırlasıp,uv-şuv boladı.Biraq bulardıñ işinen ayrıkşa bir adamnıñ gana davısı esitilip,bir adam hemmesin atınan söylep turganday bolı seziledi.Al qalğanları onı tınlap turganday tım-tırıs.Ol adam hannın balası İskender eken.Ol hemme uşın bas qatırıp oylapturıptı.

Erkekler bılay deydi.

-Biz endiginden bılay biz sizin hayal hanınızdı mayınlamaymız. Biz özlerimizge canadan İskenderdi han etip saylap aldık,bizin uşın endi cana han menen Birge cana zaman da keldi.Bunnan bılay halıktı özlerimiz baskaramız,urıksa da,anga da özlerimiz baramız,hayallardı da özlerimiz tanlap alamız,al sizler,hayallar,bizlerdin ornımızda üyelerde cumıs isleysizler,bala bagıv bizlerge palav pisirip beriv,kiyim tigip beriv- hemmesi sizlerdin moynınızdı boladı.

Sonın menen birge bizin balalarımızdı – cas nerestelerdi tömendegi qaskır,anılsan,colbarıs hem cırtqış quslardın cemtigine taslavga col qoymaymız.Baslarınızdagı oq ötpes qılış kespes kiyimlerinizdi bizlerge berin,al sizler özleriniz moyın menen koladan kıyılğan qazanga hem qumanlarga iyelik etinler. Ötkir kılışlardı,uzın nayzanların menen cuvan arqanlarındı,okcay menen oqlarındı bizlerge berinler,al özleriniz kollarına iyne,bel,kesev hem kazan bılgaytugın şömiş alıp üy hizmetin izleniz.Egerde sizler öz erikleriniz belen aytqan nerselerdi bermesenler,onda bizler kuş cumsap zorlık penen alamız.Pütkil hayallar bolıp biz benen urısıvga şıgasızlar,kimnin,küşı basım bolsa,sonın aytqanı boladı.Zanay Han erlerdin bul kılğan isine qattı qeheri kelip,pütkil hayallardan düzgen leşkerlerin bir cerge toplaydı da,özi qolına kılışın alıp erler menen savaşıa kirisip ketedi.Otız ceti kün,otız ceti tün qırğınurıs boladı.Samiram kalasının barlıq küşeleri hem maydanları qanga boyaladı.

Bul kırıñ savaşıa hayaller erlerden basım keledi.Sebebi erler az. Cüz hayalga bir erkekten keletugın bolsa,onın üstine erler muş penen ursa,hayallar qılış penen,nayza hem sarıcayları menen qırğınga uşıratadı. Zanay Hannın leşkerleri erkeklerdin ölgennen kalganların

kolga t s rip,olardı    terepten orap  or ap aladı,al olardı hanı   skenderdin kol ayagın kıldan esilgen ar an menen baylap alıp ketedi.

Hayallar pat alıgının kazıları keneske cıynalıp,bagınbagan,barlık bele hem apat a sebep i bolgan, alanın ortasındaki d ngelek maydan ada turıp,Hayallar menen arıslanday ay ask anlardı cızalavga kirisedi.K r gen adamlardı  or ıvıdan t be  a ı tik tursın degen oy menen  skenderdi  attı  ıynap ,azap a ıret berip   ltirivge h k m  ıgaradı.(onın c reɡin iymekten kelgen  tkir pı ak penen kesip alıp,onı uzun nayzanın u ına ildirip  alanın  stine kadap  ogıv kerek. Onnan keyin tiriley terisi sıyırıp alınsın,terisin sıyırıp alganda da k te estelik penen her saatta alakanday ceri kesip aslınsın) -dep k rsetilgen edi usı  ıgarılğan h k mde.Bunnan keyin( zin- zi han k tergen   skenderdi Zanay hannın  zi  z kolı menen  ltirsın)-dep uygarıldı.

  skenderdi cavızlar a azaplap  ltirivdi hemme adam k rsin hem onın  liminne adamlardı kevl  tolıp  uvansın,degen makset penen onı  alanın en biyik cerine  ıkaradı.Zanay Han  lim cazarına h k m etilgen balanın  asına kelip,ogan tigilip  araydı,bir k k zi he  nerseni k rmeydi.Ol  zinin bahıtsız balasın da,cen-cagın  or ap alğan d rkin-d rkin adamlardı da, zinin  alasın da,pat a sarayın da, ette aspandıda k rmeydi.Onın k zin h r  a ıp turgan k nnin  uglası da  aɡılıstıra almaydı.hemme nesre onın caska tolğan k z adlında dumanday bolıp buldırıp k rinedi.

Zanay hannın eki k zinen a  kan cas kızıl kıya kumlar menen  or alğan batıstaɡı alıs tenizge Karay aga basladı. hezirgi Emivderya hem Sırderya sol Zanay Hannın eki k zinen a  kan casınan payda bolgan,degen anız s z el i inde payda bolıptı.

Zanay Han ana emes pe,ol kolındaki  tkir  ancarı k zereyin dese kolılen, bolıp kalganday  ıymıldamaydı.Temirdey  atıp  alğan.Bunnan keyin Zanay Han  zinin kol astındaki p tkil hayallardı adlında turıp  z kılmsın moyınlap, kinip bılay deydi.

- alayı lar, ınında men sizlerdi aldagan edim.Men  zimdide p tkil hayallar hanlında  rttım,bul iste magan menin sadı  malaylarım bolgan tas c rek hem  ıragı casavıl hayallar cedrem berdi.Men  ız emes,al ul tuvdım.Men onı sizlerden casırdım,minekey mınav menin balam,tap  zimnin kursaɡımnan  ı  kan balam.Bayagı sokır kempir  ın gepti ayt an edi, bir k bizler sol durıs s zdin  stinen mazaklap kıldık.Men  z kursaɡımdan  ı  kan balamdı,  zimnin tuvgan perzentimdi  ltirgennen g re p tkil pat alıktı c k etkenim,onnan kala berse usı iymek  tkir  ancardı  zime urғанım abzal.  alayı alar,men ayıplıman,balamnın ornına birin i bolıp  zim  lemen! -dep Zanay Han  olındaki  tkir kancarın tuvra k kireɡine kadap,tap c rektin

kağ ortasınan urıp ciberedi.Usı vakıtta han astındagı altın zer menen nağıslanıp tokılğan gilemnin üstine şalkasınan kulaydı.

-Sol zamatı aq aspan selik ete qalıp,onı kara bult qaplaydı hem hayallar patşalığının kalası Samiramnın böreneleri qışırday basladı.Hayallardın beri birden avır gürsinedi,al erler galaba şadlıqqa bölənip,kuvanışı qoynına sıymaydı.

-Hayallardın üreyi uşıp ketti,olardın han-zerresi kalmay üyelerine tım-tıraqay qaşıp ketip,kuvıs-qol tıqqa barıp casırına basladı.Al qural-caraqların korıqqanının köşelerge taslap ketti.

Erler sol qurak-coraqlardı cıynap alıp,üylerdin esiklerine sırtınan nehen kulıp urıp endiginden bılay qalaga öz bilgeninşe hekimlik ete basladı.Erler hayallar patşalığın özine bağındırğannan keyin hemme hayallardı öz ara tendey bölisip aldı.Biraq erler az da,hayallar köp edi.Sonlıqtan da hayallardı böliskende bir erkekke cüz hayaldan tuva keldi.Sol vaqıttan baslap bir hayal bir erkekke tiyisli bolıptı.Biraq onı da baksa Hayallar menen şerikleşip alıptı. Al erkeklerdin bolsa neşe hayalları bolıp,kaysı hayalın caqsı körse,sol hayalının üyine barıp gilemin üstinde hez etip catatugın bolıptı.

Sonın menen hayallar patşalığının altın deviri pitipti,onın ornına hezirgi devirdey kenislik zaman emes,al başka bir agada qıyın,zimistan devir baslanıptı.Nehen avır kulıplar,biyik diyvallar,avır qaygılar,köl bolıp tögilgen köz casları... otız mın cıl burın zaman usılayınşa baslanıptı hem tağı da otız ceti mın cıl burın devam ete beredi.

Al usı kulıplardı sındıratugın,zevlim biyik diyvallardı kulatugın avır qayğıdan azat etip,halıqtın köz casın sürtetugın,bir gana hayal keledi. Al usı hayaldın özi uzaq arqadan uşıp kelivi kerek.Onın şaşı karday apak,közi teniz suvınday möldir,kökiregi muz benen kaplangan tavday,bizin hayallarımızdın basınan onın sol analıq kökireginen ıtkıp şıqqan şıpalı ak süti kuyıladı.

Arqadan bolatugın hem Orta Aziyadagı halıqlardın barlıq turmıs düzilsin qayta düzeytugın qanday da bir qudiretli küş haqqındagı bolcavlar,bul cerlerde halıqlardın arasında kenen toralğan.(H. Karazun)

3.2.23.Adamın Ömiri

Eyyemgi zamanlarda tört makuqat caparıptı.Olardın her qaysısına otız castan cas beripti.Olardın birevi adam,ekinşisi eşek,üşincisi iyt,al törtinşisi maymıl eken.

Künlerden bir küni bul mahlukatlar caratıvşısına özlerin ne sebep caratkanın aytısıvga barıptı.Birinşi ıret,adam:

-Ey caratıvşı,sen meni ne uşın carattın?-dep soraptı.Sonda ol:

-Sen barlık nersenin iyesi bolasan,şanday kişli nesre bolsa da,senin adlında hizmet kıladı,sanlıktan seni carattım,-dep cuvap beripti.Caratıvşının bul cuvabına adam kanaatlanadı.Bıraқта otız castın özine azlık etetugin eskertipti.Ekinşi eşek kelip caratıvşıga:

-Al caratıvşı,meni nege carattın,men senin ne dertine carayman –deydi.

-Seni adamnın müşkili ansat bolsın,dep carattım.Ol seni uzak colga minedi,cük artadı.Cürmesen moyına biz sugadı,kosşa da, arbaga da koşadı.Erkin adam balasında boladı.Seni sonın uşın carattım,-deydi.Bugan eşek kattı aşılvanıp:

-Onda menin körgeñ künim kurısın.menin ömirim sonday bolatugin bolsa,cılay menen ötedi ekenmey goy,Bergeñ otız casın kırısın,cigirma casın kaytıp al,on cas ak bolar,-deydi.Bugan kelisim beredi.Sonda canatıvşının şaptalında turgan adam:

-Ey,caratıvşı,eşekten alğan cigirma casındı magan ber,men uzaklay casayın,-deydi.Söytip caratıvşı eşekten alğan cigirma castı adamga beripti.Adam eliv casaytugin bolıptı.Caratıvşı menen adam,eşek üşevi geplesip turganın üstine iyt kelip:

-Ey caratıvşı,meni nege carattın? Men ne dertine carayman-deydi.Oğan caratıvşı: -Seni adam balasına sakşı bolıv uşın carattım.Sen uşıklamaysan,adam evladın mudamı bağıp turasan,ziyi keltiretugin duşpanı menen ölgeñşe aykasasan.Mudam patas cerde catasan.Adam berse işesen,bermese cata beresen.Irısķın hannın küyigi,astın sayıgı,cuvındısı boladı.Usılarga könesen,-dep cuvap beredi.Bul sözdi esitip iyt kattı şapa boladı,cılap da cibere cazlaydı.

-Menin künim bunday bolatugin bolsa,körgeñim şorlık boladı eken goy,bergeñ otız casının cigirmasın kaytıp ala goy,kalğan on cas ta bolar,-deydi iyt. Caratıvşı bugan da kelisim beredi.Sonda adam:

-Ey caratıvşı,iyitten alğan cigirma castı magan bersen bolmayma,cetpiske şıgayın?-deydi.

-Alagoy,Sagan bedrim,-deydi caratıvşı.Söytip adam cetpis casaytugin boladı.

Bulardın üstine maymıl kelip,ol da caratıvşıdan özin ne sebep caratkanın,ne derkte asatugin soraydı.

-Sen adam balasının adlında oynap ħez beresen.Adamnın adlında ırğıysan,sekiresen,erkin adamda boladı.Eger oynamasan sabaydı.Aştan aş torga kamap koyadı.Eki közin tört boladı.Berse işesen,bermese ölesen.Senin kereğın sol.Bul sözdi esitip maymıl:

-Menin ömirim sol bolatugın bolsa,otız casının cigirma casın kaytarıp alagoy,kalganı da boladı,-deydi.Caratıvşının kaptalında turgan adam maymıldın da cigirma casın soraptı.Ogan caratıvşı kelisim beredi.Söytip adam balası toksan casaytugın bolıptı.

Adamga caratıvşının ölşep bergeni otız cas eken.Otız casta adam ertevli attay boladı.Tört cagı kubla,bargan ceri bazar boladı eken.Otızdan elivge deyin mına cer pistin,mınav düzelsin dep dünya kuvıp,kün-tün tınım cok,cortadı da cüredi eken.Bul eşekten algan cas eken.Elivden arı karap ketken sın,birev buymın sırasa bergisi kelmey,üyge konak konsa,işip-cep ketedi dep işi cılap,kügip-canıp otırdı eken.Bul iyttten algan cası eken.Cetpisken arı karap ketken son adamnın közi kızarıp iyegi kaykanıp,murnınan suv agıp,beli bükireyip,kulağı tikireyip curtka külki beredi eken.Bul akırgı cası meymıldan algan cası eken.

3.2.24.Calgız Koylı Şopan Hem Savdeger

Eyemgi zamanlarda,sol zamanın kediminde,bir bay bar eken.Onın bir şopanı bolıptı.Baydın köp koyın sol şopannın bir özi bagadı eken.Şopan koydı bagın cürse koyga bir kökcal kaskır şavıp,tınışın ala beripti.Şopan kündiz tınbay,tünde catpay kaskırğa koy cegizbeti,biraq şapşap ölermen kalga cetipti.kaskır da koy cey almaganına ıza bolıp, bir küni şopannın aldına kelip aytıptı:

-Sen magan bir koy ber,onnan keyin qayıtıp senin sürivine kelmeyin,-depti.Şopan bugan orza bolıp kaskırğa:

-Erten keke goy,koylardı irkip turaman,özün şavıp birevin gana ce,-depti.

Vede boyınşa ertene kaskır aynalıp kelipti.Şopan koylardı bir cerge irkip turıp,koylarga kaskırdı ciberedi.Biraq kaskırdın avzına ilingen koy şopannın koyı bolıp şıgadı.Şopan kaskırğa aytadı:

-Kaskır cora,bul koy menin calgız koyım edi.Cıl boyı koy bakan hakıma baydan usı caman arık koydı alıp,altı ay cası boyı bagıp,keke kılğan edim.Men koydı irkip turayın,qayıttan şap,-deydi.Bugan kaskır kayı boladı.Üş retke şekem kaskır şabadı,üşevinde de kaskırdın avzına şopannın calgız koyı iline beredi.

-Kaskır cora-deydi şopan,-endi Sagan nesip etken menin calgız koyım eken,nede bolsa ceygoy,biraq terisin soyıp alayın,-deydi.Kaskır bugan da kayı boladı.Şopan terisin sılıp alıp,etin kaskırğa beredi,kaskır cep aladı.(Baydın köp malının işinen carlının calgız malına uşpa tiyedi)

degen makal da usı şopannan kalıptı degendi aytadı. kaskır etti cep alıp, kete beredi. Şopan terisin kolına uslap koyın bağıp tursa, coldan ötip baratırğan kervandı köredi. Derhal cuvırıp barıp:

-Aga,-deydi kervanbaşına, bolğan vakiyanı bayan etip,-sizler köp eldi gezetugin kervansızlar, mümkün terini de kerek ceri tabılar, nege ötsede usı termdı satıp ekep berinler, men usı colda birdeyine koy bağıp cüremen. Kervanbaş terini alıp kete beredi. Kervanlar bir qalaga cürmekşi bolıp turganda, balanın amanatı yadına tüsedı. Bul vakıtta bazar tarqap, keş bolğan vakıt edı. Söytıp turganda bir bala kiyatır eken, kolında oynap kiyatırğan pışığı körinedı. Kervanbaş (Pışığındı satasan ba), deydi balaga.

-Sataman,-deydi bala.

Şopan nege ölse sogan ber, degennen son terinin pışıkka almasırtıp, pışıktı alıp kervan kete beredi. kervan ekinşi qalaga barsa, ol cerdin halkı tışkannan ziyan tartıp, telektegi denin, atızdagı eginin qalay kıların bilmey sorsan eken. Ol qaladagı halık pışıktı köp-kö- altınlar berip, satıp aladı. Kervanbaş ol akşanı ülken bir kaqa salıp, öz savlardın da pitkerip eline qaytadı. Az cürıp bayagı şopannın avılına bir künlik gana kaladı. Sol cerge kelip kervan tüneydi. Ot cagıp öyer-büyerden söylesip otırganda, birevi söz qozgaydı.

-Coralar,-deydi ol.-Usı şopannın bizge bergeni bir caman koy teri, ogan bizler bir kap tilla artıp kiyatırımız onnan da ol tillanı bölisip alayık. Şapanga bes altı qara pul bersek bolğanı emes pe. Bul söz barlıgına makıl tüsip, tillanı ten bölisip aladıç. Tamakların cep, artıvlı dünyası menen tüyelerdi kündegişe öz kaslarına şögirip catıp qaladı.

Azanda kervanlar oynayıp karasa, astına tösegen alaşalarınan başka heş nesre çok olay-bulay izleydi. heş cerden taba almaydı. Usılayınşa sarsan bolıp otırganda bulardın üstine bir cigit kelip, istin meni cayın soraydı kervanlar barlık dünyası menen tüyelerinin cogalğanlıgı aytadı.

-Olay bolsa,-deydi cigit, olarga,-bügün sizler kanday camon iş ettiniz?

-Heş kanday,-deydi kervanlar.

-Cok, ötirik söylesizler,-deydi cigit,-bügün kanday bolsa da caman iş ettiniz. Sebebi, biz kırk qaraxşımız bizler urlap alamız, tartıp alamız, eytevir qaraxşılık penen küneltemiz. Sizler elden şıqqannan baslap, bizler sizin izinizdi anlıv menen cürmiz. Sizdegi tüyeler menen dünyanı alıvdı oyladı. Sizler catqanda her kün kelip kettik. Kaşan kelsek te sizin etirapınız temir kala menen korşavlı turatugin edı, sonnan keyin heş ala almay kete beretugin edik. Al bugün kelsek, temir kalatüve heş nesre de çok, söytıp aldık ta kettik. Tiyykarında kanday bolmasın bir keramat bar, casırmay ayta berinler-deydi.

Kervanbaş bahıtsızlıktın kaydan kelip şıkkanın anlap,şopannın oskan amanatın aytadı.Temir ala bolıp turgan,aman sakalp kiyatırgan şopannın amanatı eken.

-Olay bolsa,deydi cene cigit,-bol ne keramat eken dep karaşılar meni ciberip edi,bizler de ıraydan aytık.Tüyelerinizdi aytıp bereyik,sizler de tobaga kelinler,şopan biyşaranın miynet penen tavıp tapsırған amanatın durıs tapsırınlar,-deydi.

Kervanbaş tobaga kelip,tüyelerdi alıp şopannın da amanatın tapsırıp,şopandı kervanına kosıp alıp,bayagı tillanı bölisip alıvga ügitlegen adamdı bayga şopan kılıp beripti.

3.2.25.Eki Dos

Burıngı zamanda eki dos bolıptı.Birevinin atı Eşan, ekinşisinin atı Doşan eken.Olar ekevi dos bolgan vakıtta,ölsek mazarda emes,bir kişkene şuırda cataylı,tiri bolsa,arba col turganda da,onnan cürmey bir kişkene sopaqtan cürgeyi,bir nan tüve bir tüyir dendi de bölisip cegeyli,bahıtlı volsata,bahıtsız bolsa ta bir-birevge cerdemlesip,turmıs keşirgeyli dep vede baylasıptı.Eşan,Doşanga araganda diyanşılıka elin,al Doşan ogan araganda sözge epli hem atıula bolıptı.Sonlıqtan Eşan diyanşılı etip heş haa şıpay catadı ekendagı,Doşan el gezip esitken habarların Eşanga aytadı eken.Sonday etip ekevi kün körıp cüre beripti.

Künlerde bir kün Eşan aş boladı,avın kesip ceyin dese,künde tüşkin avata keletugın Doşan kelmepti.Aırında kavındı kesip,carzısın cep,ten cartsın Doşanga oyıp,öz cumısına ketipti.Biraz vakıttan keyin Doşan ayalıp kelse,Eşan co,tek cartı avındı köredi.(Dostım magan oyıp ketken) eken dep cemekşi bolıp atırsa,şıbınlar konıp tınışın ala beredi.

-Al sizler a cen,-dep Doşan kavındı aldınan alıp koyadı.Kavına köp şıbınlar konadı.

-Zangarlar,cep raatın kördiniz,endi miynetin körivge hevret cetti,-dep konıp turgan şıbınlardıñ üstine pısa penen uradıPısatın astında alğan biraz şıbın öledi.Edevir vakıttan son aynalıp kelgen Eşan bul avhaldı körıp:

-Dostım,-deydi.Ol Doşanga,-sen sözge ustasan,ene usı şıbın öltirgenindi kişkentey osık ılıp şıgar.

-Cası,-deydi Doşan,tüni menen oylanıp azanda Sagan aytıp beremen.

Azanda şekem Doşan tömende gide yetip özin matkap kosı ılıp şıgaradı:

Özi küşli özi mergen,

Batırılıtı uday bergen,

Bir siltevede cüzdi öltirgen,

Cigit bolsan,Doşanday bol.

Turısı zil,gevdesi tas,
Aldınan düşpan kutılmas,
Ursa öler cayıp kulaş
Cigit bolsan,Doşanday bol.
Cürmes özi cavdı kuvıp,
Otursa berer kırgın kılıp,
Kelmes heşkim cürek kılıp,
Cigit bolsan,Doşanday ol.

Kozgalmas otırgan cerden,
Cavdı kırar kıansı kelgen,
Calgız özi neşe onga ten,
Cigit bolsan,Doşanday bol.

Bul koşıktı Eşan yadlap alıp,şay cerde cürse de birdey aytıp cüre beredi.Sonday etip bul kosıq eveli pütkil avılga,onnan son elatka,bara-bara pütkil hanlıkka taralıp ketedi,paşaga esitiledi.

Bir künleri İran degen eldin paşasının Doşanlardın etinin paşasına hat keledi.Bul hatta: (Magan bağnıp hare töleysen,bolmasa peten vaxıtta üstine asker tüsiremen,urıska tayar bol) dep cazılğan boladı.İran paşasının hatınan korıkkın paşa adam ciberip Doşandı aldırıp,ogan heş nesre aytpastan,paşalıktan caksı kiyimler kiygizip,caqsı tamaklar cegizip бага beredi.Paşanın nege bağıp atırganın Doşan bilmeydi,sorayın dese qorqadı.Hasıl kiyimlerdi kiyip,caksı tamaklardı cep cüre beredi.İran paşasının askerleri menen keletugin küni caksınlasadı.Paşa Doşandı şakırıp alıp aytadı:

-Hezgır bizin elge,İran askerleri kelip,urıs kılmaqşı.Sen hem bizin eldin adamısan,askerler menen kosılıp urısqa barasan.hezir özin kelep at,savıt-sayman,kurallarındı al,urısta batırlık körsetip paşalıqqa hizmet etsen,özimnin en caqsın adamım kılaman,ne tilegenindi beremen-deydi.

Söytedi de Doşandı evel atlar turatugın sarayga alıp kinedi.Ol özinin boyı ketle bolganlıktan,kişkentay gana bir attı saylap aladı.Onnan keyin,kural turatugın cayga alıp kiredi.Doşan bunan özine ılayıklı kişkene gana kılıştı saylap aladı.En sonunda,savıtsayman turatugın cayga alıp kiredi.Bul cerden de kişkene savıttı tanlap aladı.Doşannın algan kılışı-İspihanı degen ataklı batırlar uslaytugın kılış,atı Düldül degen tulpar,savıtı-bıurngı batırlardan qalğan savıt eken.Bulardın barlıgın Doşannın öz bayına ılayıklap saylap alğanın bilgen patşa hem hemeldarlar: Bul cigit tiykarında küte batır eken,köp attın işinen,köp savıttın işinen,köp quraldın işinen batırlarga gana ılayıklısın saylap aldı dep,azara söyleledi.

-Eskerler sap tutıp,cavdın colına şıkpaşı boladı.Keletugın vaqıtta Doşan at alıp kasıp ketip öltirer dep qorkıp,kasındagılarga:

-Meni uksatıp attın üstine tanıp taslanlar,-deydi.

Köpşilik onın atkanın kılıp attın üstine qatırıp turıp tanadı. Eskerler menen qosılıp, Doşan da colga şıgadı.Olay-bulay cürgen son atlardın ayak sestine şıdamagan tulpar at Doşandı alıp qaşadı.Başka atlılar keyinde qala beredi.Doşannın bir özi ozıp kete beredi.Uzun quyın calgız özi şavıp kiyatırğan adamdı körıp turgan İran askerleri hayran qalıp,karap turadı.Ne kılarnı bilmey,attı toqtatata almay kiyatırğan Doşannın közine bir şıgıp körinedi.Sol şıgırğa asılısam attı tokatata olmaspa ekenmen dep olay,öldim-taldım gedende attın basın şıgırğa buradı.Barıp şıgırdın maslıgınan uslaydı,at özinin şavıp baratırğan peti menen şıgırasıda qoparıp alıp ketedi.Bunu körıp turgan İran sakerleri:Bul adam emes,bele eken,bunun menen urısıp,bereket tappasbız,colda kiyatırğan bolıvı kerek dep oylasadı.Eskerlerdin arasında gavga tuvıp,bir bölegi sol zamatı qaşıp ketedi.Patşanın nanın köp cergen batırlav adamları ne bolar eken dep irkilip qaladı.Şapqan sayın şıgırdın maslıgı atqa tiye beredi.At oynaqşıp-oynaqşıp Doşandı köterip cerge uradı.Doşan hanının avırğanına qarmastan qorıqqanlıqtan bir şukırğa tıgılıp catadı.Agaştın saldırlısına hayran bolgan at qayda bararın bilmey olay bir,bılay bir şabadı aqırında bir cerge toqtap qarap turadı.

İran ekserlerinin kalğan bir bölegi nezer salsa, üstindekş adam cok.Kurı attın özlerine qarap turganın köredi.Birevi aytadı:Bull zangardın özi de,atı da körine kelgen bele eken,atı bizlerdi izlep tur,özi bolsa bizge bildirmey,bir cagımızdan kiyatırğan şıgar.Bul bele menen urıs kılıp bizge tenlik çok,qaşayık,tirilikke heş nesre cetpes,al beri bir catqan menen de başka qırılamız.Bul söz berine de maqul tüsip,(hayt)qoyıp qaşıp öte ketedi.

Köp vakıttan keyin Doşannın izinde kalgan ekserler cetisip,Doşandı tavıp alıp,atına mingizip alıp kaytadı.Cavdın kaşıp ketkenligin,Doşan patşaga barıp aytadı.Barlık eskerler de patşadan söyünşi aladı,bir özi gana barıp cavdı cendi dep Doşandı mahtaydı.

Patşa,özinin basında patşalıktın kalganına,cavdı cengenine yedi kün,yedi toy beredi.Doşandı köpşiliktin aldına şıgarıp:

-Bul cigittin batırlığı tuvralı ayılıp cürgen kaşıktı esitip şakırtıp aldım.Urışka cumsadım,cavdı cenip keldi.Bul toy Doşan batırdın toyı.Köpşiliktin adlında ne tilegi bolsa aytsın,hemmesin beremen,-deydi.Sol vakıтта gana Doşandı istin men cayın tüşinedi.Patşadan özinin dostı Eşandı kaşına alıp kelip,ekevine cay salıpberivin,ekevi de üylendirivin saraydı.Patşa bul tilegin kabıl kılıp,sol vakıttın özinde patşalıktın bir cayın berip,bir vezirdin kızın Eşanga,bir vezirdin kızın Doşanga neke kıydırıp cene üş kün toy etedi.Dşandı eskerbaşı kılıp belgileydi.Solay kılıp eki dos muradı masksetine cetedi.Doşan eskerbaşı bolıp turgan vakıтта heş kaday urıs-kağız bolmaydı.

3.2.26.Ak Kevillinin Atı Azbaydı Tonı Tozbaydı

Burıngı ötken zamanda bir bay bolgan eken.Hatuvrıga kas eken,duvrıga dos eken.Onın üş balası bar eken.Bir künleri bay kattı avırıptı.Balaların şakırıp alıp,(Şıraklarım,men bul avırıdan tevir balatugın türim cok,caman kórkip turman,men közimın tirisinde sizlerge mal-mülkti,bag-bakşanı,gözine hananı bölistirip bereyim dep edim)depti.Söytip ülken balasına(Sen kaysısın keleysen)dese,men (Mal-mülkti keleymen şarva bolaman) depti.Ortaşa balası bag-bakşanı kelep alıptı.En sonunda kişkene balaga geziyrehana kalıptı.Ekesi balalarına baçası cok bir nesiyat beripti. (Balalarım,kumarpaz bolman,kişinin haqın cemen,durıslı bolın)depti. Tagıda ekisinin bir haşıl cüzigi bar eken,sonı kaysı balasına bererin bilmey,haşran bolıptı.

Ekesi ölgennen keyin ülken agaları tört asık oynap,barlık nersesin uttıradı.Kişkene balanın gaziynesin de basıp alıp bir gezegi kelgende onı da uttırıp ciberedi..Kişkene bala bul cerdin kolayın tappay,baska caqqa ketip qaladı.Bir küni qalada bazarlap cürse,eki agasının her kimni tayagın cep, cılap cürgenin körıp,rehim tüşip,üyine ertip keledi.Agaların alıp kiyatırganda eki agasına qarata bir aq küşigi karsı şıgıp şabahlanıp üre beripti.Biraz kün üyinde cürıp toyıngannan keyin,eki agası kişkene inisin pışaklap,iytti de pışaklap öltirip,bar dünya malın alıp ketedi.Biraq,bala ölmey qalgan eken.Vakiyadan keyin adam kelgen son bala menin kaltamda bir cüzik bar,sol cüzik penen qarımdı sıypa depti.Söytip canağı adamga qarının sıypatıp,bala tevir

bolıptı.Bala iytin de sıypap onalıptı.Bunnan sol bala başka alaga ketip baratırıp,colda aş bolıptı.Col cürivge caramay alı ketip atırganda,iyti eki nan tavıp ekelip beripti.Sonın cedremi menen ekinşı bir alaga barıptı.Ol cerde kuvırdaşı bolıp,kün keşirip cüre beripti.Onın kuvırdagın baydın kızları ceytugın bolıp caranıp,cası turmıs keşiripti.Bir künleri alada her kimler:Menin anavımdı urladın,menin mınavımdı urladın dep eki agasın kuvıp urıp cürgenin körıp,olardı ayap,agaların üyine ertip keledi.Bul künde agaları iyti menen özin pısaqlap,üy işin köterip ketedi.Bla cüzik penen özin hem iytin sıyrıp tevir boladı.Bala bul cerden de bezip,baska bir alaga barsa, adamlar cıynalıp vaz aytısıp,devir us uşırıp atır eken.Kus basına konıptı.Köp adamlar ol balanı patşa etip saylamaymız,patşalıa caramaydı dep karsılık körsetipti.Onnan sol bala altasındaki cüzikti köpşilik adamlarğa tiydirip şığıptı.Sonın tesiri menen halı bunun terepine ötip,balapatşa bolıp saylanıptı.Taa minip algannan son bala özinin bayagı iytin özinen de coarı koyıptı.

Bir küni ne bar,ne cok dep bozarlap şısa herkimki menin zatımdı ber,akşamdı tavıp ber dep bayagı agaların azaplap cürgenin köredi.Bala patşa bul saparı callatların şakırıp alıp,eki agasın uslatıp aısı bar adamlarğa patşalıtan asa berip akıların tölep,agaların dar astına aldıradı.Patia köpşilikke (Urlık,urlıtın tübi korlı),(A kevellininatı azbaydı,tonı bozbaydı) degen dep,agalarının ötkendegi özine islegen kiyanatların cıynalgan halıa ayıp,darga asıp öltiredi.Özi halıtı edil sorap,ala beredi.

3.2.27.Akılı Arımaydı Altın Şirimeydi

Burıngı ötken zamanda calgız balası bar bir bay bolıptı.Bala ekesinin(Perzentim bar eken av) degendey kevinin toltırmaptı.Sanlıtan bay(Menin perzentim co) dep oylaydı eken hem ol balasının cartıvsızlıgının tünilip,adam atarına da sanamaydı eken.Bala yirmiyedi casına şıanşa üylenip,öz aldına turmıs unıvdın cölinde bilmepti.ullası ekesinin bergen aılına,astarlı sözlerin menisine balasının ılğan isi,aytargan cuvabı ugras kelmepti.Bir küni bay balasına bir pada koydı şopanı menen tapsırıp:

-Usı oylardı bazarga satıp pulın ekel,satpay özin ekel,-depti. Bala oylardı şopanga aydatıp,alaga baratugın gúzar col menen moynına urı túsken dey bolıp aygırıp kete beredi.- Aldın keşletip,alaga caınlaganda tınıs alıv maseti menen bir carlı adamnın üyine onadı.Ol üy baydın balası menen asındaki şopanga tapanın asıp berip cataradı.Bira bala tünde uyıqlay

almay inırsıp,avdarılıp tüse beredi.Özinen-özi sarsılıp,avır gürsinedi.Uısı avhalı sezgen carlının kızı:

-Konağ,siz nege uyıklamaysız,nege kaygılana beresiz,bizin konağ asımızga kevliniz tolmayadır ma?- deydi.

-Cok,olay emes,karındasım,uykımnın bölünip atırgan sebebi,ekem magan bir pada koy berip: (Satıp pulın ekel,satpay özin ekel) dep edi.Sonı ne kılarımdı bilmey hayran bolıpatırman,- deydi bala.

-Koyın burın kırkılmagan bolsa,erten kırkıp cünin apar,ol özi boladı,satıp pulın apar-ol koydın kını boladı,-deydi kız sel sınıldap külip kayıp.

Bala zan menen qolına kırkılık alıp,koylardın şetinen cünin kırkıp barlığın cıynap,ülken bir ala kapka salıp avzın buvadı da,koylardı bazarga aparıp ötkenine satıp keledi.Söytip eki avız sözdin menisin kevildegidey etip şeşkenligine mardıyıp kayta beredi.Üyine bargannan keyin bay balasının sözine inanbay,canagı carlı kızının avılına col tartadı.kızdın üyine kelip,ogan balasın üylendirmek bolıp,ayttırıp aķırında dünya malga cıgıp alıp kaytadı.

Bir künleri bay atlanıp,malga kolaylıcayşav izlep cürgende köp karakşılarga uşırasadı.karakşılar baydı tutıp alıp,özin öltirip,astındagı atın,üstindegi kıyımelerin tonap almakşı boladı.Sonda bay karakşılarga:

-Meni sizler öltirip kıyımelerimdi hem atımdı algan menen ne bolmakşısız.Menin dört tülük malım bar,sonın bir tüligin alganda hezirgi qolınızga tüşip turgan zatlardan on ese arzık boladı hem berinizge de tolık cetedi.Sizler ekeviniz barıp aydap alıp kaytın,men haz cazıp berip cibereyin,-depti.Bugan urılar da könipti.karakşılar menen makullaskannan keyin bay üyine minaday dep hat cazıptı:

Kırık kara nardı aldına salıp,kırık kızıl nardı keyine salıp,celmaya menen taylaķtı ortasına salıp aydap kaytın.Olar aldınızga tüşip cürmese,esiktin aldındagı eki bayterektin birevin tübinen şavıp çok etip,birevin gelleklep şırıp kelin dep,hattı eki atlının qolına tapsırıptı.Olar baydan coldın şiltevin alıp,keş bolganda diydilegen cerge de cebip,baydın cazgan hatın kelinine beripti.Balanın hayalı okıp körüp,bir koydı soydırıp,kulptan şamasında avıldın cası ülken hem cas cigitlerin şakırtıp,kollarınızga pışak alıp turın dep barlığında tamaklandııptı.

Baydın keliniavkattan son atamının tarıgıp cazıp cibergen hatı minav dep tolayım adamga okıp körsetipti.Hattın menisine heşkimde tüşinbepti.Onnan son baydın kelini biyedeplik bolmasa men şeşip bereyin kaynakalar,kurdaşlar dep,hattı kaytadan okıydı.

Atam bişşara mınav karakşılardın kolına tüşken eken(Kırk qara nardı aldına salıp degeni-avıldın kırk batırına col baslatıp,kırk kızıl nardı keyine salıp degeni-kırk cigitti keyine salıp,celmaya menen taylaq degeni bizler ekevimizdi şakırıp,esiktin aldındagı eki bayterektin birevin kırkıp,birevin şırşıp kel degeni,mınav eki karakşının birin öltirip,ekinşisinin kulaq murnın kesip,aldınızga salın,coldı körsetip keler degeni eken)-dey bergende,üydegi cigitler qaşşan birevin öltirip,birevinin kulaq-murnın kesip curday etip kolartına baylap turgan eken.

Azanda şırpılğan karakşını aldına salıp kuva -kuva hep zamatta bay turgan cerge kelse,bulardın dübirin esitivden aq karakşılar togayga sinip,qaşıp ketken eken.Söytip baydı ölim kuvrıgınan aqıllı kelini azert etipti.Bugan deyin aytılp cürgen(Altın başlı hayaldan,baka başlı caqsı)degen hakıl biykarga şığıptı.(Akıllı arımdaydı,altın şirimdeydi).

3.2.28.Akıllı Bala

Buringı ötken zamanda bir patşa bolıptı.Bir küni patşa qasına balasın şakırıp alıp:

-Balam,men endi qaytardım,men ölgennen keyin elge sen başsılıq kııarsan.Sonlıqtan(El agasında kırk kisinin aqılı baladı) degen buringılar,men ölmesten burın bergen pendivnesiyatımdı muqıyat tınlap,caqsı üyrenip alsan hem ol aqıllarımdı onınlı cerine paydalansan,hor bolmasan,-deydi.Balası:

-Ata,ayta beriniz qulagım sizde,-dep atasına karaydı.Sonda patşa balasına mına nesiyatların ayıptı:

-Egerde balam bir curtka baratıranda colda tuvra keş bolsa,baratırğan cerin uzak bolsa,cel boyında catıvga tuvra kelse oyda catpa,dönde cat.Düz işken cerine camanlık etpe.Azangı astı taslama-mine usı nesiyatlarımdı heş caqıt yadınan şıgarma,balam,-depti.

Bir künleri patşa ölip,ornında balası kalıptı.Sol cıldın beheri qattı suvıq bolıp,halıq egin ege almay aşarşılıqqa uşıraptı.Bala atasının cıynagan denlerin halıqqa bölistirip berip,apatşılıqtan aman alıp kalıptı.Kelesi cılı da cazı ıssı hem qısı erte kelip ekken diykanşılıqlarınan önimli gele ala almay,kün körisi tagıda avırlay tüşedi.Endi kün körisi kıyınlaskan adamlar patşanın balasına kelip arız etedi.Biraq balanın sorap kelivşilerge berivge nersesi qalmay,halık aşlıqtan öletugin boladı.

Bir küni patşanın balası tiyelerin barlıgın cıynatıp,üstine her türlü hasıl zatlar cükletip,bul kervanga özi bası bolıp,bayagı atası ölmesten burın qatsanıp turgan başka bir curtagı savdagerdin eline col bartadı.Bir neşe künler col cürip cerlerge baranga,kattı camgır cavadı.Baratugin ceri ele

alıs,cakın cerde el çok,heş ilac bolmagannan son hemmesi sol cerde catıvg mehbur boladı.Patşanın balasının qasındagı adamlar nede bolsa ıklankırap catayık dep ayga catadı da,bala bayagı atasının bergen nesiyatı boyınşa dönge catadı.Camgır da azanda cavganın qoyadı.Bala ornınan turıp,kiyimlerin kiyip,kaytadan cavının suvın sıgıp burıngışınsa kiyinip aladı.Ana adamlar ornınan turıp qarasa,döner oyga qarap kıuyıp turgan cavının suvlarının astında qalıptı.Kün şıqqan son balanın üsti keyipti de, qasındagılardı üsti bılay-bılay bolıp sire keppeydi.Mine,usı cerde bala ekesinin bir aytqan nesiyatınan daydalanadı.Solay etip bir neşe kün col cürrip,savdagerdin üyine baradı.Barsa savdager üyinde eken.Bargan qonaqlardı qarşı alıp qondırıp,caqsılap kütedi.Azanda balanı özinin üyinde qaldırıp,savdager kervanga bas bolıp,balanın alıp kelgen zatların salıp,den alıp keliv uşın cene bir cırtqa ketedi.Bular col cürrip kete bersin,endiği sözdi savdagerdin hayalınan esitin.

Savdagerdin eki hayalı bar eken.Mine sol hayaldın kışkenesi cas bala ısqı ketip aşıq boladı.Keş bolgan son qatın balaga tösek salıp berip atırıp,balanı özine eliktirip alıv uşın her türlü sözler aytadı.Biraq cigit hayaldın aytqan sözlerin caqtırmaydı.Ertenine canagı hayal,balanı her türlü col menen qorqıtadı:

-Savdager kırk künnen keledi,kelgennen keyin men seni ogan camanlap öltirtemen,- deydi.Biraq cigit kaytınga qarap:

-Savdager öltirse öltirsin,haqtan ölgenim caqsı biraq senin aytqanlarındı orınlamayman,- deydi.Bugan epten kırsıqqan hayal balanı öltirivdin colın oylap,kırk künlikşi tavıp,kırk arba şengel şaptırıp tasıladı.Bir ülken tandır saldıradı.Sol tandırğa kırk arba şengeldi tüvel caqtırıp,künlikşilerge tandır kızga kelgen mehelde savdagerdin kışkene hayalı bılay deydi:

-Kimde –kim usı kırk arba şengeldi cagıp bolgan vaqıtta kelse,sol adamdı tandırğa tıgın da kete berin,-deydi.

Bul söz öz cayında tura bersin,endiği sözdi bayagı sopar şegip ketken savdagerden esitin.Savdager kervandı baslap,bir neşe kün col cürrip,bir şeherge baradı.Söytip alıp bargan zatlarının barlıgın satı,den alıp tüyelerge taylap arzın qaytıadı.Eline kelin,alın kelgen denlerin tüyelerden tüsirip işke kirse,kışkene katınının bet-avızın beri colaq-colaq qan bolıp cılap otırğanın könedi.Savdager:

-He, sagan ne boldı,bet-avızındı kim qanattı,lim zorlıq etdi,derriv ayt!-deydi.Sol vaqıtta hayal,balanı öltiriv uşın islegen hiylesin bayına aytadı:

-Tınlanız,şabazım,siz ketkennen keyin mına üyge taslap keten konagin magan zorlık etti,men onın aytkanların islegenim çok,sonnan keyin meni urıp-sabap bet avızımdı kıanatı,eger sen menin ışın erim bolatugin bolsan sol balanı öltirmesen Sagan bul dünyada razı emespen-deydi.Sonda savdager hayalının sözine birese inanıp,birese inanbay:

-Hav,hayal,ol bala bunday islerdi islemeytugan edi goy.Men onı ata teginen beri bilmey.Onın bunday islerdi ıratsan aķ islegeni me?Eger şını menen usı isti islegen bolsa,onı öltirivdin colın tezirek taba gör,-deydi savdager.Sonda hayalı turıp:

-Men bul balanı öltirivdin colın kaçşan aķ tavıp koyıppan-deydi.

-Pay,hayal,cüde aķıllı hem şaķkasan,av görüm.Tavıp koygan colın kıanday,aytşı magan?-deydi savdager.

-Men kırık künlikşı cıynap,kırık arba şengel şaptırıp,onı ülken bir gulal tandırğa saldııp canağı şengellerdi şetinen örtetip atırman hem künlikşilerge:

(Usı şengeldi cagin bolgan vakıtta kelgen adamdı casırınıp turıp uslap alıp,tandırğa tıgıp kaçıp ketin dep aytıp koyıppan)hezir olar cagin bolgan şıgar,men balaga tandırdı körıp kel,otındı cagıp boldıma eken dep aytaman,sonda ol bavrıma casırınıp turgan künlikşiler balanı uslap tandırğa taslaydı da kaçadı deydi hayalı külimsirep.Bul söz hayaldın bayına da maķul tüsedı.Söytıp ol balaga(Tandırğa barıp kel,otındı cagin boldıma eken) dep ciberedı.Bala tandırdı körıvge ketıp baratırsa bir kempir esigin aldın şıpırıp atır eken.Kempir balaga kıarap:

-Balam,savdager kıayımın üyindekı kónaķ siz be? İşkerilep nan ce,bir maydan otır-dep kempir cas balaga mired etedı.Söytıp cigit keteyin dese,(Kazanda carma pisip tur,sonnan avız tiyip ket balam) dep kempir cibereıeydı.Bala oylanıp turıp,bayağı atasının öler adlında bergen nesiyatı boyınşı kempirdin kuvıp bergen caramasın asıķpay işe baslaydı.

Bul söz bul cerge kıala tursın,endigi söz savdagerdin hayalınan.Savdagerdin kıatını patşanın balasının küyigin iyiskep keleyin dep,bir göne şapandı camılıp,cuvırıp tandırğa bara sala üniliپ iyiskeydı.Sol vakıtta casırıp turgan künlikşiler tarpa basıp,hayaldı birden tandırğa tıgadı da kaçadı.Kempirdin carmasın işip bolıp bala tandırdı körse,işinde bir adam küyip ölip atır eken.Bunı körıp derriv savdagerdin üyine keledı.Sol vakıtta savdager:

-Hav,sen ne kıılıp cürsen,senin küyigindi iyiskeymen dep bizin hayal bolsa tandırğa ketti,sen kalay ölmey aman kıaldın?-deydi.Sondan bunday kıorkınşnılı cabardan biygam bala:

-Meni tandırğa salıp kündirgendeı ne cagızım bar?-deydi.

-Hav,men sizin xatlarınzdı satıp gele kılıp kelivge ketkende,bizin hayalga zarlık etipsiz.Kevildegın tappagan son,urıp sabapsız goy-deydi savdager.

-Cok,men sizin hayalınızđın aytkanların islemedim,ol siz ketken son meni balasınıp,her türlü herseler aytıp,meni buzbağşı boldı.Bayıma öltirtemen,her türlü herseler aytıp,meni buzbağşı boldı.Bayıma öltirtemen dep te korkıtpağşı boldı,birağ men onın aytkanlarının heş qaysısına da kulağ salganım cok.Sebebi,magan atamnın(Düz işken cerine camanlık etpe) dep aytkan nesiyatı bar edi sol nesiyatı yadıma sakladım.Söytip men senin hayalın korkıtsa da,öltirtemen dese de buzılmadım.Sonın uşın ol kırk arba şengel şaptırıp,meni sonın otına tandırğa salıp örtep cibermekşi bolgan goy.Al cana men tandırğa barsam sizin hayalınız mennin burın barıp özi küyip atır eken.Hezir men onı körip keldim(Kazba tüsersen,cağpa islersen)degen usı.İnanbasan barıp kerseteyin,-deydi savdagerge qarap.Söytip savdager menen bala ekevi tandırğa barsa,savdagerdin hayalı canıp,kul bolıp ketipti.

Savdager hayalının asın berip,ülken hayalı menen kaladı.Söytip balanın tüyelerine denlerin artıp berip,özi de bir kaşa tüyegeden artıp balanın eline aparadı.Bunnan keyin bala alıp bargan geelerin el-halkına ülestirip beredi.Halkı denleri alıp tamagın asıraydı,aşarşılığtan kütıladı.Cıldan-cılga ekken diykaşılığ zor bolıp,duvrı collı kıllı balanın halkı toğ turmıška kadem basıp,buringi körge münşılığın umıadı.

3.2.29.Bilgi Şopan

Eyemgi zamanda bir garı kempir boladı.Özlerinin nersesi cok,ölermen aş bolıp,tek calgız bolıptı.Bala on-onbeşke kelgenşe,kempir menen garı elpeşep asıraydı.Bala ercetip,bir künler bir bayga sopan cüredi.Şopan koy,eşiklerin bağıp,qıya şölde cürse(Men öldim,magan adam balası bolsan kol berinler-degen davış şıgadı.Kayağtan esitiledi dep an-tan bolıp qarap tursa,davıştın bir kudıqtın işinen şıqqanın bilediçKudıqtın avzına barıp ünılse,tübinde şıkırıp bir hayal:

-Meni şıgarıp alınlar,men müsepirmen,-dep bakıradı Şopan biraz oylanıp turadı da:

-Koy,bul bolmas,bul bişaranı birev düşpanlık penen ölsin dep kudıqğa taslagan şıgar,nede bolsa şıgarıp alayın dep oylaydı.Eşiklerden,koylardan cün kırkıp,uzın arқан esedi,Kudıqtın avzınan tastı alıp,hayalga arқannın uşın ciberedi.

-Al usı arқannın uşın beline bekkem bayla,eki kolın menen arқанı usla,men seni tartıp alaman,deydi.Hayal arқandı beline baylaydı,eki kolı menen bekkem uslaydı,şopan hayaldı sırtқа şıgarıp aladı.Karasa sın simbatlı, keliksen bir cas kelinşek eken.

-Sen ne kılıp atırsan, seni kim kıldıkça tasladı, ne sebepten tasladı? deydi.

-Men bir carlının kızı edim, eke-şesem bir patşanın balasına berip koyup edi, men onun menen ketpey, bir carlının balası menen kaşıp edim, keynimnen patşanın balası kuvup kelip, küyevimnen zorluk penen tartıp alıp, usımanga kelgende, usı kıldıkça taslap, avzın tas etip bekitip ketti, -deydi hayal. Şopan kelinşekt kıldıkça taslap ketken adamların tür-tüsün kayaktın adamı ekenin, haslı zatın sorap aladı da kelinşekke:

-Cönekey sen bizin üyge bar, pelen cerde turadı, sonda bizin kempir-garri bar, solar menen tanıs, bizin garrıya ayt, magan şakқан kelsin?-deydi.

Kelinşek ketken son uzamay aқ şapanın ekisi keledi Şopan қoy-eşiklerin ekisine taslaydı. Körgenşe hoş bol eke, dep ketedi. Ekisi түsinbey haytan bolıp қала beredi. Şopan bir neşe күн col cürip, bir elge barsa, көп adamların bir cerde toplanıp turganın köredi. Barıp қараса, eki adamın birevinin ayağının astına kul, ekinşisinin ayağının astına тарı şaşıp cür eken. Şopan güresip atırgan adamın қasına барıp olardı тоқтадады. Bunun bet-epşerine közin tikken başқalar:

-Ey ne қılған adamsan, nege тоқтасан olarda ne isin бар?-deydi.

-Sizler bilmeysiz, ana hayaldı şaқırın, sorayık, güresip cürген adamların ekevi de birdey adam. Ne uşın mınanın ayağının astına тарı, ananın ayağının astına kul şaşadı?-deydi. Adamlar hayran boladı, güres te тоқтайды. Тарı menen күлди şaşıp cürген hayal Şopannın қasına keledi. Şopan hayalga қарap:

-Sen ne uşın usılay etip cürsen?-dep üşinşi mertebe soraganda:

-Durıs sen bir aқıllı bala ekensen, menin niyetimdi bildin, endigisin soramay aқ қoy?-dep mıyığın tartadı.

-Cоқ, men bilgen menen mına adamlar bugan toлық түsinbey tür, һemme bilsin dese, hayal қıp-kızıl bolıp lamım һеш nesre aytpaydı. Şopan adamlarga қарap:

-Ene kördiniz be! Üydemey turgannan anlan. Güresip atırgan ekevдин birevi carlı, birevi bay, mınav hayal da baydın kızıl, carlının ayağının astına tayıp cıgılsın dep, тарı şaşıp cür, sizler sonı abaylamadınız, -deydi. Bul sözgbirazlar aşıvlanadı, birazlar kuanadı. Güreske cıynalған adamlar ekige bölinedi. Söytip kepelimde cencel baslanıp, birevlerdin қолı sınadı, birevlerdin közi şıgadı, birevler öledi. Balanın sözін қуатlavşılar көbeyedi. Aқırında, balanın tereptarları cenedi. Canağı hayal darga asılıp, cıynalған halıқта тарқasadı. Bala colına түsip kete beredi.

-Bir neşe күнlerden keyin usı cerдегі hayaller (Bizler güres tutırıp tamaşa etip atırғanda, bir bala kelip, şırıшımızdı buzdı, cıynalған adamlardı ekige bölip töbelestirdi, bir hayal

darga asıldı,sol baladan asılıp öltirilgen hayaldin kının talap etemiz dep,eldin patşasına arız kıladı.Patşa arızdı diyvanına okıtıp esitkennen keyin,bul aḥval қаған bolıp ötti dep hemguraydı sorastıra baslaydı.Adamlarga қанаатlandırғандаy cuvap ta aytpaydı.Arzagöyler bir-birine қарasıp,(Kazıga barsan,қуры қол brma,bir nesre alıp bar) dep burıngı ötken ata-balalar durıs aytıp ketken patşaga қолına bir nesre қısıp барmasan avzına ılay süykeydi,heş nesre alıp ekelmegen son cumısınızdı da pitkermeydi dep ökpelep қayıptı.

-Bala cürip otırıp,bir patşanın eline baradı.қалаға барıp,bir kempirdin üyinde қонақ болıp otırıp,bayagı özinin шıққандағı cumıslarının бағдарın soraydı.Ol usı bizin patşanın балası, қудıққа tslangan bizin patşanın балasının petiya oқıp қoygan қалınлығы edi.Patşanın cillisımaq nemesin қелемey,bir carlı menen қasıp ketip edi.Patşanın балası keyinen барıp zorлық penen alıp,қудıққа taslap kelip edi,-deydi üy iyeleri.Şopan cigit:

-Patşanın sol балası ҳезир қайда ҳем аны қалай көривге болadı?-deydi.

-Men көріп keleyin,eger ol usıkaralarda bolsa,seni alıp барıvga,onı көrsetivge cedrem bereyin,-dep kempir üyden шıғıp ketedi.Uzamay aқ kempir asıғıp üyge kiredi:

-Balam,bizin patşanı қудay қargapız,ol cası altmış tan ötken garı-kempirlerdi öltirin dep buyırık beripti,ҳезир ҳemme halıқ kempiri menen garrıların öltirivge alıp baratır.Men de cazıqsız öletugin boldım,-dep kempirdin avzı kemsensep cılay beredi.Şopan cigit:

-Cılama kempir,men bugan da emel tavıp beremen.Seni öltirmey aman alıp қalamан,garrılardı da vaқıtsız ölimnen қutқaraman,-deydi de patşanın aldına baradı.Keheri kelgen patşa bugan da kempirdi öltir dep buyırık etedi.Cigit patşanı aldamaқ болıp,(Elinizdin şebine cav keldi,onnan da sogan küşinizdi salın) dep patşanın betine behireyip қaraydı:Patşa ҳavılıp,eli-curtın cıynap,cav caragın saylap urısmaydanına atlanadı...Cazdın күni.Kүн ıssı.Sol ıssıda üş-tört күн col cüredi.Aldınan heş түv kötergen cav шıқpaydı,şöllegen halıқ қоynagan ıssıda işkendey bir cutım suv taba almay,ҳayran болıp suv tabıvdın cön-colsagın sorastırıp habar bere baslaydı.Sol vaқта bayagı cigit:

-Patşayım,suv tabıvdın colın bizden burın köylek tozdırған,turmıstın köp қıyınşıлықların basınan keşingen garılar biliyi kerek edi.Olardı da şetinen қırıp boldınız,-deydi.Patşa cigitke:

-Onda қайдан болмасın garı tap,kempir tap,құllası,solardın aқılı menen suv tap!-dep emir etedi.Cigit oylanıp turıp,caқsı suv tabayın dep шıғıp ketedi de,bir maydandan son aynalıp keledi.

-Patşayım,bir ögiz tabın,sol ögiz suv tavıp beredi-deydi.Söytip bir ögizdi aldına salıp alıp,cigit cüre beredi.Bir cerge barganda canağı ögiz bir түp canaktın түbin ayağı menen tırnap

mönireydi.Adamlar sol karanı kazıp karasa,suv şıgadı.Şöllegen halık suvsının kandırıp algansan,patşa:

-Sagan bul aklıdı kim üyretti,kimnen bildin?-dep Şopan cigitten soraydı.Cigit(Garrılardın bergen aklı menen etken isim edi)-dep tuvrısın aytadı.Patşa,men garrılardı bilmey öltirgen ekenmen,kempir-garrı usınday kıyın künlerde kerek eken,bizlerdi ölimnen kutqarıvga buyırık beredi.Şopan cigit:

-Patşayım,körgenimdi aytayın ba,bilgenimdi aytayın ba,ya esitkenimdi aytayın ba?-degende,patşa oylanıp turıp:

-Berinen de ayta ber?-deydi.Sonda Şopan cigit:

-Nede bolsa esitkenimnen aytayın,-dep patşanın balası cayında anqavsırıp söz kozgaydı.

-Ötken vaqıtta bir patşa bolgan eken,patşanın bir balası bolıptı,ogan bir künleri bir carlının kızın ayttırıptı,ol kız patşanın balasın kelemey,birev menen qaşıp ketken eken(Azi cürmegen abrasının arısın töbeleydi) degendey,kızdı,qaşıp bargan cerinen zorlıq penen tartıp alıp,kov maydandagı bir kudıkka taslap ketipti dep esittim.Şın bolsa patşanın da,balasının da aqmaqlığı goy.Balasına kız kuyırma eken,ol ne kılğan hayvan adam edi taqsır,-deydi.Patşa özinin islep otırgan işin aytqanına kıypak-sıypak etip:

-Ey,bul ötirik nesre goy,olay bolıvı mümkün emes,-deydi.

-Ötirik bolsa,otırgan cerimde,ya turgan cerimde cabısıp qalayın de patşayım?-deydi cigit.Şopan cigit casta bolsa oyılı-duvahan,her nesre qolınan keletugın okımışlı edi.Birevdi cerge cabıstıraman dese,aytqanın isley alatugın edi.Patşa bunun sözine keherlenip,cigittin qamışqa tutpaqsı bolıp tap berip umıtle bergende,patşanın ayagı cerden kozgalmaydı.Onı urıvga qasındagı vezirlerine buyırık beredi,biraq olardı da cigit turgan cerinde qatırıp taslaydı.Endi cigit bir özi qalaga qayıp patşanın saraylarına kiredi.Onın balasın da köredi.Patşanın balası:

-Kim bul menin cayıma cuvapsız kirip cürgen?-dep şavkın saladı.(Callat!Bizın cayga urı keldi,uslan he uslan!) dep davrıgadı.Bir cagınan patşanın hayalları,köşeden callatlar keledi.Cigit berin de duvalap,iyt etedi.Patşanın bir inisi bar edi,onı at etip üstine er salıp avzına suvlıq salıp,üstine minedi.

Patşanın ercetken kızı bar eken,onı artına mingestiredi.Patşanın onbeş vezirin tüye etip,üstine cük artadı.Bayagı özi qongan cerdegi kempirdi tüyege mindirip özinin curtına qaytadı.Biraz künlerde eline keledi,ata-anası,tuvgan-tuvıskanları menen körisedi.Bayagı kudıkka

taslangan hayalı şakırıp alıp patşanın balasın körsetedi.Söytip bilgir cigit horlık körgen halıktı zalım patşanın tempir torınan azat etedi.

3.2.30.Aldar Kösenin Hiylesi

Buringı ötken zamanda bir koyşı bolıptı.Ol birdeyine koy bagadı eken.Sol zamanda Sedirbay degen han boladı.Onın ay dese avzı.Kün dese közi bar bir sulıv kızı bolıptı.Kızdın sulıvlığı qarangı köşeni carık etedi eken.Hanlardın,baylardın balaları her cılı mın tilla berip kızdın carık camalın köredi eken.Ol aymaқта bul kızdı mın tilla berip körmegen tek koyşı menen Aldar köse қалаdı.Bul habardı Aldar köse esitip қoyşıға барadı.

-Hey cora,һал қалай,-deydi.

-Haldın ne қалайın soraysan.Özin bilmestey cagday barma.Kündiz қумdı aralap қoy bagıp,tünde tas dastanıp tavdın bucır tasının üstinde cataman.Avқatım ayraңşalap,

-Koyşı cora,men bir қыз бар cerdin habarın esitim.

-Ayt cora,ol ne habar?

-Sedirbay Hannın arıv,sulıv vir kızı bar eken,her kim ol қызға talaban bolsa,mın tilla berip köredi,onı körgen de körmegen de ermanda,deydi.Curttın beri barıp köripti,endi көrmey тек senin menen men қалıппан,lur sol қызdı bizler de бар барıp көrip қaytayық.

-Koy cora,(Carlının teni carma,balıқşının teni қarma)-degen,bay,şeyh,hannın balaları,sultanzadalar,törelер menen carısıp bizlerge ne çok.Özlerimiz manlaydı kün қағıp,tabandı tas tesip cürgen şopanbız,onnan da cönimizge қарap тек cüreyік.Hannın kızına berip көretuғın mın tillamız tayın turma,bizlerge hannın kızı қayda.Garıp colı қaysısan dep қойымызdı bagıp cürgenimiz abzal goy,-deydi Şopan.

-Aspandı cerde түsine bermey menin keyinme ereber ilacın özim tabaman deydi köse.

-Koyларымdı ne қılaman?

-İyesine tapsır.

-İyesi kim?

-Aş қасқırdadı.

-Bay onnan keyin meni bul cagda koymaydı goy.

-Cüre ber deymen.Özim berinin de esabın tabaman.

-Onda özin bil aga,barsaқ baragoyayық,nemiz ketipti,-dep Aldar kösege қосılıp,ekevi colga ravana boladı.Toyaғın қолға alıp,peşin beline шalıp bir neşe kün col cürүp,az gana emes

mol cürrip,hannın kızı hanşayımın bağına barıp,bir cerinen sekirip işke tusedi.Bagdın işinde bir eşkinin celkesinen pışaktıtın kırı menen kıykalap Aldarköse soyadı.Hannın kızı hanşayım bagdı sayranlap kıdırıp kıyatırsa,aldınan eşkini soya almay-atırgan Aldarköse menen şapandı körip alardın kasına keledi.

-Ne kılıpatırsan ekevin bir eşkini soyalmay,bılay turınlar,özim sayıp bereyin,-deydi de,kasına erip kelgen coldas kızların koytarıp ciberedi.Soygan eşkini bir cayga aparıp kazan-oşak tavıp asıp beredi.-Aldarköse kazandı aşaktıp üstine tönkerip,al koyşı cora suv tasıy ber dep özi dalaga şığıp ketedi.Koyşı kabağ penen suv tasıy beredi.Aldarköse kazanga suv kuyıp,eşkinin göşin asadı.Bir mehelde hannın kızı korağlardı köreyin dep kelse,konağları kazanın tönkerip asıp,üstine suv kuyıp,caydın işin kölletip cibergenin körip,kazandı kaytadan onlap asıp beredi.Aldarköse kazannın kasında otıradı.Koyşı da ottı cagıp tamağtı isiredi.

Kazandı tüsirip aldına alıp cemey otıra beredi.Hannın kızı cene keledi:

-Sizler tamağlarınızdı cemey nege melsinip otırsızlar?-deydi.

-Bizlerge tamağtı hayallarımız cegizetugin edi-deydi Aldarköse kızga.Kız oylanıp turıp:

-Men cegitsem bola ma?-deydi.

-Onı öziniz bilesiz,-deydi ol.

Hannın kızı Aldarköse menen koyşıga tamağtı avızlarına salıp cegizedi.Hemmesin cep bolıp qol cuvıp pikten son kız üyine ketedi.Aldarkösenin bir qatta sögi bar eken,kız ketkennen son cerge şaşıp ciberedi de,tömen qarap şöpşep otırganda,konağlardı körivge tagıda kız keledi.

-Ne kılıp otırsız,şukılanıp,bul cerden tez ketiniz,endi köregoyso ekem sizlerdi öltiredi,-deydi.

-Sögimdi terip bolmay ölsem de ketpeymen,-deydi.Aldar.

-Men sizge bir baptan sök bereyin,sonı alda tez colga tüs,-deydi kız.

-Senin sögin kerek emes ötimnin sögimdi terip alaman.

-Sol sögin uşın mın tilla bereyin,bul cerden cıldam ket.

-Tillan da kerek emes.

-Bar eki mın tilla bedrim,bar tez ket.

-Coğ,sögimdi terip bolmay haslan kozgalmayman.Menin şırıışımdı buzbal.

-Bes min tilla bereyin üyden şık derriv,-dep kız calınadı. Aldarköse bes mın tillanı aladı,cürt hannın kızın mın tilla berip körse,Aldarköse menen koyşı eşeyin aq köredi.kayta tamağ astırıp hem bes mın tillasın alıp kaytadı.

3.2.31.Ziyba Menen Ziyne

Burıngı ötken vaqıtta bes qala saramında bir patşa bolgan.Ol parşanın perzeti bolmay,cası elivden asıp,endi dünyadan balasız ötetugin boldım dep Erman kılıp cürgen vaqıtta qatını cükil bolıp,mezgilli küni cetken son bir kız tuvadı.Patşa qatınının sav-salamat tuvganına kuanıp,öz emeldarların şakırıp,ülken ziyapat-toy berip,kızına oylanıp otırıp at koyadı.Zeynim qapa bolıp cürgende körgen balam edi,kızımın atı Ziyba bolsın dep,öz pikirin bildiredi.Barlıq cıynalğan emeldarlar bul atın maqul körip,qızdın atı Ziyba boladı.

Künlerde bir kün kız altı tasqa şıgadı,mektepte berip okıadı,on dört casta kız ülken savatlı,kitap okıytugin molla boladı.kızdın sulıvlığı,onın aqıllı körgen adamlardı hem ata-anasın tanlandıradı.Patşa atası hem anası bul kız on beş casına şıqqan son öz aldına bir ülken saray saldırıp,ol saraydı her türlü haqışlı örnekler menen bezep,etirapınan adam ete almastay ülken saray saldırıp,ol saraydı her türlü haqışlı örnekler menen bezep,etirapınan adam ete almastay ülken or qazdırıp,bir cerden esik dervaza koydıradı.Sonın menen Birge Ziyba calgız bolmasın dep elden yüzeli kızdı tanlap alıp,qasına keltirip koyadı.Ziyba onsekiz casqa şıgıp,kız bolıp ercetip,öz katarı cigit-celen menen oynap külivdi esine ala baslaydı.qasına kızlardı ertip her küni soyranlap özinin bağında coqarıda tiklenip koyılğan köşkisine şıgıp etirapka köz aslaydı.Künlerde bir kün coqarıdan tömerge qarap turganda köşeden ötip baratırğan arnbasına qos at cekken,hasıl cipek kiyimler küygen,beline altın degment,basına qamqa bōrik,ayagına altın geviş mesi kiygen bir soylu abrasın toqtatıp coqarıda turgan Ziybaga közin tigip,sol cerde taltayıp qarap toqtap qaladı.

Ziyaba bul cigitin toqtap qarap turganınan uyalıp,işkeri kirip ketedi.Cnaağı soylu sol qaravında qarap turıp kızdın sulıvlığına hayran qalıp>tagıda bir şıqpasa eken degen oy menen karangı tüskeşe qarap tura beredi.Aqırında,qayıp şıqpagannan son barlık bazar cumısınan bos qalıp murını salbırıp keşke üyine qayıp keledi.Üyine kevilden ata-anasına heş söz aytpay,Ziybanın ışkında cer bayırlap catıp aladı.Soylunun Ziyne degen qatını bar edi,bul bir kembagal garının kızı edi.Ziyne cüde aqıllı,ziyrek boladı.Soylunun de atası ol kızdı qaravsız qalğan son özinin qolına alıp,ercetken son balasına hayal kılıp bergenine ek cıl bolgan edi.qapa bolgan avhalın sorap,sizge ne boldı,turınız sırnızdı aytınız,belki dertinizge dava tabılar dese de,soylu sol küni tan atqanşa söylespey catıp aladı.Ertenine tan atıp kün şıqqan son qos at cekken abranı qostırıp,soylu patşa kızı Ziyabanın sarayına qarap cürüp ketedi.Bayagı kelgen cerine kelip,coqarı köşkidən közin ayırmay qarap tura beredi.Ziyba kız soylunun kelgenin azan menen

körgeu bolsa da,keşke deyin bul cerge şıķpaydı.Kün batıvga caķınlagan vaķıtta kıız köşķige kelip baybatşege qarap bir oralgan bir nerseni taslaydı da kaytıp üyine kirip ketedi.Başķa heş ķanday söz aytpaydı.Soylu bul oravlı nerseni alıp qarasa,ķişkene oralmaga oralgan bir dana altınnan buv berilgen ķakpaklı caynik eken.Bul cayniktin ne menisinin barına tüsinbey hem de meni cayinigi cok, ķay işsin dep berdi me eken,men ķaynikke zar emes edim dep oylanıp üyine ķaytıadı.Soylunun hayalı Ziyneṗ tagıda soylunun ķapa bolıp kelgenin körıp avķalın soray baslaydı.

Sol vaķıtta soylu ķatınına aşıvlanıp,sen menin avķalımdı bilgen menen menin dertime em bola almaysan,-deydi.Ziyneṗ erinin ķısılganın körıp,özinin aķılının kanday müşķil is bolsa da,şeşetugınına közi cetip:

-Siz aytın,esabın men tabaman,-deydi.Sol vaķıtta soylu keşe Ziybaga barganın,küni menent urganın,Ziybanın kaytıp sıķpaganın,üye kaytıp kelip tagı barganın,kün batıvga caķınlaganda Ziybanın köşķige şıķıp bir ķaynikti ķakpağı menen bergenin aytıp,mınav bergen ķaynigi,başķa heş nesre men tüsinbedim,-deydi.Zeyneṗ tez ķaynikti ķolına alıp körıp,sırdın barlıgın tüsindiredi.Cuvabın alıv da cüde kıyın edi.Solay bolsa da,basta şeşimin tavıp beremen degen vedeni verip ķoyganı uşın Ziyneṗ bul cayniktin menin ayta baslaydı.

(Kuday ķosķan ķosagım soylu sizin keşegi körgeuiniz, paţşamızıdın kıızı eken.Halıķta naşķıl bar edi:Hannın kızın kim burın ķasında körse sol aladı)degen.Han kıızı sizdi caķsı körıp süygen bolsa kerek.Mınav bergen altın ķaynik-ekemnin altın ķakpaklı ķudıǵı bar degeni,sol cerge büğın keşke keliniz, sol cerde uşırasamız dep sizge cumbaķ ķılıp beripti,-deydi.

Bul sözdi esitken baytbatşe kün batķan son ayzkan cerdegi ķudıķķa barıp paţşanın yızın kütedi.Bir zaman kütken son uyķısı bölınbergen soylu közine uyķı tıǵılıp,kütıp otırıvga mederi ķalmydı.Kalgıp otırıǵ uyıķlap ketedi.Baytbatşe şın uyķıǵa ketken vaķıtta ,el ayagının dübiri basılǵan vaķıtta ķasına eki kıız alıp Ziyna vede bergen ķudıķ nasına cetip keledi.Kelse soylu uyıķlap atır.Ziyba kıız soylunun ķasına kelig köṗ vaķıt kütıp otıradı.

Baytbaşē uyķısınan turmaydı,kıız kelgenine bir az ķapa da özinin bergen cumbagına tüsinip,aytķan cerine kelgenine baytbatşeni aķıllı bar goy dep cere biraz kütedi.Bunda da soylu turmaydı.Aķırında kıız ketivge tayarlanadı.Biraķ özinin kelgenin bildireyin dep,soylunun ķoyınına bir cup altın tenge salıp,özi ketip ķaladı.Soylu tan atķańşa catıp uyısı ķangan son türgelip qarasa,ķasında kıız da cok,başķa adam da cok.Menin ķatınım meni aldagan eken,meni aldap ciberiop,başķa birev menen bolıp cür eken,usıdan barıp ķatının cazasın bereyin,dep soylu üyine

aşvılanıp kaytadı.Üyine keke katınına kiyilip,(Sen meni aldapsan,patşanın kızı kelmedi) deydi.Sol vakıtta aklıllı Ziyneş şıdam berip,(Bulay bolıvı mümkün emes edi.Kenekey belbevindi şeşi,patşa kızı kelgen bolsa bir belgi bergen şıgar)deydi.Belbevin şeşip atırğanda eki altın tenge tüşip qaladı.Bunı körıp soylu hayran boladı,tagıda bul ne sebep dep katınınan soraydı.(Mınav altın tengeni patşa kızı salgan.Bunun şeşimi: Ekevimizdin de basımız altın edi,usı tengedeş kosılıp söylesemiz goş dep kelip edim deşeni dep Ziyneş cuşap beredi.Soylu avhaldı körıp,endi ne kılaman,közime uyku tıgılıp uyıqlap qalğanım ras edi dep moyınlaydı.Ziyneş baybatşeşge aklı berip:

-Siz bugün tagıda kız köşkisine barınız,tagı bir nesre berer sonı alıp keliniz,tagı ne der eken?dedi.

Soylu attı cegip,tüymeli abrasına minip bayagı patşa kızının küşkisine tagı baradı.Azannan keşke deydi qarap tura beredi.Keş bolğanda kız şıgıp,tagıda bir oravlı nersenı taslaydı da,qayıp üyine ketedi.Soylu bunı aşıp karasa,bir tarak penen bir alma salgan.Bunı kolına alıp,he deşenşe ırkılmey üyine keke sala katınına qörsetedi.Al bul tarak penen almanın sebebi hem şeşiyin tap deydi.Ziyneş alma menen taraktı kolına uslap turıp:(Menin ekemnin bağının sırtında bağqa heş kim kirmesin dep qoldan casagan togayı bar,ol togaydın qalınlığı usı taraktın tüşinin tıgızınday,sol togaydan qalay da bolsa ötersen,onnan son bir ülken alma bar,şogan kelip meni küt,sogan özım kelemen deşen sözi)-deydi.Soylu kün batқан son ayılğan togaydan ötip,alamlı bağdı tavıp bağıp kütıp otıradı.Bir az otırğannan son soylunun kündeş uyıqlaytugın vakıtı keledi.Kütıp otırıvga şıday almay uyıqlap qaladı.Aradan köp vakıt ötkennen son Ziyba qasında üş kız benen vede etken cerşe cetip keledi.Bağdın işin aralap cürıp,soylunun tagı da uyıqlap qalğanın köredi.Ziyba kız canında bir az kütıp otıradı,soylunun oyanatugın türı bolmagan son qasındagı kızları menen otırıp estelep qosıq ayta baslaydı.Bunda da soylu oyanbaydı.Bunnan son kız baybatşının qosına kelip,qoynına bir gümis tenge,bir mıs tenge soladı da üyine qayıp ketedi.Soylu azanda tursa,canında heşkim cok.Belbeyin şeşip karasa,bir mıs tenge menen bir gümis tengenin qoynına salınğanın köredi.Bunnan son bul sırdın ne ekenin tüşinbey qayıp kelip,qertınına bolğan avhalı bayan qıladı.Ziyneş gümis hem mıs tengeni kolına alıp otırıp,bunun şeşivi bılay deydi:Basıma tengergen soylu,sizin keşegi altın basınız bugün mıs bolıptı,sebebi mınav mıs tengeş sizdi usatıp,izlep kelgen özın sizden artık altın klıp tagı qayıp ketipti).Bunnan son soylu endi ne kılaman dep soraydı:-Tagı bir mertebe keşegi cerşe barınız,kız halqı cigitti üş

mertebe sınaydı,degen bar edi.Tagı bir nesre berer,sonı alıp kel onnan son tagı bir ilacın islep körermiz,-deydi Ziynepe.

-Soylu kos at koskan küymeli abrasın minip Ziyba kızdın köşkisine qarap cürüp ketedi.Köşkinin astına kelip tagıda kütüp turmak penen boladı.Kız bugan cüde keş şığıp,bir nersenin oravlı taslaydı da,kayıp üyine kirip ketedi.Oramaldı aşıp qarasa,bir ayna menen bir kara tastı köredi.Bunun ne menisinin bar ekenine tüsinbey,soylu üyine kaytıp keledi.Ayna menen tastı alıp kelip katınına beredi.Ziynepe kolına ayna menen tastı uslap turıp: (Kara tostay katıp onnan bılay kanşa kütüp kelsen de ekinşi şıkpıyman) degen söz eken,mınav ayna bolsa,(Menin usı köşkime cakın körinip turgan cerde bir ülken havız boyına ketpekşi boladı,özinin ayıklap qalatugını eşine tüsip,oylanıp katını Ziynepeke qaraydı.Ziynepe özinin akillılıgı menen erinin bir cedrem sorap turganlıgın bilip: (Men sizin uyıklap qalmavın uşın bir ilac casasam,sonı islep barsanız,bügin Ziyba kız benen diydar köriser ediniz) deydi.Bul ayılğan söz soylu makul tüsedi.(Kalay kılsan da bir emel casay kör,eytevir men uyıklap qalmayın) deydi.Kız kolına bir ötkir pışak alıp,soylunun barmagının üstinen az gana kesip azırak düz saladı.Barmaqtın kesken ceri aşıp,soylu bakıra saladı.Sol vaqıtta Ziynepe: (Bir azdan keyin aşığanı tınadı,sol vaqıtta canın rehet tavıp tagı uyqın keledi,sonda mnav düzdan tagıda sol dep düz beredi.Bul düzdın aşıvı menen uyqın aşılıp keter.kışkası,Ziyba keşikpey keler,ol seni körıp amansavlık sarasıp bolğan son sarayına şakırar,kız benen Birge erip bararsan,barganşa bul düzdın aşıvı da qaytarsız) deydi.Bul hiylelerdin barlıgın bilip,alıp soylu tagı da cürüp ketedi.

Ayılğan havızın tavıp alıp,kütüp turıp kündeği uyıklaytugın vaqtında uyqısı keledi.Ziyneptin aytқанınday etip barmaqtın ketsilgen cerine düzdan saladı.Barmagı uyday aşıp,uyqısı çayday aşılardı.Usınday kılıp kütüp turganda,Ziyba kız özinin en cakısı dostı bir kız benen kelip kaladı.Kız köpten beri Erman kılğan soylunun kütüp turganın körıp quvanışlı selem berip,körisedi,aman-esenlik sorasadı.Baybatşeni öz sarayına şakırardı.Soylu de Ziyba kızdın şakıravına tayar turgan emes pe,itinen cüre baslaydı.Sarayına kelip türlü tamaqlardan cep,mazalı şaraplardan Ziyba kız benen Birge işip,külip oynap,dem alıp,sol cerde catıp qaladı.Uyqısı bölengen kız hem uyqıga şıdamlıgı çok soylu sol ayın külki menen tanın atkanın künini batkanım,sekse tüstin bolğanım bilmesten cata beredi.

Endigi sözdi kızdın atasınan baslayık.Kız atası Timür özinin karavında on mınğa cakın ekseri bar patşa edi.Sol küni öz canına kırk cigittin ertip,paytahtın taslap,bir toyga kıdırıp ketken eken toyda bir davlı isti şeşip bolıp,biylik kagazına mör basıp uşın qarasa mörü paytahta kalğanı

melim boladı. Bunnan son patşa mördi tez alıp keliv uşın özinin bas veziri baharamga buyıradı. Baharam vezir şeherge kelip patşanın mörin alıp turganda bir oy payda boladı. Ol burnınan patşanın kızına sırtınan aşık edi, özinşe Ziyba mennen başka kimge baradı, mennen başka kim mennen oynap küledi dep oylar edi. Sonın uşn aşıklık otına sıday almay, kız sarayında bir özi otırgan vaqıtta barıp körip söylesip biraz külip-oynap keteyin dep sarayga kelse, kızdın bir cigit penen cayda otırganın közi köredi. Ziybanı özim alaman dep cürgen vezirdin işine ot tusedi. Ne kıların bilmey, aqırında bir oyga keledi. Ol vaqıtta küyevge şıkpagan kız kimnin kızı bolsa da, birev menen oynap külip otırganı bilinse, ölim cazasına tartılardı eken. Onın üstinde kız atası patşa bunday günahkerler bolsa, ak-karasına qaramay kızdı da, cigitti de zindanga salıp qoytıp, halıktı cıynap darga asıp cazalaydı eken. Vezir uyıqlap catkan cerinde Ziybanı da, baybatşeni de tösegi menen közerip aparıp zindanga salıp ciberedi. Bular zindan tübine barıp tüşken vaqıtta özlerinin qolga tüşkenin biledi. Vezir zindan basına üş balanı qaranvıl kılıp qoyıp özim kelmey şıgarmanlar dep patşaga karap cürrip ketedi.

Endigi sözdi Ziybadan esitin. Ziyba baybatşeni oyatıp, (Üyinizde kiminiz bar) dep soradı. Soylu bolsa özinin bir aqıllı Ziynep degen hayalının barlığını, bul akıldın barlığını sonın tavıp bergenin bastan ayak aytıp beredi. Ziyba özinin casagan tımsallarınan soylu öz aqıllı menen toppay, üyindegi aqıllı hayalının tavıp otırganına soylunun eşeyin aqılsız vigit ekenine tüşinedi. Üş künnen beri uykısı bölünbegen soylunun bunşa avhal bolı Zindanga tüşip qulıp solıp qamalıp qalğanın bilmegenine ülken ökiniş kılıp oylanıp otıradı.

Kız akıl tabadı. Zindan avzında turgan balalardı alday baslaydı. (Balalar sizler usı qaladagı Abdulla degen soylunun üyin bilesizler me?) dep balalardan soraydı. Balalar da bilemez dep cuvap beredi. (Men bir uvıs tenge bersem sol tengege bazardan mazalı miyveler alıp cer edinizler) deydi. Balalar bul sözge küte duvanıp, (Kene tengenizdi beriniz) deydi. (Sizler tenge alatugın bolsanızlar, menin bir cumısım bar, pitkeresizler me?) dep soraydı Ziyba. Balalar (Kanday cumıs aytınız?) deydi. Kız olarga: (Men qollarına tas beremen, sol tastı alıp Abdulla soylunun üyine barasızlar, sonnan son bir tas penen urıp, bir aynanın közi sindirinler, onnan son tamnın üstine şıgıp, tamnın töbesinden işine eki tas taslanızlar, bunan son tamnın üstine üş mertebe tepken son kayta berin, başka heş nesre aytpanlar deydi. Bul sözdi esitken balalar bir az oylanıp turıp (Özi ansat cumıs eken goy, barsaq barıp keleyik) dep işinen birevi saylanıp şıgıp, özinin ornına uşınış balanı qaldırıp, üstindegi şapanın qaraxşı etip qoyıp qolına üş bölek tas alıp, soylunun üyine qarap cuvırıp ketedi. Soylunun üyine keliv menen Birge kün şıgar caktağı tamnın oynasının bir küzin

urup sındıradı,tamnın üstine şığıp eki tastı ortasına taslaydı,bunan sol tamnın töbesin üş tevîp keyin qarap cügirip kaytıp kelip,Ziybaga islegen cumısların aytıp aqşasın alıp öz ornında tura beredi.

Endigi sözdi Ziynepten esitin.Ziynep qayın atasının canında barıp,(Canagı balanın islep ketken işine tüşindiniz be?)dep soraydı.Atası: (Şıragım ,men bolsam aqıldan şaşkan bir garı adaman,kaydan bileyin,balalardın ne kılıp ketkenin)dep cuvap beredi.Bunnan son Ziynep ol balanın kelip aynanı urup sındırganı calgız közin,belinin kuvatı balan Abdulladan ayrılğanın calgız közin şıqtı degen sözi.Tamnın üstine şığıp işine eki tas taslaganı,balan birev menen uslanıp,karangı zindanga tüşti,degeni.Tamnın üstin üş metrene tepkeni tez vaqıt işinde bir ilacın körmeseniz,baska heş ilac bolmaydı,degeni deydi.Garrı bunı esitip cılay beredi.Bunnan son garrıdan heş qanday cedrem bolmaytugının bilgen Ziynep bir-bir tabaq süz burış pişirip,üstün dosturkan menen cavıp,zindanın basına qarap cürüp ketedi.Zindan basındaki balalarga: (Şıraklarım,bügin men bir tüş körüp,sol tüşümden qorqıp oyandım,ozan menen turıp qamaqta catkan müserpirler uşın avkat bereyin turıp qamaqta catkan müsepirler uşın avkat bereyin dep niyet kılıp edim,sol avkattan mınav qamaq canada catkanlarga bedrim,endi bir tabaq avkatım qaldı,usı zindanga adam bar ma eken,dep kelip turman) deydi. /Biz sizdi tanımaymız.Betiniz bolsa perde menen cabılğan,bul cerde adam ciberivge heş bolmaydı,bunda ölüm cazasındaki adamlar catıp)deydi balalar.Ziynep sözdi tağı baslaydı: (Şıragım,mende sizlerdi tanımayman,betimdi aşsam ülken günaga bataman,tek menin kiyimimdi begilep qalınlar,men kiremende bir tabaq avkat cep bolganşa atıraman da kaytıp şıgarman)deydi.Balalar Ziyneptin bul sözüne kılak saladı,birev-birevi menen oylasıp,(Cibersek cibereyik,kiredi de şıgadı,birevdi alıp şıqpasa bolganı)deydi.Aqarında balalar kelisim berip,Ziyanga kirivge ruhsat beredi.Ziynep işkeri kiripbaybatşe menen hem patşa kızı Ziyba menen qosılıp,aman-esen sorasıp söyleyip otıradı.Eki aqıldın iyesi Ziyba menen Ziynep qosılğan son patşanın hüküminen.Baharam vezirdin zulımınan qutulıv collın izleydi.Aqırında bular aqıl tabadı.Ziynep özinin üstindegi,basındaki,ayagındaki barlıq kiyimin şeşip Ziybanı kiyindiredi,özi onın kiyimin kiyedi,sola yetip ogan tağı bir qanşa hiyleler üyretip,qolına alıp kelgen tabağın uslatıp,şıgarıp ciberedi,özi küyevi menen zindanda qala beredi.Ziyba kolında tabağı zindannan şığıp cönelip ketedi.Balalar bolsa caqsılap qaraydı.Boyı,üstindegi kiyimi,barlığı kirgen qatının özi bolgannan son,heş nerseni gumanlanbay qala beredi.

Endigi sözdi Baharam vezirden esitiniz.Baharam vezir patşanı mörin izinen toyga alıp baradı hem cene alada kaday aval bolganın,kızının bir cigit penen hem cene alada kaday alıp barıp zindanga salganın patşaga aytıp saladı.Bul avaldı esitken patşanın kattı aşıvı keledi.Az oylanadı.(Veizirim Bahram durıs ılıpsan,erten ekevin de darga asıp oltiremez) dep cuvap beredi.Patşa halı aldında otırıp aytarın aytısa da,uldan-ızdan halgız perzenti bolganı uşın,bul avalın bolıp kalganına,kızının bunday avalga túskenine attı ıynalıp,işinen suvday tınıp,köp vaıt söylemey otıradı.Keşte toydı savıp,üyine cigitleri menen kaytadı.Patşa üyine kelip,katınına okirip cılap oya beredi.Patşanın atını patşaga ne bolganın bilmey,ne vakıya bolganın soray baslaydı.Patşa bolgan avaldın barlıgın,kızının kamalganın aytıp beredi.Patşanın atını da ol iske hayran bolıp,kızının uzak cerde tağı da bölek cayda turganına,netiycede bunday aval bolganına apa boladı.Bunnan son patşa atınına buyıradı:(Sen barıp kızının sarayın bir karap kel,kızım Ziyba öz ayagı menen ketken bolsa işim tağı bir mertebe sarayına arap cuvıradı.Ziybanın otırgan cayına kirip kelse,onın altın kettin üstinde asıl kiyimler kiyinip,atar ızları menen oynap külip otırganın köredi.Anası bul ahaldı körip,kızının betinen eki-üş mertebe süyip,eşbiri söz aytpay keyin arap ayta beredi.Kuvanganınan patşanın basındağı sellesin süyinşige culıp aladı.kızının aman,sav-salamat öz sarayına eş nerseden habarsız otırganın,onı özinin közi menen körgenin patşaga baylanap aytıp beredi.Patşa bugan da inanbay kızın köriv uşın özi ketedi.kızı öz ornında otırganın köredi.Aol vaıtta Ziyba atasının adlında amıgadı.Atası kızının basın sıynap,(Şıgarım ne boldı,ne uşın amıtın),dep soray baslaydı.Ziyba(Atacan amıpay ne ılamın,usı casıma kelgenşe menin sarayıma erkek balası kelgen çok edi.Sizin patşa bolıp otırgan aybatınızdın orıp pa yamasa sıylap pa, eytevir eş emeldarlarda üstimdi basıp kirmeytugın edi.Keşe tús vaıtta men başada ıdırıp cürsem,sizin bas veziriniz-talıın Bahram kelip,bolmagan sözler menen magan ezil ıldı,men aşıvım kelip saraydan uvıp şıtım.Men kuvgannan son Bahramnın aşıvı kelip,körermen,ekene darga astıraman,dep abay ılıp sögip aıretler ketti.Atacan,sizin köziniz tiri vaıtta usındayislerdi ılıp cürgen Bahram,eger sizin köziniz cumılıp ketse,bizge ne ılmaydı!Meni perzentim deytugın bolsanız,atacan Bahram vezirge ölüm cazasın birivinizdi sorayman)deydi.Patşanın bul sözdi eşitip ayıp kelip,tan atanşa zorga şıdap otıradı.Tan atıvından tahtına barıp otırıp,Bahram vezirdi bas ılıp,(Keşegi amap oygan kızım menen nemelim adamdı alıp kelinler,zalımlardı darga asıp oltiremen)dep buyırık beredi.Bahram vezir vatı oş,asına kırık cigitti ertip zindanga arap cöneledi.Colda cigitleri menen kiynatırıp tömendegi sözler menen matanıptı:

Men zalım Bahram,patşa veziri
 Emeldardın en işinde zalımı,
 Tamaşanı men isleymen bul cerde
 Köp adamnın boldı mennen ölimi

Bilsen menin atım vezir Bahram
 Aytkanıma kim könbeşe ol nadan,
 Ziyba kız da aytkanımdı kılmagan,
 Bügin agar moynınan kızıl şan.

Men Bahramman talay kızdı aldagan.
 Heşbiri can çok aytkanımdı kılmagan.
 Eregisken magan heş ten kele almas
 Köp ezizler bul şolımda zarlagan.

Mine bul sözlerdi ayıp,şosındagı kırk cigitke maştanıp,zindan basına keledi.Zindandı aşıp(Günakarlardı) şıgarıp şarasa özi,şalgan patşa kızı emes,usı şaladagı soylu öz şatını menent urganın köred.Üstindegi kiyimlerge köz ciberip şarasa,keşegi özi şalgan vaştılagı kiyimler ekenin bileği.Kasındagı cigitlerge şene patşanın kızı degende,endi ne kılamız,patşaga ne dep baramız degen oyđın salmagı tüşedi.Bir az turgannan son bul ekevin patşanın aldına alıp boradı.Patşa şasında emeldarları menen aşılvanıp otırgan eken.Karasa özinin kızı emes,baska adamlardı ekeliş turganı melim boladı.Patşa vezirden: (Kene menin zindanga şalınan kızım!)dep soraydı.Bahram vezir heş söylemey tömen şaraydı.Patşa:-Kalay kılıp siz zindanga tüştiniz?-dep baybatşeden soraydı.Soylu ne aytarın bilmey şasadı.Egerde patşa kışıp soray şaslasa keşegi bolgan avşaldı tuvrısınan aytayın dep turganı melim boladı.Soylunun şatını Ziyneş bugan teşlik penen tüşinip,patşaga şarap:

-Taksır,hanım,sizge aytatugın tört-bes avız arız bar.Men mınav turgan soylunun aşt nekeli şayalıman,menin soylu tüşkenime eki-üş cıl boladı.Bir küni sizin mınav Bahram atlı veziriniz meni öz üyimde otırganda körip şalıp magan aşık boldı.Sonnan beri şaray bir cıldan beri magan bolmagan namakul sözler ayıp,menin izimnen kalmay cür.Men aytkanına köngenim çok,şol

sebepten bolsa kerek,keşe biz küyevimiz benen ekevimiz heş nerseden habarsız arķayın catkan vakıtta köp adam bolıp kelip,zindanga salıp ketti.Bügin mine sizin aldınızga alıp kelip tur,taksır hanım.Sizin paytahta halık sorap turgan vaķtınızda usınday zulımlık bolganına heş könip bolmas dep oylayman.Bul zalım vezirinizge ķattı caza körsetpeniz,köp zalım emeldarlar,eziz pukaralardı bildirip coķ,ķulıvı mümkün,-deydi.Bul sözdi esitken patŗa hem onın ķasındagı emeldarlar uyalıp tömen koraydı,vezirdin üreyi uŗıp aytarın bilmey ķattı sasadı.

Sol vakıtta patŗa:

-Bul şermende,zalım isin körinler,

Kattı caza ayamastan berinler,

Salın şıncır,eki ķolın bayanlar,

Callatlarım,tezden cetip kelinler!

Alıp barıp darga hezir asınlar.

Kanın suvday köz adlımnda şaşınlar,

Tınlamanlar aytķan sözın,arızın,

Ölimtigin iyt aldına taslanlar!

Mine usınday ķılıp vezirdi darfa asıp ciberedi.Bunnan son soylu menen Ziynepkе cuvap beredi.Bular patŗa aldınan bosangannan son,sav-salamat üyelerine ķaytadı.Nadan soylunun ķılğan nadanlık,isleri arķasında,ölüm cazasına tartılatusın cerinen Ziyba hem Ziyneptin akılı menen,tımsal menen islegen isleri menen aman ķaladı.

3.2.32.Gerenler

Burıngı ötken zamanda ķulagı esitpeytugın bir adam bolıptı.Onın altı ekŗisi boladı.Eŗkilerdin altavında satıv uŗın bir küni bazarga aydaptı.Ketip baratıp köp col cürgen son,ŗarŗap azgantay dem alayın dep ekŗilerin cayıp,özi bir sayadam dem alıp otıradı.Söytip otırıp geren uyķılap ķaladı.Köp vaķıtlar ötken son geren ornınan uŗın turıp,cen-cagina ķarasa,bayagı ekŗilerden birevi de coķ.Anda cuvıradı,mında cuvıradı aķır ayagında ekŗilerdin coķ bolganın sezedi.Söytip geren ebden albrırganlıķtan,altı eŗkinin işindegi ana sınık müyız ala eŗki ķudayı deydi.Eger ekŗilerim tabılsa,canagı atagan ekŗimdi sogan süyinŗige beremen dep geren izlep col tartadı.Bul sol cüristen bir ķos aydap atırğan adamnın üstiren şıgadı.Onnan ekŗilerin sorayın dep

kasına barsa,ol da kulak penen hoşlaşkan geren eken.Ogan özinin küni menen basılan ötken avhalların aytıp,sonday çok cayıtıp cürmen,sen sonı köre aldın ba dep sorasa,şos aydap cürgen adam:

-Azannan beri anadan mına cagın aydadım dep,-kolın siltep körsetipti.Bul geren de ogan kerisinde tüsinip anadan mına cagı azannan bergi aydaganım degenine,he bizin ekşiler sol cağa karap ketken eken dep arğağa karay kete beredi.Aytқанında sol catқан ekşiler de tabılıp,canagı şos aydagan kisi bolmaganda,birotala ayrılıp edim,endi mına sınık miyiz ekşim kудayıga aytқан edim,sonı sol kişige bereyin dep ekşilerin aydap şos ayda patırgan geren kişige keledi.Şamalasıp kelip,altı eşkinin işinen bayagı sınık müyiz ala eşkinin kuvıp uslap,gerenin aldına alıp kelip,coytқанların kaytadan ayzıp,eşkinin müyizinin sınığın körsetip,ımlap tüşindirip,(Me sen ala goy) dep aldına iyteredi.Sonda ana turgan geren,magan eşkinin münizin urıp sındırdın deydi goy,men kaşan sındırdım eken,sındıрмаk tüve,körgenim de cok,bul kimgе cala cabadı dep canagı gerenin manlayına salıp ketedi.Manlayına muş tiygen son bul da karap kalmay,bir-ekini berip ciberedi.Söytip kiyan-keski töbelesip otırganda üstinen bir altı kişi şıgıp aragaşa tüşip,zordan ayıradı.Endi bayagı ekşisi bar geren menin eşki bergenim cazığım ba hem eşki berip,hem manlayına urgızıp kудayga ne zazıppan.Almasan beleni al dep ol da ekşilerin aydap cönine ketedi.Ana geren aşırı kelip men eşkinin şaқın sındırıp ne kılayın,cala capқısı kelip cürgen adam goy,tap mına kişi bolmaganda,eşki goy eşki,özinin de şaқındı sındırar edim dep muşın tүйip,gicinip қoyadı.

Söytip қосın aydapatırsa,sorgaynagan şarşap қалған şıgar av dep ҳаялі гүзеge carmanı ıssıraқ қуып,koyına alıp keledi.Kelgen son geren гүzeni көrip,қолına uslap atırıp,kүni menengi savdanı ҳаяліна ayzıp bet-avızın tırıştırıp гүzedegi carmadan urtlap otırıp,canaga kisinin tap bılay urdım dep қатınının manlayına muşın aparıp қoyadı.Bunun қатını da geen eken,bugan tüşinbey bir ekelseм ıssı deysen,bir ekelseм suvıқ deysen,men sire sogan aқ cакpadım goy,işpesen қарақанın түbin iş dep,гүzeni bayının қолınan culıp alıp,cerge tartıp uradı.Sen bolmasan tağı bir geren deydi de қатın üyine қaytadı.geren bul istin қалаy bolғанın tüşinbey,һayranı şıgadı.Carma da töгіledi,гүзде sınadı,sonın sebebin bileyin dep geren қостı tuvarıp,üyine barsa,қатını барлық kiyim-kenşegi alıp,üyinen şıgıp baratırganın üstinen şıgadı.Katını geren calınsa da turmaydı.Bul ömirimin işinde қанша caramsaқlansa da senin babındı tappadım,endi mına қarangalgır üyge özin aқ iyelik et dep törkinine ketpekşi

boladı.Sonın arasında digirmannan kızı da kelip,olda geren eken,bulardın davı menin üstimnen şığıp atır eken dep oylaydı da:

-Men bir bay tanlap otırman ba,birevdi carlı deysiz birevdi bay deysiz,ķaysısına bersenizde berin,endi men de er cettim goy,-deydi de ķolındagı keķşigin ķazan-tabak betke ılaktırıp taslap cılay beredi.Söytip ulı-şuv,ķüm-ķuvıt bolıp atırganda,ķonsıları kelip,bulardı carastıradı.Kulagınan ayrılğan gerenler barlık şataķtın da sel nesre ekenin bilip,elege ulalıp cür deydi.

3.2.33.Rüstem

Burıngı cekke-cekke kün sınasıp ötken batırlar zamanında Rüstemnin ekesi Zal degen ķişı boladı.Ol köp canlı maķluklardın,ķuslardın tilin bileği eken.Calgız balası Rüstemnin tilegin tilep,binbeşyüz caska şıķķanşı Ermansız ömir süredi.Biraķ künlerde bir kün Rüstemge İspandiyar degen dev ögişip ķarsı boladı.Rüstem ķayda barsa da,ogan sire tınım bermey artınan baķlaydı da cüredi.Bugan ogada ızası kelgen Rüstem dev menen bir onaşaga şığıp,ķüş sınasıp köreyin dep ayķasa ketedi.İspandiyardın tula boyı seksen segiz gez eken.Onın ķasında boyı kırk gez,eni kırk gez Rüstem baladay bolıp körinedi hem İspandiyardın tula şapsa ķılış,ursa nayza,atsa mılıtık ötpeytugın temir bolsa,Rüstem tek irilihi,turpatı bolmasa,hezirgi cay adamlarday denesi cumsaķ bolgan eken.Rüstem İspandiyar menen caydan oķ atısadı.Onın sonşı şıgargan oğı.İspandiyarga darımaydı,tisi de ötpeydi.Al Rüstem doksan cerinen avır caradar bolıp,bul saparı pitimge keledi.Bunı İspandiyardın inisi Ruhaten bir tavdın ķabagında köredi de turadı.Rüstemnin davısı sonday aşşı eken.Ol ķeherlenip baķıra ķoysa,ķanday ķayvanat bolsa da,cüregi carılıp öle beredi eken.Rüstem edevir cerge ketkende Rukaten İspandiyarga kelip:

-Hey sorkaynagan,cana goy öleyin dep can aybatı menen tur edi.Onı nege basatıp ciberdin?-deydi.

İspandiyar da bul sözge anıķ isenip,pay netesen deydi de Rüstemnin izinen ķe Rüstem tura tur dep ķıyķıv salıp cuvıra beredi.Rüstem de ogırı cumıķlı eken.Ol İspandiyardın ķasına cüde caķınlap kele bergende,ıras öķşesin cerge tirep turıp şingıradı.İspandiyar kulak şekesine şaķpar menen urganday sam-saz bolıp tura kaladı.Biraķ-deydi ol Rüstemge karap.Sen nemertlik etip bolgan ķediyseni eken Zalga aytıp cür me? Dep tapsırıp ciberedi.Sonda da Rüstem devdin körsetken carlıgın,İspandiyarga calıķķanın ekesi Zalga aytıp baradı.Zal ķatan bilimdar adam edi.Ol ķuv atası kuladindi şaķırıp alıp,(Kene bizin balanın carasın ne menen cazasan?)-deydi.

-Kolga tüsten son qalayda emlep obıraylı bolıp,savaltıvdın ilacın körermiz,-deydi Kuladin.

-Kuladin Rüstemdi üş künge deyin dalaga şıgarmastan,özının sanınan kesip alıp,onın denesindegi oqtı tumsıgı menen suvırıp aladı da,ornına basa beredi.Söytip üş künde Rüstemnin carası cazılıp sav keddindey boladı.Bunnan keyin:

-Dev endi izinnen qalmas balam.Sen özının tirilişigindi oyla.Ana tavdın kün şıgar eteginde kulanın ciligin qaķ carıp şıķķan tübi bir,uşı eki ayır calgız cıngıl bar.Sonı barıp al da uşın is etip conıp,İspandiyardı eki közinen baylap,sarı cayga salıp atsan,sonda bir ölivine sebep tabarsan-dep aķıl beredi.

Rüstem on avlap cürıp canağı cıngıldı tavıp aladı.Söytip bir tavdın üngirinde tamaķlanıp otırsa,İspandiyar tavdın bir burışın koparıp alıp,Rüstemnin üstine iyterip ciberedi.Biraķ ol heş nesre sözbegen kisidey qulap kiyatırған tastı ayagı menen tirep,şalkasına tüsip cata beredi.Sol vaķıtta Rukatenin şır-pırı şıgıp,İspandiyarga keyin kayt!-dep kışķırғанına tav cangıradı.İspandiyar davısķa alan bolıp boyun tikley bergende,tabanın tasķa tirep,sarı caydı gözlep otırған Rüstem usı naķ közi emespe dep berip saladı.İspandiyardı eki közi sol zamatta aķ cerge ağıp түsedı.Onnan son Rüstemge caramsalanıp astırtın kelisimge ketedi.

-Hey,Rüstem,endi sen meni öz qolınan caygastır cora?Magan arnap ülken etip merevet tastan bir avızlı gümbez düzettir.Men endigi ömirimdi sonın işinde ötkereyin.Ol gümbezdin esigi isten de,sırttan da qulıp urılıp hem aşılatusın bolsın.Sogan meni özin ceteklep aparıp catķız da şıgıp kete ber,-deydi.

Rüstem İspandiyarga arnap körkem saraydan gümbez salıp,töbesin de tavdın hasıl tasları menen bastıradı.Bul islengenlerinin cönin ekesi Zalga aytıp,kenes soraydı.Zal öz aķılına cuvıtırıp,gümbezdin avzın eki cerden aştıradı da,al balam qalğan cagın talayınnan,bahtınnan köre berersen,deydi.

Rüstem arķannın bir uşın İspandiyarga uslatıp,ekinşi uşınan özi cetelep gümbezge ekelip kirgizedi.İspandiyar işke kirip alıp,esikti tas kılıp,qulıp uradı da taslaydı.Rüstem bugandeyin canan cabarız bolıp,onnan heş gumanlanbagan eken.Kepelimde,İspandiyar Rsütemdi tarpa basıvga kolaylanıp,birden bas saladı.Devdin tırnağı anda-sanda Rsütemge tiyip ketkende denesin tilkim-tilkim etedi.Rüstem tıgılarga cer tappay soskanlıktan,gümbezdin ekinşi qulıp urılmay qalğan avzınan sırtķa qaray qaşıv da esinen şıgıp ketedi.Ellen vakıtta gümbezdin işi ullı-tasırılı ayķas bolıp atırғанın zaldın qulagı şalıp,aldı-artına qaramay cuvırıp gümbezge kelse,Rüstem öler

halda catkan eken.Tek beklekli turgan esikti Zal barıp aşkanda zordan turgan Rsütem maydanda tura kaçadı da,kaytadan esikti bentlep,İspandiyardı şıgarmastan,sol kelpinde örtep ciberedi.Usınnan keyin barıp Rüstemnin atagı,artıkmaş dankı devlerdi seskendiripti.Ol kıanday küşli devler menen savaşıka tüsse de bir cagınnan hilyesi sumlıgı kalmaydı eken Rüstemnin sonday hilye menen anlavsızda bakayına tevip öltirgen devinin gevdesinen ayrılgan kıos ciligi şar deryasına baskaldak bolıp turgan usaydı.Sol Rüstem beş yüz şıkkanda ekesinen burın ölip,tübi çok teren uykıga ketedi.

3.2.34.Meslehet

Bir küni bir bay özi ölgende kıalay kömiv cöindegi balalarının,kızlarının pikirin bileyin dep kempirin,üş balasın eki,kızın şakırıp,öz oşagının basında meslehet casaydı.Bay:

-Kempirim,endi men bir kün bolmasa,bir kün ölemen.Men ölgen vakıtta meni kıalay caygastırasın?-dep kempirinen soraydı.Kempiri:

-(Caman aytpay,caksı çok),degen,egersen ölegoysan şükir kıolda can bar,kıudanın bergen bağı-devleti bar,pütkil dünyanı canına sarıp etemen.Karana kıos ögiz,cetine ceti ögiz,kırkına gunan ögiz,cüzine,cılına,cakı,çüde semiz eki ögiz soyaman.Söyegine pütkil kıiyimlerini salaman.Cakşılap caygastıraman.Basına ıklıma çok cay saldıraman.Gümbezine altın calattıraman,kepinindi ak cipekten tiktiremen.Kırk künge şekem basına kırk mollaga kıuran şıktıraman,cılına şekem kara kıiyemen,aza tutaman,-deydi.Bay:

-Bul aytқанların durıs emes,sen meni caygastıra almaydı ekensen,-deydi.

-Meni sen kıalay caygastırasan,-dep ülken balasınan soraydı.Ülken balası:

-Men pütkil adamdı cıynayman,molla bar ma,şeyh bar ma,ahun bar ma,kızı bar ma,bay bar ma,begler begi bar ma,bakşı da hemeldarlar bar ma beri menen oylasaman.Solar kıalay caygastır dep akıl berse,solardın aytқанı boynısa coygastıraman.

-Bul da bolmaydı.Ortaşı balasınan soraydı.Ortaşı balası:

-Oyda barma,kırda barma,dünyanın cüzinde kim ekesin cakşı etip caygastırıptı dep esitsem,sonın caygastırğanın sorap alıp,tap sondan etip caygastıraman-deydi.Bay:

-Bul da bolmaydı,sen kıalay caygastırasan?-dep kışkene balasınan soraydı.Kışkene balası oylanıp,oylanıp otırıp:

-Aga,özın atam ölgende caygastırdın goy,tap sonda yetip caygastıraman,-deydi.Bay (Sen de bolmadın),deydi.

-Sizler ne kılasız?dep ülken kızınan soraydı,ülken kızı (Sen ölgen son üyde üş cıldan beri bagıp koygan koşkar)bar,sonın menen on baptan güriş,on baptan buvdav,on baptan günci ekelemen,-deydi Bay(Sen de bolmadın),-dep kişkene kızınan soraydı.Kişkene kızı:

-Bizin üyde de bir ögiz bar,sonı alıp kelemen.Sonı menen Birge qolımnan kelgen hizmetimdi isleymen,-deydi.bay(Sen de bolmadın kızım),-deydi.

-Sizler meni caygastıra almaydı ekensizler.Men horlanıp öledi ekenmen,kömivsiz qaladı ekenmen,(Caksı carlıdan şıgadı)degen söz bar edi.Diyqanlardı,şopanlardı şakırıp kel,mümkün menin savalıma olar cuvap berer-deydi.

Kişkene balası cuvırıp barıp,esiginde hizmet etip cürgen diyqanlardı,şopanlardı şakırıp keledi.Assalamaliyküm dep beri kirip keledi.Bay:

-Men öle qoysam,qolay caygastırasızlar,-dep kempirimnen baslap en kişkene perzetime şekem sorap edim,heş birevi durıs cuvap bere almadı.Sizler de anlagan coldan beri qolımnan tamak cep,özimnin balalarımın birindey bolıp qalıp edinler.Men öle qoysam sizler qalay caygastırasızlar?-deydi.

Diykan şopan,padaşılar köp oylasıp,birev-birevine qaraydı.Birev-birevine sen ayt,sen ayt,deydi.Sol vaqıtta şopanlardın işinen bir cas balla ornınan türgelip:

-Bayarım,sol savalına magan cuvap berivge ruhsat etiniz,-deydi.Bay ruhsat beredi.

-Bayarım,ölüm degen hemmenin de basında bar,birev erte,birev keş öledi,eytevir öledi.Bul saval küte avır savaş.Bul savalga cuvap beriv küte kıyın.Solay da bolsa cuvap bersem,sizin öliniz,bizlerdsin kömivimiz biledi,-deydi.Bay aşılvanıp.

-Sizlerdin qeyerlerinizde akıl cüredi,akılınız çok.Sizler qalay cuvap bere alasız.Sizlerge saval berip cürgen men.Mende sonşa bak devlet,dünya-mal,abıroy bar ekenin körip otırıp,senin ölinin,bizlerdin kömivimiz biledi deysizler,cuvaplarınız durıs emes.Turın şıgıp çok bolın!-deydi.Bala:-Bayarım,bayman dep baylıgına isenbe!(Emiv derya agısına qıvanba,künün piste kara cerdey bolasan) degen söz bar.Onda biz bilmedik,ölegoysan maydanda qalmaysan,keyin körermiz,-deydi de,beri ketedi.

Aradan bir neşe cıl ötedi.Baydın balaları,kızları,kempiri öledi,aqırında qakayıp calgız bası qaladı.Barlık devletten,dünya mallardan,hevli-herem,bağı-baqşalardan ayrıladı.Küyigine şıdamay bay qangırıp ketip,qula maydanda kömivsiz qaladı.Keyninde bayaqı şopannın aytqanı durıs keledi: (Senin öliniz,bizlerdin kömivimiz biledi)degen sonnan qalıptı,-deydi.

3.2.35.Akıllı Garrı

Erte-erte,ertede,el ömiri keltede,halıktı han biylepti,halık zar eylepti.Han özine unagan adamdı vezir etip aladı eken.Sonday bir han bolıptı.Han(Kimde-kimnin cası alpıska tolsa,bası alınsın)degen carlık şıgarıptı.Bunnan keyin hannın cellatları(Han carlığı eki bolmaydı)dep alpıska kelgen adamlardı öltire beripti.

Sol elde Berik degen bala bar eken.Ol ekesin sandıkka salıp casırıp qoya beripti.Ekesi alpıs bekse şığıptı.Bir küni patşa(Kazına tavga baraman.Kazına tavga barıp altın alıp qaytaman.Sol uşın eli-cürtım tegis köşip qazına tavına cetsin.Kimde-kim han hemirine karşı bolsa,bası alınsın)dep car şakırıptı.Kaızna tavının arası kırk künşilik col eken.Halık şölden kırıla baslaydı.Bunnan keyin sandıkta catқан garı balasın şakırıp alıp(Balam,barlıq sıyırlardı bosatıp ciberin.Sıyırlar bir cerlerge barıp,cerdi iyiskelep taqtar.Sol cerdi qazsanız suv şıgadı)deydi.Bala barlıq sıyırladı bosatıp ciberip,izine erip otıra beredi.Sıyırlar bir cerlerge kelip,cerdi iyiskelep tura qaladı.Sol cerden qudıq kazıp,elin şölden aman alıp qalıptı.

Han kazına tavına bargannan keyin bir üngirdi köripti.Han(Bul üngirdin işinde altın bar,sonı ekelip beresizler)dep adamlardı birim birim ciberipti.Bargan adamlardı aman kelgeni bolmay,üngirdin işinde çok bala beripti.Gezek berikke cetipti.Bunnan keyin sandıkta vatқан ekesi(Balam,ol üngirdin işi qarangı.Cıracıra aynalası köp,bargan adamlar adasıp cürip,sol cıraga urıp ölipatır.Sol uşın sen qorıqpa,aytқанımdı islesen aman kelesen.Sen ol üngirge barganda qulını biye minip ketleysen.Kulının üngirdin avzına bayla da,özin arı qaray kete ber.Baratırqanda biyege ıqtıyar bermey şaba ber.Bargannan keyin carqılrap atırqan altınlardı qorcınına toltırıp sal da,biyenin basın öz erkine ciber.Biye seni qulını turgan cerge aman-esen alıp keler)depti.Bala ekesinin aytқанların islep aman-esen kelipti de,qorcının eki bası tolı altındı patşaga ekelip beripti.Han altındı körgennen keyin cumısı pıtip:

-Kene bala,qanday tilegin bar?Zat tileymisen,ne tilek tilesen pitkeremen,-depti.Sonda bala:

-Taksır,magan heş nersenin keregi çok.Menin bir tilegim bar.Ol da bolsa garrılardıñ ömiri saqlansa eken.Öytkeni,qazına tavına kiyatırqanda el şöllep,kırılqanda ekemnin aqılı menen halıqqa suv tavıp berip ölimgen aman alıp qaldım.Al mına altındı da sol ekemnin aqılı menen ekelip otırman.Ekem hezir alpıs bekse şığıp otır.Men sizin ölimgen cazanızdan casırıp,sandıkka salıp qoyıp edim.Menin tilegim usı,-depti bala.Han(Tilegindi orınlayman)degen sözinen

tutulup,(Tilegini bedrim)deydi.Sonnan bılay kartaygan adamlardı öltirmeytugin bolıptı hem beriktin ekese de aman qalıptı.

3.2.36.Nesiyat Satıp Algan Bala

Bir bay bolgan.Bay cahangezdi bolgan.Bir künleri ol bau kaytaygan.Mal azaya baslagan.Bir balası bar eken.(Yapırmay bala,mal azaya basladı goy,men de ekem qusap,cahan gezsem mallı bolmayman ba eken,(Iris qassa,tuvıs qoymaydı)degen dep bala,payda qılıp keleyin dep başka bir curtqa şığıp ketedi.Col boyında qongan üyelerine(Carlıdan bay bolgannın caltıdı qalmaydı,baydan carlı bolgannın balpanı qalmaydı)dep aqşasın şasıp boladı.

Bir küni bala qorcındadı aqşasın esaplap qarasa,üş cüz tilladay geregeti qalıptı. Endi bul üş cüz tilla menen kayda baraman,halıqka,ekeme maskara boldım goy,dep onnan basımda alıp ölgenim artık dep bir colga qaray ketedi.Bir küni,yarım kün cürgennen som bala aş boladı.Öler qalatka keledi.(Uyıklamasa qabak caman,işpese tamaq caman),bir uşkur cer bolsa taslayın dep bir cerge barsa,aldınan biyik cer şıgadı.Biyik cerge(Assalaymalayküm aylı qabır,men bir qudayı konakpan)deydi.Sol vaqta bir cas cigit cuvırıp şığıp(Konak bolsan tüse qal)deydi.Attan tüşip barsa,desturhan cayıvlı,kök çay demlevdi tur.Sol cerde tamaqlanıp alıp,atınan habar alsa,aldına ot-cem salıvlı,suv ağıp turganın köredi.

Konak ceri keşlikke bir toklını sayıp konak ası beredi.Cigit azanda cuvap alıp keteyin dep atırıp qongan cigittin caqsı pısağı bar eken,sonı sorap aladı.Cigit atlanıp eline kaytıdı.Colda astında sarı bayatlı bar bir adamga colıqıp selemlesedi.Coldas bolıp köp cerlerge şekem keledi.Bir cerlerge kelgende bala:

-Ata,söylesip cüreyik,-deydi.Garrı aytadı:-Biz söylegende petivatsız engime aytpaymız,bir avız engime yüz tilla alıp söyleytugin garrıman,-deydi.Bala kaltasındadı üş cüz tillanın yüz tillasın berip engime ayt deydi.

-Al şıragım aytsam,esikte otırıp tördegi adamga pışaq berme,-deydi.-Ayta ber ata,-deydi bala.

-Boldı şıragım,menin bir avız sözüm sol,-deydi.Bala qaltasınan yüz tilla berip tağı engime ayt,-deydi.

-Eki adam coldas bolsan qasındadı adamnın atın bil,-deydi.

-Ata ber?-deydi bala.

-Aytıp boldım,-deydi garı.Bala yüz tillasın berip tağı engime ayttıradı.

-Öz aklıım aklıak,kisi akıllı şokıarak,sulıv-sulıv emes herkimnin kevine alganı sulıv,-
deydi.Bala:

-Ayta ber?-deydi.

-Endi senin coldas haķın uşın bir avız söz aytayın.Aşıvın bugün kelse,ertenine koy,-deydi
garı.Keşkisin bir avılga caķınlap kelip balaga:

-Al balam,tanıis verin bolmasa menin menen konasan,tanıytugın cerin bolsa baraber,-
deydi.

-Coķ ata,men sizin menen Birge bolaman,-deydi.Bir üyge barıp ekevi ķonak boladı.Ol üy
mal soyadı.Keşke garrılardın katarların şakırıp,irge otırıp tamaķ cemekşi boladı.Bala(Cokarı
şıgıp),menen en tömen esik bekte şıgıp ketedi.Etti ceyin dep atırgan adamalr etti tuvravga pışak
taba almaydı.Bala(Bizde bar pışak)dep bayagı dostısınan algan pışaktı şıgarıp beredi.Adamlar
pışaktı körıp samsaz bolıp ķaladı.Adamlar şetinen dalaga şıgıp kete beredi.Dalaga şıgıp adamlar
oylasıp,(Bul pışak bızın bir adamımızdın pışagı edi,sonı öltirip pışaktı alıp kekten.Sonnan
bermagan izlep tabalmay cürimiz)dep cala saladı.

Sol vaķta bayagı coldas garrısı balaga(Pışaktı algan cerindi casırmay aytıp ber)deydi.Bala
pışaktı ķalay alganın aytıp beredi.Sol cerde garı balanı ölimnen aman alıp ķaladı.

Ertenine bir avılga barıp garrı balanı ciberip(Usı avıldın patşası bar,sogan menin
kiyatırganımdı aytıp süyinşi cora) (deydi.Bala şapķılap patşaga barıp:

-Taksır,sızdi köremen dep bir garı ķişi kiyatır,-deydi.Patşa soradı:

-Onın atı kim eken?Deydi.Bala atın soramagan eken,atın bilmey ķaldı.Keyninen bir otınşı
ķişi barıp:

-Patşa,süyinşi,hekim ulıķpan kiyatır!-dedi.Patşa süyinşinin atın aytkan otınşa cüz tilla
berip ciberedi.

-Garrı balaga ruķsat berip eline ķaytardı.Bala atın da satıp işip bir sevdagerge coldas balıp
eline kaytıadı.Kervan bir ķudıķtın basına kelip suv alıv uşın ķudıķka şekek salsa,şeleğin ılaķtırıp
suv bermeydi bir adam ķudıķtın işinde.Sonnan keyin kervan bası kolına şekek berip balanı
ķudıķtın işine tusedi.

Κudıķtın işindegi adam ķasındagı baķa menen kızdın ķaysısı suvılıp dep baladan
soraydı.Bala turıp oylanadı.(Men bayagıda garrıdan satıp algan bir nesiyat sözim bar edi sonı
aytayın degen oyga ketti.Söytip ol adamga (Baķanın közi sulıv,kızdın özi sulıv,herkimnin
süygeni özine sulıv)deydi.Ol ķarkıldap külip:

-Sen menin sarayımdı şeştin,endi men seni şıgaraman.Sagan biraz altın beremen.Son kırk tüye,mingendey at alıp eline kayta ber,-dep balanı kudıktan şıgarıp saldı.Bala keynine kaytıp,seherge barıp kırk tüye alıp,üstin hasıl zatlar menen toltırıp,kiyim-kenşek alıp eline karay sapar etti.Neşşe kün cürse,sonşa kün cürsin bir küni tün carpında üyine cetti.Bayagı kışlavga kelse üyi de otır eken.Bala otavdı oylanıp üyge kirse,hayalının carası eken dep,sol cerde şavıp taslamakşı boladı.Biraq bayagı garının bergen (Bügingi aşıvındı ertenge kaldır)degen nesiyatı esine kelip,günasın moynına koyıp öltüreyin,böginşe sabır eteyin)dep bala üyinin sırtına şapanın tösep catıp qaladı.

Azanda hayal türgelip dalaga şıgıp qarasa bir adam catırğanın körüp,özinin küyevine de şıramıtıp,ensesine cuvırıp barıp habar beredi.Kempir kelip qarasa,bayagı özinin balası.Cigit kempirinin tamgan köz casınan oyanıp kempiri menen körisedi.Bunnan keyin balası kempirine:

Avıldağı kempir-garrılardın hemmesin şakırıp kel,qalamasın son öylesemiz,-deydi.Kempir avıldın damların cıynap keledi.Bala kelgen adamlarga:

-Menin sizlerge bir sözim bar.Men tünde kelsem hayalımın qasında bir cigittin catkanının üstinen şıktım sol adamnın kim ekenin mınav hayalım aytıp bersin,-deydi.Hayal aytadı:

-Men sen ketkende cükil qalıp edim,sen ketkeli onsekiz cıl boldı,sol işimde qalğan bala onsekizge şıgıp cigit boldı,kasımdağı catқан senin balan,-deydi.Cigit bayagı garının bergen nesiyatının durışlıgın moyınlap,bala-şagasına qosılıp,muradı hasıl bolğan eken.(Bügingi aşıvındı ertenge kaldır)degen söz sonnan kalğan eken,deydi.

3.2.37.Kırk Kel

Burıngı zamanda bir qalada bir kel bar eken,al ekinşi bir qalada kırk kel bar eken.Bir küni kırk kel bir keldin üyine kelipti.Ol kel boyra takındı eken.Kırk keş calgız keldin boyrasına ot beredi.Calgız kel üyine kelse,boyraları kul bolıp kalğanın köredi.Kel küldi korcınının eki basına toltırıp,eşegin beline salıp,ketip baratırğanda aldınan bir kempir şıgadı.Kempir kelge:

-Balam,menin kızımdı eşegine mindirip cür,-deydi.Korcınının bir közi tolı altın,bir közi tolı gümis.Eger kızın ayıp islep qoysa,kul bolıp ketedi,-deydi kel.Sonın menen kel kızdı mingizip kete beredi.Biraz cer cürgennen keyin kempir:

-Balam,endi kızımı tüsirip aldıragoy deydi.Kel ızdı tüsirip turıp orcındadı küldi körsetedi.kel(Korcındadı altın menen gümisimdi ılıp ciberipti,endi kızındı alıp kalaman)deydi.Kempir kızınan ayrılıp kete beredi.Al kel bolsa kızdı alıp üyine keledi.

Bir künleri bayadı kırk kel cangız keldin üyine keledi.Sonda calgız kel kırk kelge:

-Senler boyramdı örtegen menen ne adınlar,al men bolsam boyranın külin satıp bir kız aldım,-deydi.Kırk kel bizler hem sonday eteyik dep,bular hem boyra tokıp ot beredi.Külin satıp uşın alaga alıp baradı.Kazıklen,savdagerler kelip bulardın kolların arkasına baylap ura baslaydı.

Kırk kel bizlerdi aldagan eken dep bayadı calgız keldin üyine barıp,kempirim öltirip ketedi.Cangız kel kempirin eşekke tanıp kete beredi.Bir vakıtları bir baydın ırmanınının üstinen şığıp,eşekti ırmanga aydap ciberedi.Uısı vakıtları bay ırmanda turgan eşekti urıp aydap ciberip atıranda,eşektin üstindegi keldin öli kempiri cıgılıp tusedi.Kel kempirimdi öltirdin,unun töleysen dep,baydın carı dünyasın aladı hem baydın dostının,şögirmesin aladı.Kel üyine barıp cata beredi.

Bir künleri kırk kel calgız keldin üyine kelse,bayıp ketkenligin körıp ayran alıladı.Kırk kel usınşa bayıvdın sebebin soraydı.

-Menin kempirimdi öltirgen menen ne dayda taptınlar,ayta men kempirimnin öligin alaga aparıp satıp,usınşama dünyaga iye boldım,-deydi.

-Onday bolsa bizler hem kempirimizdi öltirip alaga satayık-dep üyelerine tarasadı.Kırk kel kempirlerin öltirip,öligin alaga alıp baradı.Kazı-kelanlar bulardı cin urgan eken,olların arkalarına baylap sabap-sabap bosatıp ciberedi.Kırk kel calgız kelden pent cep,endi ol keldi deryaga taslap çok eteyik dep meslehetlesedi.Kırk kel calgız keldi suvga taslav uşın uslap aladı.Bunnan keyin kel kırk kelden:

-Magan bir küşne cuvap berin,erten suvdın boyında tayın bolaman,-deydi.Kırk kel bugan kelisim beredi.Calgız kel urıqsat alıp ketip boratırıp,oy bagıp cürgen şopanga uşırasadı.Ol şopanga:

-Al cora,meni patşa köteretugin bolıp atır.Men bolgım kemleydi.Senin ornına men oy bagayın,sen menin ornıma patşa bolagoy,-deydi.Şopan keldin bul sözine uvanıp,üstindegi caman kiyimlerin şopanga şeşip berip,şopan keldin kiyimin kiyip suvdın boyına barıp turadı.Kırk kel şopandı suvga taslap,endi kelden utıldık dep kiyatırsa,aldınan oy bagıp cürgen bayadı keldi köredi.

-Hav,seni cana suvga taslap edik goy,sen anday cürsen?deydi.

-Senler meni suvga taslagan menen ne dayda taprınlar?Kaytarma men suvdın tübinen usı koylardı aydap sıktım,-deydi.

-Onday bolsa bizlerdi hem suvga tasla,bizler de koy alıp kaytayık,-dep kelge calınadı.Kel yaqşı dep kırk kedli suvdın boyına alıp baradı.Kırkın kırk kapka salıp,işine de tas salıp birim-birim suvga taslaydı.Söytip kırk kel suvdın tübine ketedi.

Calgız kel kırk kelden kutılıp kiyatırsa,adlında koy bagıp cürgen bir garı şıgadı.Kel garının qasına barsa,garının qosı cıgılıp qalğanın aytadı hem garı keldi cip alıp kelivge üyine cumsap ciberedi.Kel garının üyine barıp boy cetip otırgan garının kızın köredi.Kızdı körgen kel garının kempirine:

-Mına qazdı magan berip cibersin dep cumsap ciberdi-deydi.

-Coq,Sagan kızımıdı bermeymen,-deydi kempirçSol vaqıtta kel dalaga şıgıp(Bermeydi) dep qışkıradı.Bunı esitken garı(Berip ciber)dep qışkıradı.Kempir garrısının berip ciber degenin esitip,qızdı kelge qosıp ciberedi.kel kızdı ertip üyine keledi.Kel murat-maksetine cetedi.

3.2.38.Orınlı Cuvap

Bir diykan kos aydap cürüp,bir güze altın tavıp aladı da ,qosın aydan beredi.Kostı aydan cürüp,usı kostı aydasam ba eken,aydamasam ba eken,aydamasam da mına altının özi biraz vakıt catıp işivime bolmay ma?dep oylaydı.Ol usılay oyga şubatılıp cürgende,izinen hayalı avkat ekeledi.Al diykan hayalının kelgenin sebzeydi.Hayalı onın şapanına oravlı bir nersenin bar ekenin sezedi de aşıp köredi.Körse altın.Ol erinen keviliptenip,birev mirevge sezdirip koyıp basımızga bele satıp alarmız,dep oylaydı da,altındı kiyevine bildirmey alıp,şapanga güzenin karamınday ülken bir tastı orap qoyıp ketedi.Diykan altın cöninde cene de oylanadı.(Usını birevge aytsam ba yamasa aytpasam ba eken?)dep oylanıp turganda qasınan ötip baratırğan bir colavşını şakıradı.(Usı colavşını şerik kılsam şep bolmas,bir özim alğan menen ne bakmaqşı)

Colavşı qasına keledi.Colavşı kelgen vakıtta vere diykannın aytqısı kelimeydi.

-Mına ögizdin birevin ertengi qalaga satayın dep edim,usının kaysısın aparsam eken,sen goy sın-sımbatın kelgen adam ekensen,sonı Sagan oylayasın dep şakırıp edim,-deydi.

Coylavşı cuvap bermey ketip qaladı.Coylavşı ketkennen son(Men cire usı kişinin şerik qılayın.Bul goy menin aldavıma da köretuğın kusaydı)dep cene şakıradı.Colavşı cere keledi.Togı da aytqısı kelmey:

-Mına eki ögizdin kıysısın sat dep edin?-dep soraydı.Bugan aşıvılangan colayşı,(Seni cin urgan cokpa!) dep artına karamastan ketip kaladı.

Diykan cerin aydap bolıp:(Usı altındı hanga aparıp bereyin.Almagan hannın bergen sıylığı da ceter)dep,şopandı aşıp körmesten hanga alıp ketedi.

Hannın sarayı adlında turgan saraymanga(Meni hanga ciberin,han menen söylesetugin cumısım bar)dep,alga umtıla beredi.Sarayman hanga aytadı.Patşa kirisin deydi.Ol hanga selem bergen son,şapandı heş nesre aytpasan onun aldına koyadı.Patşa şopandı aşıp körse işinde oravlı tastı köredi.(Bul ne?)deydi han.Diykannın an-tanı şıgıp,altın tavıp alıp edim desem basıma bele salar dep:

-Taqsır av,usı tastı birevler onseri,birevler kırkagarı deydi.Siz goy halıktın agası bolasız,usı tas onseri me,ya siyseri me,kırkagaeı ma?-deydi.Han oylanıp turıp:(Bunda bir nersenin heşeri bar,bunı zindanga salın)dep vezirine buyıradı.

Diykan zindanda turıpo azapka şıdamay:(Aytsam beken,aytpasam beken)dep gübirlenedi.Bunı esitken tınşı diykandı hanga alıp baradı.

-Al,ayt!-deydi.-Kene ne gübirlenip tursan?

-Taqsır,siz de menin ekemdey adanman,menin adamday onadan tuvdın.Özimbey adamnın mogan azap berip turganı nesi,dep turman,-deydi.Tagı da han: (Bunı ıška salıp oyındagısın tezirek aytsın,aytpasa özi ölimer)deydi.Sonda ıška şıdamagan diykan(Aytsam aytayın)deydi.

-Kene ayt!-deydi han.

-Taqsır,-tagınan tus,kulagına sıbırılayın,-deydi.Han tahtınan tüsedi.Kulagın tutadı.

-Taqsır av,taksır,birazlardı atıp ta öltirgen şıgarsan,birazlardı şavıp ta öltirgen şıgarsan,birazlardı aşıp ta öltirgen şıgarsan,birak ıška salıp öltire körme.Ekinşiley kün tölersen taksır,-deydi.Bul sözden cenilgen han diykandı basatıp ciberedi hem eki kese tilla beredi.

(Söz cüyesin tapsa,mal iyesin tabadı)degendey diykan aman üyine kaytadı.

3.2.39.Hiyle Menen Ölimnen Kutılğan Garrı

Burında bir garrıga el arasın hayran erip vürgen ceti karakşı colıgıp:

-Garrı seni hezir öltiremez!-depti olar.

-Onda magan bugünşe ruhsat berin,üy-işiö menen ırzalasıp keleyin,-depti garı.

Bir künge ruhsat alıp kelgen garı kempirine bolgan hiydeseni aytıptı.Endi garı ruhsat alıp kelgen garı kempirine bolgan hiydeseni aytıptı.Engi garı ölimeren kutılıvdın colın oylap,koyannın

eki göcegin tavıp aladı da,birevin üyine baylap,ekinşisinin koynına salıp,keşegi otın şapkan cagina ketedi.Keterinde kempirine:

-Köp etip avkat tayarlapkoy,şarakşılar menen köp bolıp kelemiz,-deydi.-Garrı keşegi cerine bargannan keyin ceti şarakşılar da kelip:

-Al garı keşegi vede boyınşa seni öltiremiz,-depti.

-Öltirseniz onda üyge barıp barlıgımız avkatlanayık,onnan keyin öltirersiz,-depti.Sol vakıtta garı koyannın göcegin koyınan şıgarıp kolına alıp:

-Sen derriv öyge bar da,kempirge ayt,tez tamak tayarlasın,köp konak kiyatır de,-dep göcekti ciberip koya beredi.

Ceti şarakşı hayran bolıp tonlanısıp,kene köreyik,ras üyine aytıp barar ma eken,-dep garı menen Birge onın üyine col tartadı.

Barsa tamaqlar tayar,esiktin kaptanlındagı baylavlı turgan koyannın göcegin körip,ras eken goy mına koyanın göcegi hakıykat akillı,bir kesiyetli nesre depti.

Olar garrıga:

-Onda usı koyannın göcegin bizge beresen,seni ölimnen kutlaramız,-depti.

Garrı ilacsızdın ceti şarakşıga koyannın balasın beripti.Ceti şarakşı koyanın balasın alıp ketedi.Üyinin kosına caķınlavdan aķ koyannın göceğine:(Üyge tez barıp habarla,tamak tayarlasın)-dep,onı cazdirip ciberipti.

Üyine tamak tayar bolgan şıgar dep kelse,tamak tüvge koyanın göcegin de taba almaptı.Olar usı cerde garrıdan aldanganın bilip,cambaslarına kayta-kayta urıptı.

Söytip garı hiyle menen ölimnen kutılğan eken.

3.2.40.Ceti Sayak Hem Aş Diykan

Burıngı ötken zamanlarda bir elde bir aş diykan turadı eken.Diykan kara küşinin arķasınan caķsı işip-cep,ömir süredi eken.Diykan bir künleri ķartayıp cumıķa caramay ķaladı.Cumıssız adam elbette aşarlık,coķşılıkķa uşıraydı.Bugan şıdamagan diykan ahırı izinde başının avgan cagina ravana boladı.Biraz collar cürgennen keyin aldınan ceti sayak şıgadı.Olar diykannan kay caķķa baratırğanın soraydı.Sonda diykan:(Menin kay kay caka baratırğanımdı sorap ne kılasız.Sizler cöninizge kete berin) dep cuvap beredi.Sonda sayaklar diykandı zorlap atıvga mecburleydi.

-Men,-deydi diykan,-aşarşılıkka şıdamay basımnın avgan cagina ketip baratırman.Halım cetetugin sumıs tabılsa,üşlep tamagımdı tabaman.Sonda ceti sayak diykandı urlık kılıvga,curttı talavga ügitleydi.Birağ diykan könbeydi.Diykandı qorkıtadı.

Söytip segiz bolıp halık tegiz catkannan keyin bir üyge urlıqka tüsedı.Bulardın bahtına üydin adamları en törde catıp,avızdagı hayları bos eken.Soyaklar kelegen zatların alıp,kelegen tamakların işip atırgan qusaydı.Sonda diykan oşaktın-kuvısında catırgan sol üydin balasının balamanına közi tüsedı.Diykan heş nesre menen ise bolmay esi-derti usı bolaman boladı.Bir vakıttı caydın kak ortasında zenireyip turıp-turıp bolamandı qolına alıp,şertip ciberedı.Balamannın davısı menen üy iyeleri oyanıp,ceti tutılıp tiyisli cazasın aladı.Hak diykan kıtılıp ketedi.(Haq adam qutılar,na haq adam tutılar)degen halık hakılı usıdan qalğan eken deydi.

3.2.41.Kırk Avız Ötirik Aytkan Tazsa Bala

Burıngı ötken zamanda bir patşa bolğan eken.Ol patşanın bir kızı bolıptı.Patşa kızın heşkimge bermeptı.Kızdı ayttırıvşılar köp kelgennen keyin patşa kimde-kim kırk avız ötirik aytıp berse,sogan beremen deptı.Bir küni tazsa bala kelıp,patşaga kırk avız ötirik aytıp beredi.

-Aramızdan tuvılganda birev edik,öle-öle üşev boldıq.Üşevimiz kiyatırsak adlımızdan üş cap şıktı,ekevi kevip qalğan birevinin işinde suv çok.Suvı çok cap penen boratırsaq,adlımızdan üş balık şıktı.Ekevi ölip qalğan da,birevinin canı çok eken.Üşevimiz köterdik de keyimizge kayta berdık.Kiyatırsak adlımızdan üş qazan şıktı.Ekevinin tübi çok,birevinin tübi tesik.Tübi tesik kazanga balıklardı saldıktı kaynata berdık.Cüynekleri mılca-mılca bolıp ketiptide,etleri sol küyinde tur eken.Üşevimiz balıqtı coy başladık.Bir vaqları qarasak karnımız salday bolıp,moynımız kılday bolıp ketiptı.

Sol küni qolımnın mayın bir etegime sürtip,ekinşisine sürtpay catıp kalıppan.Yarım aqşam vaqtında uyıqlap catsam bir şavqım şıgıp atır eken,basmaşı kelıp kaldıma dep ornımnın uşıp tursam may cakan etigim menen may cakpagan etigim ekevi urısıp atır eken.Ekevinin şekesine eki şappat urdımda baş uşıma qoyıp catıp kaldım.Ertenine azanda turıp karasam may sürtken etigim bas uşımda turıptı da,al may sürtpegen etigim ökpelep ketıp qalıptı.Bunnan keyin qasıp ketken etigimdi izlep colga şıktım.

Colda baratırıp kattı şölledim.Kiyatırıp pahtanın köregindey qarbiz tavıp aldım.Karbizdı kesipatır edim,işine pışagım tüsip ketti.apaışagımdı alaman dep işine özım de tüsip kettım.Pışagımdı izlep cürsem,aldımnın kırk atlı adam şıktı.Olar magan(Hey,cora,ne qılıp

cürsen?)dedi.Men(Pışagımdı izlep cürmen)dedim.Sonda turıp olar ayttı: (Senin özin cinli ekensen,bizler kırk tüyeni tabalmay cürgende,senin pışagın kalay tabıladı)dedi de ketip kaldı.Uşınday etip kiyatırsam bir ıraştın tübinde may sürilmegen etigim eki kesirtkeni osa kosıp cer sürip cürgen eken.Barıp turıp şekesinde bir şappat urdım da,ayagıma kiyip ezir kelip otırganım edi,taksır)deydi taza.Söytip taza patanın calgız kızına üylenip murat-maksetine cetedı.

SONUÇ

Karakalpak masalları nicelik ve nitelik bakımından Karakalpak Halk edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Sözlü gelenekten günümüze kadar ulaşan masallar bizlere Karakalpakların yaşantısı, düşünme biçimleri, olaylar karşısındaki tepkileri anlama ve tanıma imkanı sunmaktadır. Çarlık Rusya ve SSCB döneminde çeşitli araştırmalar mevcut olup ne yazık ki Türkiye’de Karakalpak masalları üzerine yapılmış çalışma yok denecek kadar azdır. Bundan ötürü bu alanda çalışmaların artması gerektiği aşikârdır.

Bu çalışmada. Karakalpak Türkçesinden Türkiye Türkçesine 41 realist masal aktarmış bulunuyoruz. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar şöyle sıralanmaktadır:

Bu çalışmada yer alan Karakalpak realist masallarında diğer türlere göre olağanüstülükler az olmasına karşın kullanılmışlardır. Dev motifi buna örnek teşkil etmektedir. Genellikle öğüt vermeler, zengin-fakir, zalim-mazlum, fakir kız ve prens motifleri ilk başta göze çarpmaktadır. Kötülerin her zaman cezalandırılması; baş kahramanın sonunda padişah kızıyla evlenip padişahın tahtına oturması gibi ve daha çok başka motifler dikkati çekmektedir.

Karakalpak masallarının giriş formelleri genellikle benzerlik göstermekle beraber bazen sanatlı söyleyişe yer verildiği görülmektedir. Masallarda Amuderya, Sırıderya ve Hive gibi yer adlarının geçtiği görülmektedir.

Son olarak bu çalışmamız Karakalpak Türklerinin halk edebiyatında önemli yer alan Karakalpak masalları Türkiye Türkçesine aktarılmış ve okuyuculara Karakalpak masallarını tanıma imkanı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aça,Mehmet,vd.(2011).”Masal”.Ö.Oğuz(Ed.)*Halk Edebiyatı El Kitabı*.Grafiker yay.,Ankara,146.
- Adjı,M.(2019).*Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti)*.Doğu Kitabevi,İstanbul,s.199.
- Akalın,Ş.H., vd.(2010) *Büyük Türkçe Sözlük*.(11.bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara.
- Arakin,V.D.(1970).Karakalpaka-Angiliçansa Sözlük.Karakalpakistan Baspası,Nökis.
- Baskakov,A.N,vd.(1998). *Büyük Türkçe-Rusça Sözlük*.(1.bs.).Mulltilingual Yabancı Dil Yayınları,İstanbul.
- Beckson,K.ve Ganz,A.(1960). *A Reader's Guide to Literary Terms*.The Noonday Press,New York,s.129.
- Boratav, P.N.(1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*.Gerçek Yay.,İstanbul,s.75.
- Bozkurt,F.(2005). *Türklerin Dili*. Kapı yay.,İstanbul,s.642.
- Caferoğlu,A.(1988). *Türk Kavimleri*. Enderun Kitabevi,İstanbul,s.25.
- Ersoylu,Halil.(2015). *Türk Kültüründe Kuşlar*.Ötüken yay.,İstanbul,s.71.
- Fedakâr, P.D. (2008).Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı,s.9’danakt. N. A. Baskakov. “Kara-kalpakska ASSR” (Karakalpak Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti).Bolsaya Sovetskaya Ensiklopediya. C. 31, Hzl. O. Yu. Smidt, Moskova: Rosudarstvennyy Institut,1937, ss. 437-438.
- Freedman,W.(2009). “Edebi Motif: Bir Tanım ve Değerlendirme”.(Çev. F. Özşener).*Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yedi Dergisi*,S.2,s.62.
- Göde,A.H.(2010). *Yalvaç Masalları*.Fakülte Kitabevi,Isparta,s.24.
- Günay, Umay.(1992). “Elazığ Masallarının Muhtevası.” *Fırat Üniversitesi, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri*.24-27 Ekim 1985,Elazığ,s.109.
- Güzel,C.H.(Ed).(2002).*Türkler*.(1.bs.). Yeni Türkiye Yayınları, C.1,Ankara.
- Kalenderov,M.(hzl.).(1984). *Karakalpak Tiliniñ Tüsindirme Sözligi (Karakalpak Dilinin İzahlı Sözlüğü)*., Karakalpakistan Baspası,Nökis,C. 2-3.
- Karadavut,Z.(2006).*Kırız Masalları*.Kömen Yay.,Konya.
- Kâşgarlı Mahmud.(1986) *Dîvânü Lügat’it Türk*,(çev. B. Atalay), c. 3, TDK yay.,İstanbul, s.215-217.

- Membetnazarov,K.(hızl.).(1977).*Karakalpak Folklorı*.Karakalpakistan Baspası,C.1,s.200-352.
- Sakaoğlu,S.(1999).*Masal Araştırmaları*.Akçağ Yayınları,Ankara,s.2.
- Sakaoğlu,S.(1999).*Masal Araştırmaları*, Ankara, Akçağ Yayınları,s.99'danakt. Arthur Christensen, Motif et theme,Helsinki 1925, 5(FFC 59).
- Sakaoğlu,S.(1974). "Formel Kavramı ve Türk Masallarından Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller". I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirgeleri,Ankara.s.148-154.
- Seyidoğlu,B.(1986). "Masal." *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*.Dergah Yay.,İstanbul,C.6, s.149-153.
- Şimşek,E.(2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,2(1):156'danakt. Stith Thompson, The Folklite, New York, 1946, s.415-416.
- Şimşek,E.(2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*. Kültür Bakanlığı yay.,Ankara,s.4-6.
- Taşagıl,A.(2001).“Karakalpaklar.”*TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,İstanbul, C.24.
- Thompson,S.(1955-1958). "Motif-index of folk-literature:a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends".Revised and enlarged edition,Indiana University Press,Bloomington.
- Thompson,S.(1946).*The Folktale*.The Dreyden Press,New York.s.481-487.
- Thompson,S.(1972). "Type".*Funk and Wagnalls Standart Dictionary of Folklore Mythology and Legend*.Funk and Wagnalls Publishing Company,New York,s.1137.
- Uygur C.V.(1999).“Karakalpak Edebiyatı”.Kollektif.*Türk Dünyası El Kitabı*,Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,İstanbul,C.5,s. 399-421.
- Uygur,C.V.(2019). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*(1.bs.)Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara.
- Yeşildal, Ü.Y.(2015) *Mitten Destana Destandan Türküye Anadolu Sahası Türk Folklorunda Geyik*. Kömen yay.,Konya.
- Yılmaz,S.(2006).*XVI.ve XX. Yüzyıllarda Karakalpak Türkleri Tarihi*.Türk Tarih Kurumu, Ankara,s.2'denakt.Slovar Sovremennogo Russkogo Yazıka (Modern Rus Dili Sözlüğü), Cilt V,Moskva-Leningrad, 1956, s. 1039.
- Yılmaz,S.(2006). XVI.ve XX. Yüzyıllarda Karakalpak Türkleri Tarihi.Türk Tarih Kurumu,Ankara,S.17-18.

<https://www.nisanyansozluk.com/?k=motif> (erişim tarihi: 19.07.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Mert ÇAKIR
Doğum Yeri - Tarihi	Antalya-1993
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gazi Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Tez Konusu	Karakalpak Realistik Masalları
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Yunus Emre Enstitüsü (Gambiya Devlet Üniversitesi) - Türk Dili Okutmanı.
E-Posta	mmertcakir@gmail.com